

J. WILCKE:
KURANTMØNTEN
1726—1788

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD
N. C. ROMS BOGTRYKKERI
MCMXXVII

Skatmester, Greve
HEINRICH CARL SCHIMMELMANN
1724—1782
Statuette paa Lindenberg

INDHOLD

	Pag.
Indledning	9
Første Kapitel: Guldumøntningen 1670—1726	17
1. Mønten i København	17
2. Mønten i Glückstadt	31
3. Mønten i Rendsburg	34
4. Møntstederne Kristiania og Kongsberg	37
Andet Kapitel: Udmøntningen 1726—1788	50
1. Mønten i København	50
a. 1726—30. Indsmeltning af reducerede 2 β	50
b. 1731—56. Rigsorten (24 β)	62
c. 1757—63. Kurantdukatens	106
d. 1764—88. Tilløb til Speciemønt	122
2. Bankens Mønt i København 1759—64	164
3. Mønten paa Rethwisch Slot 1769—70	167
4. Mønten i Altona 1771—88	179
5. Mønten i Poppenbüttel	209
6. Mønten i Oldenburg	211
7. Mønten paa Kongsberg	234
a. 1726—34. Otteskillingen	234
b. 1734—64. Rigsorten (24 β)	253
c. 1765—88. Tilløb til Specieudmøntning	262
8. Dansk Vestindien (Københavns Møntsted)	271
9. Dansk Ostindien (Trankebar Møntsted)	285
Tredie Kapitel: Seddeludstedelsen	317
Fjerde Kapitel: Opgælden	345
Vægttabel	395
Billedfortegnelse	398
Register	401

FORKORTELSER

R. A.: Rigsarkivet.

N. R. A.: Norsk Rigsarkiv.

R. S. A.: Københavns Raad-
stuearkiv.

M. A.: Møntens Arkiv.

R., Rdlr.: Rigsdaler.

℥: Mark.

β: Skilling.

d.: dansk.

l.: lybsk.

℥: Pund.

gr: Gram.

C. eller K.: Courant, Kurant.

$\frac{2}{3}$, $\frac{1}{3}$ = $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{3}$ Specie,
Zweidrittel, Drittel.

f. S.: fint Sølv.

TRYKFEJL

---

p. 19, 8. L. fra o. at, læs af.

p. 34, 4. L. fra n. Joseph, h forskudt sig.

p. 162, Kurantdukat: Tallene $171^{3/7}$ og $85^{5/7}$ i Tabellen ombyttes, jfr.
p. 121.

p. 184, 18. L. fra n. Sehimmelmann. læs Schimmelmann.

INDLEDNING

I MINE tidligere Arbejder¹⁾ har jeg søgt at skildre Møntvæsenets Historie 1588—1670, medens Professor Axel Nielsen i sin Doktordisputats: Specier, Kroner, Kurant, har optaget Mønthistorien i Tidsrummet 1670—1726, dog uden at medtage Guldmønten, hvis Betydning for Omsætningen i den Tid var ringe. Det vil dog ikke være rigtigt helt at overspringe Guldet, idet Guldmønten — om end fornemlig benyttet til Gunst og Gave — dog i Nødsfald kunde bruges til egentlig Betaling. Guldmønten bestod af Speciedukater (Lejlighedsdukater), og Kurantdukater, hvilke sidste ikke var uden Betydning og i hvert Fald bestemte til Omsætningsmønter, selv om deres Tal under Frederik IV ikke blev stort.

For at Mønthistoriens Fremstilling kan danne et fortsat og samlet Hele, vil det derfor være nødvendigt at medtage et Supplement til Axel Niensens Værk, hvori Guldmønten optages.

Ligesom der i mit Arbejde vedrørende Tiden 1625—70 blev optaget en Del udfyldende Bemærkninger og Oplysninger angaaende Mønten 1588—1625, der grundedes paa Undersøgelser, jeg havde haft Lejlighed til at foretage efter Udarbejdelsen af min første Bog om nævnte Tidsrum, saaledes benytter jeg ogsaa nu Stedet her til at fremdrage enkelte Forhold af Interesse for hele det foregaaende Tidsrum 1588—1670.

Jeg maa da først gøre opmærksom paa de af mig tidligere omtalte²⁾ Breddalere fra Flemmings Mønt i Helsingør. Jeg

---

¹⁾ Chr. IV's Møntpolitik 1588—1625 og Møntvæsenet under Chr. IV og Fr. III 1625—70.

²⁾ Møntv. 1625—70 p. 25 og 27; Num. Foren. Medl.blad VI p. 277 ff. Fra Chr. IV's Tid, Breddaler og Sovereign.

har forhen antaget, at de var slagne til en eller anden Fest eller i Anledning af Kongens Deltagelse i Belejringen af Braunschweig. Denne Anskuelse har jeg forladt, idet jeg maa antage, at disse Skuepenge er slagne som Presentmønter eller Indgangsdalere ved Flemmings Overtagelse af Forpagningsmønten i Helsingør i Lighed med, hvad sædvansmæssig skete i det sydlige Udland, naar en Forpagtning oprettedes.

Max Bahrfeldt¹⁾ anfører i saa Henseende, at f. Eks. Breddaleren uden Aar fra Hertug August den ældre af Braunschweig-Lüneburg, Biskop i Ratzeburg, sandsynligvis er præget 1617—19 ved Møntmesterens Tiltræden af Tjenesten som „Foræring“ til Regenten og højtstillede Embedsmænd. Prægning af saadanne større Stykker var en Sædvane, der særlig i første Fjerdedel af det 17. Aarhundrede blev ivrig iagttaget, saaledes som talrige Skuepenge med lignende Fremstilling af Fyrsten ridende i Skridtgang eller sprængende afsted paa en udsmykket Hest udviser. Særlig hyppigt finder vi disse Stykker under Greverne Adolf XIII og Ernst af Holsten-Schauenburg 1581—1622²⁾ og under Hertugerne Frederik Ulrik og Christian af Braunschweig-Lüneburg m. v. Lignende Bemærkninger har Dr. Bahrfeldt fremsat med Hensyn til Hertug Wilhelms Breddaler uden Aar (1618—19) og Hertug Christians Breddaler uden Aar samt Frederik Ulriks Breddalere.

Idet jeg hidsætter Afbildninger dels af 3 Breddalere fra Holsten-Schauenburg, dels af Hans Flemmings Breddaler sammenholdt med Hertugerne Christians og Augusts Breddalere, dels endelig af Hertug Wilhelms Breddaler sammenholdt med en anden dansk Breddaler fra Christian IV's Tid

¹⁾ Beiträge zur Münzgeschichte der Lüneburgischen Lande, Wien 1893 pp. 11 og 109; die Münzen des Bistums Ratzeburg p. 25 og Tavle I Nr. 5, jfr. Fiala: Münzen d. welfischen Lande, 7. Bd. Prag 1912, Tavle V Nr. 4.

²⁾ P. Weinmeister: Münzgeschichte der Grafschaft Holst.-Schauenburg, Zeitschr. für Numismatik XXVI, Berlin 1908, hvor der p. 420 er givet en Oversigt over de talrige Møntforpagtere, ved hvis Tiltræden der var god Anl. til Presentdalere; disses Vægt var ret varierende.

Holsten-Schauenburgske Breddalere.

Christian IV's Breddalere og Braunschweig-Lüneburgske Breddalere.

Christian IV's Breddaler, Med. fra Kalmarkrigen og Braunschweig-Lüneburgsk Breddaler.

og Forsiden til en Medaille i Anledning af Kalmars Erobring 1611, vil det staa klart for Enhver, at vore danske Breddalere viser en overraskende Overensstemmelse med de fremmede, saaledes at der opstaar en til Vished grænsende Formodning for, at de danske Breddalere hidrører fra tyske Møntersvende fra samme Tid og er fremkomne i samme Anledning. Dette bestyrkes ved, at der særlig i første Fjerdedel af det 17. Aarhundrede af Christian IV anvendtes samme System ved Udmøntningen som i Nordtyskland, nemlig Bortforpagtning af Mønten mod Afgift, at Hans Flemming netop indførte dette System her, og at Vægten paa disse Breddalere viser sig saa varierende. De bærer Møntpræg, idet de er udgaaet fra en Møntmesters Esse, men ligner iøvrigt Skuepenge, idet de næppe har været udgivet i Omsætningsøjemed, men som sagt været bestemt til „Verehrung“ for de Personer, Fyrster og deres Tjenere, hvem den paagældende Møntmester skyldte sin Forpagtning. I Nødsfald kunde „Foræringen“ omsættes i anden Mønt efter Breddalerens Vægt, der i nogle Tilfælde nogenlunde falder sammen med en Dobbeltspecies.

Dobbeltspécien p. 13 øverst findes saavel med Signaturen HB som IH. Dens Forside har en paafaldende Lighed med Kalmarmedaillen fra 1611. Efter Kongens Portræt at dømme er den fra hans yngre Aar. Man griber næppe fejl ved at antage, at den er fra samme Tid og for en stor Dels Vedkommende udført af samme HB, hvis Signatur findes paa Forsiden af Flemmings Breddaler p. 12.

Vi kan altsaa tidsfæste de to danske Breddalere fra Christian IV's Tid til c. 1607—12 og maa anse dem for „Indgangsskuedalere“ ved Møntforpagtninger, idet den ene, da den bærer Flemmings Møntmærke, kan tillægges Helsingørs Møntsmiede.

Naar der i Regnskaberne¹⁾ omtales Dobbeltspécier, er det ikke sikkert, at herved tænkes paa disse Breddalere. Det kan være dobbelte Normalspécier, jfr. f. Eks. Dobbeltspécierne 1597 og 1600.

¹⁾ Num. Foren. Medl.blad VI p. 277, R. A. Rentemesterregnskab 1. Maj 1610—1. Maj 1611, fol. 255.

Det er lykkedes mig at fremdrage et Billede af Christian IV's og Frederik III's navnkundige „Kunstkasper“, Møntmester Caspar Herbach. Dette Billede hidsættes her. —

Det foreliggende Arbejde omfatter den Tid af vort Lands Mønthistorie, da Kampen mellem Specier, Kroner og Kurant var afsluttet med den sidste Møntsorts Sejr. Medens Axel Nielsen har skildret Kampen, maa det være dette Værks Opgave at undersøge, hvorledes Kurantmønten fyldestgjorde sit Formaal: at være Landets Omsætningsmiddel, indtil man atter vendte tilbage til eller søgte at vende tilbage til Speciemønten ved dennes Indførelse i Hertugdømmerne 1788, senere i det øvrige Monarki.

Som i mit forrige Arbejde har jeg valgt først at fremstille Udmøntningens Historie; Optællingerne maa da foretages i de forskellige Møntenheder, der dog for den allervæsentligste Del var Kurant; efter Udmøntningen vil Bankens Seddeltrykkeri blive gjort op. Dernæst vil der blive meddelt en almindelig Oversigt over Udmøntningen og Mønternes Finvægt samt Kurserne paa Mønt og Sedler og disses Stilling til hele Omsætningen, med andre Ord, hvorledes Mønter og Sedler modtoges af Befolkningen og hvilken Opgæld der toges paa Mønt og Sedler til hinanden.

1 $\frac{1}{2}$ cølnsk er vedblivende regnet til 233,855 gr.

Sluttelig benytter jeg Lejligheden til at bringe Rigsarkivets Embedsmænd min bedste Tak for den Iver og Imødekommenhed, de nu som altid har udvist, for at jeg paa bedste Maade og i videste Omfang kunde faa Adgang til at udnytte Arkivets Dokumenter, og som langt overgaar, hvad deres Embedsgerning paalægger dem. Endvidere takker jeg den Hjelm-

Caspar Herbach (Kgl. Bibl.).

stjerne-Rosencroneske Stiftelse for Bidrag til en Studierejse til Holsten og Hamburg, hvor Arkivernes og Museernes Embedsmænd ligeledes har ydet mig den bedst mulige Bistand til Opnaelsen af et godt Resultat, men hvor der iøvrigt i Arkiverne ikke synes at foreligge synderlig Materiale til yderligere Oplysning om vort Møntvæsen, end hvad der fremgaar af trykte Kilder, f. Eks. om de 2 Stempelskærere Georg Wilhelm Wahl og Johan Henrich Wahl¹⁾).

Carlsbergfondet har med vanlig Rundhaandethed bekostet Værkets Trykning. Universitetets Møntkabinet i Oslo har vist Arbejdet den Velvilje at foretage de Vejninger, over hvilke der ved Bogens Slutning findes en Tabel, som udgør et kontrollerende Supplement til de efter Arkivdokumenterne foretagne Beregninger af Mønternes Vægt. Baurath Werner Jakstein, Altona, og Sekretær W. Hald, København, skyldes værdifulde Bidrag til Billedstoffet, Møntdirektør H. C. Nielsen, Københavns Mønt, elskværdig Bistand ved Benyttelsen af Møntens Arkiv.

¹⁾ C. F. Gaedechens. Hamb. M. und Med. III. Hamburg 1876, p. 11, Biogr. Lexicon XVIII, p. 158, jfr. J. P. Langermann. Hamb. M. und Med. vergnüen, Hamburg 1753, p. 299.

FØRSTE KAPITEL

GULDUDMØNTNINGEN I TIDSRUMMET 1670—1726

1. Mønten i København.

OMEND Professor Axel Nielsen fuldt ud har Ret i, at Guldmønten ikke var nogen egentlig Omsætningsmønt, har den dog spillet en vis Rolle ved Hoffet som Gaver, Spillepenge og lign., hvad tydeligt nok fremgaar af de kongelige Kammerregnskaber¹⁾. Eksempelvis skal nævnes, at Kongen den 23. Juli 1674 „for-spilled med Gerstorph 100 ducater og gaf paa hver ducat oppenge 1 m“, den 8. Maj 1679 ved en Middag i Landskrona gav 6 dukater i Drikkepenge, den 7. Januar 1680 „for-spilled udi terninger med stalmester Hartzhausen 120 ducater, er 240 r.“, den 28. Aug. 1681 gav „udi Friderichsborgs kirke i taflerne“ 10 d. = 20 r., o. s. v. Den 14. Marts 1687 fik „Meyer Marxs for et stykke guld af kong Hanses og et af kong Friderichs den andens, begge paa 25 ducater, er 50 r.“ og den 9. Marts 1699 „Meibusch til tvende gulmedailler af de stempler om høiselig dronings bilagr i Sverig og de danske troupers transport til Irland 30 ducater, nok til 5 medailler af det stempel med Hds. M. droningen 50 ducater, er tilsammen med oppenge à 26 β: 181 r. 4 m.“ Til saadanne Formaal kan man maaske antage udgivet i Christian V's Tid c. 10,000 Ducater.

Til egentlig Betalingsøjemed findes kun faa Udgiftsposter anførte, der dog ikke er uden Betydning:

---

¹⁾ E. Marquard: Kgl. Kammerregnskaber fra Fr. III's og Chr. V's Tid, Kbhvn. 1918.

Saaledes førtes den 15. Februar 1678 til Indtægt 10,000 ducater, som samme Dag udbetaltes „Peter Brant til søefolkens kostpenge betaling efter kvitering“. I 1692 er betalt „Dend første kvartal for H. K. H. indeværende Aar . . . i guld 2000 ducatter, paa hver en mark til oppenge. . .“. Der findes ogsaa flere Steder omtalt Indtægter og Udgifter, „i guld“, hvorunder sikkert indgaar ikke ubetydelige Beløb i Dukater, ligesom der ret hyppigt betaales Fragt af Dukater med den agende Post fra Altona. Det er herefter klart, at det ikke er saa helt ringe Beløb, der ved Hoffet omsattes i Dukater, for hvilke der i Oppenge i Christian V's Tid erlagdes snart 4 $\frac{0}{10}$, snart pr. Dukat 1 Mark, i 1687: 20 β , 1688—89 og 92: 1 $\frac{1}{2}$, 1696: 26 β , 1698: 28 β , 30 β , 26 β og 29 β . I Frederik IV's Tid betaltes i Opgæld pr. Specie Dukat 1699: 14 l. β , 1702: 15 l. β , 1703: 18 l. β , 1704: 16 l. β , 1705—14: 18 l. β . Men saa steg Opgælden raskt. I 1718 var den 28 l. β og 1720—26: 32 l. β pr. Dukat¹⁾.

Disse Dukater var dog i stort Omfang fremmede, saaledes naturligtvis alle de, der indførtes fra Hamburg over Altona, men i de fornævnte Regnskaber omtales dog ogsaa nypræget dansk Guldmønt: Den 23. Oktober 1688 havde H. K. M. bekommet 53 dobbelte Dukater af guineisk Guld, den 5. September 1692 fik Møntmesteren „efter regnskab for guld til 516 Ducater 1103 r.“ og i første Halvdel af 1693 „guld til 374 dobbelte ducater“ samt „arbejdsløn for de 5000 nye dobbelte ducater, 260 r.“, endvidere i 1694 „for 30 ducater, kongen fik, hvoraf nogle var ofvervigtige, efter regnskab 66 r. 1 m. 11 s.“, ligesom der den 14. Juli 1699 betaltes „det vestindiske Compagni for 210 dobbelte ducater med oppenge à 4 m. 980 r.“

Af foranstaaende kan vanskeligt dannes noget Billede af, hvorledes Dukaterne gik blandt Folket, men da de i disse Regnskaber et og andet Sted er sammenstillet med Medailler, er det allerede af den Grund ikke sandsynligt, at de har spillet nogensomhelst Rolle. Selv om man ved Omtalen af Mønt i al Almindelighed ikke har forbigaaet Dukater, men

¹⁾ R. A. Fr. IV's Particulærkasseregnskaber.

sidestillet disse med Specier¹⁾, taler den Omstændighed, at Hoffet maatte indføre dem med den agende Post, sit tydelige Sprog. De har været højst sjældne, hvad ogsaa bekræftes af en Drøftelse om Mønten i 1673²⁾, hvorefter der ikke var andre Penge i Landet end Sletdaler og smaa Penge. Naar der som nævnt til Slut betales 4 $\frac{1}{2}$ i Opgæld paa en dobbelt Dukat, maa en saadan have været vanskelig at faa fat paa.

For de under den store nordiske Krig at Frederik IV udmøntede Kurantdukaters Vedkommende haves noget Materiale til Bedømmelse af deres Indtrængen i Omsætningen, idet der i Anledning af Reduktionen i 1727 af disse Mønter fra 12 til 11 $\frac{1}{2}$ foretoges en Optælling ved de kongelige Kasser i Danmark af, hvormange Stykker der da forefandtes i disse. Beløbet var 501 Stkr., hvoraf 198 Stkr. i København. Dette er jo ikke noget svimlende Antal af en Udmøntning paa c. 50,000 Stkr., selv om man tager i Betragtning den Tid der er gaaet efter Udmøntningen, idet man paa den anden Side maa huske at det var uvederhæftig Krigsmønt, om hvilken Folk kunde formode, at den vilde blive nedsat, saaledes at de var opfordrede til at skille sig af med den til de kongelige Kasser.

Naar man betænker, at denne Mønt ubetinget var bestemt for Omsætningen, idet dette var Forudsætningen for, at Kongen kunde have Fortjeneste paa den, synes den alligevel ikke at have faaet stor Betydning.

Guldmønten kan dog ikke helt overspringes ved en samlet Fremstilling af Mønthisorien. Som det fremgaar af ovenstaaende har den ved visse Lejligheder spillet en Rolle.

Ifølge Regnskaberne maa *Specie-Dukaterne* antages udmøntede paa den fra gammel Tid sædvanlige og ved Reglementet af 22. Marts 1671 godkendte Maade, saaledes, at 67 Stkr. gik paa den $23\frac{1}{2}$ Karat fine Brutto-Mark, $68\frac{20}{47}$ Stkr. paa Marken fin med Brutto-Vægt 3,490 gr og Fin-Vægt 3,418 gr³⁾.

¹⁾ J. Lindbæk: Aktst. og Opl. til Statskollegiets Historie 1660—1676. Kbhvn. 1909, II p. 539.

²⁾ l. c. p. 336.

³⁾ J. Wilcke: Møntv. under Chr. IV og Fr. III 1625—70 p. 111, 221. Schous Frdrgr. I p. 68.

Ganske vist omtales fra Tid til anden Dukater, 23 Karat $6\frac{1}{2}$ Gren fine, $67\frac{1}{4}$ Stk. af Bruttomarken, eller $67\frac{1}{4}$ Stk. af den $23\frac{1}{2}$ Karat fine Mark, men dette maa betragtes som Undertagelser.

Kurant-Dukaterne havde allerede været paa Tale omkring Aar 1700. Den berømte *Ole Rømer* havde i en Memorial af 8. December 1700 afgivet et Responsum om Møntvæsenet¹⁾. Han deler Mønterne i Rixmønt, Dansk grov Mønt og Smaamønt. Under den første henfører han Dukaterne, der „i visse Tilfælde kand myntes uden skade for den commoditet, der er med dem at føre og forvare, *besynderlig i Krigstider*. Og de der foruden gemenlig er dyrere end u-myntet Guld. Der kunde og være commoditet ved at der blev indført en *Courant Guldmynt* af ringere end Dukatguld og af dend indvortes Værd imod Ducater at ligne som Croner er imod Rixdaler, som kunde kaldes Fridericher af udvortes Værdi til 3, 4 eller 5 paa 10 Rdlr. Exempel paa Myntefod af Fridericher, som skulde gielde 5 Croner eller 3 gielde 10 Rdlr. Courant: Skulde kunde være af $21\frac{3}{4}$ Carat, som er den finhed, at Frandske Louisd'or og de engelske Guinees haver og skulde der gaa 42 Stkr. paa 1 fl c.“

Ogsaa Møntmester Christoffer Woltereck i Glückstadt var inde paa lignende Betragtninger. Han tilskrev den 11. Marts 1701 Rentekammeret 3 Forslag til 12 fl Dukater. Naar 1 Specie-Dukat med Opgæld c. 24 β — som ovenfor skildret — var 2 R. 1 fl 8 β værd, kunde 1 Dukat, naar den kun skulde gælde 2 R., udmøntes 67 Stkr. af den $20\frac{1}{2}$ Karat fine fl eller $67\frac{1}{2}$ Stk. 21 Karat fine, 74 Stkr. 23 Karat fine eller $70\frac{2}{3}$ Stk. 22 Karat fine²⁾.

Muligt under Paavirkning af slige Forslag gravede man de gamle Dobbelt-Guldkroner frem igen og tillod ved Resolution af 2. Septbr. 1701 det Vestind. Compagni at slaa nogle Stkr. heraf. De findes omtalt saavel hos Lauerentzen³⁾ og Bussæus⁴⁾, og maa derfor antages virkelig at have eksisteret,

¹⁾ R. A. Kgl. Resl. og Rescr. Møntv. vedr. 1681—1735.

²⁾ R. A. Div. ureg. Dok. Møntv. ang. 1662—1700.

³⁾ Museum regium Tab. XXII Nr. 11, jfr. Fogtmans Rescr. III p. 31.

⁴⁾ Fr. IV's Dag-Register. Kbhvn. 1770 p. 380 Nr. 7.

skønt der nu ikke findes noget Eksemplar tilbage, end ikke i Statens Møntsamling. Mønten afbildes her efter Lauerentzen.

Disse Stkr. var i ældre Tid 22 Karat fine 39 Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ brutte, $42\frac{6}{11}$ Stk. paa 1 $\frac{1}{2}$ fin, Krügers dog $42\frac{1}{2}$ Stk. paa 1 $\frac{1}{2}$ brutto¹⁾, hvad jo ikke ilde stemmer med Rømers Forslag, som imidlertid ikke fik nogen praktisk Betydning. Først Krigens finansielle Vanskeligheder gjorde Kurantdukatene til Virkelighed.

I en Betænkning af 28. Maj 1714²⁾ om det betimelige i at indføre Kobber-Plåter efter svensk Mønster findes omtalt en Indstilling fra Møntbetjentene om „Indretning af en Guld-mønt af 3 Slags paa 4, 2 og 1 Rdlr., 1 $\frac{1}{2}$ Croneguld eller

Projekteret 18 Mark i Guld.

brutto $81\frac{1}{2}$ Stk. à 2 Rdlr. = 163 R. Cour. til 21 Karat.“ Det er bemærkelsesværdigt, at det netop er „Crone“guld til 21 Karat, hvoraf den ny Mønt skulde forfærdiges. Den nedstammer altsaa fra de gamle Guldkroner gennem Rømers Forslag og Forsøget i 1701. Hvis man ogsaa havde valgt at udmønte 4 Daler Stkr.³⁾, vilde disse være komne paa c. 41 Stkr. paa Marken, hvert Stk. paa 24 Mark courant, medens de gamle dobbelte Guldkroner gjaldt 18 Mark Species.

Ligesom Kronerne i sin Tid af Christian IV indførtes som en Spekulation, saaledes skulde Kronens Efterkommer, Kurantdukatene nu ogsaa skaffe Penge i Kassen. Den maatte være $12\frac{2}{3}\frac{0}{10}$ slettere end Speciedukaten, for at Kongen kunde

¹⁾ J. Wilcke, l. c. p. 55 og R. S. A. Commerce Collegiets Kopiebog 1671–83. Relation til Fr. III af 17. April 1669.

²⁾ R. A. l. c.

³⁾ Et Prøvestykke findes i Statens Samling, jfr. Jørgensens Beskr p. 122 Nr 35.

opnaa 9 $\frac{0}{10}$ i Slagskat. Rentekammeret var ikke uden Betænkeligheder ved denne Mønt: Omend den maatte være meget commode i Brug og Deres Maj. virkelig avancerer 9 $\frac{0}{10}$ i Slaggæld, saa vil Cammeret dog erindre Maj. om, at da den mærkelig differerer fra Ducaterne, saa vil den sikkert kun kunne udgives for fuld i Kongerigerne som „eine gengige Current-Müntze“, ligesom Jøderne udenrigs paa Grund af den considerable profit vil eftergøre den og slippe den ind i Landet. Men vil Deres Maj. alligevel bestemme sig til at introducere denne Mønt, saa mene vi, at Møntmesteren selv maa skaffe Guldets og ikke indsmelte danske Dukater, ligesom Cammeret foreslaar, at der kun møntes 2 og 1 Rdlr. Stkr.

Hvad der saaledes kunde indvendes mod Mønten og ogsaa senere viste sig begrundet, kunde ikke opveje Trangen til at skaffe Krigskassen Subsidier, og Kongen resolverede derfor den 14. Juni, at der skulde slaas 100,000 R. og oprettes Kontrakt med Møntmester Wineke om Slagskattens Betaling, idet han selv maatte skaffe Guldets, ikke indsmelte danske Dukater og indsende Model til Mønten. I Henhold hertil tilskrev Rentekammeret Wineke den 4. Juli, men allerede den 11. Aug. fik han igen Befaling til at standse Udmøntningen. Han og Wardeinen skulde denne Dags Middag opgive, hvormange der var slagne og hvormange udgivne. Den 30. Oktober fik han paany Besked om, at Kongen Dagen forinden havde resolveret, at han kunde fortfare med Udmøntningen¹⁾, „nachdem man bis dato nicht anders vernommen, als dass die vorher geschlagene guldene Courante Myntze gangig ist“²⁾. Saa var Betænkelighederne altsaa paany overvundne, eller Soldaterne trængte til Sold!

Møntmesteren kunde dog ikke fuldføre Udmøntningen, men maatte standse paa Halvvejen. Under den ved de store Krige over hele Europa foraarsagede Prisstigning, steg Guldets Pris saa meget, at Møntmesteren ikke formaaede at fremskaffe det til en saadan Pris, at han kunde svare Kongen 9 $\frac{0}{10}$ og selv faa Mønterløn.

¹⁾ M. A. Møntens Journal 1692—1772.

²⁾ R. A. Møntbog 1713—20.

Den 1. November 1718 forskaanedes han for at fortsætte, til de 100,000 R. var naaet¹⁾).

Ved Forordning af 9. Juli 1727 nedsattes disse Dukater fra 12 til 11 $\frac{1}{2}$, efter at man havde opgjort deres Slethed til at være 35 R. 37 β pro Cento under Speciedukater, hvad ganske vist var ikke saa lidt værre end i 1714 beregnet. Selv efter Reduktionen antoges de 12 $\frac{1}{10}$ daarligere end Spduk. 4. Juli 1757 blev de indkaldte.

Idet der som sagt udmøntedes 81 $\frac{1}{2}$ Stkr. af den 21 Karat fine Bruttomark, blev det 93 $\frac{1}{7}$ Stkr. af Marken fin. Bruttovægten bliver herefter 2,870 gr, Finvægten 2,511 gr. Til Sammenligning med Sølvudmøntningen henvises til de Axel Nielsens Værk: Specier, Kroner, Kurant, vedføjede Tabeller, hvori baade findes angivet Sølvrigsdalernes forskellige Indhold af fint Sølv i gr og Sølvudmøntningernes Omfang.

Guldudmøntningen udgjorde følgende Beløb:

	Specie Dukater Stkr.	Kurant Dukater	
		Hele	Halve
1681.....	971		
1682.....	176		
1683.....	403		
1684.....	285		
1688.....	106		
1691.....	19,175		
1692.....	1,603		
1693.....	14,603		
1694.....	2,556		
1695.....	1,008		
1696.....	1,375		
1697.....	18,543		
1698.....	14,725		
1699.....	6,043		
1700.....	1,813		
1701.....	2,892		
1702 - 3.....	340		
1704.....	4,420		
At overføre...	91,037		

¹⁾ R. A. Div. ureg. Møntsager II. MA. I. c.

	Specie Dukater Stkr.	Kurant Dukater	
		Hele	Halve
Overført...	91,037		
1708.....	7,545		
1709.....	316		
1710.....	1,440		
1711.....	3,998		
1712.....	1,535		
1713.....	2,614		
1714.....	1,936	4,071	
1715.....		4,599	241
1716.....		18,723	
1717.....			357
1723.....	1,000		
1725.....	1,400		
1726.....	1,822		
Ialt...	114,643	27,393	598

Denne Opgørelse er med Undtagelse af et Par enkelte mindre Poster, der stammer fra Udmøntningstilladelser o. lign., hvis Betydning maaske kan omtvistes, taget fra de officielle Kammer- og Møntregnskaber¹⁾, medens der ikke er taget Hensyn til mer eller mindre overdrevne private Opgivelser, som f. Eks. den senere Myntdirektør Knophs ikke helt paa-lidelige Opgørelser²⁾ eller de saakaldte „Stemanniana“, en Samling af Notitser og Optegnelser³⁾. Dog synes der helt udenfor Regnskaberne at være slaaet „Extra Ordinaire Ducaten, so Ihre Königl. Mayt. auf dero Eigene Ordinerte Stem-pels Müntzen lassen, so wohl in diesem (1709) als vorigen 1708ten Jahres; solches ist auf hochsgedackte Ihr Königl. Mayt. Befohl Auf dero Eigen Cammer von den Müntz Meister Eingegeben“⁴⁾. Disse Dukater andrager iflg. Particulærkasse-

¹⁾ Marquards ovennævnte Kammerregnskaber, R. A. Møntebøgerne 1680, 81, 82, 84, 85, 89, 90 etc. Ansøgn. og Till. 7. Septbr. 1723 og 13. Septbr. 1723, „da Folk er kommet med Guld her paa Møn-ten“, og kgl. Resl. 1. Maj 1725. R. A. kgl. Resl. og Rescr. Møntv. vedr. 1681—1735. — Particulærkassens Regnskaber.

²⁾ Kgl. Bibl. M. A.

³⁾ R. A.

⁴⁾ R. A. Kbhvns. Møntbog 14. Maj 1701—31. Decbr. 1710.

regnskaberne 5000 Stkr. i 1708—9 og 340 Stkr. i 1711, men sligt kan være sket i andre Aar uden at være anført — i hvert Fald paa tydelig Vis — nogetsteds.

1672. Dukat af G. Krüger.

Dobbelt Dukat 1673.

Dobbelt Dukat 1673.

1675. $\frac{1}{2}$ Dukat af G. Krüger.

Der er udgivet Specie Dukater 1670—80, hvoraf nogle Stkr. her er afbildet, men der foreligger for Tiden ikke officielle Dokumenter, der tillader en Opgørelse over disses Tal. Møntmester G. Krüger synes ikke at have efterladt sig Regnskaber herom. Dukaterne fra 1680 til 1690 er udmøntede af

Møntmester Gregorius Seseman med Wardein Conrad Ludolph. Ifølge Møntbogen 3. Novbr. 1690—15. Novbr. 1692¹⁾ har Møntmester Christian Wineke med samme Wardein da overtaget Udmøntningen. Den 27. Februar 1690 kasseres Stemplerne efter *afdøde* Møntmester Seseman, deriblandt „1 Stempel, som brugtes til Portugaløser.“ Møntmester Wineke indehavde Bestillingen til Aarhundredets Udgang, da den overtoges af Sønnen af samme Navn.

Foranstaaende Opgørelse er med enkelte Ændringer i Overensstemmelse med Opgørelsen i den afd. Numismatiker, Generalmajor Jørgensens i Statens Møntsamling opbevarede Manuskript. Han har med Rette ikke optaget den i sin Møntbeskrivelse under Nr. 33²⁾ medtagne, nedenfor afbildede „5 dobbelte Dukat“ fra 1704:

Medaille, 5 Dukater svær.

om hvilken det hedder i Møntbogen 14. Maj 1701—31. Decbr. 1710 „für Vestind. Compagnie *Medallion* oder 5 Ducaten schwer 251 Stkr. = 1255 Dukaten“, endvidere 1708, Septbr. —Octbr. for Vestind. Comp.: „Medallien 10 Ducaten schwer 133 Stkr., thun Enckelte 1330 Stkr.“³⁾. Forklaringen maa søges i, at han skrev sin Møntbeskrivelse, inden han affattede det mønthistoriske Manuskript, en Fremgangsmaade, der alt-
saa har vist sig uheldig.

¹⁾ R. A.

²⁾ C. T. Jørgensen: Beskr. over danske Mønter 1448—1888. Kbhvn. 1888.

³⁾ jfr. ogsaa Ramus: Hist. Beretning om danske Guldmynter. Skand. Litteraturselskabs Skrifter 1807 p. 192, hvor han anser det for rimeligt, at det er en Skuepenge.

De i 1682 udmøntede Dukater havde paa den ene Side „Ihr Majts. Conterfey uud auf der andere Seite Friederichsberg in Guinea“ ¹⁾.

1682. G. Sesemans Dukat af guineisk Guld.

Om de i 1697—99 udmøntede Dukater havs følgende Oplysninger ²⁾: I 1697 og 98 leveredes Commerceraad Nicolai

1687. Dobb. Dukat af G. Seseman.

1688. Dobb. Dukat af guineisk Guld.

1699. Enkelt Dukat af guineisk Guld.

¹⁾ R. A. Møntbog 1682.

²⁾ R. A. Kbhvns. Møntbog 29. Marts 1693—28. Maj 1700.

Janssen henholdsvis 17492 Dukater og 13357 Dukater, alle af guineisk Guld. For det Vestindiske Compagni møntedes 1699: 3494 Stkr. med Kongens Portræt paa den ene Side og Christiansborg paa den anden Side, endvidere 1024 Stkr. med lige Stempel, dog noget større, sandsynligvis paa ældre Stempler, og 894 Stkr. „dopp. und einfache Dukaten.“

Opsynet med Mønten førtes i disse Aar af Højesterets-assessorerne Johan Worm og Chr. Muhle.

Om de i Begyndelsen af Frederik IV's Regering udmøntede Dukater haves følgende nærmere Oplysninger: I 1701 udmøntedes 470 ordinære Dukater og 1009 Dukater med

1704. Dobb. Dukat af guineisk Guld.

1709. Dukat.

1711. Dukat.

Skib for Guineisk Compagni, endvidere, 430 dobbelte Dukater for samme Selskab. 1704 fik Vestindisk Compagni udmøntet 4200 enkelte og dobbelte Dukater. 1708 sloges 275 dobbelte

Dukater, sandsynligvis i Anl. af Foreningen af det vestindiske og det guineiske Compagni i eet Selskab; hertil sloges ogsaa de ovenfor nævnte ti Dukater svære Medailler paa Stempler fra 1704. Forholdstallet mellem Guld og Sølv stillede sig paa følgende Maade:

Hvis man regner en Specie Dukat = 2 Specier, bliver Forholdet 3,418 gr f. Guld til 50,56 gr f. Sølv, og Forholdstallet 14,8. Idet en Kurantdaler regnedes lig 2 Rdlr. kurant, hvorved i 1714 ikke vel kunde tænkes paa Rdlr. i Kroner, faar man 2,511 gr f. Guld = 44,06 gr f. Sølv. Forholdstallet bliver da 17,5. Der er herefter ingen Tvivl om, hvorfor Kurantdaleren saa Lyset. Det var en Krigsmønt fremfor nogen.

1716. Kurantdukat.

At 17,5 var for højt et Forholdstal mellem Sølv og Guld paa dette Tidspunkt, kan ikke vel være Tvivl underkastet. Det var Kongens 9 $\frac{1}{10}$, det kom an paa. En anden Sag er at Krigen til Slut bragte Guldet op i saa høje Priser, at Møntmesteren ikke kunde skaffe Kongen denne Fortjeneste paa Mønten.

Af Specie-Dukater fra disse Aar hidsættes:

Chr. Winekes Dobb. Dukat 1691.

Enkelte og dobbelte Dukater fra Chr. V.

Enkelte Dukater fra Fr. IV.

Om enkelte af disse Dukater kan det foreløbig ikke med Sikkerhed afgøres, fra hvilken Møntsmedie de stammer.

2. Mønten i Glückstadt.

Om denne Mønt findes i dette Tidsrum kun beskedne, virkelig autentiske Efterretninger, bortset fra de af mange Jøder, hvoriblandt Forpagteren Michael Joseph under den senere saa bekendte Møntdirektør van Hauens Tilsyn iværksatte Udmøntninger af daarlig Krigsmønt¹⁾, ved hvilken Guldsmed Jochim Andres Drey var Wardein. Der findes et kgl. Rescript af 21. October 1671 om Kontrakt med Møntmester Johan Woltereck om Udmøntning paa Grundlag af Møntordningen af 22. Marts 1671, hvorefter han kunde udmønte Specier og Dukater uden Afgift, de sidste efter sædvanlig Korn og Skrot c : 67 Stkr. af den $23\frac{1}{2}$ Karat fine $\frac{1}{2}$, dobbelte og halve „at advenant“. Johan Woltereck antages at være afgaaet ved Døden 1679. Hans Eftermand blev Christoffer Woltereck, der af Sorterup²⁾ formenes at være død 1702 og at være efterfulgt af Andreas Woltereck. Lange³⁾ mener derimod, at der ikke har fungeret nogen Andreas Woltereck i Glückstadt, men at Christoffer Woltereck har været Møntmester i hele Tidsrummet fra c. 1680—c. 1717; men der fremkommer dog da den Mærkelighed, at han — hvis Mønterne med Neldebladet skal henføres til Glückstadt, jfr. nedfr. — maa have benyttet 2 forskellige Møntmærker i sin Levetid, nemlig de korslagte Glødehager og Neldebladet. Det kan

¹⁾ Axel Nielsen. S. K. K. f. Eks. p. 64—65.

²⁾ Krebers Møntkatalog. Kbhvn. 1841 p. 191.

³⁾ C. Lange, Schl.-holst. Münzen & Med. I. Berlin 1908, p. 219—22.

dog forklares ved, at den norske Mønt benyttede korslagte Hamre som Møntmærke, og at det derfor sluttelig var nødvendigt at anbringe et andet Mærke paa de glückstadtske Mønter.

Den 2. Maj 1717 foreligger der en Opgørelse fra Møntmester Christoffer Woltereck overfor Møntforlægger Michael Joseph, og den 18. November 1718 en Ansøgning fra Sønnen Andreas Woltereck om at komme i Betragtning ved Besættelsen af den ved Faderens, Møntmester og Borgmester i Glückstadt C. Wolterecks Død ledigblevne Stilling som Møntmester ¹⁾).

Iøvrigt henvises til de af Professor Axel Nielsen i Bogen: Specier, Kroner, Kurant indsamlede Oplysninger om Glückstadts Mønt i dette Tidsrum.

Angaaende Guldudmøntningen synes der ikke at foreligge sikre Meddelelser. At der imidlertid er slaaet Guld mønt i Glückstadt under Christian V og Frederik IV, viser de til Nutiden bevarede Stkr.:

C. Wolterecks saakaldte Vægterdukat fra 1682.

1705. Dukat med Møntmærke: Neldeblad.

Den sidst afbildede Mønt antages møntet i Glückstadt, fordi den som Møntmærke bærer Holstens Vaaben.

¹⁾ R. A. 1669—1705. Dok. ang. Glückstadts Mønt m. v., 1713—17 Breve ang. s. Mønt 1714—16. Glückstadts Møntprotokol.

Ligeledes maa til Glückstadt henføres følgende Stkr.:

2 Dukater af C. Woltereck fra 1680 og 1685.

Disse er i „Beskrivelsen¹⁾ urigtig tillagt Møntmester Chr. Wineke i København, skønt han dengang endnu slet ikke var Møntmester. De bærer Signatur C. W. med 2 korslagte Glødehager mellem disse Bogstaver. Glødehager har fra gammel Tid været Glückstadts Møntmærke²⁾.

Der synes i Christian V's Tid at have hersket nogen Uoverensstemmelse mellem Rentekammeret og Commercecollegiet om hele Møntvæsenet. Medens Rentekammeret gerne vilde tilføre Kongens Kasse nogen Fortjeneste gennem Møntregalet, saa Commercecollegiet sin Opgave i at fæstne Møntvæsenet til et bedre Omsætningsmiddel for Samfundet. Collegiet fik en Tid sat en Stopper for Smaamønten til Bedste for Specier og Dukater med det Resultat, at Opgælden paa disse fra 1670—75 var faldet fra 8 til $2\frac{1}{2}$ ‰, men saa gav Rentekammeret paany Møntmestrene, saavel i København som i Glückstadt, Tilladelse til at slaa Smaamønt, særlig 1 og 2 β, af hvilke den sidste var $4\frac{1}{2}$ lødige, medens Reglementet paabød, at de skulde være 6 lødige. Disse 2 β var $\frac{3}{4}$ Kobber, saaledes at de „50 ‰ mod Specier differerer.“ Gotfred Krüger

¹⁾ Beskrivelsen af Møntkabinettet I—II. Kbhvn. 1791.

²⁾ Jørgensen, l. c. p. 104 Nr. 17—21, p. 122 Nr. 25—26.

nægtede derfor Collegiet de fornødne Oplysninger om Udmøntningerne, hvorover Collegiet klagede til Kongen: „Slette Penge med Profit er publique Schade, men gode Penge foruden profit er publicque gafn og fordeel“!

Paa fornyede Klager i 1680—81 synes Seseman at have aflagt Regnskab, thi fra da af haves saadanne i Behold, medens Efterretningerne fra Tiden 1670—80 paa Grund af manglende eller undertrykte Regnskaber er højst nødtørftige.

Kommercecollegiet vilde 1674 sende Speciestempler til Glückstadt, men stødte paa den Vanskelighed, at Specierne efter „Rixskrot og korn“ maatte blive 4 Gram bedre end de norske, hvad der var uheldigt „uden man kunde mønte i Glückstadt efter norsk Korn og Skrot *med norske Stempler*, men saa er det dog mehr en Subtilitet end realitet, eftersom dog Eders Maj. deraf ringe profit kunde nyde og er som man sin gierning vilde fordølge.“ Følgen blev, at Stemplerne i Glückstadt tildels blev „lagt ned“ for baade grov og smaa Mønt; Collegiet holdt dog stærkt paa, at det guineiske Guld, der kom til Glückstadt med det africanske Compagnie, ikke paany udførtes til Hamburg, men udmøntedes til Dukater i Glückstadt hos Woltereck og hans Wardein, Hans Witte¹⁾.

3. Mønten i Rendsburg.

I 1714 havde Michael Joseph faaet Tilladelse til at slaa 500,000 R. i 2 β (11. β) paa Mønten i Glückstadt. 1716 fik han dernæst Tilladelse til at ommønte Salgssummen for Bremen-Verden, der erlagdes i Zwei-Drittler, til 12 β 'er.; men da Mønten i Glückstadt havde nok at bestille med Lybsk-skillingerne, maatte man finde et andet Sted til Udmøntningen af de bevilgede 12 β 'er.²⁾ Michael Josep hforeslog Tønningen „weill die Tönninger Müntze in Bestem und vollkommenem Stande ist, auch der Müntzmeister und Wardein weltbekanter massen (!) redliche und honnette Leute sind (!), und fast vor

¹⁾ R. S. A. Commercecollegiets Kopibog over kgl. Bef. 1671—83, Memorial 1671—79, 1685—88, Resolutionsprot. 1676, 1680—91.

²⁾ Se om hele Krigsmøntudmøntningen Axel Nielsen, S. K. K. p. 102 ff.

die beste in gantz Teutschland renommiret sind (!)¹⁾. Dette staar just ikke i den mest umiddelbare Overensstemmelse med, hvad der er oplyst om Forholdene paa Mønten i Tønning, hvor der tidligere havde gaaet Bedragerier i Svang, og som indtil 1706 havde været installeret i et Mønthus „sammenlaaet af Brædder“! Derefter havde den hertugelige Møntmester Bastian Hille den Yngre bygget et nyt Mønthus, der maaske har svaret til den gode Beskrivelse.

Imidlertid ansaa Kongen og Regeringen i København det for sikrere at have den ny Mønt indenfor Rendsburgs Fæstning. Der blev indrettet et Mønthus i 3 Bygninger i Violenstrasse, senere Münzstrasse i Neuwerck, tætved de militære Barakker²⁾. Kommandanten, Generallieutenant Rodstehn, maatte afgive et Par Vagter til Sikring for de betydelige Mængder Sølv og Penge, der nu skulde opbevares paa denne Mønt. Bastian Hille med Wardein Conradt Hasselbring blev overdraget Møntningen, med hvilken Justitsraad Lohman og Cancelliraad Amthor skulde føre Tilsyn. I Henhold til Frederik IV's Resolution af 16. Maj 1716 tog saa Udmøntningen af 666,666²/₃ R. i 12 β 'er. sin Begyndelse. Senere fik Hille Tilladelse til at slaa en Jubilæums-Medaille til Reformationsfesten 1717 mod Afgift til Christianshavns Kirke. Det er dog tvivlsomt, om denne Medaille har vundet Bifald. Der synes, efter at Stemplerne var udarbejdede, kun at være slaaet og overleveret ganske faa Eksemplarer til Eftertiden; den omtales ikke i den ældre Litteratur³⁾.

Tilslut fik Bastian Hille ogsaa Tilladelse til at slaa „Dukater og Specie Rigsdaler efter deres rigtige Korn og Skrot, naar der maatte vise sig Lejlighed dertil. Stemplet skulde være Av. Kongens Portræt med Navn eg Titel, Rv. Vaaben og Valgsprog som paa de Rensborgske 12 β “. I Rentekammerets anbefalende Indstilling til Kongen af 29. November 1717 hedder det videre: Weile nun hierunter nichts anders als eine honneur für die Rensburgische Münze, die sonst

¹⁾ Breve ang. den Rendsburgske Mønt pro 1713—19.

²⁾ C. Lange, l. c. p. 223—24 og 247—48.

³⁾ H. C. Krenzler: D. Martin Luthers Andenken in Münzen. Leipzig 1818. Berliner Münzblätter. VIII. Berlin 1926 p. 300—1.

alle woleingerichtete Münze haben, gesucht wird, *damit Sie nicht als eine Heckenmünze angesehen werden möge*, woer unter E. M.s Interesse in geringstes nicht leidet, auch kein

Bastian Hilles Reformations-Medaille 1717.

Schlagschatz von diesen Sorten gegeben werden kann, So beruhet gleich falls auf dero allergn . . Rsl. . .¹⁾ Kgl. Approbation faldt den 15. Decbr. 1717. Det var altsaa en Forsiring paa Møntvirksomheden i Rendsburg, som søgtes opnaaet bl. a. ved Udprægning af Dukater, hvorved, som det ogsaa fremgaar af det foregaaende samt af Møntmesters og Møntforlæggers Henvendelser, maa forstaaes Speciedukater, hvoraf der 1718—19 sloges hele, i 1719 ogsaa halve Dukater.

I November 1718 sluttede ifølge Møntprotokollen Udmøntningen i Rendsburg af Smaamønt, men der eksisterer dog Smaamønt fra denne Mønt i et Par efterfølgende Aar. Stempellerne blev skaarne af en Stempelskærer i Minden, der om Sommeren opholdt sig ca. 3 à 4 Maaneder i Rendsburg.

¹⁾ R. A. Kgl. Resl. og Rescr. Møntv. vedr. 1681—1735.

Ifølge Indberetning af 2. Marts 1718 fra Møntinspektør i Glückstadt og Rendsburg, v. Hauen, var der da møntet 1000 Stkr. Dukater. Der er jo imidlertid slaaet Guldmønt helt hen i 1719, saa man kan gaa ud fra, at der er møntet en hel Del flere Dukater.

Dukat 1718 fra Rendsburg.

Halv Dukat 1719 fra Rendsburg.

Afslag i Guld af 1 $\mathcal{R}$ fra Rendsburg.

4. Møntstederne Kristiania og Kongsberg.

Af de norske Regnskaber høstes ingen fyldestgørende Oplysninger om Guldmønt, slaaet paa Møntværkstederne i Kristiania og Kongsberg. Mønten i Kristiania dreves ved Christian V's Tronbestigelse af Møntmester Frederik Grüner med Wardein Hendrik Sigmundt Hassius, Skriver Peter Jessen og Revisor Samuel Biener. Med 1674¹⁾ overtog Peter Grüner Mønten, idet han dog det første Aars Tid har be-

¹⁾ Ikke som hos Schou anført efter Kreber: 1675.

nyttet alt foreliggende Stempler med F. Grüners Signatur. 1677 blev Axel Petersen Møntskriver, medens Peter Jessen blev pensioneret. 1678 døde Axel Petersen, 1679 blev Jørgen Boye Skriver, men allerede 1680 døde han og afløstes af Mathias Stub, der fik 250 Rdlr. aarlig. Stempelskærer var Caspar Barth. Fra 16. Januar 1687 drev Peter Grüner Mønten i Kristiania paa egen Risiko i enhver Henseende, idet han havde Mønten i Forpagtning mod Slagskat til Kongen, medens han hidtil havde erholdt 28 Rdlr. pr. 100 $\frac{1}{2}$ Sølv i Specier, 40 Rdlr. pr. 100 $\frac{1}{2}$ Sølv i Sletdaler og 54 Rdlr. 16 β pr. 100 $\frac{1}{2}$ Sølv i 2 β , dog saaledes at Kongen tillige betalte forskellige Udgifter, f. Eks. Wardein og Skriveløn ekstra. 1695 ophørte Grüner med sin Virksomhed. 31. Marts 1686 forflyttedes den kgl. Mønt til Kongsberg med Henning Christopher Meyer som Møntmester. Der maa vel under Christian V og Frederik IV formodes at være præget nogle enkelte Dukater i eller for Norge¹⁾; de har imidlertid ikke spillet nogen Rolle for Omsætningen eller Møntbestanden, men tjent som en Slags Presentmønt eller Prøvemønt ved særlige Lejligheder. Angaaende Sølvmønten henvises til Axel Nielsens Fremstilling.

Af Guldmønt, der formodes slaaet i Norge, hidsættes:

U. A. Dobb. Dukat, norsk.

U. A. Halv Dukat, norsk.

¹⁾ Jørgensens Beskrivelse p. 108—109, Nr. 79—91.

Endvidere anføres:

U. A. Saakaldt Gyldenløves Dukat.

Efter den norske Løve at dømme, som findes anbragt paa denne Mønt, skulde man antage, at denne Mønt var slaæet i Norge, omend der ikke — i hvert Fald foreløbig — kan fremskaffes dokumentarisk Bevis herfor. Hvis Mønten er norsk, kunde det paa Møntens Forside anbragte Rytterbillede bevirke, at flere af de pag. 30 afbildede Dukater ligeledes maa henføres til Norge. Naar disse Guldmønter er tillagte Statholderen i Norge, Christian V's Halvbroder Ulrik Frederik Gyldenløve, skyldes det den Omstændighed, at et lidet Guldstykke¹⁾ med et lignende Rytterbillede, udtrykkelig er forsynet med Indskriften V. F. G., og at et af Gyldenløve 1674 udgivet Hæderstegn for Soldater paa Forsiden bærer den mærkelige, paa ovenstaaende Dukat afbildede Tegning af en Ridder med norske Løve ved sin Side²⁾. Imidlertid kan alle disse Mønter selvfølgelig godt være slaæede i København til Brug i Norge, f. Eks. under et Kongebesøg dersteds 1685.

For at vinde Oversigt over hele Udmøntningen af saavel Guld- som Sølv mønt hidsættes følgende Tavler i Overensstemmelse med den i Axel Nielsens Værk, Specier, Kroner, Kurant optagne Tabel over de vigtigste Udmøntninger 1671—1726:

---

¹⁾ Lauerentzen. Mus. reg. Part. II Sect V Tavle XV Nr. 36, jfr. 30, 33, 37—39. Beskrivelsen Chr. V Tavle XXII Nr. 4.

²⁾ Norges Historie V 1. Kristiania 1911 pp. 56, 83. Beskr. LVIII Nr 1.

I. København.

Aar	Specier	Kroner	16 β	12 β	8 β	2 β	1 β	$\frac{1}{2}$ β	Hvid
	Stkr.	R.	R.	R.	R.	R.	R.	R.	R.
1671	.....	34,760							
1672	.....	72,935							
1673	.....	7,338							
1674	.....								
1675	.....								
1676	.....	18,102				3,264	7,377		
1677	.....	4,823					1,050		
1678	.....								
1679	.....								
1680	.....								
1681	.....	100,000				10,520	1,641		
1682	.....	103,000							
1683	.....								
1684	.....	60,000							
1685	.....	52,578							
1686	.....	100,000				5,000	2,000	2,000	1,000
1687	.....								
1688	.....								
1689	.....	37,769							
1690	.....	12,106							
1691	.....	42,607							
1692	.....	45,287						2,167	
1693	.....	100,001							
1694	.....	200,402							
1695	.....	21,918			50,000				
1696	.....	49,539							
1697	.....	2,176							
1698	.....	1,225							

1699		6,202							
1700		4,338			81,475				
1701		50,748			37,056				
1702		49,366			85,861				
1703					29,858				
1704	309				17,187				
1705					6,734				
1706									
1707									
1708									
1709									
1710									
1711		7,905		219,700		9,441	595		
1712				10,124		31,942	1,405		
1713			4,608	28,100		32,071	2,000		
1714			95,397	25,876		48,187			
1715			104,039	11,400		59,093	3,472		
1716			60,449	73,593		41,370	2,219		
1717				401,358					
1718				204,881		8,823			
1719				25,415		29,072	4,311	2,093	
1720				331,396			9,567		
1721				743,941			7,775		
1722				132,353			61,310		
1723							5,984		
1724		3,040							
1725									
1726		4,526							
Ialt. ...	309	1,192,691	264,493	2,208,137	308,171	278,783	110,706	6,260	1,000

Tallene maa forstaaes med de i Axel Nielsens Anmærkninger til Tabellen indeholdte Forbehold, der vel kan gøre Sammen-tællinger noget problematiske, men de viser dog hvad man efter de foreliggende Oplysninger kan regne med i dette Tidsrum, og giver saaledes et ganske træffende Billede af Møntvirksomheden.

11. Norge.

Aar	Specier	Kroner	16 β		12 β		8 β		4 β		2 β		1 β		1/2 β	
			R.		R.		R.		R.		R.		R.		R.	
1671	7,729	26,838														
1672	10,368	35,659														
1673	3,202	24,854									4,057					
1674	35,286	5,587														
1675	28,992										5,659		3,078			
1676	31,333	1,812									1,988		1,115		1,366	
1677	18,203	5,754							5,326		3,722					
1678	11,988	34,410									7,707					
1679	16,183	46,375									10,391					
1680	13,254	51,959									11,004					
1681		54,984									8,989					
1682		47,453									6,898		269		334	
1683		31,871									5,132					
1684		10,941									4,465					
1685		29,182									12,206					
1686		56,257									4,820		151			
1687		43,603									10,474		807			
1688	126	25,960									13,747		425			
1689		18,886									15,161					
1690	44	14,197									18,702		240			
1691		15,546									19,970		749			
1692	12,734	19,313									6,954		160			
1693	21,688	24,778									6,384		185			
1694	25,712	27,147									7,715		107			
1695	27,971	29,420									7,446		267			
1696	15,970	44,713									7,728		378			
1697		75,599									9,484		209			
1698		65,314									8,244		126			

1699		56,503					10,072	421	
1700		16,628			35,226		12,769	223	
1701		16,628			67,081		17,273	185	
1702					66,668		17,356	126	
1703					44,992		11,859	120	
1704					81,860		21,343	120	
1705					79,396		20,427	217	
1706					74,000		18,542	167	
1707					84,233		21,100	210	
1708					106,764		27,239	224	
1709					93,497		23,943		
1710					97,004		24,494	219	
1711					137,098		34,646	401	
1712					138,054		35,679	424	
1713					112,517		28,730		
1714					76,893		52,434		
1715			45,787		26,333		36,035		
1716			120,875				33,320		
1717			83,659	173,698			19,071		
1718				250,647			6,502		
1719				187,419			6,017	512	
1720				162,463			6,017	512	
1721				171,641			6,017	513	
1722				217,902			4,513		
1723				175,223			5,014		
1724		30,000		149,232			37,564		
1725		102,555					22,785		
1726		139,032							
Ialt. ...	280,783	1,229,758	250,321	1,488,225	1,321,616	5,326	779,808	12,860	1,700

For de norske Speciers Vedkommende angiver Tallene ikke, hvormange Stkr. der er slagne, men Værdien i Kurant. En Sammentælling af de forskellige Møntsorter til en Hovedsum, bør formentlig ikke foretages, idet de forskellige Møntsorters Værdi vilde gøre Fejlprocenten for betydelig.

Idet hermed tilslut følger en Oversigt over Udmøntningen i Glückstadt og Rendsburg bør dog gøres opmærksom paa, hvad alt tidligere er berørt, nemlig de særlig mangelfulde Kilder for dette Omraades Vedkommende.

III. Hertugdømmerne.

Aar	Kroner	12 β	8 β	4 β	2 β	1 β
	R.	R.	R.	R.	R.	R.
1671.....	12,844					
1672....	63,658					
1673....	85,589					
1677....	30,000					
1679....	97,650					
1681....	50,342					
1682....	100,000					
1693....	650,000			50,000	50,000	
1694....	300,000		300,000			2,000
1695....			400,000			
1697....			60,000			
1702....			340,000			
1714....					500,000	
1716....		666,667				
1717....		1,000,000				
1719....						84,635
Ialt...	1,390,083	1,666,667	1,100,000	50,000	550,000	86,635

Sluttelig sammenstilles nedenfor de forskellige Møntsorter 1670—1726:

Specie-Dukater à 2 Specie Rdlr.	115,643	Stkr.
Kurant-Dukater à 2 Kurantdlr. (12 β , reduc. 11 β)	27,692	—
Specier	309	—
—	280,783	R.Kr.
Sedler ¹⁾	1,400,000	—
Kroner.....	3,812,532	—
8 l. β = 16 β d. reduc. 15 β	514,814	—
6 l. β = 12 β d. reduc. 10 β	5,363,029	—

¹⁾ O. Andersen: Seddelpenge før 1736. Kbhvn. 1893, p. 34.

4 l. $\beta = 8 \beta$ d.	2,729,787 R.Kr.
2 — = 4 —	55,326 —
1 — = 2 — reduceret $6 \times 2 \beta = 10 \beta$.	1,608,591 —
$\frac{1}{2}$ — (Søsling) = 1 β d.	210,201 —
$\frac{1}{2}$ β d. (Søsling)	7,960 —
Hvid ($\frac{1}{3}$ β d.)	1,000 —

Ihvorvel der maa formodes at mangle Beløb saavel for Guld- som Sølvmøntens Vedkommende, vil en Sammenligning af de foreliggende Tal tilstrækkelig tydeligt vise, hvor ringe

Københavnsk Krone 1723.

Betydning Guldmønten har haft som Omsætningsmiddel, og med hvor stor Berettigelse Axel Nielsen i sit oftomtalte Værk har bortset fra denne, naar det gjaldt om at give et Billede af Omsætningsmidlernes Omfang og Betydning.

Før vi forlader dette Afsnit, staar tilbage at give en Oversigt over Guld- og Sølvmøntens Finvægt (se Side 46).

Et Par enkelte Mønter skal særlig omtales.

I 1723 fik Wineke Ordre til for Particulærkassen at mønte „60 Croner med Kongen til Hest p. d. e. S. og det hele kgl. Vaaben p. d. a. S.“. Der udarbejdedes 3 Stempler, deraf 2 Stempler til Forsiden med Kongen til Hest, af Olaus Wiff, en Nordmand, der havde arbejdet for Hoffet i Dresden, og som ligeledes i 1723 skar en Medaille i Anledning af Frederik V's Fødsel; han var en Tid Stempelskærer paa Kongsberg, hvor han døde 1730¹⁾. Den paagældende Mønt er meget

¹⁾ N. H. Weinwich: Kunstens Historie i Danmark, Kbh. 1811, p. 126. —

Efter Møntordningen af 22. Marts 1671.

Mønten	Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c brutto	Finhed og Lødighed		Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. fin	Den fine c. $\frac{1}{2}$ udbragt til	Bruttovægt gr.	Finvægt gr.
		Karat og Lod	$\frac{1}{1000}$				
Sp. Dukat.....	67	23 $\frac{1}{2}$	979,17	68 $\frac{20}{47}$	136 $\frac{10}{47}$ Sp. R.	3,490	3,418
Specie.....	8 $\frac{3}{32}$	14	875	9 $\frac{1}{4}$	9 $\frac{1}{4}$ —	28,893	25,281
Krone.....	10 $\frac{1}{2}$	10 $\frac{3}{4}$	671,875	15 $\frac{27}{43}$	10 R. 2 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$	22,272	14,964
4 β	120	7 $\frac{1}{2}$	468,75	256	10 - 4 -	1,949	0,913
2 β	214 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	406,25	528	11 -	1,090	0,443
1 β	288	4	250	1,152	12 -	0,812	0,203
Søsling.....	320	2	125	2,560	13 - 2 -	0,731	0,091

Af andre Mønter af mere almindelig Interesse skal her nævnes:

Mønten	Jørgensens Beskrivelse Nr.	Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. brutto	Finhed og Lødighed		Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c fin	Den fine c. $\frac{1}{2}$ udbragt til	Brutto- vægt gr.	Finvægt gr.
			Karat og Lod	$\frac{1}{1000}$				
Grenaille 4 β . 1677.....	231	40	2	125	320	13 $\frac{1}{3}$ R.	5,846	0,731
— 2 β . —.....	232	84	2	125	672	14 -	2,783	0,348
Paryk 8 β og andre 8 β	169, 229, 54	76 $\frac{1}{2}$	9	562,5	136	11 $\frac{1}{3}$ -	3,057	1,720
Fine Paryk 8 β fra Kongsberg 1702 — 15.....	54	102	12	750	136	11 $\frac{1}{3}$ -	2,292	1,720
Fine Kroner 1693 og flg. Aar.....	156, 45	13	13 $\frac{1}{3}$	833	15 $\frac{6}{10}$	10 R. 2 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$	17,988	14,984
16 β Krigsmønt 1713 og flg. Aar..	58	45	10	625	72	12 R.	5,197	3,247
12 - — 1711 — ..	60, 61, 66 m. fl	60	9	562,5	106 $\frac{2}{8}$	13 $\frac{1}{3}$ -	3,898	2,192
2 - — 1686 — ..	224	192	5 $\frac{1}{3}$	343,75	558 $\frac{1}{2}$	11 $\frac{1}{11}$ -	1,217	0,419
1 - — 1686 — ..	225	210	3	187,05	1120	11 $\frac{2}{3}$ -	1,114	0,209
1 - — 1719 — ..	70 d.	304	3	187,05	1625	16 R. 89 $\frac{2}{3}$	0,769	0,144
$\frac{1}{2}$ - — 1686 — ..	226	350	2 $\frac{1}{2}$	156,25	224,0	11 $\frac{2}{3}$ R.	0,668	0,105
Hvid 1686.....	234	420	2	125	3360	11 $\frac{2}{3}$ -	0,557	0,070
Kurant-Dukat.....	36	81 $\frac{1}{2}$	21	875	93 $\frac{1}{7}$	186 $\frac{2}{7}$ -	2,870	2,511
Senere reduc. 2 β	69	180	4 $\frac{1}{2}$	281,25	640	13 $\frac{1}{3}$ -	1,299	0,365

Om nærmere Enkeltheder henvises iøvrigt til Axel Nielsen: Specier, Kroner, Kurant.

sjælden, medens den i Kongsberg s. A. slagne Krone med lignende Stempel er saare almindelig. Axel Nielsen opgiver Antallet til 30,000 R.

En anden mærkelig Mønt fortjener ligeledes Omtale, nemlig den 3-dobbelte Krone fra 1726¹⁾. Ifølge Particulærkasseregn-

3-dobbelte Krone 1726.

Krone 1699.

skabet for dette Aar omsmeltedes 200 Specier fra Kongens egen Kasse til disse 3-dobbelte Kroner. Stemplerne blev skaarne af Peter Berg, der herfor fik 30 R. Desværre er Bilagene til dette Regnskab bortkomne, saaledes at man ikke

R. A. Partic.kasse Regnskab 1723. — L. E. Bruuns Møntauktion 1925, Nr. 3502. — Rtk. norske Resl. Protokol, Resl 3. Novbr. 1730.

¹⁾ Jørg. Nr. 49.

kan erholde nærmere Oplysninger om denne Mønt, hvis Bagside synes særlig smukt tegnet.

Endelig hidsættes en Afbildning af den fine Krone fra Frederik IV's første Aar¹⁾.

Til Sammenligning med ovenstaaende Oversigt over Udmøntningerne vedføjes en formentlig i Christian VI's Tid affattet Opgørelse over de i hans Faders Regeringstid slagne Mønter²⁾. Den omfatter ogsaa det nedenfor skildrede Tidsrum 1726—30 og gør ikke Krav paa at være helt nøjagtig og fuldstændig, men giver dog et i det Hele tilforladeligt Overblik over Udmøntningerne i dette meget interessante Tidsafsnit:

*Fortegnelse over de udi Kong Frederik IV's Tid udmyntede
Guld- og Sølvpenge.*

I. Paa Mynten i Kbhvn.:	
Species Dukater til 2 R. 2 $\frac{1}{2}$ 8 β	26,492 Stkr.
Currente — à 2 R. (senere reducerede til 11 $\frac{1}{2}$)	27,071 —
— — à 1 R.	598 —
Species Rdlr.	309 Rdlr.
Croner	{ 108,058 —
	{ 2,000 —
16 β	264,488 —
12 β	{ 2,201,246 —
	{ 6,566 —
8 β	350,184 —
4 β	340,992 —
2 β	260,000 —
1 β	98,637 —
II. Paa Mynten i Rendsborg:	
12 β (reduceret til 10 β)	1,666,666 —
1 β	84,635 —
III. Paa Mynten i Glückstadt:	
2 β	500,000 —

¹⁾ Jørg. Nr. 45.

²⁾ R. A. Div. ureg. Dok. m. m. Møntv. ang. 1700—69.

IV. Paa Mynten i Kongsberg:

Croner, 13 lødige.....	16,628 R.	
— 10 ³ / ₄ lødige.....	271,586 R.	
	<hr/>	288,214 Rdlr.
16 β.....	250,320	—
12 β.....	1,488,225	—
8 β 12 lødig.....	1,166,689 R.	
— 9 —.....	154,925 R.	
— 7 ¹ / ₂ —.....	447,938 R.	
	<hr/>	1,769,552 —
2 β.....	550,688	—
1 β, dels til 11 R. 64 β, dels til 16 R.		
89 ³ / ₅ β ~~β~~ fin.....	4,174	—
	<hr/>	10,234,954 Rdlr.
Dukater, Specie- og Cur.-...	54,161 Stkr.	
	<hr/>	

ANDET KAPITEL

UDMØNTNINGEN 1726—1788

1. Mønten i København.

a. 1726—1730. *Indsmeltning af reducerede 2 β.*

VED Forordningen af 15. og 31. Juli 1726 havde man nedsat Krigsmønten: 16 β til 15 β, 12 β til 10 β og 6 × 2 β til 10 β. Det maatte nu være Formaalet at bringe de reducerede 2 β ud af Verden, idet det selvfølgelig var upraktisk i daglig Handel og Vandel at bruge 2 β Stkr., der, naar de fandtes i et Antal af 6 Stkr., skulde være 10 β værd, medens de, naar de optraadte i mindre Antal, ikke let kunde beregnes til det forholdsmæssig reducerede Beløb, hvoraf Følgen blev, at de i den mindste Detailhandel maatte optræde som 2 β, eller hvis den Handlende var meget nøjeregnende, kun som 1 β, hvad der særlig vilde gaa ud over Smaafolk.

Men der kunde selvfølgelig ogsaa være Spørgsmaal om at ommønte de reducerede 16 og 12 β, saaledes at der opstod et ensartet Møntsystem i Kongens Riger og Lande.

For at overveje alle disse Forhold var der den 14. Oktober 1726¹⁾ nedsat en Kommission, bestaaende af de Finansdeputerede Baron Chr. Gyldenchrone, Caspar Bartholin og Peder Rasmussen, Deputeret i Sæetatens General Commission Daniel Benj. Weyse, Committeret i Commercekollegiet Nicolai Braem samt Historiograf Andreas Hojer. Kommissionen skulde undersøge, om der kunde være noget at indvende imod Reductionen, samt udtale sig om Hamburgs Invention med den ny Kurant Mønt m. v. Det der særlig interesserede os her, er imidlertid hvorledes „een fornøden Lighed i Pengenes

¹⁾ R. A. Adsk. Dokr. Møntv. ang. 1713—35.

indvortes Valeur kand opnaaes og Myntvæsenet efterdags paa dend profitableste, bestandigste og mest egale Myntfod sættes.“

Der opstod da straks indenfor Kommissionen stor Uenighed om, hvorvidt den fremtidige Møntfod burde være $11\frac{1}{9}$ R. af $\frac{1}{2}$ fin, saaledes som de til 10 β reducerede 12 β .s Møntfod efter Reduktionen var, eller man burde foretrække den lettere $11\frac{1}{3}$ R. Møntfod, der var den gamle danske Møntfod for de store Mængder af Paryk 8 β og andre 8 β , der tidligere var udmøntede, og som stemte overens med den nye Hamburgske Kurant, som Hansestaden lige havde indført.

Møntmester Chr. Wineke, der den 2. December 1704 havde faaet Bestalling som Møntmester i København efter sin tidligere afdøde Fader af samme Navn¹⁾, foreslog den 18. November 1726, at man skulde holde sig til den bedre Møntfod $11\frac{1}{9}$ R. $\frac{1}{2}$ fin bl. a. fordi, jo bedre Mønten var, des mindre maatte Kongen og Undersaatterne betale for Varer fra Udlandet! Majoriteten af Kommissionen var af samme Opfattelse som Møntmesteren, idet den henviste til, at den mest udbredte Mønt i Kongens Riger og Lande var nu den reducerede 12 β . Vilde man indføre en ringere Møntfod end denne Mønts, kunde man risikere, at den ringere Mønt vilde jage den bedre ud af Landet, hvilket var saa meget betænkeligere, som man anslog Mængden af 12 β i Landet til c. 4 Mill. R.²⁾. Den reducerede 12 β var 2 $\%$ bedre end den ny Hamburger Banco og nærmere engelsk og hollandsk Mønt, hvorved Handelen med disse Lande vilde faciliteres til Skade for Hamburgerhandelen og forcere den ny Hamburger-Kurant.

Heroverfor indvendte Mindretallet Weyse og særlig Justitsraad Hojer, at den blotte Bonitet af Mønt ej kunde gøre et Land enten Fordel eller Skade uden alene par rapport til Naboernes Møntvæsen og i Særdeleshed til Kursen som paa Banco-Stæderne befandtes; og at Riigernes Handel paa Eng-

¹⁾ Orig. i R. A. Rentek. Forest. 2. Novbr. 1726 ang. Møntreduktionen 1726 med Dok. fra Ao. 1705—49.

²⁾ R. A. Rentek. Forest. 2. Novbr. 1726 ang. Møntreduktionen 1726 med Dok. fra Ao. 1705—49.

land og Holland ej er paa den Fod, at den ved saadan Difference enten kunde faciliteres eller hindres, *eftersom alle Tratter og Remisser paa disse saavel som paa andre Handelssteder alene gaar gennem Specier og anden Banco* og retter sig efter Bancopris og ingen Transmutation mellem vores, Engellandske og Hollandske Penge immediate sker. Mindre kunde dend Hamburger Nye Banco derved forceres, eftersom det langt snarere og ufejlbarligt derhen vil udfalde, at de 2 $\%$ som Eders Kgl. Majts. Mønt efter 10 β .s (reduc. 12 β .s) Værdi enten er eller herefter vil blive bedre end den nye Hamburger Mønt, maatte falde i Hamburgernes Hænder og Digel og anleedige alle Hamburgske saavel de i vore Riger værende Mønteforleggere, item Jøderne og andre med Profit at smelte saadan Mønt enten til Barresølv, som sendes til Ostindien eller og til Mønternes Fortsættelse i Hamburg, her, i Kiel, Eutin, Berlin eller a. St., hvor det er en gammel Vedtægt at lade Sølvet i det mindste tildels af Hamburgerne levere, hvilket paa ingen Maade er at forhindre saasom det overalt er bekendt, at man kan gøre de behøvende Bekostninger til Smeltningen og Fingørelsen mod 1 $\%$.

Vælges derimod den gamle $11\frac{1}{3}$ R.-Fod, blev den lig den gamle danske og nye Hamburger-Kurant og som i Christian V's og de mest florisante Tider til 1711, saa at den foranmeldte Forliis og Skade ikke kunde befrygtes og saa at Kgl. Majts. Mønt kunde roulere al pari i og uden for Hamburg, hvorved Eders Majts. Riiger vil nyde samme Avantage som den, Banco-Interessenterne med stor Fliid har søgt at tilvende sig. Kongens Kasse kan vinde fornævnte 2 $\%$, som $11\frac{1}{3}$ R.-Fod er ringere end 10 β -Foden i Stedet for at blive en aarlig Tribut til Hamburg.

Som nævnt kunde det indvendes at den store Kvantitet 10 β vil forjages af Landet og at det var rimeligere at mønte som den største Kvantitet Penge alt er, men man mener dog, det andet Tab er større. Og desuden vil man kun ved den riigere Møntfod forøge Exporten af gode Mønter. Men iøvrigt har man fundet et Middel til Egalitet, nemlig at sætte 2 $\%$ Opgæld paa 10 β mod 8 β og anden ringere Kurant, saaledes at $5 \times 10 \beta = 51 \beta$.

Dette sidste Forslag modsatte Kongen sig, idet Følgen ligesom ved de reducerede 2 β vilde blive, at de fattige, som havde færre Mønter mellem Hænder, maatte nøjes med 10 β pr. Stk., uden at nyde godt af den ved 5 Stkrs. Sammenlægning indvundne 1 β .

Braem, Rasmussen, Bartholin og Gyldenchrone saavel som ogsaa Holstein, Holsten og Plessen havde holdt paa den bedre Møntfod, medens som nævnt særlig A. Hojer holdt paa 11 $\frac{1}{3}$ R.-Foden: Med den Maxime, at god Mønt er bedre end slet, gaar det her som med de udenlandske Juristers Brocardicis, hvilke in thesi af alle Mennesker tilstaas, men in applicatione gierne disputeris. Den er for kostbar for et fattigt Land, der som Spanien indfører mere end det udfører. Det kan være meget godt med Gloiren ved en god Mønt, men man skal dog ikke give egennyttige Folk Lejlighed til at udsuge os. Sluttelig bestemte Kongen sig ved Resl. af 4. Januar 1727 for 11 $\frac{1}{3}$ R.-Foden, selvfølgelig fornemlig fordi den var den profitabelste for Kongens Kasse. Vel havde Kongen besluttet at genrejse Møntvæsenet og vel var han klar over, at det vilde gaa ud over hans Kasse, men han var dog heller ikke tilbøjelig til at lade Skaden for bemeldte Kasse blive alt for overvældende. *Det fremgaar klart nok af Resolutionen. Differencen var jo iøvrigt heller ikke saa overvældende, at man behøvede at befrygte alt for slemme Konsekvenser deraf.*

16 og 12 β vilde man ikke omsmelte. Det blev for besværligt. Under Hensyn til de betydelige Omkostninger var man enig i, at det var uden ringeste Nytte for Kongen eller Publicum at ommønte disse. Efter Aarenes Slid vilde de uden svare til egne og andres 8 β , selv om de oprindelig var 2 $\frac{0}{10}$ bedre! Hvad 1 β angaar, havde Finanserne oplyst, at Kassen ej formaaede at lade dem til bedre Mønt omslaa! Man havde undersøgt dem og fundet dem 2 Lod 17 Gren lødige i Stedet for 3 lødige, hvad der jo ikke gjorde en Omsmeltning fordelagtigere! Derimod skulde 2 β omsmeltes da de var besværlige.

Spørgsmaalet var da, hvilke Mønter, man skulde omsmelte dem til. Der frembød sig forskellige Muligheder og man foretog omfattende Prøver. Først var man mest tilbøjelig til at

vælge 8 β . Kommissionen var enig i, at den norske 8 β skulde være $7\frac{1}{2}$ lødige i Stedet for 9-lødige, fordi Mønten derved kunde blive større, anseeligere og tykkere, endvidere durablere, saa den i mangfoldige Aar kunde roulere uden større Slid, ligesom det var en Lødighed forskellig fra de omliggende Landes, saa det ikke var at befrygte, at Mønten blev omsmeltet paa fremmede Møntsteder. Ved denne Lødighed kunde man „dis før“ komme afsted med Omsmelting af de reducerede 2 β uden for stor „Sølvzusatz“. Ved kgl. Resl. af 25. Januar 1727 godkendtes det, at de norske 8 β skulde være $7\frac{1}{2}$ lødige $11\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin. En stærkt medvirkende Aarsag var for Norges Vedkommende, at Kongen dør havde Sølvet ved Haanden og ikke behøvede at frygte en stigende Sølvpris, medens Kobberet maatte indkøbes af den kgl. Kasse. Paa den ene Side havde Kongen da Sølv nok i Norge til dør at omsmelte 2 β til $7\frac{1}{2}$ lødige 8 β , paa den anden Side kunde han af de reducerede 2 β uddrage det fornødne Kobber til Legeringen. Man antog der var c. 180,000 R. norske reducerede 2 β til Raadighed.

Anderledes stillede Sagen sig i Danmark og Hertugdømmerne. Her maatte Sølvet skaffes fra Hamburg. Hvis Kongen valgte at omsmelte de reducerede 2 β til 6-lødige Mønt, vilde Omsmeltingen af c. 210,000 R. danske 2 β og c. 416,000 R. glückstadtiske 2 β koste c. 18,250 $\frac{1}{2}$ Sølv. Skulde de omsmeltes til $7\frac{1}{2}$ lødige 8 β , vilde Omsmeltingen udkræve c. 71,240 $\frac{1}{2}$ Sølv og Kongen vilde komme ud for en Ekstra-Udmøntning, der var større end hele den roulende Masse 2 β c. 800,000 R., ligesom Sølvprisen og Møntomkostningerne vilde stige. Vel var det ønskeligt, at alle Kongens Mønter blev af lige Gehalt, men i Norge var der jo som sagt særlige Aarsager til en bedre Lødighed.

Om Fremskaffelsen af de mange Mark fint Sølv forhandlede man med Jøderne Moses Meyer Goldschmidt og Bærent Jacob, men de erklærede, at saa fint Sølv som Kommissionen behøvede, i Hamburg desmindre var at faa, efterdi deres Correspondenter og deriblandt endogsaa kongl. Skudsforvante Jøder af den Hamburger Magistrat med haard Arrest og mange 1000 R. Mulct for Sølvets Udskillelse var bleven straffede

og saaledes intimiderede, at de sig til videre Leverance uden sær Forsikring ej vilde indlade. Mens om Kommissionen kunde entrere paa Sølv af 9 til 12-lødig Gehalt, saa udlod de sig emblig at kunne paatage nogen Leverance men ej til ringere Pris end 12 R. pr. $\frac{1}{2}$ fin.

Da Jøderne ikke var fremkommen med nye Forslag og der vilde tabes paa hver $\frac{1}{2}$ Sølv til den nuværende dyre Pris 4 $\frac{1}{2}$ d., maatte Kommissionen foreslaa Kongen, at 2 β ommøntedes i Danmark og Hertugdømmerne til 5-lødige 4 β eller 8 β dog $\frac{1}{2}$ fin til $11\frac{1}{3}$ R. Saadan Mønt kunde meget vel gaa som grov Kurant, da den dog havde den intrinseque Valeur; paa saadan mindre Mønt gjorde det ej saa meget, om Kobberet skulde fremskinne end paa større Mønter. Andetsteds, f. Eks. i Tyskland, gik saadanne 4 β af denne Gehalt. Kommissionen var derhos nødt til at tænke paa Majestættens Kasses store Udgifter. Skulde Sølvprisen ændre sig, kunde man jo altid gribe til en anden Møntsort. Kongen udbad sig Prøver af $7\frac{1}{2}$, 6 og 5-lødige 4 β med dertil hørende Stempler. Den 23. April 1727 fremsendtes disse. Samtidig mentioneres, at Chifferet paa de nye norske 8 β gjorde disse saa lig med de reducerede 12 β , at Confusion kunde opstaa. Man bestemte sig derfor til at sætte norske Løve paa For-siden.

Den 26. April resolverede Kongen, at der skulde møntes 5-lødige 4 β . For at skaffe Sølv foreslog Møntmesteren, at man ved en særlig Forordning skulde opfordre Folk til at sælge Sølv paa Mønten. Angaaende forefunden Urigtighed med 1 β , undskyldte Wineke sig med, at den skyldtes Remedium.

Der foretoges endnu nogle Udregninger og Undersøgelser. Kongen spurgte hvilken Skade han kunde lide paa Ommøntningen. Rentekammeret oplyste, at man kunde faa Sølv under 12-lødigt til $11\frac{1}{9}$ R. $\frac{1}{2}$ fin og da $\frac{1}{2}$ udmøntedes til $11\frac{1}{3}$ R., vandtes $\frac{2}{9}$ R. til Mønterløn m. v. Den 9. Juli 1727 traf Kongen sin endelige Beslutning. De reducerede 2 β ommøntedes til 4 β mod $2\frac{5}{8}$ $\frac{0}{10}$ Mønterløn uden videre Udgift eller Bekostning for Kongens Kasse eller Publico. Kongen underskrev Forordningen af s. D. om Sølv Indkøb og de redu-

cerede 2 $\frac{1}{2}$ s Levering til Mønten. Samtidig nedsattes Kurantdukaterne til, hvad Kommissionen havde foreslaaet, nemlig 11 $\frac{1}{2}$, saasom det dog ungefær var det nærmeste, mand kunde komme til deres intrinseque valeur efter de Specie Dukater og Banco. Og om der bliver en lille Forskel mod Banco, saa kand den dog ikke stoppe Omkostning og Risico ved Eftermyntning, kand ej heller saa nøje tages udi en Guldmynt saasom Specie Dukaters Lage og Cours dependerer deraf om de lidet eller meget søges. Nogle gode ældre norske 2 β fra 1711, 12 og 13, der var blevne nedsatte med de daarlige, opsattes paany til deres forrige og virkelige Værd af 2 β . Der etableredes Tilsyn med Møntmesteren, hvorfor Kongen indtil videre suspenderer sin videre Resl. over Møntmester Winekes befundne Urigtighed med 1 β Stkr., „indtil Vi ser, hvorledes hand sig ved denne formyndtning opfører.“ Om 1 β s Reduktion udsættes Afgørelsen¹⁾.

Den 7. August 1727²⁾ oprettedes Kontrakt med Chr. Wineke om Ommøntning af de reduc. 2 β . 13 $\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ f. til 5 l. 4 β $\frac{1}{2}$ fin 11 $\frac{1}{3}$ R., 85 Stkr. eller 3 R. 52 β paa $\frac{1}{2}$ br. De reduc. 2 β og Sølv skulde modtages paa Mønten hver Onsdag 2–7. Tilsynet førtes af Etatsraad Hans Meyer og Commerceraad Fr. Hæsekier. Der skulde altid i Smeltningen tilsættes saa mange reduc. 2 β , at der ikke behøvedes videre Kobbertil-sætning, og der maatte ikke indkøbes mere Sølv end nødvendig til Legeringen af de modtagne 2 β .

Det er ganske interessant gennem de gamle Aktstykker at følge denne Inflationsperiode, om hvis Indvirkning paa Handel og Vandel der vil fremsættes yderligere Oplysninger i sidste Kapitel, naar der foreligger en Oversigt over Møntforholdene i hele Riget. Men det er ikke uberegtiget at sætte Ommøntningen af de reduc. 2 β som Titel over dette Afsnit af den københavnske Mønts Virksomhed.

En anden Begivenhed kom ligeledes til at præge Mønten i denne Periode, om end ikke i saa stort Omfang som De-

¹⁾ R. A. Adsk. Dok. Møntv. ang. 1713—35.

²⁾ R. A. Kontrakter 1714—46.

flationen efter den store nordiske Krig. Det var den store Ildebrand i København, Onsdag den 20. til Lørdag den 23. Oktober 1728. Folk kom med deres forbrændte Sølv og Pengesorter paa Mønten. Wineke tog heraf Anledning til at forestille Kongen, om det ikke maatte tillades ham at udmønte 50/m R. i 9 lødige 8 β $\frac{1}{2}$ fin til 11 $\frac{1}{3}$ R., 76 $\frac{1}{2}$ Stkr. $\frac{1}{2}$ br. for at imødekomme Borgernes Trang til klingende Mønt. Sølvet skulde købes i Overensstemmelse med Forordn. 1727. Møntmesteren skulde have 3 $\%$ Mønterløn. Denne Udmønning skulde gaa forud for Omsmeltingen af de reduc. 2 β . Kongen gav Tilladelsen den 17. November 1728, men ordnede dog Sølvkøbet ved en særlig Forordning af 26. November 1728. Tilladelsen fornyedes den 15. December 1729, saaledes at Wineke kunde mønte endnu 50/m R. i 8 β , „af huis Sølv |: hvorunder ikke forstaas de fra fremmede Stæder indførte og forskrevne Plantzer eller desl. Mynte Sortementer |: som her i Kjøbenhavn af Undersaatterne paa Mynten bliver tilbuden.“ Den 17. Januar 1729 bestemte Kongen, at 8 β skulde bære hans Portræt for at undgaa Confusion med andre Mønter.

Wineke havde ogsaa været i Lag med Kommissionen for at faa Kongen til at anskaffe et *Mønthus*, men det fandt man laa udenfor Commissorio. De Finans-Deputerede vilde ved Cassens nuværende Tilstand og Udgifternes Mængde ikke understaa sig at raade Kongen til saadan Ekstraudgift. Om Møntmesterens Løn — Wineke vilde ogsaa gerne paa fast Løn — vilde de ikke udtale sig.

At Wineke vilde have et bedre Hus, havde sin gode Forklaring, thi i en Forestilling til Kong Frederik V hedder det, at det gamle Mønthus var i en daarlig Forfatning og havde sikkert været det længe. Møntmester Wineke havde Mønten i sit private Hus, Borgergade Nr. 229, hvor han boede med 4 Karle og Dreng og 2 Piger. Sammesteds boede den Muschovitische Resident. Wineke ejede tillige Nr. 295 og 296 i Helsingørs Gade, hvor dog ingen Møntfolk boede. Derimod boede der i Nr. 300 i samme Gade Johan Reyer, Smed ved Mønten. De paagældende Ejendomme, som

Projekterede Mønter 1720—23.

Projekterede Mønter 1726.

Wineke ejede, er nu Nr. 21, 23 og 25 i Borgergade og Nr. 12 og 14 i Helsingørsgade¹⁾).

Den 6. Februar 1729 prøvede Wineke paany at bevæge Kongen til at indrette et nyt Mønthus og foreslog, at man købte et større grundmuret Hus paa Kongens Nytorv, hvor de store forehavende Udmøntninger samt Omsmeltningen af 2 β kunde finde Sted, men der kom ikke noget ud af det.

Den 8. Januar s. A. havde Kongen i Anledning af den gamle Wardein Christian Ludolphs Død bestemt, at Inspektør v. Hauen skulde være hans Efterfølger, men da han i Øjeblikket var optaget i Kongens Tjeneste, skulde Peder Lorenz Sonderburg fungere ad interim.

Til Belysning af, hvorledes man oprindelig havde tænkt sig de nye Mønter efter 1726, hidsættes Afbildninger af en Række projekterede Mønter fra 1726 og til Sammenligning nogle projekterede Mønter 1720—23²⁾.

Endvidere afbildes nogle af de virkelig udmøntede Stkr.:

Winekes 8 og 4 β .

¹⁾ Kbhvns. Huse og Indvaanere efter Branden 1728. Kbhvn. 1906.

²⁾ R. A. Møntreductionen 1726 og Dok. 1705—49.

Paa den gamle Mønt i Borgergade er udmøntet:

Aar	Specie-dukater	4 β		8 β	Ialt Kurant
		af reduc. 2 β	til ny Mønt		
	Stkr.	R.	R.	R.	R.
1727.....		51,574	53,545		53,545
1728.....	677	128,501	132,201	1,772	133,973
1729.....	842	83,650	86,375	49,506	135,881
1730.....	1160	67,295	68,871	12,735	81,606
Ialt...	2679	331,020	340,992	64,013	405,005

Dukaterne var af sædvanlig Finhed.

Af Myndtebogen 1727—32 fremgaar, at Kongen som Følge af Tilsætning af Sølv og Afgang havde et Tab af fra $1\frac{1}{2}$ til $2\frac{1}{2}\frac{0}{0}$ paa Omsmeltingen. Udmøntningsformlerne tager sig saaledes ud:

Mønt	Jørgensen	Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. br.	Lødighed		Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. fin	Den fine c. $\frac{1}{2}$ udbragt til	Bruttovægt gr.	Finvægt gr.
			Lod	$\frac{1}{1000}$				
16 β efter Reduct. = 15 β	58	45	10	625	72	R.	5,197	3,247
12 β — = 10 β	60 etc.	60	9	562,5	$106\frac{2}{3}$	$11\frac{1}{9}$	3,898	2,192
4 β af reduc. 2 β	68	85	5	312,5	272	$11\frac{1}{3}$	2,751	0,860
8 β af brændt Sølv.....	59	$76\frac{1}{3}$	9	562,5	136	$11\frac{1}{3}$	3,057	1,719

Efterat Jøden Isak Wendel Speyers Privilegium paa at smelte Guld og Sølv 1726 var bortfaldet, kom der Folk til Mønten og vilde have Speciedukater udmøntede, hvad Kongen gav Wineke Lov til, naar de blev slagne paa sædvanlig Maade, $23\frac{1}{3}$ Karat fine, og Aarstallet blev rettet efter Prægeaaret.

Der blev til Brug for Kongen paa Mønten i København udpræget et ganske ringe Antal 2 β 1726 til Prøve, c. 400 R., idet Kongen ønskede sig forelagt et Forsøg med Omsmelting af reducerede 2 β til $5\frac{1}{2}$ lødige 2 β efter Model 1686, $\frac{1}{2}$ fin 11 R. $61\frac{1}{11}$ β , 192 Stkr. paa $\frac{1}{2}$ brutto.

b. 1731—1756. *Rigsorten.*

Ikke saa snart havde Frederik IV den 12. Oktober 1730 lukket sine Øjne og Christian VI den 26. s. M. udnævnt Chr. Ludvig v. Plessen til Generaldirektør over Finanserne, før Møntmester Chr. Wineke — der i det hele taget synes at have været en entreprenant Mand — den 6. November indgav en Ansøgning til den ny Direktør om Møntvæsenets videre Gang under det nye Regimente. Han udvikler heri, hvorledes der i den sidste Snes Aar kun var slaæet faa Kroner og 8 β i København; derimod var der under Krigen her, i Holsten og i Norge møntet over 6 Mill. R. slet Mønt. I et Andragende af 27. s. M. opgiver han den 1700—27 udmøntede Kurantmønt til 8,868,057 R. (heraf 2 β i København 260,000 R., Norge 548,773 R. og Glückstadt 500,000 R., ialt 1,308,773 R.). Efter Freden, da Reduktionen tog fat, har han plaget sig med at omsmelte og ommønte de reducerede 11 Tønder Guld (o: 1,100,000 R.) 2 β Stkr. til 4 β , som formedelst de ikkun maatte holde 5 Lod, med Tiden vil blive røde. — Saaledes havde han næppe turdet skrive under Frederik IV, men overfor den nye Konge og Regering, der jo paa Grund af Anna Sophies Ægteskab med Frederik IV stod i Modsætningsforhold til de afgaaede Magthavere, var det sikkert god Latin. — Af de nævnte reduc. 2 β var in natura indsmeltet 330,296 R. og ommøntet udi 4 β med en liden Tilsatz af Sølv 339,993 R. Efter Ildebranden havde han faæet Ordre til at mønte 100,000 R. i gode 8 β af forbrændt Sølv, for hvilke Indvaanerne tildels skulde bygge; deraf var ikkun møntet 64,013 R. 5 β , fordi han udi sidste Kontrakt er forbuden at forskrive Sølv udenlands fra, da det er bekient, at her lidet heller intet Sølv mer er at bekomme og 2 β nu er sjældne, hvorover Mønten maatte huile, ham ej til liden Skade, da han til dato lønner 5 umistelige Folk. Mønthuset med 4 Presser tilhører ey Kongen, men desværre (!) ham, hvilket staaer ham i 10,000 R.; heldigvis var det dog reddet i Ildebranden. Han fordrister sig nu efter 30 Aars Tjeneste til vemodig og underdanig at bede Hs. Maj. selv bygge en Mønt til lustre af Staden og Rigerens og Commer-

cens Flor og sætte den paa en saadan Fod, at aarlig kunde møntes gode Specier, Kroner og Kurant. I hvert Fald beder han om fast Løn. Han havde før andraget herom, men ey erholdt ringeste Svar, ty at han som een Privat Persohn schall underholde Mynten som tilkommer Publico, kand ey have længe Bestand. Tilslut udbeder han sig bl. a. Svar paa følgende Spørgsmaal:

1. Om der skal fortsættes med Ommøntning af 2 β til 4 β .
2. Om der skulde ommøntes 2 β til gode 9-lødige 8 β .
3. Om en aarlig Fond, 4350 R., maa bestemmes for at slaa aarlig 10,000 R. gode *Kroner*.

Han søger samtidig at vise, at Kongsberg Mønt arbejder dyrere end han, og at Sølvet hellere maatte sendes ned fra Norge til Møntning hos ham. Allerede tidligere havde han tilbudt at overtage den norske Mønt i Forpagtning¹⁾.

Møntinspektør v. Hauen erklærede sig den 13. December over Winekes Forslag: At de af de reduc. 2 β udmøntede 4 β blev røde, fordi de kun var 5-lødige, var ventileret i 6 à 7 Mdr. i den store Kommission, men da den ny Mønt skulde være $11\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin og der kun maatte benyttes Metallet fra de omsmeltede 2 β , idet Kongens Kasse ikke maatte besværes med Sølvkøb, kunde den ny Mønt ikke blive anderledes. Hvad de af Sølv fra Branden møntede 8 β angik, saa havde Wineke faaet Lov at mønte dem uden Slagskat. Naar han nu tilbød at give 1 % Slagskat, hvis han maatte købe Sølv af fremmede Stæder, aabenbarede han sig selv! Med Hensyn til Mønthuset mener v. Hauen, at Huset vel var i god Stand, men at Wineke forlangte dobbelt for meget; iøvrigt havde Wineke haft profitable Kontrakter og ikke Grund til at klage. Desforuden har han kgl. Maj.s Tilladelse til Specie-Dukater og Medailler at præge og afsætte til hver Liebhaber, som saadant forlanger. Naar Mønten i Norge dreves for kgl. Regning, 300 R. aarlig til Møntmesteren, kunde det ikke undre, at Møntningen dér var dyrere end her. I Glückstadt tilhørte Mønthuset Woltereck, der lønnedes procentvis, men var han tillige Borgmester og nød derfor

¹⁾ R. A. Adsk. Dok. Møntv. ang. 1713—35.

100 R. aarlig. I Rendsborg og ved den tidligere fyrstelige Mønt i Tønningen, siden i Kiel, tilhørte Mønthuset Møntmesteren, der fik Procenter.

Møntinspektøren synes saaledes at helde til den Anskuelse, at Kongen ikke skulde anskaffe noget Mønthus; men hvor liden Sikkerhed saadan privat Møntforretning bød, afgiver Mønten i Rendsborg et Eksempel paa, hvor et Par Gavtyve trængte sig ind paa Møntforpagterens Kontor og tilegnede sig nyprægede Mønter. Først da det lykkedes at tilkalde Soldater af Garnisonen, fik man Gavtyvene jaget og fanget. Men Faren var selvfølgelig større i urolige Krigstider.

Winekes Forslag om at mønte $10^{3/4}$ -lødige Kroner og dertil anvende de reducerede 2 β som Tilsætning til det 13-lødige Sølv, man maatte købe, for at faa det ned til $10^{3/4}$ -lødigt, ansaa v. Hauen for det bedste til Publici Nytte, men han mener, at Sølvets kan købes billigere og Lønnen være ringere end af Wineke foreslaet. 2 β 's-Omsmeltning til 4 β koster Kongen 5 $\%$; til Kroner vilde endnu komme mindst 3 R. procento. Men vist var det, at „dermed var 2 β gjort invisible udi een myndt af bedre intrinsique bonitet“. At mønte 2 β til 8 β vilde forøge den mindre Kurantmønts Masse; da det vilde kræve betydelig Tilsætning af Sølv, vilde det derhos koste Hs. Maj.s Kasse betydeligt. Inspektøren anser det for en sensibel Sag at udtale sig om Sølvets Nedsendelse fra Kongsberg. Det er en Velsignelse for Norge „hvorved Kgl. Maj. ogsaa fører paa samme Kongeriges Myntsord detz insigne“. Van Hauen vil foretrække, at Kongsberg Mønt accorderes Wineke in loco, hvorved den kgl. Kasse kunde spares. Han har i 1728 undersøgt Kongsberg Mønt og fundet at Udmøntningen af 139,031 R. Kroner havde kostet i Mønterløn og Omkostninger henholdsvis 6305 R. c : 4 R. $51^{1/2}$ β $\%$ og 8188 R. c : 6 R. 60 β $\%$. Forsaavidt Wineke havde talt om Muligheden af at ommønte de reducerede 12 β til $11^{1/3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin mod $2^{3/4}$ $\%$ Løn, „hvad vilde det ikke blive ved Myndten et Perpetuum mobile, dersom det accorderedes ham at omsmelte de mange Millioner, hvorved Kongens Kasse fik Omkostninger og vi kun en Mønt der var 2 $\%$ daarligere“. Wineke havde foreslaet, at de nye Kroner skulde bære 4 $\frac{1}{2}$

dansk i Præget, men v. Hauen mente, der burde staa 4 $\frac{1}{2}$ d. *courant*, da de bliver efter Kurant, ikke Kronefod.

Den 24. Februar 1731 forelagde Rentekammeret Sagen for Kongen i omtrent følgende Vendinger¹⁾:

Kongens Forfædre havde ladet det være deres kgl. Om-sorg, at en god Mønt i Rigerne kunde etableres og sættes paa en bestandig Fod, og medens de indfaldne Krigs Troubler særdeles under Kongens Faders Regering havde forvoldet, at derudi til de fornødne Udgifter at afholde er sket nogen For-andring, idet Kurant Dukater, 16 β , 12 β , 2 β og 1 β til Fordel for den kgl. Kasse under den forrige Valeur og fast-satte Møntfod i en anseelig Mængde er bleven udmøntet, Saa har dog Eders Majts. Hr. Fader, da man var kommen i Er-faring om den Confusion, som derved blev foraarsaget, ved Frdg. 15. og 31. Juli 1726 og 9. Juli 1727 søgt at redressere den i Mønten befundne inegalité ikke alene ved at reducere Kurantdukaterne fra 2 R. til 11 $\frac{1}{2}$, 16 β til 15 β , 12 β til 10 β og endelig alle siden 1713 møntede 2 β , nemlig 6 Stkr. fra 12 til 10 β , men Kongens Hr. Fader har endog ved Resl. 9. Juli 1727 befalet dels for at egalicere den devalverede Mønt med den forrige gamle Mønt, dels og i Særdeleshed for at soulagere sine Undersaatter, som maatte have en mindre Ud-gift end 10 eller 5 β af de reducerede 2 β Stkr. at de ikke derved skulde lide noget Tab, at de reducerede 2 β skulde omsmeltes og udmøntes til 4 β efter den forrige og gamle Møntfod, saaledes at $\frac{1}{2}$ fin i Udmøntningen blev beregnet til $11\frac{1}{3}$ R., hvilket og ved Kontrakter af 7. Aug. og 25. Novbr. 1727 er bleven sat i Værk, saa at Møntmesteren Tid efter anden af de reducerede 2 β har omsmeltet en Summa af 330,296 R. og derved formøntet i 4 β 339,993 R. med den Tilsats af Sølv, som til Formøntningen udkræves, hvorved Kongens Kasse saavel ved Afgangen paa de omsmeltede Penge som ved Mønterløn har haft en Udgift af 15,000 R. og der-over. Endelig er ved Resl. 28. Novbr. 1728 tilladt Wineke af Sølv og forbrændte Penge, som Indvaanerne i Ildebranden havde at forhandle, at mønte 50,000 R. i 9-lødige 8 β , $\frac{1}{2}$ fin

¹⁾ R. A. Rentekammerets Norske Resl. Protokol 1731 Nr. 19 og 31.

til $11\frac{1}{3}$ R., og da tillige ved kgl. Frdg. af s. D. blev sat en Pris paa Sølv, hvorefter det paa Mønten skulde betales til dem, som saadant godvillig vilde sælge, hvilken differerede nogle β paa Loddet af alle Slags Gehalt fra den Taxt, som forhen ved kgl. Frdg. 9. Juli 1727 derpaa var sat, har Møntmesteren derved funden saadan Regning, at Møntlønnen for ham deraf kunde udkomme og den kgl. Kasse ingen Udgift have.

Derefter er ham atter bevilget 50,000 R. i 8 β at udmønte, men som han ved denne oprindelige Kontrakt blev forbuden at købe Sølv af Undersaatterne allene til deres Soulagement, som noget deraf godvillig vilde forhandle, uden at han dertil noget fremmed Sølv maatte forskrive, saa beretter han at have til denne Tid med disse ham sidst accorderede 50,000 R.s Formøntning, ej her kunnet avancere videre end til 14,014 R. anseende at Sølv ikke som tilforn bringes ham til Fals, hvoraf man maa slutte, at Undersaatterne dels ikke vil afhænde mere, tildels og ikke ville sælge det som haves, til den i Frdg. fastsatte Pris. Og som Møntningen ved Kongens Faders Fraskillelse saaledes ophører, er Møntmester C. Wineke indkommen med sin Memorial til E. Kgl. Majt., og efterat han deri har forestillet adskilligt om et *Mønthus* med dertil hørende Materialier m. v. for Kongens Regning at indrette som om *Gage* til sin og Folks Underhold, hvori dog vel forhaanden ikke bliver at entrere *siden dertil af Kassen maatte gives et anseeligt Forskud*, Møntmesteren vel og for det første bliver nogenledes at fornøje, naar han ved Mønten Tid efter anden gives Lejlighed til nogen Fortjeneste, proponerer han endelig efterfølgende 4 Poster:

- 1) Om han med 4 og 2 β skal kontinuere.
- 2) Om han maa udmønte de resterende 35,986 R. i 8 β og derfor tillades at forskrive Sølv og i Stedet for Kobber til Zusatz omsmelte reducerede 2 β .
- 3) Om E. Majt. maatte ville mønte 100,000 R. i Kroner efter hans Beregning, og at en Fond af 4350 R. dertil maatte destineres.
- 4) Om E. Kgl. Majt. maatte af de reduc. 12 β lade mønte Kurant, 4, 2 og 1 β som 8 β med en Møntløn af $2\frac{3}{4}$ $\frac{0}{0}$.

Naar det da først fastslaas, hvorom ingen mindste Tvivl kand eller bør have, at E. Kgl. Majts. Intention ligesom Kongens Hr. Faders er at vedligeholde den forrige og gamle vedtagne Møntfod saavel i Species og Kroner som anden grov Kurant Mønt, hvilken saaledes har været etableret, at Specie R. 14-lødige og $\frac{1}{2}$ fin for 9 R. 24 β , Kroner $10\frac{3}{4}$ lødige til 10 R. 40 β og 8 β 9-lødige til $11\frac{1}{3}$ R. have været udmøntede, hvilken Møntefod saa meget mindre til en slettere er at forandre, som god Mønt i et Rige altid er at præferere for slet Mønt, allerhelst hvor mange Udenrigs-Varer behøves, hvortil Penge af Landet skal remitteres, og som ald Vexel Kurs over hele Europa regleres efter Møntens intrinsique bonitet, saa flyder deraf, at den som har slet Mønt at betale med, maa alletider købe sine Varer dyrere end den, som har god Mønt, paa hvilken Sandhed fremfarne Tider har givet evidentes Prøver, idet saavel det, som til Flaadens Ekviperung og Militens Mundering fra udenrigske Stæder har maattet indkøbes, som hvis Undersaatterne til deres Handels Fortsættelse har forskrevet, har kostet henved 20 $\%$ mere end det ellers kunde gjelde, dersom Mønten ved den sædvanlige Møntefod var forbleven;

Saa bliver over Møntmesterens Propositioner at give Betænkende:

Og sees da ikke at være at tilraade, at enten med 4 β at udmønte af reduc. 2 β efter den 1. Post, ej heller med 8 β at mønte efter den 2. Post skulde continueris. Thi som her have paa en Side ingen Mangel paa Kurant Mønt, som roullerer i større Mængde end Kroner, hvoraf fra 1700—27 er anseelige Kvantiteter indtil 8,868,057 R. efter den her ved Kammeret havende Efterretning, saa er det paa den anden Side særdeles at bemærke, at som den gamle Møntfod af grov Kurant, nemlig 8 β har været regleret at skulle udmøntes af 9-lødig Sølv til $11\frac{1}{3}$ R., da siden Møntens Reduction af reduc. 2 β møntede 4 β ligeledes er udmøntede til $11\frac{1}{3}$ R., men den mellem begge Mønttider slagne grov Kurant Mønt, især de reduc. 10 β findes at være paa den Fod af $11\frac{1}{9}$ R. eller 11 R. $10\frac{2}{3}$ β og altsaa i deres intrinsique Valeur bedre end enten de forrige eller nu sidst møntede Penge,

Saa vilde det ikke være tjenligt nu forhaanden at mønte mere Kurant af 8 eller 4 β paa den Fod af $11\frac{1}{3}$ R., saa længe her i Landet haves endnu een anseelig Forraad af 10 β roullerende som befindes at være i bonitet $11\frac{1}{9}$ R.

Hvad *Kroners Møntning* angaar, som i den 3. Post af Møntmesteren proponeres, da som mand ikke heller kand mærke, at paa Kroner haves nogen Mangel, hvilket deraf er bevisligt, at de for nærværende Tid ikkun gælde $2\frac{1}{2}$ $\%$ Lagie, Saa vides ikke, at det enten kan være meget fornøden eller og at det kunde være publico til nogen særdeles Nytte, om E. Kgl. Majt. maatte finde for got at lade mønte 50—100,000 R., thi foruden det at Kroners Møntning vilde komme E. Kgl. Majts. Kasse til en *anselig Udgift*, saaledes

at 100,000 R., at formønte vilde koste for Tab	
paa Sølvet.....	1600 R.
for Mønteløn 2 $\%$, hvormed Møntmesteren sig	
endelig har erklæret at være fornøjet.....	2000 —
	<hr/>
Er Kroner...	3600 R.

hvorved, om end E. Kgl. Majt. behagede at paatage sig dette Tab, bliver det dog aldrig at obtenere, at Kroner, som i deres intrinsique bonitet er 8 $\%$ bedre end den Kurant Mønt, kunde bringes til deres rette Kurs, og saa længe det ikke kan ske, saa tabes ikkun for E. Kgl. Majt., og publico har deraf ingen Fordel, men Møntmester og Møntforlægger alene Fortjeneste.

Betreffende den 4. og sidste af Møntmester Winekes Propositioner, da er derpaa saa meget mindre at reflektere, som det øyensifulig og alene har Henseende til, at Mønten kunde holdes i en bestandig Gang til hans egen Fordel. Thi det er uimodsigeligt, at af de udmøntede 12 β som siden til 10 β er reducerede, er nogle Tønder Guld endnu roullerende, omendskønt de bedste og vigtigste deriblandt ved Jøder og andre til endel kan være udvippede, hvilke Tid efter anden at omsmelte og mønte kunde give ham overflødig occupation, men vilde blive E. Kgl. Majts. Kasse til en considerable Udgift, naar Møntmesteren efter sit Forslag maatte nyde $2\frac{3}{4}$ $\%$ for Mønterløn af nogle Tdr. Guld, og da disse 10 β 's

intrinsique Valeur i Udmøntningen paa den reducerede Fod = $11\frac{1}{3}$ R. er altsaa virkelig $2\frac{0}{100}$ bedre end 8 og 4 β , som er kun $11\frac{1}{3}$, paa hvilken Fod de af ham proponerede 4, 2 og 1 β og skulde udmøntes, Saa er det ingenlunde at give Bifald, at man skulde betale Mønterløn — og den endda vel anseelig — for at faa slettere Penge end de som virkelig roullere.

Skulde man nu gaa videre end Møntmesteren har bragt i Forslag, Saa synes uforgribelig, at af alle Slags Møntesorter skulde *Species* være den allerbedste Mønt at lade udmønte fornemmelig efterdi saadan Mønt, som har sin intrinsique reene og fulde Valeur i sig, for det, som de er møntede til, aldrig kan tabe af sin Værd, og det er den Mønt, hvorefter al Banco og Vexelkurs over hele Europa indrettes, hvortil og kommer dette, at Mønterlønnen derpaa er $\frac{1}{4}\frac{0}{100}$ ringere end Kroner, men som derimod møder adskillige Vanskeligheder, som vilde forhindre deres Kurs, allerhelst *saadan Mønt i Rigerne ikke mere er brugelig* enten i Forskrivninger udi Vexler eller anden Betaling, og deres Brug i Forskrivninger og andre Udgifter ikke lettelig er at introducere uden dels ved Mængde af Specier, som maatte blive møntede, dels ved Længde af Tid, at Forskrivninger, som nu ere udgivne, mere paa Kurant end Kroner til saadan Mønt kunde blive forvandlede.

Saa følger efter denne over enhver Slags Møntsorter gjorte Forklaring den Slutning, At som E. Kgl. Majts. Riiger og Lande er forsynede med langt større Overflødighed af Kurant Mønt end til Scheidemønt behøves, siden den bedste Mønt alletider burde prævalere, saa skulde det dermed eragtes, at enten Specier eller Kroner kunde blive det tjenligste for publico at blive møntet. Og dersom E. Kgl. Majt. maatte finde for godt, at Specier skal møntes, bliver Bekostningen derpaa denne, at til 100,000 R. Sp. efter Møntinspektør v. Hauens Beregning af Kongens Kasse til allermindste gøres en Udgift af 2560 R. 80 β Sp., hvilken dog kan blive højere, om Sølvets i Prisen stiger, og man ikke skulde kunne accordere Sølvets Pris saaledes som af v. Hauen beregnet.

Dersom E. Kgl. Maj. skulde falde til de allernaadigste

Tanker, at 100,000 R. *Kroner* skulde møntes, vil dets Bekostning blive som tilforn er forklaret 3600 R. *Kroner*, hvilket alt i allerdybeste Underdanighed henstilles til E. Kgl. Majts. egen højere Skønsomhed og allernaadigst behagelige Resolution.

Skulde ellers E. Kgl. Majt. ikke i Naade behage at resolve til nogen endelig Kvantitet af en eller anden Møntesort, indstilles videre udi allerdybeste Underdanighed til E. Kgl. Majts. allernaadigste og velbehagelige Godfindende, om E. Kgl. Majt. ikke maatte behage særdeles i dette sit første Højpriselige Regeringsaar at exercere sit Kgl. Mønt Regale (!) udi een eller anden mindre Kvantitet af gangbar Mønt efter den vedtagne forrige Møntfod.

Paa denne Indstilling resolverede Christian VI *den 16. April 1731*;

Som vi allern. finde for godt Vores Mønt Regale ved Vores kgl. Regjerings Tiltrædelse at lade exercere og saaledes Mønten igen at aabne, som paa nogen Tid har hvilet, til hvilken Ende Vi og allern. have resolveret for det første at lade formønte Een Summa af 100,000 R. *Kroner* og 100,000 R. Kurant Mønt *udi 24 β*, hvorved Vi allern. ville, at *Kroner* af $10^{\frac{3}{4}}$ lødig Sølv til 10 R $40^{\frac{6}{43}}$ β $\frac{1}{2}$ fin og den grov Kurant af 24 β af 9-l. Sølv til $11^{\frac{1}{3}}$ R. $\frac{1}{2}$ fin skal udmøntes. Saa haver Vores Gehejme Raad og General Direktør over Financerne og Rentekammeret tilligemed Vores tilforordnede udi Cammer Collegio med Vores Møntmester Wineke at kontrahere om disse Summer at udmønte samt om Sølvets Indkøb, saaledes som de til Vores Interesse med hannem bedst kan forenes. Og dersom de maatte befinde, at Formøntningen af de 100,000 R. 24 β Stkr. med bedre Fordel for os af de nu roullerende 10 β Stkr. kunde udmøntes efter en Prøve af 4000 R. som til et Forsøg kunde smeltes, haver de derudi Vores Interesse at se befordret. Endelig ville Vi og allern., at af det Sølv, som ved Vort Sølvværk Kongsberg indvindes, skal Tid efter anden udmøntes Sp. R. af 14-l. Gehalt til 9 R. 24 β d. $\frac{1}{2}$ fin, dog saa at Bergkassen ikke der ved savner det som til Udgifterne dær behøves, men at kurante Penge derimod af Vores norske Kasse dertil udleveres forsaavidt der fra andre vores Udgifter kan mistes. De til

disse Formøntninger indrettende Prægninger samt Kontrakterne forelægges til Approbation. —

Naar foranstaaende Aktstykker er gængivne her, skyldes det, at de danner Grundlaget og den første Oprindelse til den Mønt, *24-Skillinger eller Rigsorter*, der kom til at spille saa stor en Rolle som *Hovedkuranten* i Størstedelen af Aarhundredet. Men navnlig det sidste Dokument kaster et interessant Strejflys saavel over Tidens hele Møntsystem og Økonomi som over Plessens og Christian VI's Personligheder.

Der er et tydeligt devot og soumis Præg over Aktstykket, saaledes som den ny Konge ønskede det. Der er en betydelig Forskel i saa Henseende fra Dokumenterne i hans Faders Tid. Man mærker gennem hele Indstillingen Plessens Sparommelighed. Han er i og for sig ikke i Tvivl om, hvilken Mønt der burde foretrækkes; han forkaster den smaa Kurant; i saa Henseende følger Kongen ham; men han har ikke Mod til virkelig at foreslaa den bedre Mønt i større Omfang; det kunde koste Kassen for meget. Hans Bemærkninger om den gode Mønts Forhold til alle Priser er noget Godtkøbs. Naar Kongen slog daarlig Mønt, maatte han ganske vist ogsaa give mere for, hvad han købte, men *det* sagde jo ikke saa meget, naar Pengene heller ikke havde kostet ham saa meget at fremstille. Ikke heller spillede det saa stor Rolle for de private, hvis de kun tog Pengene med en passende Opgæld. Nej, det som Hr. Plessen glemmer at fremhæve, er det Bedrageri, Kongen havde begaaet ved at give Penge ud for mere end de var værd.

Naar Kongen uden nogen direkte Indstilling af Plessen i sin Resolution opfandt 24 β eller Rigsort, staar det sikkert i Forbindelse med, at der paa den endnu var nogen Fortjeneste at hente. Af en senere Opstilling fra 1738, som v. Hauen var Mester for, fremgaar, at Kroner vil paaføre Kongens Kasse Tab, medmindre Sølvet kan købes for 10 R. 5 $\frac{1}{2}$ og derunder pr. $\frac{1}{2}$ fin, medens der ved Udmøntning af 24 β kunde indvindes et ganske vist kun beskedent Beløb, 441 R. 2 $\frac{1}{2}$ paa 100,000 R., selv om $\frac{1}{2}$ fin kostede 11 R. Idet Kongen gerne i Anledning af sin Tronbestigelse vilde slaa nogen god Mønt, nemlig 100,000 R. Kroner, der vilde koste ham

et Beløb, vilde han spare Kassen for i hvert Fald en Del af dette gennem Gevinsten, der indvandttes paa 100,000 R. i Rigsorter, som paa den anden Side dog var en anseeligere Mønt end 8, 4 eller 2 β , og som var projekterede allerede under Frederik IV 1726.

Winekes Krone og Rigsort 1731, skaarne af G. Wahl.

Om denne Udmøntning blev der 19. Maj 1731 sluttet Kontrakt med Wineke, hvorefter der gik $10\frac{1}{2}$ Stkr. Kroner paa den $10\frac{3}{4}$ -lødige $\mathcal{K}$ og $25\frac{1}{2}$ Stkr. 24 β paa den 9-lødige $\mathcal{K}$. Af Kontrakten synes dog at fremgaa, at Haabet om at reducere Omkostningerne ved Udmøntningen af 24 β , er bristet, idet 1 $\mathcal{K}$ fin kostede 11 R. 8 β Kurant. For de første skulde betales 2 $\%$ i Løn; Sølvets vilde koste 106,380 R. 20 β Kurant, der erlagdes i 8 β eller reducedede 10 eller 15 β . Hvis Agio paa Kroner kun var $2\frac{1}{2}\%$, vilde Tabet blive c. 6000 R.; hvis Agio, saaledes som i 1738, var 6 $\%$, blev Tabet selvfølgelig mindre. For de 100,000 R. 24 β skulde Møntmesteren have 500 R. i fri Slagskat og ikke videre. Ifald Wineke ikke skulde finde Lejlighed saa mange Vexler at kunne negotiere som Tid efter anden til Sølvets Indkøb og

Betaling maatte behøves, tillades det ham tillige med anden Kurant (de reduc. 10 β undtagne) af de ny formøntede 24 β til en Summa fra 1 ξ —20,000 R. at udføre.

G. Wahl skulde skære Stemplerne til Kronerne og 24 β . Han lavede et træffende, men ikke flatterende Portræt af Kongen, ganske som til dennes Kroningsmedaille, med hvilken Kongen var saa utilfreds, at han lod den berømte svenske Stempelskærer I. C. Hedlinger i dyre Domme forfærdige en anden.

I Begyndelsen af Aaret 1732 lod Christian VI slaa for 4000 R. „Rejsedalere“ til den norske Rejse, han agtede at foretage. Efter Resl. 21. April 1732¹⁾ var disse 6 $\frac{1}{2}$ -Stkr. slaaet efter Møntreglementet 1692 om fine Kroner 13 $\frac{1}{3}$ -lødige $\frac{1}{2}$ fin 10 R. 2 $\frac{1}{2}$ 6 $\frac{3}{5}$ β , brutto 8 R. 4 $\frac{1}{2}$. Efter Ordren til Møntmesteren af 2. April skulde Stemplerne til disse Mønter „blive dybere udstucket end det indsendte Aftræck udviser saa og at omkring Pengene bliver sat en Korn Rand . . og endelig tilsees, at de vorder vel hvid kaagte og reen prægede.“ De have ogsaa i Virkeligheden nogen Lighed med Medailler i Udførelsen. Da Kongen opgav sin Rejse 1732, fik Møntmesteren 16. April 1733²⁾ Ordre til at ommønte disse 4000 R. Rejsekronedalere, ligesom han efter Dronningens Ordre maatte udmønte yderligere 1000 R. 6 $\frac{1}{2}$ -Stkr. for hendes Regning. Af disse 5000 R. indsmeltedes igen c. 1300 R. til 24 β . Af de oprindelige Rejsedalere med Aarstal 1732 udleveredes Plessen 10 Stkr., der er de eneste, som undgik Omsmelting. Eksemplarer med dette Aarstal hører derfor til de allersjældneste danske Mønter. De afgive tillige et Minde om den saare pligttro Konges Ønske om snarest mulig efter Rege-ringstiltrædelsen at gæste sit nordligste Rige.

Medens man hurtig opgav Kronerne som for kostbare for Kongens Kasse, vandt Rigsorttypen Bifald, dels som „mellemgrov“ Kurant, dels fordi den ikke paaførte Kassen for stort Tab, selv om man derved i sine Regnskaber, som f. Eks. i Particulærkasseregnskaber, nødtes til at føre 3 Kolonner:

¹⁾ R. A. 1. c. Protokol 1732.

²⁾ R. A. Møntprotokol B.

Specier, Kroner, Kurant, hvad bogholderimæssig set visselig ikke gjorde Regnskaberne mindre indviklede, end de i Forvejen var; men man havde øjensynlig bedre Tid dengang end nu.

Oprindeligt Udkast til Rejsedalerens Revers.

Rejsedaleren 1733.

Samtidig vilde man gerne af med flere af de besværlige gamle reduc. 2 β . Man lod derfor Møntmesteren og Møntinspektøren opstille Beregninger over, hvorledes dette kunde gaa for sig; man tænkte et Øjeblik ogsaa at udmønte 48 β -Stkr. Den 12. Juni 1732¹⁾ indgik Rentekammeret med en Forestilling til Kongen. Ifølge denne havde Wineke erklæret, at for at indsmelte 100,000 R. reduc. 2 β til 24 β maatte der slaas 360,090 R. for ved det tilsættende fine 14-lødige Sølv at faa det udi de reduc. 2 β værende 4 à 5-lødige Sølv til at blive 9-lødig. Omkostningerne havde han anslaaet til

¹⁾ R. A. Rentekammerets Norske Resl. Prot. 1732.

4521 R. 4 $\frac{1}{2}$ β . Man havde faaet Wineke til at nedsætte dette Beløb til 4000 R. Skønt Frederik IV havde indsmeltet over 300,000 R. reduc. 2 β , var der dog anseelige Summer tilbage, slidte, mere og mere ukendelige og i det daglige Brug ubekvemme, saa det vel kunde ønskes, at de blev omsmeltede til saa „god og magelig en Mønt som 24 β -Stkr. er.“ Vel er derpaa et anseeligt Tab, efterdi foruden den Gevinst som ellers kunde have ved 24 β 's Udmøntning, som i det ringeste er $\frac{1}{2}$ $\%$, endnu udfordres et Tilskud af 4000 R. Dog havde Rentekammeret efter nøjeste Overvejelse ikke skønnet, at saadan Omsmeltning med ringere Bekostning er at iværksætte. Det er ikke sikkert, at Sølv kan faas billigere end 11 R. 8 β pr. $\frac{1}{2}$ fin. Mønterlønnen var kun $2\frac{1}{3}$ $\%$, medens den var 2 $\%$ ved Kroner, ved hvilke var mindre Arbejde. Paa de tidligere af 2 β udmøntede 4 β var dog et Forlis af 5 $\%$. Man indstiller derfor, at der foreløbig udmøntes Halvdelen med 2000 R. Løn til Wineke og Pligt for denne til at benytte 50,000 R. i 2 β til Omsmeltning. Denne Indstilling godkendte Kongen den 27. Juni, dog at han denne Gang forlangte Aversen forsynet med sit Navnetræk i Stedet for Portræt. Til et saadant var Mønten øjensynlig ikke fin nok.

Winekes 24 β med Navnetræk, skaaret af J. H. Wahl.

Den 22. Juli 1732 fik Wineke Ordre til at ommønte de første 50,000 R. reduc. 2 β , og den 12. Maj 1733 de sidste 50,000 R. reduc. 2 β til 24 β , hvortil Stemplerne skulde forfærdiges af Johan Heinrich Wahl.

I Februar 1734 klager Wineke paany over, at Mønten er gaaget i Staa, vistnok først og fremmest fordi Sølvet var blevet for dyrt! „Han har Kone og 7 Børn, 3 Børn fra 1. Ægte-

skab"! Han beder paany Kongen om at bygge en Mønt til „lustre for Byen“. I Marts udformer han sit Forslag nærmere derhen, at man ved Slagning af Smaamønt kunde indvinde de fornødne Penge til Mønthuset. Rentekammeret vil dog ikke høre Tale om mere Smaamønt, omend det kunde finde det rimeligt, om Kongen byggede en Mønt og sikrede Møntmesteren en mindre Løn, naar Mønten stod stille.

Wineke fik alligevel Lejlighed til at slaa Smaamønt. Anledningen hertil kom fra Norge, idet Statholderen Grev Rantzau indberettede, at der var Mangel paa saadan Mønt; han foreslog, at der paa Kongsberg foruden 24 β skulde møntes 2 og 1 β . Rentekammeret mente dog, at de med bedre Fordel og bekvemmeligen herfra kunde opsendes, thi af 2 β — som dog er en umagelig Mønt, saasnart den skal bruges til videre end Scheidepenge — er her saadan Mængde, at deraf uden ringeste Savn for det første kunde opsendes 10,000 R. Vel vilde de i Fragt og Assurance koste $1\frac{1}{10}\%$, men derimod vandtes 1) at saa anseelig en Sum af denne ubekvemme Mønt udgik af Handel og Vandel her og gav Plads for lige Sum af 24 β , 2) at Norge, som klager meget over Mangel paa Mønt, saaledes blev desto mere hjulpen, efterdi det Kongsbergske Sølv i saa Maade alt sammen blev reserveret til 24 β og 8 β 's-Formøntning, 3) at der spares Differencen af Mønterlønnen, da det er klart, at 24 β koster mindre at formønte end 2 β . — Men betreffende 1 β , da er vel herpaa i Danmark ej saa stor Overflod, at deraf nogen anseelig Sum kunde strax samles og opsendes, men vi skulde derimod uforgribeligen holde for, at en saadan Sum af 10,000 R. med Fordel her kunde møntes og opsendes i Henseende til, at dertil kunde anvendes de reduc. 2 β , som Kongen dog her i sin Kasse har staaende frugtesløst og formedelst Lighed af Gehalt langt bekvemmeligere til 1 β end 24 β kan omsmeltes. Dernæst vilde Møntomkostningerne ufejlbarlig blive taaleligere her end paa Kongsberg, allerhelst da Kongen dør ikkun havde 15-lødig Sølv, som i saa Maade fra 15-lødig til 2 Lod 9 Gren maatte beskikkes, hvilket ej kunde ske uden anseelig Zusatz. Den 29. Juli 1734 tiltraadte Kongen Indstillingen og den 15. November Kontrakten med Wineke om 10,000 R. i

1 β : 3-lødige $\frac{1}{2}$ fin 16 R. 89 β , $\frac{1}{2}$ br. 304¹¹/₁₆ Stkr. = 3 R.
1 $\frac{11}{16}$ β , hvortil skulde benyttes 6821 R. i reduc. 2 β og
hvorpaa Kongen tjente 2152 R. Stemplerne blev skaarne af
Georg Wahl.

Imidlertid gik det kun daarligt med Winekes 2. Kontrakt om Slagning af 170,820 R. i 24 β . Kontraktens Forudsætning var en Sølvpris af 11 R. 8 β $\frac{1}{2}$ fin, men Sølvet steg til 11 R. 2 $\frac{1}{2}$, som Ostindisk Kompagni senest ved Licitation paa Børsen havde maattet give; Krigen i Polen, Italien og Tyskland jagede daglig Kursen i Vejret og Wineke ansøgte derfor — for at kunne mønte de paa Kontraktsummen resterende 36,406 R. i 24 β — den 23. Juli 1734¹⁾ om at faa 2000 $\frac{1}{2}$ Brandsølv fra Kongsberg for 11 R. 8 β pr. $\frac{1}{2}$ fin eller at blive forskaanet for denne Restudmøntning. Samtidig slog han igen paa fast Gage. Rentekammerets Erklæring gik ud paa, at man ikke kunde overlade ham Sølv fra Norge for 11 R. 8 β + Fragtomkostninger, naar Ostindisk Kompagni her gav 11 R. 2 $\frac{1}{2}$. Men da Kontrakten var indgaaet med en anden Sølvpris som Grundlag, henstilles, om han kan befries for eller faa Udsættelse med Resten og om han kunde faa 500 R., medens Mønten staar stille, i Løn. Kongen afslog dette, men gav ham 2 Aars „Dilation“ med Møntningen.

I Marts 1736 havde Wineke „fundet Lejlighed til hos en og anden Particulier at tilforhandle sig en partie Sølv for nogenlunde billig Pris“ og møntede saa Resten, men i April 1737 søgte han Regeringen om nogen Godtgørelse for det dyre Sølvkøb og Eftergivelse med Hensyn til en lille Rest 885 R. reduc. 2 β 's Indsmeltning, men ved Resl. 20. April 1737 holdt Kongen sig til Kontrakten og nægtede ham nogen-somhelst Godtgørelse, hvorimod han eftergav ham „Misligheden“ ved ikke at have indsmeltet det fulde Beløb af 50,000 R. reduc. 2 β !

Wineke havde saaledes tabt i første Omgang, men han skulde snart blive sat i Stand til at tage Revanche! I Løbet af Aaret 1738 faldt Sølvprisen, idet den polske Arvefølgekrig var gaaet til Ende. Kongen havde derfor overfor Rentekam-

¹⁾ R. A. Sager vedk. Kbhvns. Mønt 1729—71, Dok. Mtv. ang. 1714—62

meret udtalt Ønske om, at man igen tog fat paa Udmøntningen. Rentekammeret havde da optaget Forhandlinger med Jøden Moses Meyer Goldschmidt, der havde tilbudt at levere Sølv for 10 R. 5 $\frac{1}{2}$ 8 β $\frac{1}{2}$ fin, i Sommermaanederne endda 4, 6 à 8 β billigere; han fraraadede Auction (∴ Licitation), da Sølvet saa let vilde stige, naar man erfarede, at Kongen vilde udmønte en anseelig Summa Mønt. Da Asiatisk Kompagni holdt Licitation paa Sølvkøb, steg Prisen 16 β pr. $\frac{1}{2}$. Rentekammeret tilmeldte herefter Wineke, at Møntningen skulde ske paany, *men nu kom Winekes Chance!* Han erklærede, at da han havde tabt over 3000 R. paa sidste Kontrakt, saa maatte han aldeles frasige sig at kunne accordere om nogen Mønteløn, men begærte ligesom andre kgl. Betjente at nyde en vis aarlig Løn, samt naar der skulde møntes, at da Omkostningerne maatte anføres udi en gennemtrukken pagineret og forsegleet Protokol! Han tilføjer og forsikrer at det vil udfalde til Kgl. Majts. egen Fordel (?). Siden Mønten har hvilet i 2 Aar, var han ikke i Stand til strax at antage en Smeltning, saasom han hverken havde Digler, Staal, Præger, Smeltere eller Ohm, men maatte lade det altsammen først forskrive, hvad han paastaar ikke kan ske, naar Møntningen alene skal continuere 1 Aar. Han gør dog til Slut et Par Beregninger, hvorefter Udmøntning af 200/m R. 24 β 'r i 12 Maaneder vil koste 3 $\frac{0}{10}$, 200/m R. 3 $\frac{1}{2}$ Stkr. 2 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{10}$ i Løn.

I et Postscriptum havde han dog deklareret sig at ville for denne Gang paatage sig at mønte efter Kontrakt, naar det blev 200/m R., der var Tale om . . . , men han vedbliver sit Andragende om „at opføres paa Reglementer“ til 600 R. og 400 R. til at holde 3 „umistelige“ Mænd paa Mønten: Ohm, Præger og Smelter, samt at fritages for Indkvartering paa Mønthusene „som begynder ved Bageren Pauli i Boregaden (der er endnu Bageri i Borgergade Nr. 27) og ender sig i Helsingørs Gaden.“

Rentekammerets Erklæring af 24. November 1738 gik ud paa, at denne Møntmester siden 1704, da han succederede sin Fader ved Mønten, ligesaalidt som hans Formand havde haft fast Gage. Under Krigen, da Mønten aldrig hvilede, havde han haft større Gevinst paa Slagskatten af den slette Mønt,

end om han havde haft fast Gage. Men efter at Mønten 1726 var reduceret og blevet saa meget bedre og der ikke kan møntes med Fordel, uden naar Sølvet haves for en billig Pris, saa beklager han sig, fordi Mønten hviler, idet han ikke blot ingen Fortjeneste har, men endog Tab af Rente af den i Mønthus og Redskaber indestaaende Kapital. Allerede tidligere havde han derfor søgt fast Løn, men faaet Afslag.

Nu vil Jøden alligevel kun levere 100/m R. Sølv; var det saa ikke bedre at sætte Møntmesteren paa den ansøgte Løn af 1000 R. for ham og 4 Folk samt Huset at holde allerede fra 1. Januar 1739 fremfor at give Møntmesteren den høje Mønterløn af 3 0/0 af 24 β eller 2¹/₂ 0/0 af 3 ½ Udmøntning og først derefter indføre ham i Lønreglementet. Man vilde da altid have ham parat, saasnart man fandt det tienlig formedelst Sølvets lette Indkøb at mønte.

Der er jo ingen Tvivl om, at Rentekammeret har opstillet Sagen saaledes for at faa Lønnen til bedre at glide i Kongen. Thi i Virkeligheden kunde man jo nok efter Winekes Postscriptum have faaet ham til at mønte 100/m R. for 3000 R. uden bagefter at sætte ham paa fast Gage selv uden Møntning, men Rentekammeret var øjensynlig nu paa det rene med det rette i at give den gamle Møntmester fast Gage og forlade Forpagtningsprincippet. Derfor stillede man Spørgsmaalet saaledes op, at Kongen den 10. December 1738 maatte bestemme sig til at sætte Wineke paa den forlangte faste Løn; dog satte Kongen sig en lille beskeden Fjer i Hatten ved at nægte ham Fritagelse for Indkvartering, „da saa mange Huse nu var fritagne.“ Senere slap dog selve Mønthuset derfor¹⁾.

Hermed ophørte fra 1. Januar 1739 Forpagtningsmønten i København. Den var prøvet under Christian IV fra 1607—24. Den kom igen under Frederik III 1664, da Kronprindsens Ingeniør Gotfrid Krüger med nogle Interessenter fik Lov til at oprette en Afgiftsmønt ved et Aaløb i Byen, men den skød ret sin giftigste Blomst under Frederik IV's Deltagelse i den

¹⁾ R. A. Rentekammerets norske Rel. og Resl. Protokol 1738 Nr. 108; M. A. Kbhvns. Mønts Journal 1692—1772. Skriv. 16. December 1738.

store nordiske Krig. Nu var den altsaa endelig forbi, om end der endnu oprettedes nogle enkelte Kontrakter af blandet Indhold, hvorved Møntmesteren overtog Garanti for et vist Overskud paa Udmøntningen. Den kom ikke igen paa Møntningens Omraade, men i Seddelvæsenet fik den sin mest glimrende Renæssance, endda i den allerseneste Tid!

Til at begynde med fik Rentekammeret ikke nogen Glæde af sin nyeste Invention. Den 9. Marts 1739 maatte Kammeret indberette, at det havde undersøgt hos Jøderne, men efter lang Betænkning var de kommet til det Resultat, at, da Banco Kursen i Hamburg var stegen, kunde de ikke tilbyde Sølv til saadan Pris, at der kunde møntes uden Skade. Østrig laa paany i Krig med Tyrkiet, England erklærede Spanien Krig. Der var atter Ufred og Prisstigning.

Der var altsaa foreløbig ikke Brug for den fastlønnede Møntmester, som tilmed bad om et Forskud paa 500 R. til Anskaffelser; Kammeret foreslog ham tillagt 200 R. for nogle Digler, han havde faaet fra Lübeck; Wineke følte sig allerede som den kgl. Embedsmand og anholdt som gammel Betjent om en „convenable Character“ i Betragtning af sine 38 Aars Tjeneste. Rentekammeret overlod selvfølgelig i de mest submisse Vendinger til Kongens egen Afgørelse et saa vigtigt Spørgsmaal, men udlod sig dog med, at der kunde være Tale om at udnævne ham til „virkelig Cammerraad“! Kongen gav ham ved Resl. 26. Marts 1739 de 200 R., „men den af ham ansøgte Character kan ikke accorderes.“ Høg over Høg; nu kunde Kongen erindre ham hans Vægring ved at mønte uden Løn; mulig var det dog kun en almindelig Fornemmelse af, at en Møntmester ikke var en saa udmærket Titel værdig, der her gjorde sig gældende!

Om end Jøderne som nævnt ikke havde set sig i Stand til at sælge Regeringen Sølv til Udmøntning af 24 β paa Mønten i København, manglede det dog ikke paa Henvendelser om Udmøntninger af Smaamønt andetsteds mod Afgift og stor Fortjeneste. 1734 havde Schutzjuden Benjamin Musaphia fremsat et Projekt om Indretning af en Mønt i *Oldenburg*, der senere gav Anledning til en juridisk Erklæring fra Copist ved det Slesvig-Holstenske Kammer Johan Anton Stoller om

Kongens Møntret i Oldenburg. Jøden Abraham Rohtshilt i *Altona* fremkom 1740 med et Andragende om at maatte slaa Smaamønt. Abraham Philip Meyer androg 10. Oktober 1740 om som Modvægt mod den Kurant, der indkom fra Hamburg, Lybeck og Sachsen-Lauenburg at maatte slaa grov og smaa Kurant i *Slesvig*. „So habe ich E. Königl. Mait. aus allerschuldigster Pflicht und Treue und aus Liebe für Aufnehmung meines Vaterlandes diese Vorstellung nicht unterlassen wollen.“ Forestillingen blev dog næppe tillige gratis. Til Kongens Ros blev alle disse fædrelandske Fristelser tilbageviste.

Da Jøderne ikke kunde bidrage til god Mønts Udmøntning, maatte den i 1737 aabnede Kurantbank se at skaffe Metal til Udmøntning, hvad den var saa meget mere opfordret til, som dens Møntbeholdning ikke stod i rimeligt Forhold til den Seddelmasse, den i en Fart fik laant ud. Vi ser da i Løbet af 1740—42 Banken lade mønte hurtigst mulig for 360,000 R. 24 β Stkr. At Sagen hastede ses af de kgl. Resolutioner af 2. August og 1. Oktober 1742, der skriftlig bekræftede forudgaaende mundtlige Aftaler med Gehejmeraad Berckentin om disse Udmøntninger, der skulde støtte Sedlerne og det for store Udlaan af disse, og hertil skaffedes Sølv fra Hamburg ved Salg af Subsidievexler, som Regeringen overlod Banken, og for hvilke denne i hvert Fald delvis betalte med Sedler¹⁾.

Det vestindisk-guineiske Kompagni fik gentagne Gange Tilladelse til at slaa Specie-Dukater af det Støvguld, der hjembragtes fra Guinea, saaledes i 1731, i 1732: 2500 R. Spec.-Dukater, 1738: 6000 Stkr. Sp.-Duk., 1740 andre 6000 Stkr., 1742: 3000 R. Sp.-D. Den 18. Januar 1740 gik der Ordre til Møntmesteren om at slaa vestindiske 12 β for Compagniet, der maatte beholde Profitten; den 12. Februar s. A. fik Selskabet tillige udvirket en Ordre paa 2 og 1 β Kobber, 5 à 600 R. af hver Slags. Om disse sidste Mønter for de

¹⁾ R. A. Rentekammerets norske Rel. og Resl. Protokol 1742 Nr. 60 og 91; — M. L. Nathanson: Danmarks National- og Stats-Husholdning, 2. Udg. Kbhvn. 1844 p. 20.

vestindiske Øer vil der blive nærmere gjort Rede senere under Vestindien.

Winekes Specie Dukat 1732.

Winekes Specie Dukat 1740 af Guld fra Guinea.

1745 indberettede Directionen for Fattigvæsenet til Danske Cancelli, at der paa Smaamønt fandtes stor Mangel, som fornemlig ved Tavlepengene i Kirkerne og ellers i anden Maade forarsager megen Afgang for de Fattige. Den ansøgte derfor om, at der maatte møntes 2, 1 og $\frac{1}{2}$ β , allerhelst 1 og $\frac{1}{2}$ β . Rentekammeret havde taget Sagen under nøje Overvejelse, men siden 2 β er en af de Mønter, som ikke er forbuden at udføre, og disses Udmøntning følgelig straks vil give Anledning til deres Udførsel af Landet, saa har Rentekammeret den 17. April kun forlangt Beregninger fra Møntinspektør og Møntmester over 2000 R. i 3-lødige 1 β efter den gamle og sædvanlige Møntfod og i Lighed med de ovennævnte 10,000 R. efter Kontrakten og Resolutionen af 15. November 1734, samt over 1000 R. i $\frac{1}{2}$ β af Kobber¹⁾. Møntmesters Overslag gik ud paa 10 $\%$ i Omkostninger og c. 678 R. i fri Afgift til Kongen. Møntinspektøren mente selvfølgelig, at der kunde blive mere til Kongen, hvorfor Rentekammeret den 29. Juni paany skrev til Wineke, at v. Hauen mente, der kunde blive 800 R. til Kongen, og da Kobberet var dyrere

¹⁾ R. A. Møntprotokol B. 1729–60.

i 1719–21, dengang man sidst møntede Kobber $\frac{1}{2}$ β for Frederik IV, og da Møntmesteren nu efter Resl. 10. Decbr. 1738 faar Løn, dengang ikke, spørger man, om han „vil erlægge udi fri Afgift 800 R. eller inte“! Det vilde Wineke ikke. Rentekammeret er da — mærkelig nok! — „falden paa den Tanke, at denne Udmøntning burde ske for Kgl. Majts. egen Regning.“ De havde derfor afkrævet Møntmester og Inspektør nye Beregninger over Omkostningerne, Jøden Berendt Jacob en Erklæring om Sølvprisen og Kaaber-Fabriqueuren Paul Badstuber over Kaaberprisen. 13-lødig Sølv vilde koste 11 R. 5 $\frac{1}{2}$ pr. $\frac{1}{2}$ fin, en ikke ringe Stigning, og 2118 Ø Kaaber-Tener 2 $\frac{1}{2}$ β pr. Ø . Skrodet vilde Badstuber ikke tage tilbage for mere end 26 β pr. Ø . Naar alle disse Udgifter tages i Betragtning, vil der blive en Profit af 639 R. Wineke tilbyder da 700 R., men Inspektøren — der dengang ikke synes Wineke særlig velsindet — mener, at der mulig kan spares mere paa Udmøntningen end i Winekes Overslag anslaaet. Denne tilbyder da tilsidst 400 R. paa Enskillingerne, naar han fik Sølvet leveret og Forskud til Omkostningerne, medens han ikke kunde paatage sig at entreprenere Kobber $\frac{1}{2}$ β , men tilbyder „Regning og Rigtighed paa disse“. Da Kobberet ikke kan faas billigere, da Skrodet heraf bagefter kan benyttes til Legering af 1 β og da Møntmesteren dog er optaget i November med nogle Guld- og Sølvmedailler, foreslaar Rentekammeret, at man foreløbig for Kongens Regning slaar 1000 R. i Kobber $\frac{1}{2}$ β og vender med de 2000 R. i 1 β til Foraaret, hvor der maaske tillige ikke er saa stor Mangel paa Sølv som nu. Denne Indstilling godkendte Kongen den 11. Novbr. 1745, saaledes at de alle møntedes for hans Regning. Den 4. Decbr. sluttedes Aftale med Wineke, hvorefter der skulde gaa 128 Stk. $\frac{1}{2}$ β =

Kobber $\frac{1}{2}$ β 1745, skaaret af G. W. Wahl.

4 $\frac{1}{2}$ d. paa 1 $\overline{w}$ Kobber¹⁾. Stemplerne blev skaarne af G. W. Wahl.

Den 22. Febr. 1746 oprettedes Kontrakt om de 2000 R. i 1 β . G. W. Wahl skar Stemplerne; ingen Mønteløn blev ydet efter disse Kontrakter; Kongens Gevinst skulde være henholdsvis 286 og 400 R. Det blev ikke Berendt Jacob, men Abraham Moses Goldschmidt, der leverede Sølv.

G. W. Wahls 1 β 1746.

Christian VI havde hæderligt og redeligt holdt over den af Faderen i dennes senere Aar afstukne Linie for Udmøntningen, Møntfoden til $11\frac{1}{3}$ R. Han havde ikke gjort nogen Forbedring, men heller ikke begaaet nogen Forringelse af Mønten. I de første Par Aar, da de to Plessener stod for Roret, havde disse vel gjort nogle Hentydninger til Specier, men disse havde Kong Christian ikke orket at føre frem igen. Han vovede sig til et lille Fremstød med 100,000 R. i Kroner i de to første Regeringsaar, men han opfandt *Rigsorten*, der prægede hans Regeringstid.

Omtrent samtidig med Kongen den 6. August 1746 sov ogsaa hans gamle Møntmester Christian Wineke hen; hans Enke Ingeborg Maria Brandt overtog foreløbig Forretningen; den 22. September fik hun Ordre paa Udmøntning af en Del Guld- og Sølvmedailler.

Det første man efter Winekes Død maatte tage under Overvejelse, var Spørgsmaalet, hvorledes man skulde ordne Møntens Virksomhed i Fremtiden. Der mødte forskellige Liebhaveere til Bestillingen. Først var der Mønt-Ohmen (Fuld-mægtigen) Rasmus Wandel. Han havde allerede i 1743 ulejlighet det høje Rentekammer. Da Chr. Wineke 1739 kom paa fast Løn, 1000 R. aarlig, mod at lønne Ohm, Præger og

¹⁾ l. c. — R. A. Dok. Møntv. ang. 1714—62; Rentek. norske R. og R. Protokol Nr. 27. 1745—46 Nr. 76.

Smelter, fik Wandel fast 100 R. aarlig samt 1 R. ugentlig „naar Mønten gik. Men som bemeldte Hr. Wineke iblant er noget vanskelig, og han dog over 18 Aar ved Mønten haver tient og udstaaet meget ont med Arbejde (!), Frost, Kulde, Hede og Brynde“, klager han over, at han ikke har faaet Løn af Wineke i den seneste Tid, da denne mener, at han selv, naar al Bekostning er fradragen, kun har 107 R. i Løn ud af de 1000 R.¹⁾ Nu søgte han Mesterstillingen sammen med 5 Guldsmede og Medailleur Peder Chr. Winsløff, der den 5. Juli 1745²⁾ havde faaet Beskikkelse som Hofmedailleur og om hvem det oplyses, at han havde arbejdet nogle Aar ved Mønten i Paris. Men blandt Ansøgerne fandtes endvidere Ludvig Chr. Koch, „som efter Hertugen af Sachsen-Gothas Befaling har graveret Medailler og rejst i andre Lande og som har forevist et Vox-Portræt, forfærdiget af ham“³⁾. Han var Søn af Stempelskærer Johan Chr. Koch i Gotha⁴⁾.

Rentekammeret anbefalede imidlertid at stille denne Sag i Bero; ikke heller kunde Kammeret foreslaa Kong Frederik V at købe Madam Winekes gamle forfaldne Mønthus, men man kunde foreløbig give de 1000 R. aarlig, hendes Mand fik, og vente med Besættelsen af Møntmesterstillingen, til man fik indrettet en ny Mønt i en af Kongens egne Bygninger. Da Kongen havde udladt sig med at ville eksercere sit Møntregale, vilde Kammeret foreslaa ham at udmønte 10,000 R. Kroner, deraf 2000 R. dobbelte, 13 Lod 6 Gren fine $\frac{1}{2}$ fin 10 R. $38\frac{2}{3}$ β , af lignende Slags som Kronerne i Anledning af Tronskiftet efter Christian V's Død med de 2 Kongers Portrætter. Kongen approberede Kammerets Indstilling den 7. Marts 1747, dog at der skulde møntes 1000 R. 3-dobbelte Kroner og 9000 R. Kroner, hvoraf 500 Stkr. dobbelte. De 3-dobbelte Kroner, hvortil Pierre His i Hamburg leverede for 1200 R. fine hartziske $\frac{2}{3}$ r, skulde have samme Lødighed som disse „nemlig ohngefær 15 Lod 16

¹⁾ R. A. Kgl. Resl. og Rescr. Møntv. vedr. 1681—1735.

²⁾ R. A. Rentekammerets danske Resl.-Prot. 1745.

³⁾ Indst. til Resl. 7. Marts 1747, l. c. 1747.

⁴⁾ H. Bolzenthal. Skizzen z. G. d. Med.-Arbeit. Berlin 1840, p. 249.

Gren¹⁾. Den 14. Juli 1747 fik Mønten endvidere Besked paa, at „en Person navnlig Koch er bleven tilladt her paa Mønten at udpræge 10 Stkr. smaa fine Croner paa de medbringende Stempler efter hosfølgende Aftryke og af samme Gehalt som de sidst anordnede smaa Croner og siden indsende forsejlet saavel Cronerne som ovenmeldte Aftryke“.

Arbiens Krone 1747.

Af alle disse Kroner havde Rentekammeret saare megen Bekymring, idet deres Udmøntning viste sig at være en mindre profitabel Forretning!

Af enkelte Kroner med Kornrand, hvortil Stemplerne blev skaarne af Hof-Medailleur Arbien, udmøntedes	4,100 R.
Kroner med Randskrift: Til Zier og Forsvar, der skyldtes Hof-Medailleur Winsløff. . . .	4,233 - 32 β
Kroner med Kornrand, der blev af Monsieur Koch paa hans dertil gjorte Stempler præget, ikkun 4 Stkr. enkelte Kroner, der leveredes Kongen som „Kroner med et aparte Præg“	2 - 64 -
Dobb. Kroner „Til Zier og Forsvar“	666 - 64 -
3-dobb. Kroner med Randskrift: „Give Gud o. s. v.“	1,000 -
Transport. . .	10,002 R. 64 β

¹⁾ Skriv. 1. Maj 1747. M. A. Møntens Journal 1692—1772. 15 Lod 16 Gren; Ordre 25. April 1747. R. A. Møntprotokol B. Det er saaledes urigtigt, naar Direktør H. H. Schou i L. E. Bruuns Auktionskatalog 1925 under Nr. 3616 har kaldt den 3-dobb. Krone, Beskr. 7 b. Dobbelt Krone og efter Beskrivelsen henført den til 1746.

	Transport...	10,002 R. 64	β
I Behold paa Mønten f. S. 52	½ 5 Lod		
à 10 R. 38	² / ₅ β	544 - 14	-
Afgang ved Møntningen		79 - 28 ¹ / ₂	-
		<u>10,626 R. 10¹/₂</u>	β

De til Udmøntningen medgaaede Zweidrittler beløb sig med			
Frugt og Møntomkostninger til	11,703 R. 22 ¹ / ₂	β	
Kronernes Beløb var	10,002 R. 64	β	
+ sædvanlig „Lage“ ¹⁾	6 ¹ / ₄ ‰	625 - 16	-
		<u>10,627 R. 80</u>	β

I Behold paa Mønten	544 R. 14	β	
+ 6 ¹ / ₄ ‰ Avance	34 - 1	-	
	<u>578 - 15</u>	-	
		<u>11,205 R. 95</u>	β
Altsaa tabt Courant...	497 R. 23 ¹ / ₂	β	

Hvis det allernaadigst maatte blive accorderet, at hvert Stk. af de dobb. Kroner, som med den rette Lage er 8 ½ 8 β, maatte udgives for 10 ½, saa avanceredes paa de formyndede 500 Stk. à 1 ½ 8 β 125 R.

Ligesaa naar de 3-dobb. Croner som med den rette Lage er 2 R. 16 β, for 15 ½ maatte vorde udgivne, saa var Avance paa 500 Stkr. à 2 ½ 4 β..	187 R. 48	β	
	<u>312 R. 48</u>	β	

Og blev da tabt paa denne Formyndning courant.....	184 R. 71 ¹ / ₂	β	
Til dette Tab kommer endnu for Stemplerne af Winsløff (forlangt 138 R.)	100 -		
	<u>284 R. 71¹/₂</u>	β	
Herfra Avancen af Lagen af de 4233 R. 32 β.			
Enkelte Croner med Bogstaver paa Kanten 6 β à Stk.....	264 - 28	-	
Endelig Tab.....	<u>20 R. 43¹/₂</u>	β	

¹⁾ ‰: l'age = Agio = Opgæld.

Den 2. Oktober 1747 resolverede herefter Kongen følgende:

3-dobb. Krone udgives for	15	ⷵ
Dobbelt — —	10	-
Enkelt — med Zier og Forsvar.....	4	- 8 β
Resten med Kornrand.....	4	- 4 -

Foranstaaende viser, hvor vilkaarligt man i Datiden mente at kunne gaa frem med Mønten. Maaske kunde man gennemtvinge, at Betjente modtog disse Mønter til denne Pris; som Lejlighedsmønter var der vel ogsaa Private, der købte dem for den fastsatte Betaling; men som egentligt Omsætningsmiddel vilde de næppe længe holde anden Værdi end den Markedet bød.

I foranstaaende findes Mindelser om en romantisk-tragisk Episode i Kongehuset. Fornævnte Koch, for hvem Hertugen af Sachsen-Gotha iflg. de danske Aktstykker nærrede Interesse, har været i Følge med Hertug Ernst Friederich III Carl af Sachsen-Hildburghausen, som Frederik V i en Fart fik indkaldt og formedelst 100,000 Specier¹⁾ gift med Søsteren, Prinsesse Louise, efter at denne var bleven forelsket i Kammerjunker Bendix Ahlefeldt, som Kongen sendte til Munkholm, medens Brylluppet med Sachseren fejredes den 1. Oktober 1749²⁾. Ahlefeldt sad paa Munkholm til 1753, Louise døde 1756. Brylluppet fejredes vel nogen Tid efter foranomtalt Udmøntning, af hvilken udgik de „4 aparte Kroner paa Mons. Kochs Stempler“, men Koch har været her før Hertugens Ankomst. Dette bekræftes ved Oplysninger indhentede hos Direktøren for Møntkabinettet i Gotha. Herefter var Koch, der senere i en Række Aar var Møntmester i Gotha, paa Studierejse til København og Stockholm paa et Legat fra Hertug Friederich III af Sachsen-Gotha og optoges senere i Hertugen af Sachsen-Hildburghausens Følge. Af det paagældende Prøvestykke fandtes et Tinafslag i Gotna. Det er ikke helt

¹⁾ R. A. Kongehuset; Sachsen.

²⁾ Edv. Holm: Danmark-Norges Historie under Frederik V, Kbhvn. 1898 II, p. 364, 497—98; hvor urigtig angivet 1. Oktbr. 1747. Forholdet er benyttet skønlitterært af Børge Janssen: Prinsessen, III. Bog af Rosenborg-Crucifixet. Kbhvn. 1920.

utænkeligt, at Frederik V et Øjeblik har haft i Sinde at ansætte denne Protegé af det sachsiske Hus, med hvilket vort Kongehus fra gammel Tid stod i nær Forbindelse, og i hvilket Kongen fik sin Søster indgiftet.

Det blev imidlertid ikke Mons. Koch, men en god, gammel veltjent Møntofficer, kendt allerede fra Krigens Dage som Tilsynsførende med Jødemøntforpagterne i Glückstadt og Rendsburg, Møntwardein og Møntinspektør *van Hauen*, hvem Directionen af *den ny kongelige Mønt ved Charlottenborg* blev betroet for 600 R. aarlig Gage.

At der dog har været en Del Konkurrence og Indflydelse fra anden Side synes at fremgaa af hans Takkebreve af

L. Chr. Kochs Prøvekrone 1747, Schubarts Katalog 2082.

19. Marts 1749. Som Wardein ansattes i van Hauens Sted Juvelerer Christopher Fabritius med 200 R. aarlig, som Mønt-Ohm Rasmus Wandel, som adjunctus Peder Hansen. Van Hauen skulde som nævnt føre Direktionen som „Myndtinspektør og Myndtmester“ og blev gratificeret med Cammerraads Karakter. Stempelskærere blev Medailleurerne G. W. Wahl, P. C. Winsløff og M. G. Arbien, af hvilke den sidste 1744 var bleven Hof-Medailleur; i August 1746 fik han 100 R. i Lønningstillæg, saa han ialt havde 200 R. aarlig¹⁾. Alle disse skulde fungere ved kgl. Majts. Mønt ved Charlottenborgs Have og Nyhavn.

¹⁾ R. A. Møntprotokol B; Dok. 1705—49; Assignationskontoret, kgl. Resl. 1746—47. C. F. Bricka: D. biogr. Lexikon I. M. G. Arbien, jfr. D. D. Frimureries Historie I. 1910 p. 66. XVIII. G. W. Wahl, XIX. P. C. Winsløw. Af disse Kunstnere var Arbien saa ubetinget den betydeligste, Wahl den ringeste.

Den 7. Januar 1749 fik Winekes Enke Besked om, at der for kgl. Majts. Regning her udi Staden blev indrettet en ny Mønt, hvorfor hun maatte være betænkt paa til Paaske 1749

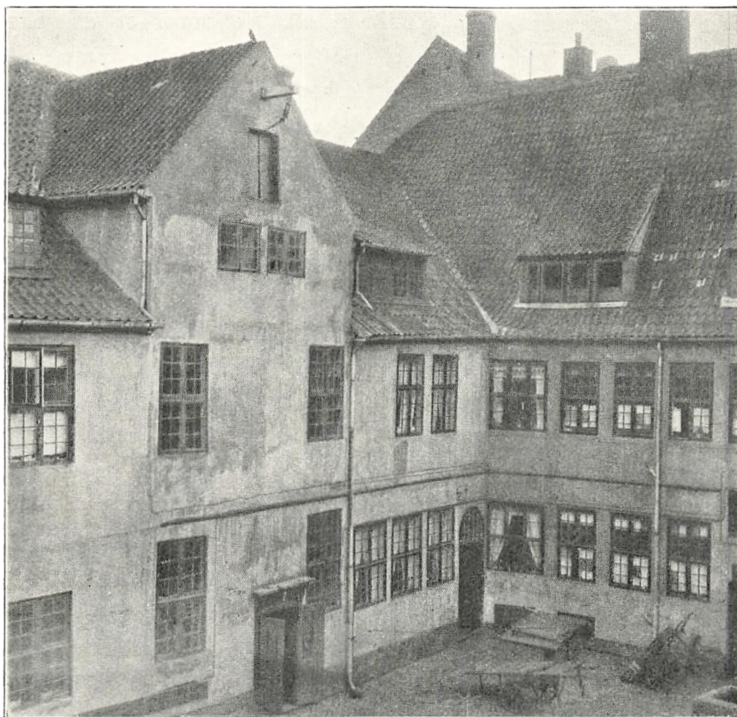

Borgergade 25, Facaden.

selv at disponere over og benytte sig af de Værelser, som hidtil i hendes iboende Gaard til Mønten har været brugt, til hvilken Tid Mønten hos hende skulde cessere. I Marts Maaned 1749 mødte v. Hauen, den ny Mønts Bygmester, den bekendte Oberstlieutenant Eigtved sammen med Wardein Fabritius og de 3 Medailleurer samt Gethusmester Holtzmann og Rotgieter Henrik Tessin paa den gamle Mønt i Borgergade for at se paa Møntmaskinerne og skønne over, hvorvidt disse kunde bruges paa den ny Mønt, og i saa Fald fastsætte, hvad Kongen skulde godtgøre Winekes Enke for

dem. Det blev til 2025 R. 32 β , hvorhos hun fik en Gratifikation af 500 R. en Gang for alle.

I de første Dage af Maj 1749 lød de sidste Stempelslag paa den gamle Mønt, hvor saa megen Krigsmønt havde set

Borgergade 25, Gaarden.

Lyset, men hvor ogsaa saa mange skønne Stykker var frembragt. Det maa antages, at selve Gaarden endnu staar, for Gaardsidens Vedkommende endda sikkert i det væsentlige som da den tjente som Mønthus. Ved Velvilje fra de danske Sukkerfabrikker, der ejer den Ejendom, Talen er om, nemlig *Borgergade 25*, har der været Lejlighed til at undersøge de ældste Adkomstdokumenter, som Fabrikkerne er i Besiddelse af. Det ene er et Maalebrev af 9. Juni 1752, hvorefter Ingeborg Maria Brandt, salig Møntmester Winekes Efterleverske, af Ejendommen, Matr. Nr. 229 i St. Annæ Vester Kvarter

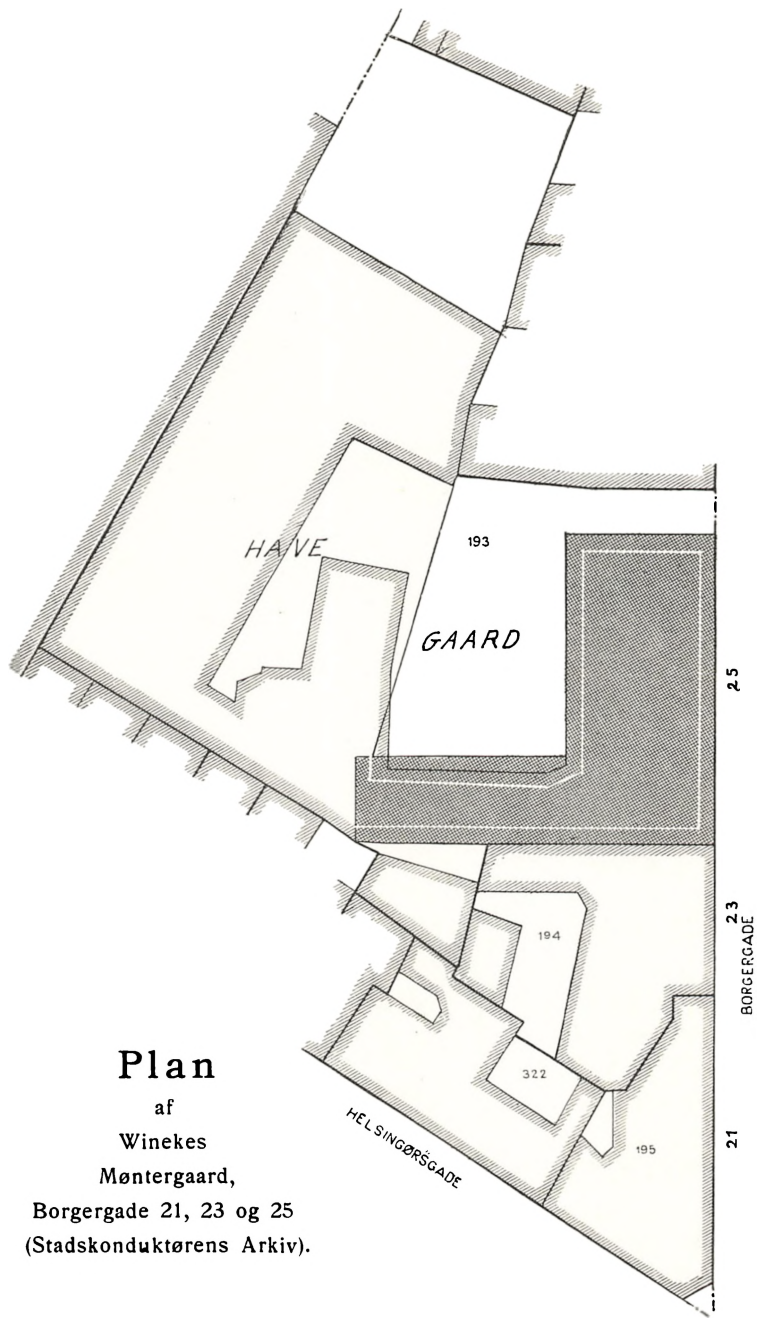
afhænder Matr. Nr. 193, det nuværende Nr. 25 i Borgergade. Heraf vilde jo ikke med Sikkerhed kunne ses, om Mønthuset netop laa paa dette Stykke. Men i et Auktionsskøde af 21. December 1809 meddeles en Række Oplysninger om Ejendommen, der gør det sandsynligt, at vi her staar overfor Winekes Møntværksted. Huset er af Grundmur og *Ege*-Bindingsværk med grundmurede Kældere. Der findes Hestegang til at drive en Pumpe og et komplet Stampeværk, ligesom der er indrettet et kostbart Valseværk. I Baggaarden er en stor Brønd, flere solide større og mindre Bag- og Sidehuse. Selv om disse Anlæg senere har fundet en anden Anvendelse til Garveri, Smedeværksted, Snedkeri o. s. v., kan det dog næppe betvivles, at disse solide Lokalteter og Indretninger fra først af er anlagte og skabte for Møntning, saaledes særlig Hestegangen, Valseværket, Stampen og den store Brønd med rigeligt Vand. Jeg betænker mig derfor ikke paa at udpege Borgergade 25, som det Sted, hvor saa mange Mønter i Christian V, Frederik IV, Christian VI og Frederik V's Tid er blevet til. Et Billede af Gaarden giver et Indtryk af Husets Størrelse og Betydning under Datidens iøvrigt temmelig snevre og indskrænkede Forhold; den er med det angivne Formaal bredt og stort anlagt paa en Grund i det daværende „Ny-København“, der først bebyggedes i den sidste Halvdel af Christian V's Tid¹⁾. Dette stemmer ogsaa med Oplysninger, der af Stadsconductøren i København med største Imødekommehed er stillet til Disposition. Herefter har Chr. Wineke junr. i 1714 overtaget Gaarden efter sin Moder, Anna Maria Johan-Jürgens, salig Chr. Winekes Enke. Ifølge de gamle Maalebrevne ses ingen væsentlige Ændringer at være foregaaet med de paa Grunden Borgergade 25 værende Bygninger, i det mindste siden 1752.

Inden Madam Wineke nedlagde Hammeren, fik hun endnu Lejlighed til foruden forannævnte Kroner at slaa en Række smukke og ejendommelige Mønter i det gamle Hus:

Den 21. November 1747 fik Asiatisk Compagni Tilladelse til at mønte 418 Specie Dukater; tillige meddeltes skriftlig

---

¹⁾ Carl Bruun: Kjøbenhavn II. Kbhvn. 1890 p. 240.

Plan
af
Winekes
Møntergaard,
Borbjerggade 21, 23 og 25
(Stadskonduktørens Arkiv).

Approbation paa tidligere mundtlig Ordre om 4488 Sp. Duk. til Kongen, Asiatisk Comp. og andre.

Ved Resl. 5. Marts 1748 meddeltes skriftlig Approbation paa tidligere mundtlig Ordre om Udmøntning af 600 Enkelte og 100 Dobbelte Specie Dukater samt 500 Dobbelte og 5000 Enkelte Specie Rixdaler $\frac{1}{2}$ fin 9 R. 24 β og 14-lødige. Det var de saakaldte Kroningsspecier, hvortil Stemplerne blev skaarne af Arbiens.

Arbiens Kroningsspecie 1747.

Den 12. s. M. og 7. Maj 1748 bekræftedes mundtlige Ordre om Udmøntning af 6 à 8000 R. i Kroner af samme Art som de forrige 13 Lod 6 Gren fine 10 R. $38\frac{2}{5}$ β $\frac{1}{2}$ fin,

Winsløffs Krone 1748.

Halvdelen med Winsløffs, Halvdelen med Arbiens Portræt af Kongen. De er i Virkeligheden møntede med den førstnævntes.

Der udstedtes ogsaa senere en Række Ordre om Udmøntning af Dukater, der for det meste sloges paa Arbiens

Stempler, og hvoraf en Del skulde benyttes paa Kongens Rejse til Norge i Sommeren 1749, medens andre straks af Zahl-Kammeret udgaves, de doppelte for 5 R., de enkelte for 15 $\frac{1}{2}$ Stk. Nogle Dukater udmøntedes — desværre — 1752 af 3 i Ulfshale Skov paa Møen fundne Guldringe, 22 Karat 1 Q. 3 Ort. En Oversigt over Udmøntningen af de forskellige Typer hidsættes, idet bemærkes, at Udmøntningen til April Maanedes Udgang 1749 skete hos Winekes Enke:

Af Species Dukater for Compagnierne og Particulaire er i Christian VI's Tid udmøntet...	23,388 Stkr.
Men for Kongens Regning ingen.	
1746 til ultimo 1756 for Compagnierne og Particulaire:	
Enkelte Specie Dukater.....	11,974 Stkr.
Dobbelte 1006 Stkr.	
— = Enkelte	2,012 —
For Hans Majestæts Regning:	
Enkelte Dukater.....	622 Stkr.
Dobbelte 112 Stkr. =	
Dukater	224 —
Guldet leveret fra Particulair Cassen	
Videre for kgl. Regning,	
Guldet leveret fra	
Rentekammeret.....	484 —
	————— 1,330 —
	————— 15,316 —
Tilsammen udi Enkelte Dukater beregnet ...	38,704 Stkr.

Denne Optegnelse suppleres og korrigeres gennem Oplysninger indeholdte i Københavns Myntebøger for Aar 1731 og efterf. Aar og for Tiden 18. Nov. 1740—22. April 1761¹⁾, sammenholdte med Smeltebøgerne paa Mønten²⁾:

¹⁾ R. A.

²⁾ M. A. jfr. R. A. Vestind. Guin. Komp. Dokumenter vedr. Myntvæsenet 1730—54.

Christian VI

1731, 8. Jan.—8. Marts for Westind. Comp. . .	1,381	Stkr.
— 14. Sept.—30. Sept. f. — ..	841	—
Præget med Stempler p. d. e. S. Kongens dobb. Chiffer, p. d. a. S. Christiansborg i Guinea.		
1732 i Oktbr. med samme Stempler, for samme Comp.	1,108	—
1732 i Novbr.	10	—
Leveret Gehejmerraad Plessen til Kongen som Prøve: Kongens Portræt og kgl. Vaaben.		
1733. Med sidstnævnte Stempel	3,224	—
Heraf for Westind. Comp. 1365 Stkr.		
1734. Med samme Portræt- og Vaabenstempel.	2,947	—
Heraf for Westind. Comp. 940 Stkr.		
1738. For samme Comp. med Stempler paa Navne- chiffer og Christiansborg i Guinea.	6,263	—
1740. 9. Oktbr. leveret af det Westind. guineiske og det asiatiske Comp. og Mons. Ølgod Guld, hvoraf myntet Speciedukater 23 Karat 6 Gren fine, 67 Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ brutto	6,157	—
1743. Jan. for det Guineiske og Vestindiske Com- pagni: Dukater med Stempel 1740.	1,457	—
Ialt, jfr. ovenstaaende Opgjørelse. . .	<u>23,388</u>	Stkr.

Frederik V

1746. Decbr. for samme Compagni: <i>Speciedukater</i> med Av. Fr. 5. Rv. Christiansborg og et Skib under Segl, Aarstal 1746.	950	Stkr.
For Biskop Hersleb.	25	—
— Particulaire	10	—
1747. Jan. for det asiatiske Compagni Speciedukater med Rv. Regalibus auspiciis og ex auro Sinico.		
Aarstal 1746 med Fartøj	729	—
Samt med et andet Stempel med Rv. det kgl. Vaaben.	729	—
For Biskob Hersleb	25	—
— Particulaire	12	—
Transport. . .	<u>2,480</u>	Stkr

	Transport...	2,480	Stkr.
Til Medaillør Arbien, samme Dukater		60	—
Februar 1747 for Kgl. Maj. —		204	—
Marts 1747 af samme Stempler.		238	—
— med Rv. Vaaben og Symbolum. Dobbelte Dukater	Dobb. Stkr.	270	—
Enkelte Dukater		2,120	—
—		638	—
Dobbelte Dukater		61	—
April 1747 med Chr. 6. paa den ene Side og Fr. 5 paa den anden Side:			
Dobbelte		82	—
Enkelte		292	—
For Madame Wineke, samme enkelte		20	—
For Particulaire		12	—
Juni 1747 for Westindisk Compagni: paa Rev. kgl. Vaaben og Symbolum, dobbelte		43	—
Enkelte		300	—
Rev. kgl. Vaaben og Regalibus auspiciis.			
Dobbelte		36	—
Enkelte		442	—
29. Aug. 1747 for And. Bjørn med Chr. 6. og Fr. 5. Dobb. Dukater ..		10	—
Enkelte		20	—
4. Decbr. 1747 for asiat. Compagni med Aarstal 1746. Rv. et lidet Fartøj med Omskrift Regalibus auspiciis og ex auro Sinico: Dobb. Dukater ..		209	—
Rev. Rigets Vaaben og Regalibus auspiciis.			
Dobbelte		209	—
16. April 1748 for Kgl. Maj. Av. Kongen i Croningshabit. Rv. det kgl. Vaaben med Aarstal 1747. Dobb. Dukater.		112	—
Transport...	1,032	Stkr.	6,826

	Transport . . .	1,032 Stkr.	6,826 Stkr.
	Enkelte Dukater		592 —
22. Juli 1748.	Det Westind.-guineiske Comp. Av. Kongen i Croningshabit. Rv. Christiansborg i Guinea 1747.		
	Dobbelte Dukater	67 —	
	Enkelte		1,457 —
Marts 1750 samme	Comp. Av. Kongen til Hest udi Gang. Rv. Vaaben og Symbolum, Aarstal 1749:		
	Enkelte Dukater		658 —
	Dobbelte Dukater	10 —	
	Av. Kongen til Hest i Galop. Rv. Navnetræk. Aarstal 1748.		
	Enkelte Dukater		658 —
	Dobbelte Dukater	10 —	
	For particulaire, begge Sorter.		
	Enkelte Dukater		147 —
27. April 1751 i Kongens Overværelse	myntet 1. Sort. Enkelte Dukater . .		30 —
	Dukaterne holdt 23 Karat 6 Gren. 67 Stkr. paa Marken.		
18. November 1751 for Gehejmerraad	Bernstorff, af samme Sort, det største Stempel med Kongen til Hest. . . .		300 —
	For particulaire.		20 —
Febr. 1754 for Westindisk og guineisk	Compagni. Rv. Skib udi fulde Sejl med Omskrift. Duce etc. 1753.		
	Enkelte Dukater		501 —
	For particulaire		144 —
Septbr. 1754 er atter af samme Comp.s	Støv-Guld som i Juli blev udi 3 Barrer til sammen smeltet, myntet samme enk. Duk. med Aarstal 1754		1,033 —
	For particulaire.		27 —
Novbr. 1754 samme enkelte Dukater			200 —
	Transport . . .	1,119 Stkr.	12,593 Stkr.

	Transport . . .	1,119 Stkr.	12,593 Stkr.
2. Septbr. 1756 af Kgl. Majestæts 80 Stkr. Guineer og af guineisk Compagnis Støv-Guld, myntet samme Sort Dukater med Aarstal 1756, Enkelte		492	—
For Oversigtens Skyld hidsættes tillige:			
Aug. 1759 for Kongen Speciedukater med Ebenezer og Aarstal 1758		1,001	—
		1,119 Stkr. =	2,238 —
	Ialt enkelte Specieduk. beregnet:	<u>16,324 Stkr.</u>	
Totalsummen bliver herefter:			
Christian VI. Specie Dukater		23,388	Stkr.
Frederik V. —		16,324	—
		<u>39,712 Stkr.</u>	

8 Stkr. Specie Dukater fra Frederik V's første Regeringsaar, slagne paa Mønten i Borgergade 25 og skaarne af Medaillør M. G. Arbien.

De sidste Mønter, der sloges paa Mønten i Borgergade, var Frederik V's *Rejsedalere*. Om disse hedder det i Kongens Resl. af 17. December 1748, at der skal møntes 6 $\frac{1}{2}$ -Stkr. til den forestaaende Rejse til Norge af samme Art som i 1733, 13 Lod 6 Gren fine, $\frac{1}{2}$ fin 10 R. $38\frac{2}{5}$ β , 4000 R. af de i Zahlkammeret beholdne Specier. I en Resl. af 6. Maj 1749 øges Antallet med 1000 R.; de 4000 R. skulde afleveres til Particulærkassen, de øvrige 1000 udleveres til dem, der rejste med Kongen, og i Norge til andre for 1 R. 10 β pr. Stk. „da de 10 β kunne urgeres som en Erstatning for hvad ellers til den Udmøntning med Sølvets itzige Pris saavel som for hvad

Rejsedaler 1749.

til Mynteomkostninger kand være medgaaet.“ Medaillør Winsløff lavede 6 Stempler, hvoraf de 4 ikke kunde benyttes; Wahl skar 2 Stempler til disse Mønter.

Saa fortsattes da Møntningerne paa *den nye Mønt bag Charlottenborg*. Den indrettedes i Slottets Staldbygninger med den fornødne Forhøjning og Tilbygning efter Eigtveds Tegning og udvidedes senere med Vognremisen, ligesom der indrettedes Bolig til de faste Folk foruden fri Husværelser for v. Hauen. Hovedbygningen laa langs Kanalen. I Begyndelsen af 1750 var den nye Mønt endelig færdig, og for i nogen Maade at raade Bod paa Omkostningerne ved dens Indretning bestemtes det ved kgl. Resl. af 24. Marts 1750¹⁾. at Banken, Compagnierne og Particulære skulde svare visse Afgifter af Dukater,

¹⁾ R. A. Rentekammerets danske Rel. og Resl. Protokol 1750 Nr. 70, 132, 182 og 254.

Kurant og Medailler de lod slaa paa den kgl. Mønt, til Møntmaskinernes og Redskabernes Vedligeholdelse. Samtidig blev v. Hauen beordret til, naar den Compagnierne bevilgede Formøntning af Dukater m. v. var tilendebragt, af de udi Zahlkammeret staaende $\frac{2}{3}^r$ at mønte 10,000 R. 9-lødige 24 β $\frac{1}{2}$ fin 11 R. 2 $\frac{1}{2}$, og 5000 R. $5\frac{1}{2}$ -lødige 2 β $\frac{1}{2}$ fin 11 R. $61\frac{1}{11}$ β , hvortil Stemplerne skulde skæres af Wahl. Beløbet af 24 β forøgedes senere med 20,000 R., hvoraf Halvdelen skulde bære Kongens Billed, den anden Halvdel Kongens Chiffer, og derefter atter med 10,000 R., der udmøntedes af preussiske 2 og 4 gute Groschen samt $\frac{2}{3}^r$.

Det første Sølv til Kroningsspecierne havde ikke vist sig egnet til denne Udmøntning. Den 5. Oktober 1750 resolveredes, at dette Sølv, da Fattigdirektørerne klagede over Mangel paa Smaamønt til Tavlepenge i Kirkerne, skulde udmøntes til 2000 R. i 1 β , hvorhos der i sidstnævnte Anledning tillige skulde møntes 1000 R. *Kobberhalvskillinge*. En ganske lignende Ordre udgik 6. Oktober 1755 paa Fattigdirektørernes Foranledning.¹⁾ Den 1. Maj 1756²⁾ foreslog Rentekammeret, da der atter var Forraad af Sølv og fremmed Mønt i Zahlkammeret, at der prægedes 10,000 R. i 2 β og 20,000 R. i 24 β , men Resl. 10. s. M. lød paa 15,000 R. af hver Sort.

Hans Majestæt havde den 11. Maj 1750 beæret den ny Mønt paa Charlottenborg med sin høje Nærværelse og derved vist sin allerhøjeste Bevaagenhed og Interesse for denne ny kongelige Institution. I hans Overværelse var der møntet 102 R. af de ovennævnte Rigsorter til 24 β ; sandsynligvis var det de smukke Portrætrigsorter, der blev præsenteret ham³⁾. Ved den Lejlighed er Møntmesterens loyale Sindelag sikkert slaaet ud i lys Lue, hvad der ikke gik af uden Stridigheder med andre, der naturligvis ogsaa vilde lægge deres Iver for Dagen. Følgen blev et Brev af 7. April 1751 fra Bygmester Eigtved til Finansdeputerede, hvori han beklager

¹⁾ R. A. Samme Kammers norske R. og R. Protokol 1755 Nr. 96.

²⁾ l. c. 1756 Nr. 64.

³⁾ Jørgensens Beskr. p. 132, Nr. 38—39.

sig over, at van Hauen „saasom hand war hands Kongel. Majt. paa Myndten forventende forinden afreyse her fra Residencen uden hans Vidende har beordret forskellige Istand-sættelser, og hvis Mønthuset skal sortere under ham Eigtved og ikke af Cammer Raaden dirigeres“ beder han de Finansdeputerede at „ville hannem betydeligen instruere“!¹⁾

Van Hauen synes i det hele taget at have været en noget betydelig Herre. Han kom ogsaa i Strid med den stakkels Medailleur Arbien, hvis beskedne Livsskæbne visselig ikke synes at opfordre til Tvist. Paa Mønten sloges en Mængde Medailler for Frederik V paa samme Maade, som Tilfældet havde været paa Mønten i Borgergade i tidligere Tid. Ogsaa Compagnierne saavel som Private lod slaa mange Medailler til Jubilæer og Festligheder i Kongehuset eller i andre Anledninger. Videnskabernes Selskab havde nu fundet paa, at der skulde slaas Kobberjetons over Christian VI og hans Forfædre, selvfølgelig for at insinuere sig hos bemeldte Forfædres glørværdige Efterkommer Kong Frederik V. Ideen var laant fra Sverige, hvor adskillige „Regentlängder“ havde set Dagens Lys²⁾. Møntningen skulde være gratis og Medailleuren skulde have Adgang saavel til Medaille- som Møntpressen „for desto bedre at kunne paase Stemplernes Conservation.“ Kongen havde bifaldet Sagen, saaledes at der foreløbig var paaregnet Udmøntning af c. 42 Jetons. Der skulde ikke betales mere end, naar Kongen selv udmøntede o: for Afgang og lign. Herover kom van Hauen i stort Harnisk. Den 1. Maj 1756 tilskrev han de Finansdeputerede en Pro Memoria³⁾, der i flere Henseender har Interesse, baade m. Hensyn til Mandens Personlighed og Møntvæsenet i Almindelighed:

„Naar man ret betragter med hvor stor forsigtighed et Lands Mynt-Regale bør omgaas, haaber jeg at nyde enhvers Bifald, som tillige kender Indretningen ved den herværende

¹⁾ R. A. Sager vedk. Kbhvns. Mønt 1729—71 og Møntprotokol B.

²⁾ B. E. Hillebrand: Sveriges och svenska Konungahusets Minnespenningar II, Stockholm 1875 pp. 543—62, jfr. C. de Mechel, Oeuvre du chevalier Hedlinger, Basel 1776 Pl. XXI—XXVIII.

³⁾ R. A. Sager vedk. Kbhvns. Mønt 1729—71.

myndt, at Videnskabernes Societet aldrig med nogen god Grund kand begiere ved de forehavende Medaillers eller Jetons Forarbejdelse, hvilke paa Hs. kgl. Majts., Salig og Højlovlig Ihu-kommelse Kong Christian VI's Regering samt de fremfarne Høj loflige Konger skal forfærdiges; *Først* at Medailleur Arbien maatte overdrages dette arbejde og til den Ende erholde fri Adgang til Presserne og Myndtens Redskaber m. v. og for det *Andet*, at Myndte-Mesteren dertil skulde forunere (!) ham med Kull og ald anden Behøvende uden at fordre videre i slig tilfælde end naar Courant myndt blifver formyndtet. Det første formener jeg at være in totum stridig imod Hs. kgl. Majts. Resl. 15. Marts 1749, hvorefter han er Mynt-Inspek-teur og Mynt-Directeur, hvorhos jeg henviser til mine mange Aars troe Tjeneste og gode Vidnesbyrd af mine høye Superieurs baade her og ved andre Myndter. Nu kan der ske Misligheder, der vilde skrives paa min Reputation. Det *andet* er fastsat ved Resl. 1. Marts 1750 for hvert Lod Sølv af disse Medailler og Jetons 4 β lige som for de kgl. Medailler efter Resl. 24. Marts 1750. Maatte det behage Hs. Majt. at gøre forandring heri til mit Embedes indskrænkelse og derved forvoldende Ulejlighed for mig, beder han efter nogle og fyrretyves Aars Tieneste ved fem af de kgl. Myndter, af hvilke han har indrettet Myndten her paa Stedet, at der maatte vederfares ham den Naade at blive udi min Alderdom Soula-geret saaledes at jeg med reputation kand nedlægge mit Em-bede. . . .“

Dels paa Grund af disse personlige Modsætninger, dels fordi Kobberjetons krævede meget stærke Stempler, synes hele Sagen at være opgivet. —

Udmøntningsforholdene har i denne Periode stillet sig saaledes (se pag. 104):

Af Specierne udmøntedes de 1725 Speciedlr. 1748 paa Madam Winekes Mønt; men da Udmøntningen forvoldte hende stort Tab og Ulejlighed paa Grund af Sølvets Beskaffenhed, maatte de 3 sidste Smeltninger foretages 1750 paa Mønten ved Charlottenborg.

Af de 4524 Rdlr. 6 $\frac{1}{2}$ Stkr. fra 1732 indsmeltedes 4000 R. til Rejsedalere med Aarstal 1733, medens de 514 Rdlr. om-

	Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. brutto	Finhed, Lødighed		Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. fin	Den fine c. $\frac{1}{2}$ udbragt til	Bruttovægt gr	Finvægt gr
		Karat, Lod	$\frac{1}{1000}$				
Specie-Dukater	67 Stkr.	23 $\frac{1}{2}$ K.	979,17	68 $\frac{20}{47}$ Stkr.	à 2 $\frac{1}{2}$ R. C. = 171 $\frac{3}{47}$ R. C.	3,490	3,418
Specier	8 $\frac{3}{32}$ Stkr.	14 L.	875	9 $\frac{1}{4}$ —	9 $\frac{1}{4}$ Spdlr.	28,893	25,281
Rejsedaler	8 Krdlr. 64 β = 8 $\frac{2}{3}$ R.	13 $\frac{1}{3}$ L.	833	10 $\frac{2}{5}$ —	10 Krdlr. 38 $\frac{2}{5}$ β (10 $\frac{2}{5}$ Krdlr.)	26,983	22,476
Kroner = 4 $\frac{1}{2}$ d.	10 $\frac{1}{2}$ Stkr. = 7 R.	10 $\frac{3}{4}$ L.	671,875	15 $\frac{27}{48}$ —	10 Krdlr. 40 $\frac{3}{48}$ β (10 $\frac{18}{48}$ Krdlr.)	22,272	14,964
Rigsort = 24 β	25 $\frac{1}{2}$ Stkr. = 6 R. 36 β Cour.	9 L.	562,5	45 $\frac{1}{3}$ —	11 $\frac{1}{3}$ R. C.	9,171	5,159
Fine Kroner	13 Stkr. = 8 $\frac{2}{3}$ Krdlr.	13 $\frac{1}{3}$ L.	833	15 $\frac{3}{5}$ —	10 Krdlr. 38 $\frac{2}{5}$ β	17,988	14,984
3-dobb. Krone	5 $\frac{30}{360}$ Stkr.	15 L. 16 Gr. (15 $\frac{8}{9}$ L.)	993	5 $\frac{1}{5}$ —	10 — 38 $\frac{2}{5}$ β	45,287	44,950
2 β	192 Stkr. = 4 R. C.	5 $\frac{1}{2}$ L.	343,75	558 $\frac{8}{11}$ —	11 R. C. 61 $\frac{1}{11}$ β	1,218	0,419
1 β	3 R. C. 16 $\frac{11}{16}$ β	3 L.	187,05	1625 —	16 R. C. 89 β	0,768	0,144
Kobber $\frac{1}{2}$ β	64 Stkr. = $\frac{1}{3}$ R. C.					3,654	

C. = Courant, Kurant; Krdlr. = Kronedaler.

I dette Tidsrum er udmøntet:

	Specie- Dukater Stkr.	Dobb. Specier Spdlr.	Specier Spdlr.	Rejse- dalere Krone- dalere	4 ½ Stkr. Krone- dalere	Fine Kroner Krone- dalere	3-dobb. Kroner Krdlr.	24 β		2 β R. C.	1 β R. C.	Kobber ½ β R. C.
								af red. 2 β	Udm. R. C.			
1731.....	2,222				90,164				41,535			
1732.....	1,118			4,524	9,836			23,398	134,608			
1733.....	3,224			5,000				48,698	172,275			
1734.....	2,947							13,935	51,564			
1735.....								2,065	8,344			
1736.....												af red. 2 β
1737.....								10,329	31,059			6959 R.
1738.....	6,263							690	2,255			10,000
1740.....	6,157								26,863			
1741.....									66,829			
1742.....									204,001			
1743.....	1,457								68,900			
1745.....												1,000
1746.....	985										2,000	
1747.....	7,681					14,552	500 Stkr. = 1000 D.					
1748.....	2,407		1,725			6,301						
1749.....				5,008								
1750.....	1,503	500 Stkr. = 1000 R.	3,275						14,793	5,100		
1751.....	350								23,675		2,000	1,000
1753.....									14,720			
1754.....	1,905										2,000	1,000
1755.....									15,000	15,000		
1756.....	492											
Ialt.	38,711	1,000	5,000	14,532	100,000	20,853	1,000	99,115	876,421	20,100	16,000	3,000

møntedes til 24 β -Stkr. Der blev saaledes kun som nævnt 10 Stkr. tilbage hos Plessen. Af de 5000 Stkr. fra 1733 indsmeltedes igen 1321 R. til 24 β -Stkr.

Udmøntningernes Størrelse er uddraget af de i R. A. opbevarede til Rentekammeret afgivne Møntprotokoller, sammenholdt med de i Møntens Arkiv værende Smeltebøger.

Rigsorten kom til at spille en betydelig Rolle i Landets Omsætning og fandtes i Omløb langt ind i forrige Aarhundrede. Ved Frdg. 31. Juli 1818 sattes den til 38 β Rigsmønt, 5 Stkr. = 2 Rdlr. Lov 2. April 1855 indkaldte dem med 2 Maaneders Frist fra Bekendtgørelsen 12. s. M. om Inddragelsen, saaledes at de efter dette Tidsrum kun modtoges for 36 Rb.- β . Bekg. 30. Juli 1860 indkaldte $\frac{1}{5}$ Species eller 24 β Dansk Courant Stkr. paa Island med 1 Aars Varsel under samme Vilkaar som alt sket i Danmark.

c. 1757—63. *Kurantdukatens.*

Den 24. Maj 1757 faldt en kgl. Resl., hvorved der gaves skriftlig Approbation paa en tidligere mundtlig Aftale om Udmøntning af 100,000 R. i 24 β for Bankens Regning. Den 22. Februar s. A. havde Kongen godkendt, at 40,000 Spr. i Particulær-Kassen ligeledes udmøntedes til 24 β ; i 1759 gik en Mængde „Brucksilber“: Potageskeer, Sølvkummer, svenske Penge, Barrer, Thepotter imellem hinanden i Diglen for at blive til „Rixorter“, men det var de sidste 24 β , der i flere Aar udgik fra Mønten. Det var tydeligt, at man havde Besvær med her i København at skaffe Sølv til en saadan Pris, at Udmøntninger af denne Mønt ikke foraarsagede Kongen alt for stort Tab.

Det er i saa Henseende meget oplysende at se lidt paa de Beregninger, Wardein Fabritius Gang paa Gang foretog for at erfare, hvorledes det stillede sig med Gevinst- og Tabskonto ved Mønten. De 6000 Speciedalere i Kroningsmønt fra 1748—50 havde givet en Avance af 93 R. 15 β Cour., naar hver Specie regnedes til 1 R. 1 $\frac{1}{2}$ 8 β , men hvis der tillige toges Hensyn til Tabet paa det Sølv, der havde vist sig uanvendeligt til Specieudmøntning, blev der et — dog kun ringe — Tab. Agio paa Specierne var da $16\frac{7}{8}$ $\frac{0}{10}$. Paa 5100 R. i

2 β var vundet 48 R. 12 β , paa 2000 R. i 1 β : 519 R. 40 β , paa 1000 R. i Kobber $\frac{1}{2}$ β : 361 R. 6 β , paa andre 2000 R. i 1 β : 494 R. 22 β , og andre 1000 R. i Kobber $\frac{1}{2}$ β : 341 R. 74 β , *men* herved var ikke taget i Betragtning Renterne af den i Mønten indestaaende Kapital, saalidt som Lønningerne til Møntofficererne. Paa 20,000 R. i 24 β var — bortset herfra — endog tabt 48 R. 61 β .

Det var derfor ikke mærkeligt, om man saa sig om efter Udveje til at skaffe klingende Mønt, hvorefter Samfundet stadig hungrede, idet Mønten syntes at forsvinde af Landet, ligesaa hurtig som den sloges. Banken følte sig usikker paa sin Papirdyngge af Sedler, naar den ikke havde klingende Mønt i Reserve. Folk havde ikke fuld Tillid til Seddelpenge, naar de ikke fra Tid til anden saa rede Penge. I og for sig var Seddelpenge tilstrækkelige, selv uindløselige, naar de kun ikke overskred Omsætningens Krav, men dels var dette et Skønsspørgsmaal, der kunde være vanskeligt at afgøre, dels følte Banken sig opfordret til at laane Sedler ud eller forpligtet til at laane Staten dem. Det sidste er jo som bekendt det farligste. Naar imidlertid hverken Bank eller Regering forstod Omsætningsmidlernes Teknik, ikke forstod at læse andet i Hamburgkursens Fald og Prisstigningen paa udenlandske Varer end at der maatte skaffes Mønt tilstede, helst saa god som mulig om end uden Tab for Kassen, medens man ikke kunde eller vilde indskrænke Seddelomløbet, stod man overfor Valget af hvilken Mønt, man skulde tage. Allerede tidligt havde man derfor Opmærksomheden henvendt paa Guldet. Man havde øjensynligt ikke glemt Experimentet under Frederik IV med de mindre vægtige Dukater: Kurantdukater à 2 Rdlr. Kurant, nu nedsatte til 11 $\frac{1}{2}$ Kurant. Da man derfor fra Norge, der gennem Trælastudførslen til England altid havde haft rig Adgang til engelsk Mønt, modtog 80 paa Kongsberg „i en Masse“ smeltede Guineer, sendte Finanserne i Novbr. 1753 Møntmesteren disse, der skulde holde 22 Karat, med Anmodning om at „forfatte en rigtig Beregning over, hvormeget, naar formeldte Guineer, een hver Guinee reignet for 5 Rdlr., til Courant Dukater blev ommyntet, kunde være *udi Myndte-Profit at vente.*“ Wardeinen

Fabritius fandt Guineerne kun 21 Karat 10 Gren fine. Sluttelig bestemte man sig — dog først 1756! — til at om-mønte de 80 Guineer til Speciedukater for nøjagtig at se, hvad man fik ud deraf. Det blev 174 Sp. Duk. + 33 l. β Guld. Hvis man satte en Sp. D. til 15 $\frac{1}{2}$, vilde der komme et lille Overskud, men Omkostningerne maatte da fradrages. Det var herefter en ret tvivlsom Forretning, navnlig da det ikke var helt sikkert at faa Sp. D. afsatte for $2\frac{1}{2}$ R. pr. Stk., men Guldmønt syntes dog noget fordelagtigere end grov Sølv-Kurant.

Imidlertid blev Vanskelighederne ved at fremskaffe Sølv fra Tyskland særlig Hamburg, større og større. Syvaarskrigen lagde Beslag paa store Mængder Sølv. I Slutningen af August 1756 brød Frederik II af Preussen ind i Sachsen og indledte Krigen, der som bekendt fik et uanet Omfang. Kongen havde straks grebet til det gamle Finanstrik at forringe den klingende Mønts Værdi¹⁾. Men til en Forretning i stor Stil krævedes det hvide Metal, der stadig gennem Specien var Møntfoden i Landene. Det er derfor ikke mærkeligt, at Rentekammeret f. Eks. den 13. Maj 1758 skrev til Gehejmerraad og Vicestatholder Bentzon i Norge: Til at hjælpe den for nærværende Tid havende *Mangel paa Sølf-Myndt*, behøver en større Summa Courant Myndt at vorde udmyndtet end ellers sædvanligen sker, men *da Omstændighederne i Tyskland bevirker, at intet pagament eller andet Sølv for saadan Priskand erholdes*, at man kunde uden Tab udmønte samme, saa skulde vi formode, at det i Norge for billigere Pris kunde fra Spanien og Holland negotieres, allerhelst da der paa begge Steder føres eet anseeligt Commercium. Til den ende skulde vi anmode Eders Ex. at ville fornemme, om ikke nogle af de Commercerende deroppe kunde paatage sig at forskaffe enten fra Holland eller Spanien eller fra begge Steder *det behøvende Sølv* for $\frac{1}{2}$ fin 11 R. eller og 11 R. 10 β i det højeste.

¹⁾ J. C. Hirsch: Des Teutschen Reichs Münz-Archiv VIII. Nürnberg 1766 p. 425 ff. Ved Fr. II's Münz-Edict 29. Marts 1764 erkendte han, at Møntvæsenet under den langvarige Krig var kommet i Forfald. Hans egen Krigmønt, særlig Sølv mønt blev i stor Mængde reduceret eller slet og ret tilbagekaldt.

At man netop nævnte disse 2 Lande, og ikke England eller Frankrig, er ikke mærkeligt, thi begge disse Lande deltog jo i Krigen, hver paa sin Side. Samme Dag gik lign. Skriv. til Oberbergamtet Søndenfjælds, hvori bl. a. udtales, at:

„Sølv et ikke kan erholdes i Tyskland til den større Mønt, som her er indrettet, men man haaber i Norge at faa noget Sølv til nogenledes billig Pris.“

Naar man erindrer, at 24 β udmøntedes til $11\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin, og samtidig ser, at Kammeret regner med 11 R. 10 β som en nogenledes billig Pris for Marken, kan man forstaa, hvor besværlig Situationen var. Hertil kom, at man foruden af de ovenanførte Grunde tillige af Hensyn til den truende Krigsfare paa Sydgrænsen maatte være betænkt paa at skaffe rede Penge til Arméens Underhold.

Som ovenfor berørt havde Banken i Maj 1757 faaet Tilladelse til paa Mønten at slaa 100,000 R. i 24 β . Den 20. Maj indberettede Finanserne til Overhofmarskalk Moltke, at denne Møntning skulde have taget sin Begyndelse i denne Uge, „men formedelst at det dertil behøvende Sølv først med den agende Post fra Hamburg forventes, er Smeltningen udsat til førstkommende Tirsdag, følgelig kan intet med Dukaters Prægning, saalænge forbemeldte Sølv's Udmøntning vedbliver, medmindre Hs. Majt. det anderledes maatte befale, vorde foretagen . . . . *Men hvad det Guld, som udi den Particulære Cassa af 26,000 Sp. Dukaters Værdi anbelanger, enten samme til Species — eller til Courante Ducater à 2 R. tienligst og fordelagtigst var at formønte; Saa skulle vi være af de uforribelige Tanker, at naar den massa af Guld var Ducate guld, sparede man Smelte og Legerings Omkostninger ved at udpræge samme til Specie Ducater, hvorimod det guineiske Guld, som den ganske Myndte-Procedure er underkastet, førend samme kand udmøntes, var best til Courante Ducater at forbruge“.*

Den 11. Juli 1757 traf Kongen sin Beslutning. Indstillingen er desværre, som altid til Frederik V's Resolutioner i Modsætning til Faderens, ret kortfattet. Frederik V var kun lidet selvregørende; han var underkastet personlig Paavirkning af sine Stormænd under privat Samtale i langt højere Grad

end Faderen, og man faar det Indtryk, at mangt og meget er afgjort mundtlig førend det opnaar skriftlig Approbation. Saaledes ogsaa her. Denne Resolution blev jo Indledningen til den største Guldudmøntning Danmark endnu havde set. Vel var dette ikke da at forudse, men man brød dog med den hidtidige Hovedmønt og indlod sig paa at befare nye Baner. Hvor fattigt staar da ikke denne Indstilling i Sammenligning med Plessens Forestilling til Christian VI, der gik forud for Rigsortens Indførelse. Ganske korteligt foreslaar man nu udmøntet 40 à 50,000 Kurant Dukater med Kongens Billede eller Navn paa Forsiden og paa Bagsiden en Krone med Underskrift 12 Mark, omtrent af Gehalt og Godhed med de forhen slagne og derefter til 11 $\frac{1}{2}$ reducerede detslige Ducater, 75 Stkr. paa $\frac{1}{2}$ til 21 Karat; fornødent Guld haves fra Particulær Kassen; for at forebygge Uorden eller Mistagelse af de forrige reducerede Ducater for de nye, foreslaas de forrige indkaldte, hvormed er opsat en Plakat til Underskrift. At man foreslaar Guldet taget fra Kongens egen Kasse og at Plakat om de reduc. Kurant Dukaters Indkaldelse straks forelægges, viser tilstrækkeligt, at Sagen er afgjort paa Forhaand. Der er ikke Grund til at spille mange Ord i Skrift paa den. Approbationen var sikret og sikker. Den 10. Oktober s. A. fulgte en ny Resolution om yderligere 50,000 Stkr. Kurant Dukaters Udmøntning. Noget egentligt smukt Træk kan det jo ikke kaldes at vække en reduceret Mønt til Live igen med den oprindelige Navneværdi 12 $\frac{1}{2}$; dog maa tilføjes, at den var en Del bedre; der skulde ikke udmøntes $81\frac{1}{3}$ Stkr., men kun 75 Stkr. af den 21 Karat fine $\frac{1}{2}$. Det dybest liggende Motiv var sikkert efter alt det foreliggende dette, at man ikke med Fordel kunde mønte grov Sølv-Kurant uden at gøre den slettere eller smaa Kurant uden at svække Hovedmønten. I begge Tilfælde vilde Regeringens Manøvrer straks opdages. Derimod var der Mulighed for uden Tab at mønte grov Kurant i Guld, uden at denne Mønt i sig selv skabte Mistillid, selv om ganske vist Frederik IV's Kurant-Dukater ikke just havde haft det bedste Ry og Forløb. Naa, de nye var jo som sagt ogsaa en Del bedre!

De første Kurantdukater, der udmøntedes, var for Kongens

egen Kasses Regning. Han havde i 1757 i Kassen 40,000 Specier og 40,000 Speciedukater. De første havde han som foran nævnt den 22. Februar befalet udmøntet i 24 β . Han vidste af egen nærmeste Erfaring saare vel, at der ikke spandtes Guld paa den Slags Udmøntning mere. Det var saaledes i høj Grad nærliggende for ham at prøve paa at faa et bedre Resultat ud af sine 40,000 Speciedukater. En Numismatiker vil sikkert sørge, naar han hører, at der blandt

Kurantdukater fra 1757.

denne dødsdømte Guldmønt fandtes 432 Guldstykker fra Christian IV og Frederik III à 10 Sp. duk., 2 Stykker fra Frederik III à 8 Sp. duk., 1963 Stykker fra Frederik III à 5 Sp. duk. samt 2000 dobb. Dukater og 4000 Sp. Duk. i dobb. og enkelte Stkr. fra samme Konge foruden 1992 Halv- og 2256 Kvardukater! Desuden var der 5838 Rosenobler, der sikkert er indkomne i Øresundstolden. De gik alle i van Hauens Digel for at blive til Frederik V's saare almindelige Kurant-Dukater¹⁾.

Men det var ikke blot Sølvets høje Pris, der henviste de styrende til at slaa Guldmønt. Det var ogsaa Situationens hele truende Karakter, der krævede, at Staten forsynede sig med Mønt, hvad den under ret gunstige Handelskonjunkturer ogsaa foreløbig var i Stand til. Staten maatte som allerede berørt, under Syvaarskrigen være betænkt paa eventuelt at

¹⁾ R. A. Particulærkasse Regnskab 1757.

forsvare sin Sydgrænse. Til en Armés Fornødenheder, navnlig naar den skulde operere udenfor Landegrænsen, krævedes klingende Mønt; dér kunde man ikke klare sig med Bankens Sedler. Men det skulde ikke blot være en imaginær Krigsfare, der truede fra Syd; da Syvaarskrigen ebbede ud, fordi Kejserinde Elisabeth af Rusland, Frederik II's bitre Fjende, døde den 5. Januar 1762 og afløstes af Preusserkongens Ven og Beundrer, samtidig Danmarks Dødsfjende, Holsten-Gottorperen Karl Peter Ulrich, maatte Danmark forudse en nærforestaaende Krig, idet det var den ny russiske Kejsers eneste og højeste Ønske at ydmyge Danmark og fravryste det den gottorpske Del af Sønderjylland, som var den væsentligste Frugt af Frederik IV's Anstrengelser under den store nordiske Krig. Allerede inden Kejserindens Død laa Danmark i flere Aar i pinlige Forhandlinger med Kejserhoffet og Storfyrsttronfølgeren, og med dennes Tronbestigning kunde man vente det værste. Skulde vi virkelig ud i Krigen, maatte Mønt for enhver Pris skaffes, saa meget mere som det maatte være den danske Hærs Opgave da at rykke ind i Meklenburg for der at møde den opmarcherende russiske Hær og for derved saa længe som muligt at holde Krigen borte fra Holsten. Som Christian IV slog daarlige Rhingyliden 1625 til Deltagelsen i Trediveaarskrigen og Frederik IV daarlige Kurantdukater under den store nordiske Krig, saaledes maatte nu atter en undervægtig Dukat holde for under de Vanskeligheder, som optaarnede sig om Frederik V¹⁾).

Man ser da ogsaa i Skrivelserne til Møntmester van Hauen en stigende Skala af Utaalmodighed, efterhaanden som Ordrene til Udmøntning af Kurantdukater regner ned over ham. Allerede den 30. December 1758 og 10. April 1759 hedder det omtrent enslydende: „Siden det uomgængelig behøves, at den Summa af 10,000 C. D. udi denne Uge, uagtet at der 2de Helligdage indfalder, vorder udmyntet, Saa maa Hr. Kammerraad lave og indrette alting derefter, at bemeldte Summa

¹⁾ M. L. Nathanson: Danmarks National- og Statshuusholdning, 2. Udg. Kbhvn. 1844, p. 39 ff., p. 54 ff.; Edv. Holm: Danmark-Norges Historie under Fr. V. 2. Del. Kbhvn. 1898, p. 218 ff.; Jul. Schovelin: Fra den danske Handels Empire. I. Del. Kbhvn. 1900, p. 35 ff.

ufejlbarlig vorder ferdig og udi Zahlkammeret førend den agende Post afgaar, vorder leveret.“ Samtidig sker der en større Udvidelse af Mønten bag Charlottenborg efter Tegninger af Thurah, for at imødekomme de store Krav der stilles til den.

Den 25. September 1759 faar van Hauen en ny Paa-mindelse „da udi denne Maaned forestaar een Deel Vigtige og stoere Udgifter udi Reede Penge at betale“.

Den 28. Maj 1760 faar van Hauen Ordre til at mønte 30,000 C. D. for Kongens Regning saa betimelig „at samme uforbigængelig til den 21. Juni førstk. kan være prægede og afleverede og til ovenbemeldte Tid absolut til Ende bragt“ og den 12. Juli lyder det: „Da det til kgl. Tieneste er høyt fornødent, at ikke allene Ducater paa den kgl. Mønt møntes men og at Sølv Mønt tillige skal formyndtes, saasart man dertil kand erholde det fornødne Sølv saa maa van Hauen forberede sig herpaa saa at ugentlig foruden 15,000 C. D. tillige kand leveres 20,000 R. udi Sølv-Mønt.“

Den 31. Januar 1761 faar Kammerraad van Hauen en lign. Besked om paa Mønten at foranstalte alle Ting saaledes, at naar der ikke er Guld, maa han mønte Sølv „efterdi Mønten bestandig maa holdes i Drift og Gang“, og den 5. Marts s. A. anbefales det ham, da Mønt Commissarius Etatsraad Heltzen har meddelt, at 40/m Kurant Dukater skulde sendes Lørdag den 14. hujus med den farende Post til Holsten men der endnu kun er leveret 12/m, udi kgl. Tjeneste at vise al mulig Fliid, og da han af Jacob Raphael har faaet 40,000 R. Guld, og saaledes ikke fattes Guld, maa han have Leve-rancen færdig til 13. hujus „saasom Hs. Majts. Tieneste saadant uforbiigængelig udfordrer“! Hofbygmester Forbeling faar 27. s. M. Ordre til at indrette en lille Guldsmelteovn paa Mønten „saasom Nødvendigheden udfordrer, at saadan Indretning inden 3de Dages Forløb ufejlbar maa være i Stand.“

Endelig køres den gamle Møntmester *Peter Nicolay van Hauen* helt i Stykker. Den 21. April 1761 afskediger Kongen ham med Justitsraads Karakter og den 22. faar han Ordre til strax at *aflevere Mønten til Møntmester Wahl* for at denne kan begynde paa 50/m C. Dukaters Udmøntning. Wahl faar 400 R. i aarlig Gage og 200 R. i Tillæg „ligesom og vi paa det

Mønten baade Dag og Nat kand holdes i bestandig Gang have tillagt de fra Kongsberg forskrevne Personer Hans Schierven Knoph og Johann Peter Ramberg Ordre strax at begive sig til den kgl. Mønt og her hos Hr. Møntmesteren at melde sig for at bruges til den fornødne Opsigt om Natten, den første i Møntmesters, den Anden i Mønt-Ohms Sted. De skal derfor indlogeres paa Mønten og der skal ufortøvet antages de flere fornødne Pligt-Folk og ellers indrettes alting saaledes, at udi de anbefalede Udmyntninger ingen Hinder eller Ophold skal foraarsages“. Samtidig afgik Skrivelse til de 2 Personer paa Kongsberg om strax at afrejse hertil for at føre Natteopsyn; Banken fik Brev om at afgive Wahl, som den havde taget til Møntmester ved sin nylig oprettede Mønt, til den kgl. Mønt. Den 23. April 1761 fik den kgl. Mønt-Guardein Christopher Fabritius de strængeste Ordre til at foretage Prøver Dag og Nat, men den gamle Guardein har ligesaalidt som sin Mester kunnet holde det forcerede Tempo, hvori Møntningen nu skulde foregaa, thi den 25. Maj søgte han sin Afsked og fik den.

Derimod har øjensynlig den ny Mand fra Kongsberg *Hans Schierven Knoph* vist sig Opgaven voksen, thi den 1. Juni resolverer Kongen, at han skal være Møntmester, medens Wahl maa blive ved Bankens Mønt. Etatsraad Heltzen afskediges som Mønt Commissarius; Kammerraad Waager ansættes i hans Sted; Caspar Henrich Lyng bliver Guardein i Stedet for Fabritius; foruden den nuværende Ohm Peter Hansen ansættes Johan Peter Ramberg som Ohm; en Del nye Folk antages. Endelig skal her refereres en Ordre af 18. Maj 1761 til Politimester Torm, der baade belyser Datidens Arbejdsforhold og Møntningernes Omfang: „Som Hs. kgl. Majts. Tjeneste udfordrer, at ved den kgl. Mønt 50/m Courant Ducater ugentlig maa formøntes og ved Mønten altsaa flere Pligt Folk end sædvanlig har maattet antages, men Hs. Majts. Tieneste derhos udkræver, at derudi ingen Forsinkelse maa ske, saa er bemeldte til Arbejdet antagne Personer forud blevet betydet, at de fra saadant Arbejde ikke igen kunde dimiteres, ej heller samme maatte forsømme, saalænge de ved Mynten fornødiges . . . Og da ikke destomindre i Dag følgende 2 Arbejdere uden Anmelding er ude-

blevne, nemlig Hans Jensen i Klosterstrædet i Jacob Sønderborgs Kælder og Hans Hansen, som smelter, boende i Skindergaden i Fru Hoff's Gaard, saa paa det de øvrige Arbejdere ikke deraf skulle tage Exempel, Ligeledes at udeblive, have Vi herved villet anmode Hr. Etatsraaden til Kgl. Tienestes Befordring ved Politibetjenterne at lade ovennævnte 2de Arbejdere afhente og ufortøvet til den kgl. Mynt nedbringe¹⁾)

Admiralitetet maatte afgive Svende til Mønten, og Kommandanten maatte sætte Soldater til Vagt om Mønten. Banken maatte stille sit Møntværksted til Raadighed. Der blev i Virvaret begaaet Tyverier paa Mønten; de skyldige blev sat paa Fæstningen 3: Kastellet, og derefter afgivne til Soldater-tjenesten. Det hele afgiver et Billede paa den mest intensive Virksomhed ved Nat og Dag, og hver Lørdag rullede den agende Post afsted til Holsten med Pengene. Det hele minder ganske og aldeles om Christian IV's forcerede Møntning paa Københavns Slot, da Torstenson faldt ind i Jylland, og Kong Christian skrev til Norge efter en Møntmester „efterdi han endeligen maatte have en Myntmester, han komme ej fra, hvor han komme kan“ og han „i Jesu Navn agtede at lade mønte“ alle de daarlige „Hebræere“ til Krigens Førelse²⁾).

I Virkeligheden befandt Frederik V og hans Regering sig i ganske samme fortvivlede Situation. Vel har Nathanson og Schovelin ganske Ret i at antage, at man fra først af møntede Guldmønt, fordi denne kunde antages at være billigere at faa fat i end Sølvmønt; herom vidner f. Eks. tydelig Kongens Particulærregnskab 1757, der udviser, at Kongen paa 40,000 Speciers Ommøntning til 24 β havde et Tab af ca. 3100 R.; i kgl. Resl. af 5. Maj 1759³⁾) om Tilladelse for Banken til at oprette en særlig Mønt udtales, at Banken skulde have Ret at slaa „Courant Ducater, hvorved efter nærværende Guldpris er ingen Skade, samt 1 og $\frac{1}{2}$ β , ved hvilke haves

¹⁾ R. A. Møntprotokol C., Rentekammerets Kopibog for det danske Møntvæsen 15. Juli 1760—5. Decbr. 1767.

²⁾ J. Wilcke: Møntv. under Chr. IV og Fr. III 1625—70, Kbhvn. 1924, p. 82—83.

³⁾ R. A. Rentekamm. d. Rel. & Resl. Prot. 1759, Nr. 104.

nogen Fordel, og anden Courant Mynt, hvorpaa efter Sølvets nærværende Pris falder Tab.“ Men naar Udmøntningen tog et saa stort Omfang i 1761, var det Frygten for, hvad det trak op til i Rusland, som tvang Regeringen til at holde en Hær paa 40,000 Mand i Holsten, hvortil skulde skaffes Mønt. Det fremgaar kun altfor tydeligt af de foranciterede Ordre til Mønten. Der aander den mest utvivlsomme Angst ud af dem alle.

Det var en frygtelig vanskelig Stund for vort Land. Medens Handelskonjunkturerne hidtil havde været ret gode, saaledes at der dels kom en Del Skatter ind, dels ikke var nogen Vanskelighed ved at erholde Tilgodehavender i Udlandet ved Køb af Veksler, hvorved Guldets kunde betales, trak det omkring og efter 1760 sammen til en Krise paa alle Omraader. Med Syvaarskrigens Ophør blev Handelen for de Neutrale ikke saa lukrativ; det faldt vanskeligt at skaffe Veksler. Der maatte stiftes Laan i Udlandet paa drøje Vilkaar og opnaedes kun ringe Beløb. Saa maatte Banken holde for; den laante Staten store Summer af en voksende Seddelmasse, til hvis Fundering krævedes Mønt. Saa skaffede da alle Københavns Jøder Guldets frem for de laante Penge. Der var Jacob Raphael, Elias Cantor og Lazarus Wulff Wallich, Meyer og Unna. Firmaet Borre & Fenger repræsenterede forskellige jødiske Leverandører i Hamburg. Den 5. Maj 1761 meddelte disse, at Priserne paa Guldets og Vekselkurserne baade i Hamburg og Amsterdam var stegen saaledes, at Loddet af 21 Karats Guld stod til 9 R. 95 β . „Og da til Dato ei mere end 50,000 R. fra Amsterdam er ordonneret og idag atter eet lige Quantum efter den havende Ordre skulde ordonneres, saa viide vi ikke, om sliq ordination skal have sin forgang, da saadan Forandring i Prisen er indfalden, udbedende altsaa Befaling fra de Finansdeputerede, om vi i Dag og fremdeles skal continuere at lade Guldets komme, i hvordan Prisen og Vexelkursen indløber? Aarsagen tildeels til den hollandske Courses alteration fra Amsterdam paa Hamburg er, at 2de Cambuster i London have gjort større fallissementer, hvorover de bedste Contoirer i Amsterdam snart intet har kunnet sælge paa Hamburg uden til en skammelig Cours, dog for-

modes, at det ikke skal have nogen skadelig Følge i Henseende til de for den Kgl. Mynt ordnede 50/m R. i Guld, siden der er tagen alle forsigtige Messures desangaaende¹⁾

Men Regeringen havde intet Valg. Der skulde og maatte skaffes Mønt²⁾, thi Danmark laa, som allerede omtalt, i de mest nervepirrende Forhandlinger med Rusland, dets Kejserinde Elisabeth og Storfyrsttronfølger, Hertug Karl Peter Ulrich, om dennes Fordringer paa den gottorpske Del af Slesvig, som Frederik IV havde inddraget, og hans Andel i Holsten. Storfyrsten forlangte den 27. Juli 1761, at Danmark skulde erstatte ham 24 Mill. R. for, hvad det siden 1713 havde oppebaaret af den gottorpske Del af Slesvig m. m. Den 5. Januar 1762 døde Kejserinde Elisabeth. Krigen med Rusland var uundgaaelig³⁾.

At der gik store Summer til Hærens Underhold, var ikke mærkeligt, men at der ikke heller herskede nogen udpræget Økonomi, derom vidner Skildringerne af Hærens Liv. Vaupell meddeler saaledes fra Hærens Tilbagetog i Meklenburg og Holsten efter Karl Peter Ulrichs Død den 17. Juli 1762 følgende: „Der var nok af alle Slags Madvarer, og Champagnen og *Guldet* flød i Strømme. Næppe var Spisebordene afdækkede, saa blev der holdt Bank. Spillet var Basset og Landsknægt, der vedblev uafbrudt hele Natten, til Generalmarchen manede til Opbrud Kl. 3 om Morgenen“. Demoralisationen var stor, særlig blandt de hvervede Tropper. Mord og Misgerninger hørte til Dagens Orden. To hvervede Dragoner myrder f. Eks. en tredje Dragon og stjæler 10 Dukater, der fandtes i Armhulningen i en Pose⁴⁾. For at bære de store Udgifter til denne Hær, maatte Landet udpines og bl. a. paalægges den forhadte Kopskat, der senere vil blive omtalt.

Naar vi betragter de kendte og almindelige Kurantdukater fra 1761 med Kongens Hoved paa den ene Side og Krone

¹⁾ R. A. Div. Dok. Mtv. vedr., jfr. herved Schovelin, I. c. p. 38.

²⁾ Schovelin I. c., Nathanson I. c. p. 54, Edv. Holm I. c. II p. 218.

³⁾ Edv. Holm I. c. I p. 256 ff., 305 ff.

⁴⁾ Otto Vaupell: Den danske Hærs Historie, II. Kbhvn. 1876, p. 103, 145.

med XII Mark paa den anden, kan vi i dem ikke se Repræsentanter for Danmarks Rigdom, men dets store Nød. Vi kender Dukater fra dette Aar med Bogstav v. H., o: den

Kurant Dukat 1761.

gamle Møntmester van Hauen, med W, o: den kortvarige kgl. Møntmester Wahl, som dog i dette Aar ogsaa slog 248,922 Kurantdukater for Banken paa dens egen Mønt, samt endelig med K, o: den ny udnævnte Møntmester Knoph. Alene disse 3 Møntmestre i samme Aar bærer tilstrækkeligt Vidnesbyrd om Møntens anspændte Virksomhed.

I selv samme Aar kom *Heinrich Carl Schimmelmänn*, vel Danmarks største Finansgeni, her til Landet. Han var blandt Landets Leverandører af Sølv og Guld, som han hidsendte fra Hamburg, hvor han boede og vedblev at have Kontor. Som man indkaldte den franske General St. Germain til at føre Hæren, indforskrev man Schimmelmänn¹⁾ til at dirigere Finanserne, hvad haardt kunde gøres nødigt. Hans Arbejde vil der senere i en større Sammenhæng være Anledning til at gaa nærmere ind paa. — Til Oplysning om Mængden af de enkelte Sorter af Kurantdukater hidsættes følgende Oversigt:

For Kongens Regning:

„Ordre af 21. Juni 1757: Af Guld leveret af den kgl. Particulærkasse: myntet nye <i>courante</i> Dukater, 21 karat fine, 75 Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ brutto Av. 6 F. og 3 V. Rv. Stkr. Krone med Symbolum XII Mark og 17 v. H. 57	50,583 C. D.
Oktbr. 1757. Af Guld leveret af Jøderne Jacob Raphael, Elias Jacob Cantor og Lazarus Wulff Wallich myntet sidstnævnte Sort	13,886 —
Av. Kongens Portræt med Stridshue Rv. 1757	46,614 —
Transport . . .	111,083 C. D.

¹⁾ Edv. Holm l. c. II, p. 368—69.

Transport . . .	111,083 C. D.	
Av. Kongens Portræt, Aarstal 1758	7,156	—
Jan. 1758. Af Reducerede 13,337 Stkr. Courant Dukater à 11 $\frac{1}{2}$, leveret af den kgl. Zahl- Casse, myntet sidstnævnte Sort	12,174	—
Af forskellig Guldmynt, samme Sort	479	—

For Bankens Regning:

16.—27. Febr. 1758. Af Guld leveret af den octroj. Banqve myntet Dukater med Av. Kongens blottede Hoved og Hals og 1758..	10,288	—
Do. paa Stempler af samme Præg, forfærdiget af Mr. Arbien	30,000	—
Do. paa Stempler af samme Præg, forfærdiget af Mr. Wahl	58,095	—
31. Aug.—1. Decbr. 1758. Do. paa Stempler med Maj. Portræt med blott. Hoved og Ge- vandt om Halsen, forfærdiget af Mr. Arbien	2,000	—
Do. paa Stempler med Maj. Portræt med blott. Hoved og Hals, forfærdiget af Mr. Wahl	105,401	—
Novbr. 1758. Af sidst bemeldte Præg med Aarstal 1758	30,000	—
Febr. 1759. Af sidst bemeldte Præg med Aarstal 1759	78,377	—
April 1759. Af sidst bemeldte Præg med Aarstal 1759“	119,987	—

For Kongens Regning:

Septbr. 1759 til det guineiske Comp.:		
Courant Dukater af sidste Præg med Aarstal 1759	17,916	—

For Bankens Regning:

Septbr. 1759, samme Courant Dukater med Aarstal 1759	174,891	—
---	---------	---

For Kongens Regning:

Marts 1760, samme Courant Dukater med Aarstal 1760	67,404	—
---	--------	---

Transport . . . 825,251 C. D.

	Transport . . .	825,251 C. D.	
April 1760, samme Courant Dukater med Aarstal			
1760		8,751	—
Maj 1760, samme Courant Dukater med Aarstal			
1760		189,101	—
	<i>For Bankens Regning:</i>		
Maj 1760, samme Courant Dukater med Aarstal			
1760		166,974	—
	<i>For Kongens Regning:</i>		
Marts 1761, samme Courant Dukater med Aarstal			
1761		184,001	—
Marts 1761, samme Courant Dukater med Aarstal			
17 W 61		160,000	—
1761 paa 14 ¹ / ₂ Par Stempler af Wahl og 11 Par Stempler af Bauert.		464,800	—
1761, 9. Oktbr.—Jan. 1762, paa 4 Par Stempler af Bauert med 1761.		255,400	—
1763. Stpl. af Bauert. Portræt og Krone		461,788	—
— — — Triangel		13,300	—
— — Arbien. Portræt, ældre Stpl.		20,800	—
— — Bauert. Triangel		3,900	—
— — — Portræt		27,200	—
	<i>For Bankens Regning:</i>		
1761. Paa Bankens Mønt paa 6 Par Stempler af Wahl		248,922	—
Jfr. nærmere nedenfor ved Behandlingen af Bankens Mønt.			
	<i>For Kongens Regning:</i>		
1765. Med Kongens Portræt; af Guld fra Parti- culærkassen		554	—
Medtages her for at fuldstændiggøre Over- sigten ¹⁾).			
	Ialt . . .	<u>3,030,742 C. D.</u>	

¹⁾ Overfor de i Jørgensens Manuskript til Mønthistorien optagne Tal maa fremhæves, at disse stammer fra Udregninger af Møntmester Knoph, hvis Oversigter maa modtages med stor Varsomhed. De her foreliggende Summer er tagne fra Rentekammerets Møntprotokoller og Møntens Bøger.

Overfor de betydelige Udmøntninger af Kurantdukater staar Sølv mønten en Del tilbage. Der foreligger en kgl. Resl. af 22. Juni 1761 om Udmøntning af 2 β $\frac{1}{2}$ fin 16 R. 89 β , $\frac{1}{2}$ brutto 203 $\frac{1}{8}$ Stkr. 4 lødige¹⁾. Endvidere godkender Resl. 25. April 1763 en større Udmøntning af Rigsorter²⁾ og dennes Kontinuation „ligesom Omstændighederne udfordrer“.

En Overgang tænkte man paa at udmønte dansk Kurant i Oldenburg, men opgav det paa Grund af den høje Sølvpris.

I Begyndelsen af 1763 fik Knoph Ordre til at mønte 9 lødige 8 β $\frac{1}{2}$ fin 11 $\frac{1}{3}$ R. Wahl skar Stempler hertil, men de har ikke alle været tilfredsstillende, thi 12. April 1763 fik Knoph Ordre: at da det ikkun vilde blive den kgl. Kasse til Bekostning, ifald de 8837 R. i 8 β , hvorpaa Præget ikke zirlig nok er udkommen, skulde kasseres, skal han udsøge dem, der nogenlunde kan passere og lade de øvrige gaa til Skrot.

Den 25. April 1763 resolverede Kongen, at Svenskeren *Johan Ephraim Bauert*, Kgl. Hof Medailleur og Stempelskærer ved Mønten i Oldenburg, tillige skulde være Stempelskærer ved Mønten i København, „dog at han legger sig med all Fliid efter behørigen at hærde og forfærdige sine Stempler“³⁾.

Af nye Udmøntningsforhold anføres følgende:

Mønt	Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. brutto	Finhed og Lødighed		Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. fin	Den fine c. $\frac{1}{2}$ ud- bragt til	Brutto Vægt i gr.	Fin Vægt i gr.	Jør- gen- sens Beskr.
		Karat og Lod	$\frac{1}{1000}$					
Kurantdukat = 2 R....	75 Stkr.	21 K.	875	85 $\frac{6}{7}$	171 $\frac{2}{7}$ R.	3,118	2,728	pag. Nr. 131, 25—27
8 β	76 $\frac{1}{2}$ —	9 Lod	562,5	136	11 $\frac{1}{3}$ R. Kur.	3,057	1,719	132, 42
2 β	203 $\frac{1}{8}$ —	4 —	250	812 $\frac{1}{2}$	16 R. 89 $\frac{1}{8}$	1,151	0,288	41

¹⁾ R. A. Rtk. d. Rel. og Resl. Prot. 1761 Nr. 227.

²⁾ l. c. 1763 Nr. 87.

³⁾ l. c. Nr. 89, jfr. Møntprotokol C. Skrivelse af 30 April 1763.

Udmøntningsbeløbene var:

Aar	Sp.-Duk.	Kurant- dukater	24 β	8 β	2 β
	Stkr.	Stkr.	R.	R.	R.
1757.....		118,239	72,128		
1758.....		248,437	82,838		
1759.....	1001	391,171	56,638		
1760.....		432,230			
1761.....		1,064,201			37,000
1762.....		526,988	265,940		
1763.....			345,419	49,180	
Ialt...	1001	2,781,266	822,963	49,180	37,000

Af Kurantdukaterne, der er opførte under 1762—63 kan ikke nærmere udskilles, hvor stort et Beløb, der er slaaet i 1762 og i 1763.

d. 1764—88. Tilløb til Speciemønt.

Den 9. November 1764 gjorde Rentekammeret følgende Indstilling til Kongen:

„Da Eders kgl. Majt. har behaget *mundtligen* at befale, at det ved Kongsberg Sølf-Werck faldende Brandsølv indtil viidere skal nedsendes til Eders Majts. Myndt her i Staden for deraf at udmyntes i *Species* af sædvanlig Gehalt saasom: fin 14-lødig paa $\frac{1}{2}$ brutto $8\frac{3}{32}$ Stkr. og $\frac{1}{2}$ fin til $9\frac{1}{4}$ R. efter det dertil approberede Præg. Saa skulde Vi derover . . . udbede Os Eders Kongl. Majts. herpaa tegnede Skriftlige Resolution“.

Forestillingen fik den 12. s. M. følgende kgl. Paategning:

„Det er saaledes Vor . . . Vilje, at det ved Kongsberg Sølfwerck faldende Brand-Sølf indtil videre nedsendes til Vores Mynt udi Kiøbenhavn for deraf at udmyntes *Species* af sædvanlig Gehalt med det af Os allerede approberede Præg“¹⁾.

Saamange vare Ordene; og deraf kan jo ikke meget udledes om Bevæggrundene til denne Resolution, forud for hvilken

¹⁾ R. A. Rentek. norske Rel. & Resl. Protokol 45 for 1764, Nr. 109.

maa have gaaet indgaaende Overvejelser, thi dels blev der udmøntet et ikke helt ubetydeligt Beløb, dels kan det af de forskellige Præg skønnes, at der har været lagt en Del Vægt paa hele denne Udmøntning. Hvis den skal betyde et indledende Brud med hele Kurantmønten, var denne Bestemmelse af en gennemgribende Karakter.

Det er vistnok forhastet at tillægge den saa stor Betydning. Man tænkte foreløbig ikke paa et saadant Brud, dertil var Kurantmøntens Masse for stor. Man har dog været i stor Tvivl om, hvad der var det rette. Herpaa tyder den Omstændighed, at man omtrent i de samme Dage havde besluttet at udmønte *hele og halve Kurantdalere* af samme Møntfod som Rigsorten.

Medens Kongens mundtlige Ordre om Specieudmøntning tidligst kan antages at have foreligget i September Maaned 1764, idet der den 18. September udgik Ordre til Knoph om Prægning af Specier af det beholdne Sølv samt Brandsølv fra Norge, og den 27. s. M. gaves Bekræftelse paa denne Ordre „efter Hs. kgl. Majts. mundtlige Befaling“, fik Knoph den 12. Februar 1765 følgende Besked: „Som det holdes fornødent at udmynte hele og halve Rigsdaler Courant til samme Gehalt og Lødighed som 24 β og Bauert derfor har faaet Ordre om Dessein hertil, anmodes Knoph om at give ham Meddelelse om, af hvilken Størrelse disse Courant Rigsdalere skulde være“. Ordren har dog i Møntprotokol C. faaet den NOTA: blev ey sat i Værk, men i Stedet for Species Udmøntning ordineret. Dog udgik den 14. s. M. Ordre om af Brand-Sølvet fra Kongsberg at mønte „hele og halve *Courant Rigsdaler* 13 $\frac{1}{3}$ lødige, ⷀ fin 11 $\frac{1}{3}$ R. med de Stempler, som ham dertil bliver leverede“. Sagen kom da ogsaa saa vidt, at Mønten havde fremstillet 4384 ⷀ brutto i 13 $\frac{1}{3}$ lødige Plader til Kurantdalers Formøntning, da den fik Kontraordre om at indsmelte det hele igen til Specieudmøntning. Saa vidt var man kommen 1765. Det kan derfor ikke antages, at man i 1764, da man besluttede sig til Speciedaleres Prægning, har haft noget fast Program eller almindeligt Formaal hermed. Man var dog enig om ikke at mønte Smaamønt. Der skulde atter tilvejebringes Stormønt i Sølv. Herpaa tyder Regeringens Adfærd over for

Banken. Denne havde paa sin Mønt i Aarene 1761—64 ladet slaa 165,910 R. i 1 β . Den 12. Januar 1765 skrev Rentekammeret til Banken i denne Anledning: „Og som eeneste β 'r ikke er andet end Scheide Mynt, der allene udi smaa Summer og til yderste Fornødenhed pleier at udmyntes, saa at udi forrige Tider fra 1746 er ikkun slagen tilsammen 6000 R., nemlig hver 4. à 5. Aar 2000 R., Ligesom nødvendigheden det har udfordret, hvorimod bemelte allerede udmyntede Summa ei alleene er saa anseelig, at samme kand eragtes for mange Aar at være tilstrækkelig, men det var endog at befrygte, i fald med saadan ringhaltig Udmyntning fremdeles i saa stor Mængde blev continueret, at det vilde drage *skadelige Suitter* efter sig, Ihvorvel da saadan Udmyntning ved kgl. Resl. 5. Maj 1759¹⁾ Banquen er tilladt, saa holder vi dog efter Omstændighederne for, at 1 β s-Formyntning paa Banquens Mynt nu indtil videre maatte ophøre, og formode, at De høytærede Herrer derimod og i Henseende til den paa de allerede udmyntede Skillinger hafte anseelige *Fordeel* ere betænkte paa at udmynte grov Courant, hvorom vi forvente Deres behagelige Gensvar“. Overfor denne kraftige Tilrettevisning opgav Bankdirektørerne Skillingerne, men tabte samtidig Interessen for Bankens Mønt. Den 12. Marts s. A. udtalte de Finansdeputerede overfor Banken: „Med megen Fornøjelse have Vi af de Høytærede Herrers Skrivelse af 6. hujus ikke allene fornummet, at de lige med Os indsaa, at det ikke er gaunlig for det almene beste, at een større Summa af Scheide Mynt skulde roulere, men at de endog have besluttet *med all anden Courants Udmyntning gandske at ophøre*, hvorfore Vi saameget mere finde Os forbunden, som *viidere Udmyntning ved Banquens Mynt ikke vilde være tienlig i Henseende til de nu forehavende Operationer*“²⁾.

Naar nu disse Udtalelser sammenholdes med en Ordre til Bogholderiet af 31. December 1764, hvorefter der ialt er leveret fra Kongsberg Sølvværk i Norge 8022 $\mathcal{L}$ f. S. som „af de for *Extraskatten* indkomne Contanter Bergkassen igen

¹⁾ R. A. Rentek. d. Rel. & Resl. Prot. 1759, Nr. 104.

²⁾ R. A. Møntprotokol C. 15. Juli 1760—5. December 1767, Kopibog for det danske Møntvæsen.

er bleven refunderet med $11\frac{1}{3}$ R. pr. $\frac{1}{2}$ fin⁴ eller 90,919 R. til Specieudmøntning, og naar man ved, at de udmøntede Specier afgaves til Ekstra-Skatte-Kassen, samt at Schimmelmänn, der for at bringe Finanserne paa Fode, i Septbr. 1762 havde indført Ekstraskatten, en Kopskat af 1 Rdlr. om Aaret pr. Hoved, bestyrede Ekstraskatten, hører der ikke stor Dristighed til at antage, at Schimmelmänn, der kom fra Hamburg og kendte Speciens internationale Betydning som fast og urokkelig Værdimaaler, har været Sjælen i Bestræbelserne for at bringe Specien til Live igen, hvad der ogsaa ganske stemmer med det, vi ved om hans senere Bestræbelser i samme Retning. Der har øjensynligt været Strømninger i Retning af, at vi, da vi nu havde haft en saa overvældende Udmøntning af Kurant, og naar vi iøvrigt var enige om at sætte Grænser for Smaamøntens Udbredelse og skabe Stormønt til Afløsning af de Rigsorter, der var søgt til Udlandet, burde slaa Stormønt af Kurantfod, men Schimmelmänn har sejret over Betænelighederne ved at fravige Kuranten og vende tilbage til Specien som det sikre Fundament for Om sætningen og den mest formaalstjenlige Afløser af den overhaandtagende Smaamønt.

Hertil kom, at Specien, naar man blot fik tilstrækkelig Opgæld for den, ingenlunde var saa ufordelagtig en Mønt at udpræge. En Beregning fra Novbr. 1750 over Udmøntningen af de 6000 R. Kroningsspecier med Aarstal 1747 viser, at der, naar Agio paa Specier udgjorde $16\frac{7}{8}$ % mod Kurant, paa denne Udmøntning ikke blot ikke var noget Tab, men tværtimod en lille Gevinst paa 93 R. 15 β. De nu i 1764 møntede Specier til Beløb 68,000 Stkr. afgaves til Ekstrasattekassen med Agio 25 % for 85,000 R. Kurant¹⁾. Naar Kongsberg Værk fik $11\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin, hvoraf udbragtes $9\frac{1}{4}$ Specier med 25 % Agio, kom $\frac{1}{2}$ fin paa $11\frac{9}{16}$ R. Kurant. Selv Omkostningerne medregnet, kunde Tabet ikke blive stort. Medens der oprindeligt havde været lidt Overskud paa Udmøntningen af Kurantdukater, faldt dette efterhaanden, saa-

---

¹⁾ R. A. Overskattedir. Div. Breve og Dok.r vedk. Leverance af Guld og Sølv til Staten.

ledes at Afgiften til Møntmesteren, der oprindeligt var 4 β pr. Dukat, maatte nedsættes til 3 og 2 β , for tilsidst, da Knoph blev ansat, helt at bortfalde. Alt dette kunde tilsige Regeringen at gøre Forsøg med Specier, til hvilke man lod udarbejde smukke Stempler for ogsaa i det Ydre at give de nye Mønter saa pompøs en Start som mulig.

Stempelskæreren ved Mønten, Bauert, leverede hen paa Efteraaret 1764 8 Par Stempler til disse Specier. Ogsaa andre blev kaldt til Hjælp til Udformning af Stempler, hvoraf der til en Udmøntning af Værdi c. 100,000 R. Kurant udkrævedes ikke faa. Medlem af Akademiet, Medaillør Daniel Jensen Adzer udarbejdede et Par Stempler, ligesaa Johan Henrich Wolff. Om disse Stempelskærere har Thomsen i Timms Katalog¹⁾ udtalt: „som i en Væddestrid søgte de at overgaae hverandre i Udførelsen af dette Arbejde. Adzers og Wolfs ere især udmærkede, Bauerts staar langt under disse; ikke destomindre blev denne Mand, der ufortjent havde Titel af Hofmedailleur, forflyttet fra Mynten i Oldenburg og dette Aar udnævnt til Stempelskærer ved Mynten i Kjøbenhavn.“ Eftersnakkere har forbedret denne i enhver Henseende uhjemlede Fortælling. Sorterup²⁾ oplyser saaledes, at „disse tre Specier vare *Concursarbejder* for Ansættelsen som Stempelskærer ved Mynten i Kjøbenhavn. Bauert, hvis Arbejde var det daarligste, beholdt Ansættelsen.“ Selv General Jørgensen, en af de redeligste Arbejdere i Numismatikens Urtegaard, meddeler i sin Beskrivelse³⁾, at disse Specier var Konkursarbejde mellem de 3 Stempelskærere, ja selv den nyeste Bearbejder af de danske Mønter, H. H. Schou gentager denne Krønike⁴⁾.

Enhver kan se, at hele Historien om Konkursarbejdet stammer fra Thomsens „Væddestrid“. Der har ikke i Møntakterne kunnet spores noget om en Konkurrence om Stempelskærerembedet. Bauert var 28. Marts 1761 antagen som Stempelskærer ved Mønten i Oldenburg med en Løn af 400 R.

¹⁾ G. F. Timms Katalog I, Kbhvn. 1831 p. 221.

²⁾ Krebers Møntkatalog I, Kbhvn. 1841 p. 198.

³⁾ Beskr. over Danske Mønter 1448—1888 p. 131 Nr. 30.

⁴⁾ H. H. Schou. Beskrivelse af danske og norske Mønter 1448—1923 etc. Kbhvn. 1926 p. 296.

Bauerts Specie 1764.

Adzers Specie 1764.

Wolffs Specie 1764.

Oldenburgsk grov Kurant og Bestalling som Hofmedailleur. Han skulde egentlig være flyttet til Oldenburg, men fik Lov til at blive i København og sende Stemplerne til Oldenburg. Det laa derfor nær at ansætte ham ved Mønten i København, naar det viste sig, at Mønten i Oldenburg paadrog Kassen for store Omkostninger og sandsynligvis før eller senere

maatte nedlægges, hvad netop paa Grund af den høje Sølvpris blev evident omkring 1763—64. Han blev derfor, da der efter Wahls Udnævnelse til Mester ved Bankens Mønt, Arbiens Død 1760 og Winsløffs Bortrejse 1756 var Trang til en fast Stempelskærer, som tidligere nævnt ansat til tillige at være Medailleur ved Mønten her i København den 25. April 1763, øjensynlig længe før man tænkte paa at mønte Specier.

Det, der imidlertid har størst Interesse, er Spørgsmaalet, om Thomsen i hvert Fald har Ret i, at Bauert var den daarligste af de 3 Stempelskærere. Hvis man skal dømme efter disse 3 Specier, kan Thomsen umulig have Ret i sin Fordømmelsesdom. Vel kan det ikke nægtes, at der er et umiddelbart mere besnærende, net, pillent og pertentlig virkende Præg over Wolffs og navnlig Adzers Specier, men det som er Hovedsagen, selve Portrætet af Kongen er langt mere indgaaende kunstnerisk behandlet hos Bauert end hos de 2 andre. Det er fuldstændig rigtigt, naar Dr. F. J. Meier i Biografisk Lexicon karakteriserer Adzer saaledes: „A. var en flittig og duelig Kunstner, men hans Arbejder staar dog tilbage for Arbiens i Henseende til aandfuld Opfattelse og kunstnerisk Smag.“ Selv om Arbien stod betydeligt over Bauert, er det paa den anden Side vist, at Bauerts Portræt giver et karakteristisk Udtryk for den halvsloje, slappe uselvstændige Solderist, som Frederik V paa sine ældre Dage havde udviklet sig til, i hvis Træk dog var blandet baade Godmodighed og Elskværdighed. Adzers Portræt er en ganske banal, afglattet, haandværksmæssig og aandløs Gengivelse af Kongens Træk. Wolffs Billede af Kongen er ikke uden Karakteristik, men kan dog næppe naa Bauerts. Thomsen er sikkert paavirket af Weinwich¹⁾, der særlig fremhæver Arbien og Adzer.

Det forekommer mig retfærdigt overfor Bauert at paavise, hvor uheldig Thomsen har været med sine foranciterede Bemærkninger.

Om de af Adzer og Wolff leverede 2 Par Stempler oplyses det i Møntbogen, at de omend brustne ved Pro-

¹⁾ Kunsthistorie, Kbhvn. 1811, p. 176.

beringen var reserverede til videre Brug. Da Bauert leverede 8 Par Stempler, er det herefter forstaaeligt, at Adzers og Wolffs Specier er meget sjældnere end Bauerts.

Ovenfor er henvist til *Schimmelmanns* senere Stilling til Spørgsmaalet om Specieudmøntning som Bevismateriale ved Bedømmelsen af, hvor-

ledes den Tanke opkom i 1764 at gaa over til denne Mønt. Schimmelmann deltog i Christian VII's Rejse til England. Efterat der allerede før Rejsen d. 18. April 1768 var givet *Byen Altona* Concession paa Oprettelsen af en Mønt, hvor der bl. a. maatte slaas tyske Rthlr. efter tysk Møntfod, udfærdigedes den 1. Oktober s. A.¹⁾ i London en kgl. Resolution, hvori Kongen meddeler de Finansdeputerede, at han „da Hamburg gennem Formindskelse af dens Ban-

Medaillør Daniel J. Adzer 1731—1808.
(Maleri i Statens Møntsamling.)

kopenge har vidst at bringe det dertil, at Kursen paa dansk Kurant er voxet til 27 à $27\frac{1}{2}\frac{0}{0}$, hvorved Undersaatterne lider stort Tab, har besluttet at mønte Specier efter sædvanlig Gehalt.“ Fra denne Resolution at regne møntedes Specier trindt om paa Monarkiets Møntsteder, bl. a. paa et Slot Rethwisch i Holsten midtvejs mellem Lübeck og Hamburg. I en Skrivelse til Schimmelmann, dateret Strasburg den 18. December s. A.²⁾ beder Kongen ham levere Knoph Sølv til Ud-møntning af Specier for at modvirke Hamburgs Hensigt ved Bankopengenes Formindskelse. Til Opnaaelsen af det Formaal

¹⁾ Møntakter til Møntjournal pro 1771.

²⁾ l. c.

at skabe en bedre Kurs paa dansk Kurant, skal Schimmelmann opkøbe al Slags Kurantpenge og smelte dem, samt lade Sølvet mønte „zu dem Ende die zu Vermehrung des Hamburger Banco Geldes erforderlichen Species Thaler.“

Der kan herefter ikke vel være Tvivl om, at Schimmelmann har været den drivende Kraft i Speciesagen. Dette fremgaar da ogsaa til Evidens af hans Skrivelse til A. P. Bernstorff i Rentekammeret af 18. April 1769¹⁾, hvori han nærmere gør Rede for sine Grunde:

„Es ist bekannt, dass alle Courant-Müntzen gegen Hamburger Banco als eine blosze Waare angesehen wird, ihren Wehrt die Beschaffenheit des daselbst im Roullement sich befindenden Quanti |; insofern davon bey Vorfal in der Handlung besonders nach der Königl. Staaten mehr oder weniger gesucht wird:| bestimmt und dass solchergestalt diese Müntze einer öfteren Abwechselung unterworfen sey, dahingegen Unsere Specie-Thalere mit dem Hamburger Bancogelt einen beständigen fortgesetzten Werth haben und behalten, weil die dortige Banque solche zu jederzeit mit 1 $\frac{1}{2}$ pro mille avance gegen Bancogeld annehmen muss und bey zurüchgeben mehr nicht als 1 $\frac{1}{2}$ 10 l. β pro mille erhält, mithin der gantze Unterscheid bei Tausend $\frac{1}{2}$ nur in 10 l. β bestehet.“

Dette har bragt Schimmelmann paa den Tanke at lade mønte et Antal Specier og give disse en bestemt Værdi mod Kurant og lade begge Slags Mønt i dette Forhold modtages ved de kgl. Kasser, hvorved vor Kurant ogsaa kom i samme Forhold til Hamburger Banco, der er lig med vore Specier.

Man maatte da først sammenligne Kurantmøntfoden med Speciemøntfoden:

Af 100 $\frac{1}{2}$ fin i Sp. til $9\frac{1}{4}$ Sp. = 925 R. Sp.	
Til Afgang c. $1\frac{1}{2}$ $\frac{0}{10}$	+ 13 - 42 β
	911 R. 6 l. β Sp.
Af 100 $\frac{1}{2}$ fin i Kurant à $11\frac{1}{3}$ R. = 1133 R. 16 l. β	
Til Afgang c. $3\frac{0}{10}$	32 - 19 —
	1100 - 45 — Ku.

Herefter bliver 120 R. 40 l. β Kurant = 100 R. Hamb.

¹⁾ l. c.

Bancothlr.; 1 Specie = 1 R. 10 l. β Kurant. Dette maatte blive Endemaalet for Reformen.

Heroverfor indvendte Rentekammeret — meget kontormæssigt og pertentligt —, at 1 Sp. i hvert Fald kun kunde gælde 1 R. 10 l. β *grov* Kurant, thi den mindre Kurant var jo slettere. Om end det selv havde været med til at udsende eller tolerere den slette Smaakurant, skulde den ikke have noget af i Kongens Kasser at modtage 1 R. 10 l. β i saadan Mønt for 1 Specie.

C. H. Kølle i Rentekammeret opgjorde Omkostningerne ved Speciemøntning til 2, ikke til $1\frac{1}{2}$ $\%$.

I Skr. til Rentekammeret af 22. September 1769¹⁾ uddybede Schimmelmann sit Program; det er saaledes ikke helt rigtigt, naar Schovelin²⁾ udtaler, at „det ikke er muligt aktmæssigt at paavise eller godtgøre, i hvor høj Grad Schimmelmanns Handlen og Virken i hine Aaringer har været præget af Maalbevidsthed.“ For Møntvæsenets Vedkommende har han i hvert Fald haft bestemte Formaal og Metoder, som han ogsaa vidste at gennemføre. I fornævnte Skrivelse har han givet en fuldstændig Oversigt over Situationen og Motiverne til sit tidligere Forslag, idet han udtaler:

Hamburg har formindsket Summen af Bankopenge, saa dansk Kurant er faldet til 129 $\%$ og Diskontoen steget til 8 à 9 $\%$. Ved den allerede stedfundne Specieudmøntning var Kursen paa Veksler og Banconoter forbedret 5 $\%$ og Kursen paa Kurant 4 $\%$ mod Specie-Banco. Ogsaa Diskontoen var faldet. Hovedaarsagerne til Kursernes forudgaaende Forringelse havde været:

a) Udstedelse af *Millioner R. Bank-Sedler, som den almindelige Cirkulation ikke kunde bære.*

b) At i de sidste 8 à 10 Aar *Importen var større end Eksporten* og Overvægten i udenlandske Betalinger haft uheldig Indflydelse paa Kursen.

c) At Staten i tidligere Aar af tvingende Aarsager har været nødt til at mønte mange *Millioner Kurant*, deriblandt en stor Mængde Dukater.

¹⁾ l. c.

²⁾ Fra den d. Handels Empire I p. 74.

ad a) Man maa formindske Antallet af Banknoter, saaledes som allerede begyndt af Overskattedirektionen.

ad b) Kgl. Majts. Vilje var nu at indskrænke de udenlandske Betalinger mest muligt.

ad c) Trængende Omstændigheder maatte i 1760 og følgende Aar have sat det kgl. Rentekammer i den Nødvendighed at lade præge en Mængde Kurantmønt og særlig mange Dukater, der saa meget mindre svarede til Cirkulationens Krav, som man ogsaa i den Tid øgede Seddelmassen. Det er en i Sagens Natur grundet og meget kendt Følge, at en Vares Pris nødvendig maa falde, naar Varen selv er i Overflod at faa. Saaledes var Tilfældet med Dukater og Kurantmønt. Derfor kunde disse Mønter paa Grund af deres egen Overflod ikke hævde den Værd, som de skulde have efter Udmøntningen. De maatte anses som umøntet Guld og Sølv, som enhver gerne vilde fri sig for mod Bancopenge. Det er skadelig for en Stat, *naar dens Mønt ikke gælder i Udlandet, hvad den skal gaa for i Indlandet.* Der tabes i Udlandet 5 à 6 $\frac{0}{10}$, paa et Aar 200/m R. Hvilken Skade for et Land, naar denne Skavank varer Aarelangt.

1. Der bør slaas Specier og disse modtages ved de kgl. Kasser og i Handel og Vandel til 1 R. 10 l. β , hvorved Kursen paa Kurant aldrig kan overstige 120 R. 40 l. β , naar der slaas en tilstrækkelig Mængde Specier. — Schimmelmanns Kontor havde allerede først paa Aaret begyndt de hertil sigtende Operationer. Af en Skrivelse til Knoph af 29. April 1769 fremgik, at Kontoret opkøbte al den Kurant, det kunde overkomme baade fremmed og dansk. Sølvet gik til Mønten for at omsmeltes til Specier. Tanken var den simple og ligetil: Idet Kuranten forsvandt og Specierne øgedes, modarbejdede man Hamburgerne, der netop havde indskrænket Bancothalerne for at gøre disse dyrere overfor den tiltagne Mængde Kurant. Danmark gjorde nu Specierne almindeligere og indskrænkede Kuranten! Derved maatte Kursen paa den sidste stige til Fordel for Landet, der havde formeget Kurant.

2. Specierne maatte udmøntes nøjagtig *ens*, kun $\frac{1}{1}$ og $\frac{1}{2}$ Sp., for at man kunde undgaa „Ausvippen“ og Indsmeltning af de vægtigere, hvorved de lettere blev tilbage, hvad der

kunde tjene Hamburgs Bank til Paaskud for ikke at modtage disse.

3. I Overensstemmelse hermed burde Specierne kun tages i Kasserne efter Vægt, og Vægtlodder paa 25, 50 og 100 R. anskaffes. Herved fremkom bl. a. ogsaa de senere saa bekendte Messinglodder paa $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{3}$ Sp. med Bagside ganske som Speciemønten.

4. Der maa saavidt mulig ikke mere møntes Kurant, kun Specier.

5. I Hertugdømmerne maa kun circulere *dansk* Kurant, ligesom allerede nu i Kongerigerne, hvorved den danske Mønt holdes i Landet og bliver sjældnere i Hamburg. At Kursen paa denne ogsaa herved bliver bedre, er en Selvfølge. Tværtimod circulerer nu lybsk og særlig daarlig Meklenburgsk Kurant, som om disse havde Møntret i Slesvig-Holsten. I Altona og andre Hamburg nærliggende Steder ses næsten kun Meklenburgsk Kurant, f. Eks. Meklenburgske Kurant-Dukater til 2 R. efter vor Møntfod, skønt de er $2\frac{0}{10}$ slettere, saa de fortrænger vor Mønt.

6. Efter Kieler Omslag 1. Februar 1770 bør alle saadanne danske og slesvig-holstenske *Mønter, der ikke gælder saameget* som de er udmøntede for, forbydes og *indkaldes til Møntstederne for at ommøntes til Specier mod 3 l. β Tab pr. Specie, et Tab, som Folk nok kan være tjent med, naar de faar et stabilt Møntvæsen* og kan veksle Specier til 120 R. 40 l. β i Stedet for nu 125 R.

7. Der bør sættes en Frist for denne Indveksling af 6 Maaneder fra 1. Februar 1770 at regne.

8. Altona maa paa Grund af Naboskabet til Hamburg være undtaget fra Forbudet mod fremmed Mønt.

9. Obligationer bør lyde paa Specier eller grov Kurant; lyder de paa anden (forbudt) Mønt, maa de betales i grov Kurant.

10. I Oldenburg og Delmenhorst indføres Specier og Kurant.

11. Respit i 2 Aar fra 1. Januar 1772 for Oldenburg-Delmenhorst, til at bruge Louisd'or.

Ingen vil bestride, at her foreligger en fuldt moderne

Forstaaelse af Mønt- og Pengevæsenets Teknik, fremstillet i korte, knappe, nummererede Positioner, saaledes som det var Schimmelmans Skik. Han skriver til det højforne Rente-kammer, som var det til en af hans Kontorfuldmægtige, hvem han meddelte sine koncise Ordre¹⁾. Intet Under, at Rentekammerets Kontorer er overvældede ganske som nu om Dage Finansministre og Nationalbankdirektører overfor et ganske tilsvarende Valutaspørgsmaal og dets Udredelse.

Man lægger hos Schimmelmans vel Mærke til den merkantilistiske Forbindelse mellem Indførselsoverskud og Møntmetallets Sjældenhed; men har Nutidens Forhold ikke godkendt Indførselsoverskudets uheldige Følger for en fra Metallet løsrevet vaklende Papirvaluta? Schimmelmans lægger dog Hovedvægten — som rigtig er — paa den for store Kreditgivning, særlig til Staten, og den for stærke Udnyttelse af Seddelpressen, som han bekæmper i Overskattedirektionen; dog har han paa dette Sted ikke tilstrækkelig fremhævet den inderlige Forbindelse mellem for stor Seddelcirculation og Import, saaledes som sket i Pl. 8. Juli 1785, til hvilken Sønnen var Ophavsmand.

Finanserne svarede Schimmelmans den 20. November 1769: Det vigtigste er Kursen paa vore Penge „woher sich denn Ew. Exs. soschon oft erzeigte patriotische Gesinnungen und tiefe Einsichten in das innere des öffentlichen Credit- und Wexel-Wesens abermals offenbaren.“

ad 1. Kongen har alt resolveret Udmøntningen af Specier og disses Valuation til 1 R. 10 l. β grov Kurant. Men man befrygter, at Hamburg og andre Nabostæder, som desværre er i Besiddelse af vore Kurantpenge, kan tilveksle sig Speciemønt med $1\frac{2}{3}\%$ Gevinst, og spørger, om det dog ikke var bedre at sætte Specierne til 1 R. 11 l. β , selv om det var mere ubekvemt, og om Hamburgerbanken, hvis Bankospecier er 2 R. $37\frac{1}{2}$ l. β pro Cento bedre end vore, kan vægre sig

¹⁾ Schovelin l. c. I p. 43. Schimmelmans Ordre til sin Kasserer Topff: „De enkelte Punkter nummereres med Tal i Marginen, og om hvert enkelt gives der i faa rammende Ord kort og klar Besked.“ p. 65 ff. om merkantilistiske Teorier og Schimmelmans overlegne Syn paa hele Økonomien.

ved at modtage vore Specier. Det er vigtigt, at Hamburg-Banken til enhver Tid maa tage vore Specier.

ad 2—4 var Rentekammeret enig med Schimmelmänn.

ad 5. At der kun bør modtages dansk Mønt ved de offentlige Kasser, er ved forskellige Lejligheder indskærpet, men man har faaet det Gottorpske, Eutinske, Hamburgske og Lybske Kurant paa Grund af Naboskabet og den indre Lighed med den danske, hvortil for det Eutinske og Gottorpske Kurant kommer det gode Forhold til Rusland med i Betragtning. Men den Meklenburgske Guld- og Sølv mønt var de ikke tilfreds med og enig i et Forbud mod udenlandske Current Ducater og Sølv mønter, dog uden særlig at nævne de Meklenburgske.

ad 6—9. Rentekammer-Collegiet foretrækker *fremfor en offentlig* Indkaldelse af de reducerede danske og slesvigholstenske Mønter at lade Amtsforvalterne tilbageholde dem i Kasserne og *i Stilhed afgive* dem til Mønten til Omsmelting til Specier eller grov Courant.

ad 10—11. I Oldenburg og Delmenhorst synes Collegiet ikke den danske Mønt har noget at gøre!

Hertil bemærkede Schimmelmänn den 6. Marts 1770 bl. a.: Ved 1 R. 11 l. $\beta = 1$ Specie forringer man Kurant mønten mod Banco, medens det jo netop var Meningen at forhøje den. Naar *Hensigten med hele Operationen var at gøre Specier almindeligere og Kurant mønt færre*, saa vilde en Kurs af 1 Sp. = 1 R. 10 l. β netop fæstne sig, og man vilde ikke være fristet til at indveksle Specier mod Kurant. Hamburg Bank kunde efter Forliget i Slesvig 1768 ikke vægre sig ved at modtage vore Specier¹⁾.

Baggrunden for Schimmelmännns hele Forslag var Forholdene i Hamburg, den By, hvis Økonomi han kendte ud og ind fra sit Ophold dér som Storkøbmand, inden han 1761 kaldtes til Danmark for at bringe Orden i vore Finanser. I Hamburg havde man i Løbet af 17-hundredaarstallet fortsat Udmøntningen af Specier, saaledes 1730, 35, 48, 61, 63 og

¹⁾ R. A. Mynte (Correspondance —) Protokol D 1. Februar 1768—4. Juni 1771.

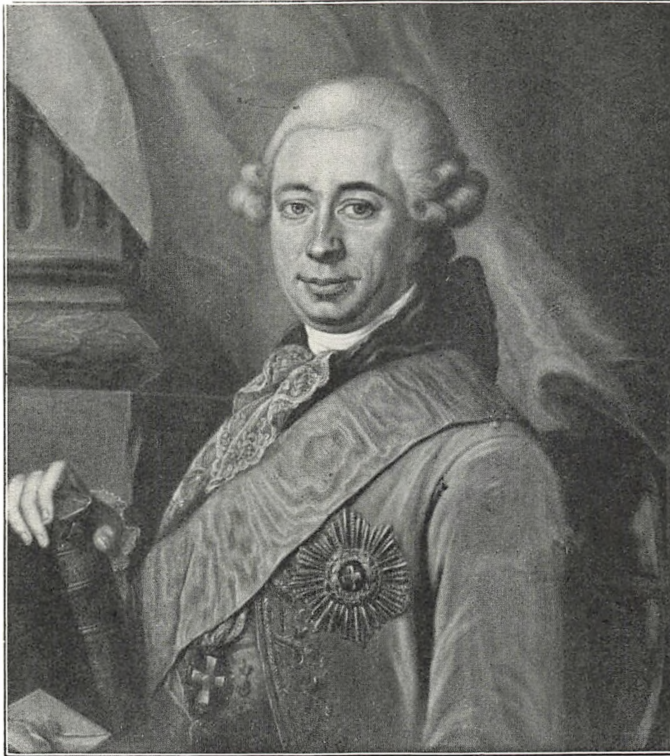
64, men saasart Specierne forlod Banken, gik de i Smeltedigelen. For at sætte en Stopper herfor, indførte man efter Tilskyndelse af St. Mikælskirkens Bygmester, Arkitekt Ernst Georg Sonnin, Sølvbarrefoden som det faste Grundlag for Bankens Fond, saaledes at alle Bankens Thalere blev indsmeltede til Barrer og henlagte i dens Kælder. Ved denne Foranstaltning led man et ringe Tab, hvorfor 1 $\frac{1}{2}$ fint Sølv, der hidtil bestod af 9 fuldvægtige Specier eller 27 $\frac{1}{2}$ lybsk Banco (altsaa 54 $\frac{1}{2}$ dansk Species), blev sat til 27 $\frac{1}{2}$ 10 l. β , som af Schimmelmänn nævnt. Kun et mindre Antal Specier blev tilbage i Omsætningen til Betaling af saadanne Afgifter, der skulde betales i Specier, f. Eks. Told. Herved fremkom den af Schimmelmänn omtalte Mangel paa Specier, der føltes saa meget mere, som der var Overflod paa Kurant, særlig dansk. Idet man i Hamburg plejede at tage fremmede Thalere helt ned til en Fod af $9^{11}/_{27}$ Stkr. paa $\frac{1}{2}$ fin, hvorved der altsaa opstod et Mellemrum i Speciernes Indhold fra 9 over $9^{1}/_{4}$ til $9^{11}/_{27}$ Stkr. $\frac{1}{2}$ fin, havde man herhjemme under Frederik V og Christian VII valgt en Mellemfod for Specien af $9^{1}/_{4}$ Stkr. paa $\frac{1}{2}$. Overfor Bankens seneste officielle, om end langt fra faktiske Sølvfod 27 $\frac{1}{2}$ 10 l. β eller $9^{5}/_{24}$ Stkr. $\frac{1}{2}$ fin, stod den danske Specie kun $1^{1}/_{24}$ eller ca. $1/2$ $0/0$ ringere, og der var altsaa ingen Fare for, at den ikke skulde blive modtaget i Hamburgs Bank, saa meget mindre som Banken som nævnt modtog langt ringere Specier som Banco. I grov Kurant var den 3 $\frac{1}{2}$ 11 β $9^{27}/_{37}$ pf., i Lybskskillinger 3 $\frac{1}{2}$ 14 β $3^{9}/_{37}$ pf. værd og blev overalt taget for 60 β Kurant (120 β d.)¹⁾. Det var saaledes ikke helt uberettiget, naar Rentekammeret over for Schimmelmänn hævdede, at Specien burde sættes til 1 R. 11 β i Stedet for 1 R. 10 β .

Imidlertid indtraadte der under Struensee-Perioden en Standsning i Schimmelmänn Bestræbelser og Virksomhed.

Vel havde Struensee til at begynde med ikke turdet bryde med Schimmelmänn, skønt denne hørte til det af Struensee fortrængte Bernstoff'ske Parti. Man ansaa Schimmelmänn for

¹⁾ O. C. Gaedecheus: Hamb. Münz. und Medaillen III, Hamburg 1854, p. 196–7, jfr. Med. Nr. 6 og 2111.

uundværlig og var til en vis Grad imponeret af hans Stilling som den store Forretningsmand. Men den 29. Maj 1771 omdannede Struensee Rentekammeret til et Finanskollegium. Samtidig afskedigede han Schimmelmann og udnævnte sin

Heinrich Carl Schimmelmann.

ældre Broder, den meget dygtige preussiske Professor og danske Justitsraad Carl August Struensee til Finansdeputeret. Den 18. Juni 1771 fik Knoph Meddelelse fra Finanskollegiet om, „at Hs. kgl. Maj. haver privative(!) overgivet til Hr. Justice Raad Struensee som Deputeret i det kgl. Finans Collegio alle til Myntvæsenet henhørende Sager, hvorfor Mynt Direktøren i alle Mynten betræffende Ting allene har at henvende sig til ham.“ Dagen forinden var der derhos faldet en

kgl. Resolution, hvorved Knoph tillagdes Prædicat af Myntdirektør og Overopsynet med alle Møntværksteder. Justitsraaden ønskede øjensynlig at stille sig paa en god Fod med sin nærmeste Underordnede i de vigtige Møntsager. Iøvrigt mærkede man ikke synderlig til nogen ledende Haand paa

CARL AUG. v. STRUENSEE.

Königl. Preuss. Staatsminister.

dette Omraade i den korte Struenseeske Periode. Man mærker derimod nogen Trang til Kontanter. Den 14. Novbr. 1771 fik Knoph Ordre til at mønte for 200,000 R. Dansk Kurant i Specier, beregnet til 1 R. 20 β Kurant pr. Specie, som han den 2. Dcbr. fik Besked om at aflevere til Banken. Banken sendte 20,000 R. Kroner og 34,000 R. reducerede 2- β til Lege- ring af Brandsølvet til Specierne, men hvad der er nok saa karakteristisk er en Ordre af 20. Nvbr. om Aflevering af Sølv tøj fra Christiansborg og Rosenborg til Mønten! Der ud-

møntedes da ogsaa bl. a. af Kander, Thedaaser, Spølkummer m. m. fra Sølvkammeret i 1771—2 noget over 145,000 Stkr. Species.

Natten mellem den 16. og 17. Januar 1772 var Struensees Æra forbi; hans Broder Justitsraaden blev fængslet samme Nat: mod ham søgte man ogsaa Beviser fra Møntvæsenets Omraade. Den 30. s. M. afkrævede man Knoph Efterretning om de under Justitsraad Struensees Bestyrelse foretagne Operationer. Navnlig var man nysgerrig efter at faa at vide, hvorledes det forholdt sig med 20,000 R., der i Henhold til kgl. Resl. af 7. Januar umiddelbart før Katastrofen var afleveret til Kabinettet „in Abschlag auf das von dem Hof-Intendant an die Münze gelieferte Silber“. Ligeledes forlangtes efter

Finans-Collegii mundtlige Resolution Underretning om Møntens og Bankens Mellemværende; Inkvisitionscommissionen ønskede Knophs Redegørelse om de 20,000 R., som man havde bragt i Erfaring, var modtagne af Justitsraad Struensee i Banken. Der kom dog øjensynlig intet ud heraf og Knoph fik Generalkvittering for, hvad der var passeret i Struenseeiden; C. A. Struensee gik efter sin Løsladelse i preussisk Tjeneste.

Schimmelmänn, der havde følt sig højst utryk under Struensee og ikke med nogensomhelst Tillid havde arbejdet sammen med denne den korte Tid, Struensee beholdt ham i sin Tjeneste, vendte nu tilbage og genvandt sin forrige Indflydelse paa Finanserne, derunder paa Møntvæsenet.

Den 29. Oktober 1772 nedsattes en Finanskommision under Arveprins Frederiks Forsæde med Høegh-Guldberg som Sekretær; Schimmelmänn var Medlem. Den 11. November besluttes det her, at Sølv et fra Kongsberg ikke skal sendes herved men møntes til 8 og 24 β i Norge. Dette stemte just ikke med Sidstnævntes tidligere forfægtede Synspunkter, men var vel nok mere fordelagtig for Kassen. Det følgende Aar blev der her i København udmøntet henimod 20,000 R. i 8 β 9 lødige $\frac{1}{2}$ fin 11 $\frac{1}{3}$ R. og i 1774 c. 94,000 R. daarlige 2 β 4 lødige $\frac{1}{2}$ fin 16 R. 89 β . Den af Justitsraad Struensee indledede Forhandling med Bauer & Sohn i Hamburg om Indsmeltning af reducerede 2 β blev standset. I alt dette kan man formentlig se det nye Regimes Bestræbelser for at skaane Kassen for Udgifter. Men snart vendte Schimmelmänn tilbage til sine tidligere Ideer eller fik i hvert Fald sine Kolleger i Regeringen stemt mere lydøre for disse. Den 1. Maj og 13. Juli 1775 udgik Plakater om Indkaldelse af gamle Kobber- $\frac{1}{3}$ - β og reducerede 2- β . Den 21. December 1775 oplæstes i Finanskommisionen de Grundsætninger, hvorefter hele og halve Specier skal møntes og indføres baade som en Kurantmønt og som en Bancopenge¹⁾. Disse Grundsætninger var selvfølgelig Schimmelmännns og udformede i et Forslag, dateret 15. s. M., som kom til at danne Grundlag for en Forestilling til Kongen af 27. s. M.²⁾ „angaende Spe-

¹⁾ R. A. Finanskommisionens Deliberationsprotokol.

²⁾ R. A. Ujournaliserede Møntsager 1771—80.

cies Udmyntning i Stedet for Courant samt om Speciers bestemmende Forhold til Courant-Mynt til deres nyttigere Circulation.“ Herefter skal:

1) møntes hele og halve Species i Stedet for Kurant.

2) 1 Species sættes til 1 R. 22 β Kurant; — Schimmelmänn havde her øjensynlig bøjet sig for Rentekammeret, der som foran nævnt ogsaa havde den virkelige Værdi for sin Mening. —

3) Specierne i Kasserne og Banken modtages efter Vægt.

4) i Kasserne haves Vægtlodder fra $\frac{1}{2}$ —500 Stkr. Species.

5) Particulære kunne lade mønte $\frac{1}{1}$ og $\frac{1}{2}$ Species, $9\frac{1}{4}$ Stkr. $\frac{1}{2}$ fin.

6) alle reducerede $\frac{1}{2}$ Stkr. være lig 15 β , 12 β lig 10 β , 6 Stkr. 2 β lig 5 Stkr. og disse sidste forvises til Brug i Vestindien.

Det var i alt væsentlig Schimmelmännns tidligere Tanker og Forslag.

I disse var Møntdirektør Knoph i det Hele enig; til de enkelte Poster knyttede Finanserne følgende Bemærkninger:

ad 1). Møntomkostningerne var ringere paa Specier end Kurant og udgjorde en Forskel fra 2—5 $\frac{0}{10}$, men det vigtigste var, at nymøntet *Kurant* ikke kunde holdes afsondret fra den gamle, men undergik samme Misbrug med Kippen & Wippen; *den større Mængde af denne Mønt, som fra Tid til anden samler sig for hyppigt paa Vekselplasserne i Hamburg, maatte derhos ikkun forøge Tabet paa Kursen, hvorimod de danske Specier, uagtet deraf $9\frac{1}{4}$ Stkr. udpræges paa $\frac{1}{2}$ fin, medens Hamburg ikkun slaar 9 Stkr. af $\frac{1}{2}$ fin (?), efter det Gottorpske Forlig stedse gælder for fuld Hamburg-Banco og følgelig aldrig kan forværre Kursen, men nødvendig maa holde samme al pari, saalænge Landet deraf haver den fornødne Mængde til Udtælling til Fremmede. . .*

ad 2) Ved denne Post er særdeles at anmærke, at *Specien* efter Hensigten af Schimmelmännns Forslag *ikke skulde tjene til en separat Banco-Mønt*, men ikkun dertil være brugelig i fornøden Fald. Møntdirektøren har anset Tingene fra en modsat Side og antaget, at der skulde oprettes en Speciebank. Under denne Forudsætning har han da holdt det fordelagtigere at

bestemme Værdien af 1 R. Sp. = 1 R. 20 β i Stedet for 1 R. 22 β Kurant, eftersom Specien derved nødvendigen mere maatte forblive en særskilt Vekselmønt ved det der da var 15 β Tab pr. $\frac{1}{2}$ fin i at udgive Specien som Kurant til 1 R. 20 β , hvilken Sætning er oplyst ved Eksempler fra den hollandske Bank og andre. Disse af ham udførlig forklarede og beregnede Omstændigheder tjene dog ikke mindre til Bevis for Forslaget: 1 Sp. = 1 R. 22 β , fordi der *ikke sigtes til at gøre en separat Bankmønt, men tværtimod at sætte den med Fordeel i daglig Roulance* og dertil er dens nærmeste Lighed til dens virkelige indvortes Gehalt samt den ubetydelige Fordel ved at udgive den til ovenansatte Værdi, som dog kun udgør $3\frac{1}{2}$ β pr. $\frac{1}{2}$ f., bleven eragtet nyttigst, ligesom derved Speciernes Udførsel maaske for endeel kunde forhindres og fremmede bevæges til at betale Landet med denne Mønt, som da for Undersaatterne havde alle ovenforklarede Fordeele, hvorimod med samme Summer i den udvejede og beskaarne Kurantmønt ikke den sande Værdi af Sølv blev indbragt.

ad 3 og 4). Det eneste Middel mod den svigagtige Kippen og Wippen bliver Vejning. Følgelig bliver kun fuldvægtige Specier modtagne i de kgl. Kasser og *Vægtlodder* maa gøres almindelige. Herved kunde ej tages Vægten paa Stadens Justerkammer for Prøvesølv, men Richtpfenningen paa Mønten, i Banken i Hamburg og Københavns Bank, der er overensstemmende.

ad 5). Naar Møntdirektøren har anført, at Specier med større Fordeel for Kgl. Regning kunde slaas, men Particulare ikkun mod indleverende erholdt Banco-Penge, hvoraf Specier var den faste Grund, forudsætter det ligeledes, at en Specie-Bank var indrettet, som for Nærværende ikke er Hovedhensigten, men alene til Publici almindelige Fordeel at bringe fuldvægtig og usviget Mønt i Omløb deels ved at uddrage den kippede og udvejede Kurantmønt, deels ved at give Publicum Anledning til for det i Handelen erholdte Sølv at forsyne sig med en saavel i Vekseludtællingen som og i daglig Omsætning lige nyttig Mønt, hvorved særdeles saadanne Tider er tagne i Overvejelse, da Kurantmøntens For-

mindskelse satte den paa Vekselplassen i saa høj Pris, at Specier fremfor Banco-Penge maatte søges, fordi de tillige tjene som Kurant til Udtællinger, som er bestemte at skal ske i Kurant. Til denne for Landet højst nyttige Hensigts Lettelse, er Møntelønnen nøje beregnet — naar Slagskatten og Udgiften til Stempelskæreren eftergives, hvilket vi saa meget mere tør foreslaa, som foruden denne Eftergivelse ved Kurantmønten endnu er et Tab i Omkostninger af 3—4 $\frac{0}{10}$, hvornæst de ommeldte Fordele med Specie Kursering ikke vilde opnaas. —

Derefter indstilles samtlige Poster af denne *Plan til Møntvæsenets bedre Regulering* til Kongens Decision og Udkast til Forordning vedlægges. —

Denne Plan gik altsaa paa ingen Maade ud paa at opheve eller fuldt ud fjærne Kurantmønten og gøre Specien til eneste Omsætningsmiddel, ja Planen gaar end ikke ud paa at indføre Specien som Hovedmønt, men kun paa i nogen Grad at begrænse Kurantmøntens Betydning, afstive Seddelpengene og knytte Kuranten til Speciemønten i en fast bestemt Kurs, hvorved man haabede at modvirke Valutaens uheldige Svingninger paa Hamburgs Børs. Man maa derfor holde for, at *Kurantmønt vedblivende var Landets Mønt* og Specien kun en Kurantmønt til 122 β d. Kurant, der i Nødsfald kunde bruges som den Værdimaaler, man stadig havde bestemt Kurantens Værdi efter, nemlig den ikke som Mønt tilstedeværende Specie, der var lig ca. $\frac{1}{9}$ af en Mark fint Sølv.

Vel er Aaret 1776 et betydende Tidspunkt for Møntvæsenets Udvikling, men dog ikke epokegørende som Aaret 1788, da man efter lange Overvejelser og Diskussioner proklamerede Specien som Hovedmønt i Hertugdømmerne og indrettede en Speciebank, idet man dog begik den store Fejl ikke at indtage et fast og urokkeligt, utvetydigt Standpunkt i Valutasagen, det farligste man kan. Man kunde ikke bekvemme sig til helt at bryde med Fortiden; man hang stadig ved Kuranten og lod den klæbe ved Specien, selvfølgelig fordi man som saa ofte før ikke kunde eller vilde bære den betydelige Udgift ved Møntning af Specier af Brandsølv fra Kongsberg eller Købesølv eller ved Indkaldelse og Ommønt-

ning af den iøvrigt stærkt reducerede Kurantmasse til Specier. Som Frederik II i sin Tid ikke vilde tage denne Udgift for at rense Landet for Uoverensstemmelsen mellem lybsk og dansk Mønt, hvorved hans Reform paa dette Punkt blev paa Papiret, saaledes førtes Reformen af 1788 heller ikke til Bunds.

Men i 1776 var man i hvert Fald ikke kommen ud over Kurantmønten, selv om man møntede Specier. Det viser tilstrækkeligt den Forordning af 2. Januar 1776¹⁾, der blev Slutstenen paa Knoph og Schimmelmans Forslag, samt Finanskommissionens og Finanskollegiets Overvejelser.

I denne Forordning udtaler Kongen, at da der havde været Misbrug med den ringere Kurant, saa vilde han nu forsyne *Undersaatterne* med saadan Mønt, der ikke kunde være nogen Ulejlighed underkastet, men endog til alle Tider have en sikker og uforanderlig Værd i Udtællinger til Fremmede. *Derfor vilde Kongen mønte Specier, hvori de bestandig kunde eje en uforanderlig Sum af Hamburger Banco-Penge i Udtællinger til Fremmede og af Kurant i Betalinger til deres Medborgere.* I sidstnævnte Henseende fastsættes en Specie ved Betalinger til Offentlige Kasser, i Banken og i Handel og Vandel til 1 R. 22 β Kurant. For at modvirke Kippen og Wippen, skal Specierne tages efter Vægt ved de offentlige Kasser, og der udgives Vægte fra $\frac{1}{2}$ til 500 Specier, som man overalt skal kunne købe. Particulair maa mønte Specier mod 2 β pr. Specie, $2\frac{1}{2}$ β for 2 halve Specier, idet Kongen eftergiver Slagskatten. Paa alle Mønter skal stedse have Forraad af Specier, som enhver kan faa for indleveret Sølv og Mønteløn, $9\frac{1}{4}$ Stkr. af $\frac{1}{4}$ fin.

Allerede den 23. Januar 1775 var der efter Overskattedirektionens Anmodning udgaaet Ordre til Møntværkstederne i Riget om at standse al Udmøntning af Kurant, „formedelst den overmaade Mængde af Couranter formenes at være til Hinder for Vexel-Coursens fordelagte Bestemmelse“. Hen

¹⁾ Schous Forordninger 3. Udg. VI. Kbhvn. 1822, p. 57. E. Collin: Om Rigmønt og Courant, Kbhvn. 1855, Bilag 25. I Collins Gen-givelse er urigtig anført, at ved Kontraktens Opfyldelse skal 1 Specie regnes for 1 R. Kurant; i Christian VII's Frdgr. og aabne Breve for Aar 1776 p. 4 staar selvfølgelig 1 R. 22 β Kurant.

i December s. A. begynder Undersøgelserne af Vægtlodder og Richtpfenning paa Mønten, i Banken, hos asiatisk Kompagni, paa Magistratens Justérkammer m. v. Specielodderne skulde være færdige til Nytaar. Det tegnede saaledes til travle Tider paa Mønten, naar Specier skulde præges, Lodder justeres o. s. v. Knoph, der havde haft betydeligt Arbejde med Indretning af Møntstederne i Rethwisch og Altona, blev betænkelig og ansøgte 5. Dcbr. 1775 paa Grund af Alder og svækket Helbred om Hjælp til sit Embede, at en ung Mand dertil vælges; han vil blive ved, saavidt hans Helbred tillader det, men vil dog henstille til sin Tid at forestilles (hos Kongen) til et mindre besværligt Embede, dog med samme Løn til Underhold for sig med Kone og 7 Børn! Knoph fik i September 1778 Studiosus Michael Flor, den senere saa kendte Møntmester i Altona, til Fuldmægtig og takker 30. September 1782 for Finans-Collegii Naade at ansætte hans Søn Truels Lyng Knoph i samme Stilling. Den 16. November Aaret efter blev Knoph fritaget for Møntmesterstillingen i København, men vedblev at fungere som Møntdirektør. — I 1775—77 blev der nu alligevel ikke saa stor Grund for Knoph til at forskrækkes, thi den store Specieudmøntning udeblev for denne Gang. Her i København blev det i hvert Fald kun til lidt over 41,000 Stkr. Specier.

Der kom ikke noget ud af de store Løfter; ingen Vægtlodder kom i Brug, saaledes som senere i 1788. Derimod blev der møntet ikke saa lidt Kurant, saaledes 1779 ca. 15,000 R. i 24 β for Banken paa 3 Stempler af Bauert, 1778—82 ca. 30,000 R. i 2 β dels for Kongens, dels for Bankens Regning paa Stempler af samme Medaillør, 1779—82 ca. 25,000 R. i Kobber 1 β , der oprindeligt foranledigedes ved den Mængde konfiskerede Kobber-Brændevinsredskaber, som man mente paa denne Maade at kunne realisere og skille sig af med; endelig sloges i samme Aar ca. 80,000 R. i Sølv 1 β for Zahlkammerets og Bankens Regning. Det var som om den ældre Schimmelmänn henimod sit Livs Afslutning ikke mere kunde gennemføre de Ideer, han selv fremsatte, i hvert Fald for Møntvæsenets Vedkommende. Der blev vel i 1779—80 endnu her i København udmøntet en Snes Tusinde R. Specier,

men det havde jo ingen Art til Fuldførelse af det i 1776 lagte Program. Schimmelmann, der i sine sidste Aar havde været svagelig, havde ikke kunnet dæmme op for den voksende Seddelmasse. Kort før han den 15. Februar 1782 døde i en Alder af 58 Aar, havde han paa det indstændigste advaret mod de mange Sedler. Den gode klingende Mønt havde han ikke evnet at skaffe Landet.

Faa Aar efter, den 14. April 1784, tilegnede Kronprinsen sig Regeringsmagten og Guldberg maatte vige. En af de første Handlinger, den ny Regering foretog sig, var at lade Finans-

Bauerts 24 ð til Chr. VII's Kroning.

og Pengeforholdene grundigt undersøge ved Schimmelmanns Søn, Ernst Schimmelmann. Der udarbejdedes en Oversigt over hele Stillingen, som dateredes den 28. Juni 1785¹⁾, der resulterede i den højst vigtige Plakat af 8. Juli s. A. som indeholdt en fuldstændig Plan til Pengevæsenets Forbedring og Statsgældens Afbetaling. Resultatet af hele denne Overvejelse blev for Møntvæsenets Vedkommende kgl. Resl. 8. November 1786, hvorefter der skulde oprettes en Speciebank i Altona og for denne møntes 1,100,000 R. Specier, men Reformen traadte først i Kraft 1788 og ligger derfor udenfor dette Værks Ramme, idet Formaalet for dette Arbejde alene er at føre Møntvæsenets Historie op til dette for Ud-møntningen epokegørende Aar.

Overfor hele Spørgsmaalet om Indførelsen af Speciemønten enten ved Siden af Kurant eller i Stedet for Kurant blegner selvfølgelig de andre Sorter Mønt som Bagateller:

¹⁾ Schovelin l. c. II, p. 108 ff, Nathanson l. c., p. 84 ff.

Den 28. April 1767 fik Knoph Ordre til at mønte til Christian VII's Kroning 800 R. *Udkastnings-Rigsorter*, hvortil Bauert forfærdigede Stemplerne (pag. 145).

Bauerts Kurantdukat, $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{1}$ Krone til Christian VII's Fødselsdag 29. Januar 1771.

For Bankens Regning møntedes i 1779 ca. 15,000 R. i 24 β og i 1782 møntedes for ca. 3000 R. af samme Møntsort.

Den 8. Januar 1771¹⁾ fik Particulær Cammeret og Knoph Ordre til at lade udmønte 120 Kurant-Dukater af sædvanlig Gehalt og 1000 R. *Kroner*, nemlig 1000 hele og 1000 halve $13\frac{1}{2}$ -lødige $10\frac{2}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin. Bauert maa haste med Stemplerne, dog at de blev forsvarlige. Den 8. Februar fik Knoph Kongens Ordre til at slaa endnu 10 Sæt Kurantdukat, halve og hele Kroner af de til sidste Geburts Fest slagne og at

¹⁾ R. A. Mynteprotokol D. 1768--71.

lade Pladerne vel skure og Stemplerne polere, hvorefter disse sidste skulde afleveres til Rosenborg; de maatte nøje opbevares for at der senere kunde tages Efterpræg. Det var de sidste Kroner, der udmøntedes i Danmark før Kronemøntens Indførelse.

Her i København møntedes ogsaa senere 1783—84 *Kurantdukater*, ialt 12,476 Stkr.¹⁾ paa 2 Par Stempler af Bauert med Aarstal 1783, hvortil de Coninck & Rejersen leverede Guldet, tildels i „Johannisser og Guldmoherer“, der skulde betales i Hamburger Banco²⁾. Om Betimeligheden af *Guldudmøntning*, der dog særlig fik Betydning for Altona-Mønten, findes en længere Udvikling i en Betænkning til Kongen fra Aarene 1783—84³⁾, hvori opstilles følgende 2 Spørgsmaal:

1) Om det er fordelagtigt at have Guldmønt og forsyne Landet med Kurantdukater?

2) Om det er tienligt p. t. at lade mønte disse Dukater her i København eller i Altona og om vi da selv skal lade mønte eller mod Slagskat lade andre uden Indskrækning mønte i Altona Kurantdukater eller om det medførte mindre Ulejlighed at tillade saadan Udmøntning i Guld, naar de paa-gældende skulde aflevere Dukaterne i den københavnske Bank?

ad 1. Finanskollegiet tror ikke, det vilde være fordelagtigt for Landet med en alt for stor Mængde *Kurantdukater*, siden samme *ikke er hver Mands Brug, dog som det er en meget bekvem liden og yndet Mønt, som stedse har kurseret med dansk grov Kurant*, formener vi deraf vel kunde møntes foruden ca. 285,000 R., som i Aarene 1782 og 83 er udpræget, endnu 285,000 R., siden disse tvende Summer ikkun udgør den 7. Deel af den Sølvmønt, nemlig 4 Mill. R., som i de sidste 12 Aar fra 1771 til denne Tid er udmøntet, og hvoraf formodes, at de i de sidste Aaringer fra 1779 til denne Tid møntede ca. 1,600,000 R. endnu skulde være i Circulation i Danmark, Norge og Holsten.

ad 2. Disse Mønter maa *helst udmøntes af andre* mod Slagskat i Altona, hvorved Kongens Kasse kan vinde $1\frac{1}{2}\%$.

¹⁾ M. A. Hæfte uden Titel med Oversigt over Udmøntninger i 18. Aarh.

²⁾ R. A. Finans Collegii Myntjournal.

³⁾ R. A. Ujournaliserede Møntsager 1781—1805.

Hvorimod om de for Kongens Regning skulle udmøntes og Guld det dertil i Hamburg eller Holland indkøbes, kom saa mange flere Banco-Sedler i Circulation, hvorved Kursen, som paa nogen Tid har begyndt at falde 11—12 $\frac{0}{100}$, vistnok igen vilde stige, og dets foruden kom den kgl. Kasse til at tabe ved Guldmønten ca. $7\frac{1}{3} \frac{0}{100}$, medens Hamburgerne derimod, som betaler Guld det med grov Kurant, vinder nogle $\frac{0}{100}$. Vi kan derfor ikke efter vor Indsigt tilraade, at der af Deres Majt. for nærværende Tid skulde møntes store Summer enten af Guld eller Sølv, thi paa Guld det tabes som nævnt $7\frac{1}{3} \frac{0}{100}$ og paa 24 β : $13\frac{5}{8} \frac{0}{100}$ og paa 4 β : $14\frac{5}{8} \frac{0}{100}$.

Dog maa vi derhos tilstaa, at man foruden de anseelige Summer, der er og bliver møntet i Kaaber, for nærværende Tid behøver nogen Sølv mønt foruden den som maanedlig udmøntes paa Kongsberg. Men at lade deraf udmønte stor Qvantitet, saa længe Kursen er saa høj, tør vi ikke tilraade, saa meget mindre som man ikke saa længe der er 10 à 11 $\frac{0}{100}$ Fordel ved at udføre eller indsmelte Barre Sølv mønt, kan formodes at beholde den i Landet eller Circulationen. Men naar vi, som man haaber og ønsker, snart kan naa vor Handels Balance og Kursen derefter naturligvis bliver al pari . . . , da er det den rette Tid at lade mønte, især Sølv mønt, som i Landet er alle Tider den nyttigste og brugeligste for de fleste, efterdi vor Mønt da ikke med Fordeel kan udføres af Landet eller indsmeltes.

At Deres Majt. i Henseende til den store Penge-Mangel som hidindtil har været og endnu er, har tilladt, at der i Altona imod Slagskat er bleven udmøntet Kurantdukater, har man og set at medføre sin Nytte; thi deraf er allerede kommen en Deel i Circulation og under de indkomne Lottopenge er deraf indleveret i Altona Banque 13,711 R. i Kurantdukater. Det var det bedste, om Folk indleverede Dukater i den københavnske Bank, men paa den Kondition kan ingen uden Tab lade mønte, saa meget mindre, som den under 2. December 1782 udgangne kgl. Placat tillader Alle og Enhver uden Vilkaar og Betaling at erholde udmøntet paa Mønten i København og paa Kongsberg grov Kurant og Kurantdukater, men ingen har villet slaa Kurantdukater, fordi det giver Tab.

Guldet i disse Dukater er udbragt til en højere Værdi mod Sølvmetallet end i andre Lande og de vil derfor jage Sølvmetallet ud af Landet, fordi de danske *Kurantdukater* ikke ligesom de fremmede Guldmønter have nogen foranderlig Kurs stykkevis i Hamburg, men *kursere lige med vor grove Kurant*, med andre Ord vore Kurantdukater var ikke som al anden Guldmønt at betragte som en Vare i Forhold til den almen antagne Værdimaaler, Banco- eller Speciedaleren, men var sat i en fast og urokkelig Forbindelse med Sølvmetallet ved at sættes til 2 R. Kurant. —

I Efteraaret 1771 fik Knoph Ordre til for Asiatisk Kompagni at mønte *Pilarer eller Piastre* efter spansk Stempel.

Bauerts Piaster 1771
(slaaet paa Mønten i København).

Bauert udarbejdede Stemplerne, men da de ikke havde den tilstrækkelige Finhed og Tydelighed i Udprægningen, fik han en Røffel og maatte lave dem bedre.

Der udmøntedes 543 Stkr. I 1773 blev der paany Spørgsmaal om Udmøntning af disse Mønter. Det oplystes af Knoph, at Asiatisk Kompagni aarlig negocierede 4 à 500,000 R. i denne Mønt hos fremmede, og det undertiden til meget høje Priser. Idet Møntdirektøren havde fundet sig foranlediget til at henlede Opmærksomheden herpaa, naturligvis for at insinuere sig, blev der for Overskattedirektionens Regning, selvfølgelig i den Formening, at her var noget at tjene, i 1774 af Brandsølv fra Zahlkassen præget 44,900 Stkr. 14 Lod 8 Gren fine, $8\frac{2}{3}$ Stkr. paa $\frac{1}{2}$ brutto, med Stemplerne fra 1771, idet ingen Eksemplarer kendes med Aarstal 1774. Knoph

havde udtrykkelig tilraadet den ovenanførte Møntfod, der stemte med Udmøntningen i 1771. De udmøntede Piastre afleveredes i Banken, der jo var Kongens. At Forretningen ikke maa have været helt ufordelagtig, kan man se deraf, at Overskattedirektionen paany i Maj Maaned 1777 gav Ordre

Spansk Piaster 1770.

Spansk Piaster 1772.

til Udmøntning af Piastre, denne Gang 50/m Stkr. paa Kongsberg, der betaltes med 30,000 R. i klingende Mønt og 20,000 R. i smaa Bancosedler. Man ser straks ved Sammenligning, at denne sidste Udmøntning noget afviger fra de to første, idet Mønten er noget større i Blanketten (se under Kongsberg Møntsted) og lidt bedre udførte. De blev skaarne af Stempelskærer Anders Lunde.

Til Sammenligning bemærkes, at den spanske Piaster efter Lov af 29. Maj 1772 skulde veje $\frac{3}{17}$ castiliansk Mark, $8\frac{1}{2}$ Stkr. paa den $10\frac{5}{6}$ Dinar fine Mark; hvert Stk. skulde her-

efter veje 27,064 fr. Gram, indeholdende 24,433 gr. f. S. Gennemsnitlig vejede de kun 26,834 gr. med 24,038 gr. f. S. Den danske Piaster vejede 26,983 gr. med 24,359 gr. f. S. Den var altsaa ikke af ret Vægt, men paa den anden Side heller ikke særlig slet overfor Gennemsnitsvægten af de faktisk roulerende Mønter, men der var jo dog alligevel en, om end ikke ret stor, saa dog sikker Gevinst eller i hvert Fald intet Tab, hvad der i Virkeligheden betød det samme som Gevinst paa en Tid, da Sølv mønt herhjemme kun kunde udmøntes med Tab, naar der blev Spørgsmaal om 24 β eller lignende noget større Mønt, medens disse Piastre var vel skikkede til større Betalinger. At dette var Meningen, viser Knophs Beregninger og Henstillinger. —

Der sloges endelig en Del *mindre Kurant*: 8, 4, 2 og 1 β af Sølv baade for Kongens og særlig for Bankens Regning. Det var som Regel, naar Banken stod i Bekneb for rede Penge eller som man kaldte det „klingende Mønt“, at man i en Fart paa Mønten maatte have møntet Smaamønt til Indfrielse af Sedler. Thi selv om man havde gjort Sedlerne uindeløselige, var det dog for kompromitterende for Bankens Kredit, om den maatte erklære sig ude af Stand til at veksle de mindste Sedler paa 1 R. Kurant i Skillemønt, som Folk behøvede for at „adskilles“ i Detailhandelen $\circ$: naar Husmoder og Tjenestepige skulde købe ind hos Hørkræmmeren eller Urtekræmmeren om Hjørnet.

Talrige kgl. Resl. og Collegie-Ordre bærer Vidne om, i hvilket Bekneb Banken som oftest befandt sig. De almindelige Udtryk i disse Aktstykker er, at Udmøntningen er uomgængelig nødvendig til Bankens Tjeneste, eller at Kongen approberer disse Udmøntninger til Udtællinger og Circulations Tarv.

Medens 1 β af Sølv sloges 3 lødig $\frac{1}{2}$ brt. 3 R. $16\frac{11}{16}$ β , $\frac{1}{2}$ fin 16 R. 89 β og 2 β $5\frac{1}{2}$ lødig $\frac{1}{2}$ brt. 98 Stkr. = $4\frac{1}{8}$ R., $\frac{1}{2}$ fin 12 R., var det oprindelig Meningen, at 8 og 4 β skulde være af almindelig Kurantfod 9 lødig $11\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin, men da 4 β herved enten ikke vilde blive meget større end 2 β eller meget tynde og saa store som 8 β , hvorved vilde opstaa Irring, blev man enig om at gøre 4 β 5 lødig $\frac{1}{2}$ fin

11 $\frac{1}{3}$ R. Da der derved blev tilsat mere Kobber, kunde de blive af passende Størrelse. For yderligere at undgaa Forveksling, bestemte Resl. 11. September 1783, at de i Stedet for Vaaben paa Reversen med store Bogstaver skulde bære Indskriften IIII Skilling.

For 2 β s Vedkommende maa særlig tilføjes, at der i en Række Aar under Christian VII møntedes 2 β med Frederik V's Navnetræk og Aarstal 1761. Herom hedder det i en Ordre til Mønten af 10. Marts 1767: Efter kgl. Majts mundtlige Befaling skal de i den kgl. Casse indkommende reduc. 2 β formedelst den Ulejlighed, samme i Handel og Vandel fører med sig, ommøntes til 4 lødige 2 β , $\frac{1}{2}$ fin 16 R. 89 β , hvortil kan bruges de forrige i Behold værende Stempler¹⁾. Det var ikke saa underligt, at man undsaa sig ved at sætte nydaterede Stempler i Gang, thi de nye 2 β var slettere end de reducerede, thi de var — endog fra først af inden deres Reduction — udmøntede til 13 $\frac{1}{3}$ R. paa $\frac{1}{2}$ fin. I Henhold til ovenanførte kgl. Ordre vedblev Bauert gennem Aarene troligt at fabrikere Stempler med Frederik V's Navn og Aarstal 1761. Tallet af Stempler gik op til 184 Par og strakte sig lige til 1774. Det er ikke just noget smukt Træk af en Regering, som samtidig var optaget af indgaaende Overvejelser af, hvorvidt Udmøntning af Specier kunde ophjælpe Pengevæsenet, og giver i meget en Forklaring paa, at denne Reform ikke kunde gennemføres; en saadan udkrævede stor Følgerigtighed i Regeringens Handlinger. Selv Overskattedirektionen, hvori Schimmelmänn sad, havde saa sent som i 1774 travlt med at fremskaffe en kgl. Resl. af 22. Juni om Udmøntning af 300/m R. i 2 β af Aarstal 1761; saavidt kom det ikke, men man naaede dog den respektable Sum af 94,500 R. Det maa dog herved indrømmes, at der ikke ved disse Operationer opnaaedes nogen Indtægt for Statskassen; Møntprotokollerne udviser, at Ommøntningen saavist medførte Tab, om end ikke saa stort, som Nymøntning af anden Kurant vilde medføre. Knoph udtalte 9. Juni 1775 at det var ufordelagtigt at finere de reduc. 2 β til Barrer. Det var bedre

¹⁾ R. A. Møntprotokol C. 1760—67.

ved Lejlighed at bruge dem og det deri indeholdte Kobber til Legering af anden Mønt. —

Som sædvanligt blev saadanne undervægtige Mønters rette Indhold opdaget og ved Plakat 1. Maj 1775 maatte man ned-sætte 3 Stkr. til at gælde 4 β og den 13. Juli s. A. maatte man helt indkalde dem fra 1. November s. A. at regne.

Den Mønt, der i dette Tidsrum kom til at spille den største Rolle næst Hovedomsætningsmønten: Specien, blev den mindste Skillemønt: *Kobberskillingen med Aarstal 1771*. Denne blev først udmøntet i Altona; men allerede 1773 antages udmøntet her i København et større Beløb, 54,900 R., foruden 3200 R. $\frac{1}{2}$ β af Kobber¹⁾ uden at dette Beløb dog findes opført i Møntens officielle Mynt Protocol og Journal. Om Udmøntningen af denne Kobbermønt udtalte Knoph i Januar 1773, at den i København maatte være helt ufordelagtig, og i Maj 1773, at „samme *ikke uden Tab kan udmøntes* i smaa Partier“. Naar Kobbermønt *skal* udmøntes, er det derfor raadeligst at kontrahere med en Mand, som sket er med Købmand Olde i Hamburg 1771. „Da denne Kaabermønt ey er andet end Scheide Mønt, saa bør denne saavel som anden Scheidemønt ey tillades Particuliere at mønte for egen Regning, men alene Hs. Majt. forbeholdes. Hvad i Henseende til Udmøntning for Particuliere maatte tillades ved Mønten i Altona, burde ligeledes være tilladt ved Mønten i København.“

I Forbindelse med Spørgsmaalet om Udmøntning af Kobberskilling i København stod Ophævelsen af Brændevinsbrænderiets Forpagtning samt Afskaffelsen af Brændevinsbrænden paa Landet i Danmark, hvorom udkom en Frdg. 2. September 1773. Den 9. s. M. fik samtlige Amtsforvaltere Ordre til at indsende *Brændevins-Kobber-Kedlerne til Mønten*; den 7. Oktober blev det befalet at afslaa Jernringe og Tinlodninger af Brændevinskedlerne inden Afleveringen. Den 18. s. M. fik Knoph Besked om at indsende de første 500 R. i nye Kobber 1 β med samme Præg og Aarstal som de i Altona 1771 udprægede. Af Møntprotokollerne fremgaar, at

1) M. A. Optegnelser; et Hefte uden Titel.

mange Brændevinsredskaber kom til at se Lyset i ny Skikkelse som 1 og $\frac{1}{2}$ β , men dette Kobber var dog ikke helt anvendeligt. Det var meget uensartet og kostede meget at omdannes til Møntkobber. Der maatte skaffes Kobber andetsteds fra, dels fra ovennævnte Købmand Olde, dels ved Opkøb hos Kanalselskabet i Sverige af svenske Kobber-Plåter. Ogsaa Knoph optraadte som Kobberleverandør, idet der 1773 oprettedes Kontrakt med ham om Levering af Kobberplader til 50,000 R. i Kobber β , 500—1500 R. ugentlig. Fra Norge tænkte man sig ogsaa at hente Kobberet til disse Udmøntninger. Netop i denne Anledning har man en Beregning fra 1773, der stiller hele dette Møntningsforetagende i klart Lys:

Efter Kurantfoden til $11\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin kan et $\mathcal{R}$ Garkobber ikke sættes højere end til 24 β d., altsaa et Skip- $\mathcal{R}$ = 80 R. Den ny Kobbermønt er beregnet til 40 β pr. $\mathcal{R}$, altsaa et Skip- $\mathcal{R}$ til 133 R. 36 β . Sammenligner man derimod 2 β 1761 til 16 R. 89 β $\frac{1}{2}$ fin med den nye Kobbermønt, skulde denne udmøntes til 36 β pr. $\mathcal{R}$, 1 Skip- $\mathcal{R}$ til 120 R. — Det var altsaa ikke saa helt mærkeligt, naar man ønskede at bibeholde Aarstallet 1771. Det var med disse Mønter som med 2 β 1761, at man ikke ønskede at publicere, at man stadig i ny Udmøntninger fortsatte den daarlige Møntfod. Lod man Aarstallet forblive det gamle, var det som man kun udsendte nye Leveringer af den nu engang i 1771 udmøntede daarlige Mønt.

Paa den anden Side var „den ny Kobbermønt 75 $\frac{0}{10}$ bedre end de tidligere Kobber $\frac{1}{2}$ β “ fra Christian den VI og Frederik V's Tid, idet disse udmøntedes 128 Stkr. = 64 β af 1 $\mathcal{R}$. Forsaavidt var altsaa den ny Kobberudmøntning ret hæderlig. Konsekvensen heraf var Frdg. 1. Maj 1775, hvorved de gamle Kobber $\frac{1}{2}$ β blev indkaldte. Men Regeringen betalte rigtignok kun 32 β for $\mathcal{R}$, saa en Avance maatte der blive. Beretningen kommer da ogsaa i umiddelbar Fortsættelse af foran omtalte Citat til det mistrøstige Resultat, at den ny Kobbermønt var „10 $\frac{0}{10}$ slettere end de hidtidige Sechslinger (= 1 β d., hvis Møntfod var den samme som 2 β 1761) og de slette 2 β 1761.“

Alt i Alt var det altsaa ikke nogen Udmøntning at prale af!

Forsaavidt man tænkte sig Anlæget af en særlig Kobbermønt i Norge, anfører Beretningen, at jo dér haves Vandkraft til Pladernes Valsning, Udhamring m. m., men Afgangen i Kobberet til Plader og Skrot vilde blive stort. Mange Stempler vilde blive forbrugte m. v.

Den aarlige Produktion af Kobber i Norge anslaaes til 4000 Skip- $\text{\textasciitilde}$. Af disse udførtes c. 3500 Skip- $\text{\textasciitilde}$, hvoraf Kongen fik foruden Told 70 R. pr. Skip- $\text{\textasciitilde}$ = 245,000 R. Vel var det bedre, om Kobberet blev forarbejdet i Landet selv, og Kobberet egnede sig i og for sig ogsaa saa godt som andet Kobber til Udmøntning, selv om der var forskellige Gehalter, men der vilde af det samme Kobber i Mønt ikke kunne paa-regnes udvundet mere end 235,200 R., og der blev altsaa et Tab af c. 4 $\frac{0}{10}$ ¹⁾).

Bortset fra den oplagte Fordel ved de beslaglagte Brændevinskedlers Anvendelse til Møntmetal, kan der ikke vel tvivles om, at Kobberskillingerne dels skulde tjene til Omvekslingsmateriale overfor de mindste Sedler paa 1 R., som Banken allerede ved Frdg. 4. September 1762 havde faaet Lov at udstede, dels foraarsage Banken og dens Ejer, først Aktionærerne, derefter fra 1773 Kongen, saa ringe Tab paa Omvekslingen som muligt. Endelig risikerede man ikke, at de løb af Landet som Sølvpengene, ligesaafor man møntede dem!

At det forholdt sig saaledes fremgaar af talrige Tilkendegivelser. Den 27. April 1781 resolverer Kongen, at der til Circulationens Tarv maa møntes en hel Del forskellig Smaakurant, hvoriblandt Kobber 1 og $\frac{1}{2}$ β i København. Den 28. Oktober 1782 approberes Udmøntning af 20,000 R. Kobbermønt til Afhjælpning af den store Mangel i København paa Sølv- og Kobberpenge. Den 25. November 1782 forestiller Banken Finanskollegiet, at den i Anledning af Vanskelighederne ved at faa de til Bankens Tarv fornødne Kurantpenge indvekslet har indkøbt et Parti Sølv, som den ønsker udmøntet i 2 β , men for at vinde Tid har den foranlediget et klækkeligt Antal af de af Købmand Olde leverede 50,000 R.

¹⁾ M. A.

Kobber-β's Plader uprægede overført her til København for at præges paa Mønten. Den 8. Januar 1783 meddeler Bankkontoret paa Forespørgsel fra Kollegiet, om mere Kobbermønt her i Staden skulde udpræges, at *Bankkontoret til sine daglige Udvekslinger nødvendig behøver 2000 R. ugentlig i Kobber 1 β*, hvis den ikke skal blive stedt i Forlegenhed for klingende Mønt. Kongens Resolution lød paa, at der i København skulde møntes 2000 R. ugentlig til Marts Maanedes Udgang, „da Banken ikke kan undvære disse Mønter til de daglige Udvekslinger og ellers vil savne klingende Mønt og dette vil være uheldigt for Vekselkursen, skønt denne Udmøntning forvolder Kongens Kasse $21\frac{1}{3}\%$ Tab, dels paa Grund af Kobberets høje Pris, dels og fornemmelig paa Grund af den store Udgift til Udhamringen.“

Gamle Knoph fik igen travlt som i den værste Tid under Kurantdukatumøntningen i Frederik V's Dage med at købe Ekstraheste til at trække Valseværket. Billige skulde de Heste være og gode var de ikke, saa der hvert Øjeblik maa korresponderes med de høje Finansherrer om Anskaffelsen af en ny Hest, Erstatning af en gammel Hest, der ikke kunde mere o. s. v.!

Senere paa Aaret synes Kobberprisen at have bedret sig. I en Indstilling til Resolution 3. November 1783 hedder det: „Den store Mangel paa klingende Mønt har foranlediget Finans-Collegiet til, naar Priserne nogenlunde tillod det, at indkøbe Sølv og Kobber for at lade slaa Mønt for Kongens Regning. Saaledes har det indkøbt Kobber til 24 β pr. ₤, og af dette og noget Hyttekobber samt ved Zahl-Cassen i Kristiania beroende Brændevinsredskaber ladet slaa Kobber 1 β paa Kongsberg, endvidere i København indkøbt for 25 β pr. ₤ svenske Kobberplåter samt spanske Piastre, og beder nu om Kongens Approbation paa disse og fremtidige Køb og Udmøntninger i tjenlige Møntsorter“¹⁾.

Senere paa Aaret blev det rent galt. Banken skulde til Maj Maaned n. A. til sine Udvekslinger bruge 450/m R. i Sølv og 65,000 R. i Kobbermønt. Den sidste Sum vil Banken

¹⁾ R. A. Ujournaliserede Møntsager 1781—1805. Finans Collegii Myntjournal.

gerne have af den for Finans Collegii Regning nu forehavende Kobberudmøntning inden Skibsfartens Spærring. Til Sølv-Udvekslingen vil endnu 100,000 R. kræves. Denne Kapital anmoder Bankdirektionen Collegiet om at lade udmønte *meest i smaa Kurant* snarest muligt, eftersom det ikke vil være muligt i Hamburg at opkøbe saamegen Kurant uden at forandre sammes Kurs imod Banco, hvorved Tabet af Banco-Sedler mod klingende Mønt vil blive endnu anseeligere.

Den 30. Juli svarer Kollegiet, at der ikke kan overlades noget af de nu udmøntende 100,000 R. Kobber Mønt, end mindre de forlangte 65,000 R., da de skal fordeles rundt om i Hs. Majts. Riger og Lande. Bliver der noget tilovers, skal Banken faa det! I Henseende til de begærte 100/m R. Sølv Mønt, vil man strax lade foranstalte sammes Udmøntning, saa snart Banken dertil har anskaffet det fornødne Sølv!

Det var jo rent ud sagt en ret uhøflig Afvisning, men den lod Banken visselig heller ikke sidde paa sig!

Den 5. August 1783, — den var ikke mange Dage om at betænke sig paa Svaret — udtaler Banken, at den „*meget ugieerne maa erfare, at den ikke kan overlades nogen Kaabermønt fra Finans Collegio, uagtet Collegium dog fra Banken i de afvigte Aar er bleven forsynet med anseelige Summer, og man efter Finansminister Stemanns Forsikring havde gjort sig Regning derpaa. Den ansøger derfor, at Collegiet vilde føye Anstalt, at af det ved Mønten her i Staden nedlagte norske Kobber strax kunde blive udmøntet og inden næste Uges Udgang afleveret Kobber 1 β og at af de Kobber 1 β 's Blanketter, hvorom Samme vil kontrahere med Købmand Olde, ligeledes for Sammes Regning maatte udpræges Kobbermønt, saaledes at Banken fra disse Steder ugentlig kunde blive forsynet med 3000 R. (eller 1000 R.). Direktionen beder og, at Collegiet vilde beordre Møntmesterne at modtage, hvad Sølv Banco-Contorerne til dem maatte levere for at deraf paa hvert Sted kunde blive udmøntet 50,000 R. udi den Møntsort Samme nærmere vil tilkendegive.*“ Var Afvisningen ubehagelig, var Svaret ligefrem skarpt, navnlig var Henvisningen til de store Summer, Banken havde laant Finanserne, ikke til at tage Fejl af.

Finans-Kollegiet fik da ogsaa for en Gangs Skyld umaadelig travlt. Allerede samme Dag Kollegiet fik Bankdirektionens Tilrettevisning, beordrede det Møntdirektøren til at levere 2000 R. ugentlig indtil videre i 1 β og modtage Sølv, som leveres her og i Altona.

Knoph gjorde straks Forestilling i Anledning af den forcerede Møntvirksomhed her og i Altona. Der maatte ansættes bl. a. 2 Stempelskærerlærlinge, 8 Prægere, 2 Justerere, 3 Smeltere, 2 Smede o. s. v. Kollegiet forskrev gennem Administrationen for Canal-Compagniet 160 Stkr. svenske myntede Kobberplader, Stkr. paa 2 à 4 Dlr. Silfvermynt. Medaillørerne Bauert i København og Wolff i Altona lavede 1 β 's Stempler i Hundredevis. Ikke var det saa underligt, om der under det stærke Arbejdes Hede og Møje løb nogle Fejl med i Farten. Det viste sig, at der var Stavefejl paa Kobberskillingerne, og Kollegiet skrev en Reprimande til Knoph. Denne meldte den 12. Oktober, at førend Collegii Skr. ang. Kaaber- β med urigtigt Præg indløb, var det allerede blevet observeret, at Medaillør Bauert havde af Fejltagelse ladet nedsætte i Pressen et urigtigt Stempel med Paaskrift: 1 SKILLING DANAKE, hvoraf vel en Del var udprægede, førend Fejlen var bemærket, men deraf ikkun faa afleverede, saa at de fleste er bleven tilbageholdte og casserede og de urigtige Stempler strax nedskaaret. I Henseende til det urigtige Stempel med Paaskrift 1 SKILLING DANSKE M · K ·, har derom ingen sikker Oplysning kunnet erholdes, men da der efter Møntmester Lyngs Erklæring aldrig skal være bemærket urigtige Stempler ved Mønten i Altona, saa er det at formode, at Medaillør Bauert ogsaa har begaaet denne Fejl. Møntdirektøren melder at have tilholdt Bauert herefter at bruge mere Forsigtighed ved Stemplernes Forfærdigelse, og at han til ydermere Betryggelse har anordnet, at alle Stempler herefter, førend de nedsættes i Pressen, bliver ham forevist. Han beder iøvrigt, at Medaillørens Uagtsomhed for denne Gang maatte pardonneres ham i Betragtning af hans meget Arbejde i denne Tid og den Skynding, hvormed Stemplerne som oftest forfærdiges. Det blev forøvrigt ikke de eneste Stempelfejl, der kom til at foreligge under Udmøntningen af Kobbermønt.

Paa dette Tidspunkt søgte Knoph som ovenfor nævnt Fritagelse for Embedet som Møntmester i København mod at beholde Direktørstillingen. Det blev ham øjensynlig for broget.

Bauerts 1 β Kobber med DANAKE, møntet 1783 paa Mønten i København.

Reverser til Kobber 1 β med DNASKE, DANKSE og SKILLIING MK!

De foranstaaende Aktstykker giver et godt Billede af Tidens Mønt- og Pengevæsen. Man ser for sig de Handlende møde i Banken med de kendte 1 R.-Sedler for at faa vekslet dem i Smaamønt til Brug i deres Forretninger ude omkring i Byen. Fra Banken drager de hjem med de store Skindpunge fyldte med de kendte Kobberskillinger og Sølv-2 β , hvoraf enhver nok saa lille Møntsamling kan fremvise Eksemplarer i Mængde. At Præget paa de mange Kobberskillinger maatte være afvigende, kan ikke undre, naar man betænker deres Mængde gennem mange Aar. At dette kunde virke paafaldende, naar Mønterne dog udgav sig som hidrørende fra samme Aar, er heller ikke mærkeligt. Der opkom da ogsaa Rygter om, at der var mange falske iblandt. Man maatte derfor allerede 1773 berolige Stemningen ved en Placat af 9. December, hvori erklæres, at „den udvortes Forskel i Præget af den rølerende Kobber-Mynt, som alene rejser sig af Stempelskærnes

Manér og de af dem brugte større og mindre Bogstaver, ikke forvolder mindste Forskel i sammes lige Gehalt og Værdi, hvorom enhver sig med Vægt kan overtøde, men at den skal i alle kgl. og offentlige Kasser uden Modsigelse vorde antagen.“ Bauert fik samtidig de strængeste Paalæg om at lave sine Stempler aldeles conforme med de i Altona 1771 anvendte.

Som man i Frederik V's Tid en Overgang eksperimenterede med hele og halve Kurantdalere, tænkte man i 1775 et Øjeblik paa at mønte dobbelte og enkelte Markstykker.

Projekteret 32 β 1775, der blev opgivet for Specieudmøntningen.

Af de første foreligger enkelte Prøvestykker. Den 1. Maj 1775 indsendte Knoph Bauerts og Wolffs Tegninger til 32, 16, 4, 2 og 1 β. Finans-Kollegiet udbad sig tillige deres Forslag til 8 β omtrent efter Frederik IV's. Den 9. Juni afgav Knoph Beregning over, hvad Sølv der vilde medgaa til Udmøntning af de projekterede 2 ½ og 1 ¼-Stkr. Naar disse ikke blev til noget, er det sikkert ikke som Jørgensen mener, fordi de var for gode¹⁾, thi det var jo noget, man hurtigt kunde rette ved en ny Udmøntning, hvis man paa det Punkt skulde have taget fejl, eller Sølvet være steget i Pris, men Aarsagen var ganske sikkert den, at man jo netop i Efteraaret 1776 — ganske som i 1764 — igen kom til den Erkendelse, at man hellere maatte udmønte Specier end grov Kurant, jfr. den ovenfor citerede Frdg. af 2. Januar 1776 om danske Speciers Udmøntning og Coursering for 1 R. 22 β Kurant.

Angaaende Personalet ved Mønten føjes til, hvad oven

¹⁾ Jørgensen l. c. p. 138—9 Nr. 34—35.

er anført, at Møntmester *Caspar Henrich Lyng* i Altona fra 1. Januar 1784 at regne forflyttedes til København samtidig med at Møntdirektør Knoph fritoges for tillige at varetage Møntmester Tjenesten dér. Der fungerede her 2 Guardeiner Niels Berggrav og Hartvig Christoffer Poppe. Stempelskærer var — som ofte anført — Bauert. Da der i 1784 blev Tale om at give ham en Stempelskærerlærling til Medhjælp, havde Knoph ikke kunnet finde nogen og Finanskollegiet (Gehejmeraad Stemann) havde derfor ladet undersøge paa Malerakademiet og fundet et „Genie“ *Giørt Hull* fra Christiania, der havde skaaret 2 Portrætter af Kongen og Justitsraad Colbjørnsen i Elfenben „uden anden end den naturlige Anvisning“, som viste, „at han var et stort Genie.“ Det gjælder at finde et Emne — som det hedder i Indstillingen af 31. Januar 1784 til kgl. Resl. af 9. Februar 1784 —, „som Danmark ikke i mange Aar har kunnet sætte ved Siden af andre Nationers Medailleurs“. Han foreslaar derfor Hull ansat 1 Aar paa Prøve for 50 R. Stemann foreslog derhos, at der for samme Aar gaves ham 100 R. af Fonden ad usus publicos „da han er fattig og ikke af sit eget kan subsistere.“ Efter 1 Aar skal han skære et Portræt i Staal, saa man kan se hans Duelighed. Imidlertid kunde han nyde Undervisning hos Hof-Medailleur Bauert. — Men om Forladelse, dér gjorde man Regning uden Vært. Den 23. Februar meddelte Bauert, „at det ikke var ham muligt at give den beskikkede Stempelskærerlærling *Giørt Hull* nogen Undervisning i sin Kunst, dels fordi han ikke haver nogen Tid tilovers fra sine Forretninger, dels fordi den Undervisning han giver, frem for Andre skylder han sin Søn i denne Kunst, som han havde tænkt med Tiden at foreslaa til Stempelskærer Lærling, dels fordi hans Huslejlighed er saa indkneben, at han ikke har mindste Sted at kunne indrømme ham hos sig!“

Den 14. April 1784 tilrev Kronprins Frederik sig Regeeringsmagten; Stemanns Stilling blev derved betydelig forringet. Resultatet af de stores Kamp fik ogsaa Indflydelse paa den mindre Mands Stilling. Hull mistede sin høje Beskytter og dermed sin Ansættelse. Da Bauert den 13. April sendte Prøver paa sin ældste Søn, *Georg Valentin Bauerts*

Duelighed og bad om hans Ansættelse som Stempelskærer-Lærling „da han har 5 uforsørgede Børn, til hvis Anbringelse han ingen Udveje ser“, fik han sin Bøn opfyldt, hvad han dog allerede 18. Marts havde forberedt i en foreløbig Ansøgning, paa hvilken han havde faaet et gunstigt Svar, der stillede ham i Udsigt at faa Sønnen ansat. Men medvirkende har det sikkert været, at Stemann ikke mere kunde beskytte sin Protégé, da den endelige Afgørelse faldt¹⁾.

Udmøntningsforholdene var følgende:

	Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. brutto	Finhed og Lødighed		Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. fin	Den fine c. $\frac{1}{2}$ udbragt til	Brutto- vægt gr.	Fin- vægt gr.
		Karat og Lod	$\frac{1}{1000}$				
Kurantdukat.	75 Stkr.	21	875	171 $\frac{3}{7}$	85 $\frac{5}{7}$ R. K.	3,118	2,728
Specie	8 $\frac{2}{32}$ Stkr.	14	875	9 $\frac{1}{4}$	9 $\frac{1}{4}$ R. S.	28,893	25,281
(Kurantdlr.)	9 $\frac{1}{3}$ R.	13 $\frac{1}{3}$	833,33	11 $\frac{1}{3}$	11 $\frac{1}{3}$ R. K.	25,056	20,634
Piaster	8 $\frac{2}{3}$ Stkr.	14 L. 8 Gr.	902,7	9 $\frac{3}{8}$	9 $\frac{3}{8}$ Piasterdlr	26,983	24,359
Krone	13 Stkr.	13 $\frac{1}{3}$	833	15 $\frac{3}{8}$	10 $\frac{2}{5}$ R. Kr.	17,988	14,984
Rigsort	6 $\frac{1}{8}$ R. = 25 $\frac{1}{2}$ Stk.	9	562,5	45 $\frac{1}{8}$	11 $\frac{1}{2}$ R. K.	9,171	5,159
8 β	76 $\frac{1}{2}$ Stkr.	9	562,5	136	11 $\frac{1}{3}$ R. K.	3,057	1,719
4 β	3R. 52 β = 85 Stkr.	5	312,5	272	11 $\frac{1}{3}$ R. K.	2,751	0,860
2 β 1761 . . .	203 $\frac{1}{8}$ Stk.	4	250	812 $\frac{1}{2}$	16 R. 89 β K.	1,151	0,288
2 β 1778, 82	4 $\frac{1}{8}$ R. = 198 Stkr.	5 $\frac{1}{2}$	343,75	576	12 R. K.	1,181	0,406
Sølv 1 β . . .	3 R. 16 $\frac{11}{16}$ β = 304 $\frac{11}{16}$ St.	3	187,05	1625	16 R. 89 β K.	0,768	0,144
Kobber 1 β 1771	20 Stkr.			20		11,693	

Vægten af $\frac{1}{3}$ Specie, $\frac{1}{2}$ Krone og $\frac{1}{2}$ Kobber- β er selvfølgelig Halvdelen af Speciens, Helkronens og Skillingens. Tilsvarende gælder $\frac{1}{4}$ Specien. R. K. = Rdlr. Kurant; R. S. = Rdlr. Species; R. Kr. = Rdlr. Kroner.

¹⁾ R. A. Ujournaliserede Møntsager 1781—1805. N. H. Weinwich. I. c., p. 235. Hull var født øster i Norge og døde i København 1810. Han fik 1782 Akademiets mindre Sølvmedaille og rejste derpaa til Paris.

Der udmøntedes følgende Beløb:

A a r	Kurant-Dukater	Specier	Piastre	Kroner	$\frac{1}{2}$ Kroner	24 β	8 β	4 β	2 β 1761	2 β	1 β	Kobber β 1771	Kobber $\frac{1}{2}$ β 1771
	Stkr.	Stkr.	Stkr.	R. Kr.	R. Kr.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.
1764.....		69,250				61,403							
1765.....	554	100,742											
1766.....													
1767.....						800							
1768.....									56,326				
1769.....									32,674				
1770.....									42,802				
1771.....	131	91,770	543	675	338				34,173				
1772.....		53,971											
1773.....							19,330						
1774.....			44,900						4,637			54,900	3,260
1775.....		41,280							46,834				
1776.....									94,500				
1777.....													
1778.....										9,200			
1779.....		2,354				15,311						20,362	8,495
1780.....		20,001										27,262	5,271
1781.....												17,708	4,734
1782.....						3,120	1,220					24,657	18,633
1783.....	12,476						35,046	22,480		22,409		100,009	7,467
1784.....								686		2,242		1,792	102,420
1785.....													9,866
1786.....													
1787.....													
Ialt...	13,161	379,368	45,443	675	338	80,634	55,596	125,907	311,946	133,860	91,781	201,920	13,126

Af de i 1765 udmøntede Specier havde 44,741 Stkr. *den norske Løve* paa Reversen. Sølvet var nedsendt fra Kongsberg i Plader, men maatte omsmeltes. At Møntningen ikke fandt Sted paa Kongsberg skyldtes, at Presserne til Specie-møntning var sprungne. Af de paagældende Mønters Skæbne skal her kun nævnes, at Kobber 1 β efter Pengereduktionen i 1813 foreløbig gjaldt 2 Rb. β , for derefter ved Pl. 13. September 1814 at blive helt indkaldte. 8 β kom efter 1813 til at gælde $12\frac{4}{5}$ Rb. β . Efter 1818 udgik denne Mønt af de lovlige Betalingsmidlers Række og er derefter efterhaanden forsvunden; dog synes endnu 1844 nogle af disse ældre Kurantmønter at have været i Omløb.

2. Bankens Mønt i København.

1759—1764.

I det foregaaende er gentagne Gange berørt, at der her i København en Tid var endnu en Mønt i Funktion foruden den kongelige. I Kriseaarene omkring 1759, da de udenrigske Forhold begyndte at blive truende, da Staten optog Laan i Banken og der maatte fremskaffes klingende Mønt dels til Hæren, dels til nogen Indløsning af Sedler, fremsatte den octroierede Banque Ønske om selv at kunne lade udmønte Penge. Herom hedder det i en den 24. April 1759¹⁾ dateret Indstilling fra Rentekammeret til Kongen: „Efter Eders Kgl. Majts. Befaling skal vi forestille hosfølgende Memorial, hvorved Commissarierne ved den octr. Banque her i Staden bede om Tilladelse at maa for deres Regning lade indrette en Mynt for derpaa nu og fremdeles at formynte alle de Sorter gangbare Mynter, som efter Omstændighederne og Tidernes Forandring fornøden befindes i Henseende til, at Banquen siden dens Begyndelse formedelst Kursens adskillige Forandringer skal have haft anseelig store Udgifter ved at lade indkomme Courant Mønt som dens fornæmste Soutien, og blandt de Midler, hvorved saadanne Udgifter for en Del efterdags kunde være at spare, eragtes dette at være det fornæmste, at Banquen selv lod mynte de fornødne Pengesorter.

¹⁾ R. A. Rentekammerets danske Rel. og Resl. protokol 1759 Nr. 104.

Dersom det maatte behage Eders Majestæt at tillade Banquen saadan Mynts Indrettelse og Brug for egen Regning, ankommer det tillige paa allern. Velbehag om derpaa maa myntes efter approberede Myntereglementer og paa fastsat Myntfod saavel Guld- som Sølvmynter i Almindelighed være sig ligesaavel Courant Dukater, hvorved efter nærværende Guldpris er ingen Skade samt 1 og $\frac{1}{2}$ β , ved hvilke haves nogen Fordel, som anden Courant-Mynt, hvorpaa efter Sølvets nærværende Pris falder Tab. Og skulde vi da eragte fornødent 1) at hvergang Banquen agtede noget at lade mynte Banco-commissarierne da forud indberette saavel Sorterne som Summerne og foreslaar dets Præg til allern. Approbation, 2) at med Prøvernes Tagelse forholdes paa lige maade som ved den kgl. Mynt, 3) at alle Prøver sker af den kgl. Guardein og udi Overværelse af den kgl. Mynt Commissarius som tillige med Myntbetientene attestere deres Rigtighed mod derfor af Banquen at nyde billig Belønning, 4) at paa Mønten holdes en af Kammeret autoriseret Protokol . . . 5) at Extracter indsendes til Rentekammeret.“ Den 5. Maj fik denne Indstilling kgl. Approbation, og den 1. Juni 1761 stadfæstede Kongen Kammerets Indstilling af 29. Maj om Møntmester Wahls Afgang fra den kgl. Mønt for at overtage Stillingen som Møntmester ved Bankens Mønt, dog med Titel af kgl. Møntmester.

Som Guardein ansattes Franz Hendrich Müller, som Ohm Jens Ravndahl, som Smelter Jørgen Frederik Kaal og som Præger Andreas Christian Haftor¹⁾.

Ved Bankens Mønt udmøntedes følgende Beløb:²⁾

Aar	Kurantdukater	2 β	1 β	Kobber $\frac{1}{2}$ β
	Stkr.	R.	R.	R.
1761.....	248,922	32,408	10,910	
1762.....			50,073	3195
1763.....			42,127	
1764.....			62,800	
Ialt...	248,922	32,408	165,910	3195

¹⁾ R. A. Kurantbanken, Sager ang. Mønt- og Seddelvæsenet 1737—1807.

²⁾ R. A. Kurantbankens Møntprotokol 29. Decbr. 1760—12. Maj 1764.

Mærkeligt nok prægedes ogsaa en Del *Medailler* paa denne Mønt, saaledes 1760 efter Biskop Harboes Ordre 19 Stkr. Guld og 100 Stkr. Sølv Jubel Medailler, og efter Ordre af det lærde Societet ved Etatsraad Hielmstjerne 4 Stkr. Guld og 70 Stkr. Sølv Jubel Medailler samt 1761 171 Stkr. Sølvmedailler paa de fra Kongsberg leverede Jubel Medaille Stemples i Anledning af Jubelfesten 16. Oktober 1760: Arvesuveranitetens 100-Aarsfest.

Af den kgl. Resl. om Møntens Indretning fremlyser jo tydeligt, at Mønten ogsaa skulde være Banken til Fortjeneste og til Mindskelse af dens Udgifter. Dette Formaal holdt Banken sig stærkt for Øje, som jo ogsaa fremgaar af ovenstaaende Oversigt. Det var kun Dukater — af hvilke den som nævnt i Indstillingen ikke tog Skade —, og den mindste Kurant — hvoraf den ligefrem høstede Fordel —, som Banken lagde sig efter. Dette skulde snart vække betydeligt Misnøje hos de høje Finansdeputerede.

Som alt tidligere berørt tilstillede disse den 12. Januar 1765 Banken en ganske alvorlig Reprimande over den store Udmøntning af 1 β , hvoraf tidligere kun hvert 4. à 5. Aar blev møntet 2000 R., medens der nu pludselig var styrtet 165,910 R. af denne Sort ud i Omsætningen, hvad kun kunde drage „skadelige Suitter“ med sig, om der blev continueret hermed. Rentekammeret opfordrer derfor Banken at ophøre dermed og i Stedet mønte grov Kurant. Banken gav hurtigt efter, men erklærede tillige, at den saa slet ikke mere vilde mønte nogen Art Kurant, hvad Rentekammeret skyndte sig at tage til behagelig Efterretning.

Hermed var Bankmøntens Saga ude. Kunde Banken ikke tjene Penge paa den, havde den ikke mere Interesse i den. Personalet, heriblandt Guardein¹⁾ og Ohm²⁾, blev afskediget, og Wahl kom paa Pension hos Banken. Redskaberne overgik senere til den kgl. Mønt.

¹⁾ I Slutningen af Aarh. benævnes denne Embedsmand som Regel: Guardein, medens han tidligere kaldtes: Wardein.

²⁾ Senere afløstes denne Benævnelse af „Fuldmægtig“.

3. Mønten paa Rethwisch Slot ved Oldesloe i Holsten.

1769—1770.

1616 erhvervede Hertug Hans den yngre af Holsten-Sønderborg det adelige Gods Rethwisch, der er beliggende c. $\frac{1}{2}$ Mil sydøst for Oldesloe i Holsten, omtrent midtvejs mellem Hamburg og Lübeck; her lod hans Datter Eleonore opføre et Slot af Bindingsværk. Hendes Brodersøn, Hertug Joachim Ernst den yngre, tog Bopæl paa Slottet, som han dog c. 1698 lod nedrive. I dets Sted opførte han en Borg af Sten i 4 Fløje med Slotsgaard, Taarn og Grave. Den sidste Hertug af Pløn, Friedrich Carl, lod i Marts 1761 indrette en middelmaadig Mønt paa Slottet for gennem Udøvelsen af den af ham paastaaede Møntret at forskaffe sig Indtægter. Han søgte at bortforpagte Mønten til den Højestbydende, men i første Omgang lykkedes det ham ikke at faa den danske Regerings Tilslutning til denne Plan. Han indgav dog et længere Andragende til Frederik V og den 27. Juni 1761 meddelte A. P. Bernstorff ham, at der vel kunde være Betæneligheder forbundne med et saadant Foretagende, men Kongen vilde dog ikke staa ham imod i den Sag, naar han nu lovede sig saa stor Nytte deraf, og vilde derfor overlade ham selv Afgørelsen.

Efter dette ikke ugunstige Svar, hvori Schimmelmann, der var Hertugens Finansforbindelse i Hamburg, maaske ikke var uden Del, blev det overdraget 2 Købmænd i Hamburg at finde en Rigsfyrste, der vilde lade sin Smaamønt slaa i Rethwisch. Dette var ikke utænkeligt, idet Tyskland som Følge af Frederik den stores Krige var fyldt med Uro, saa de smaa Rigsfyrster kunde have deres store Besvær med i Fred og Ro i eget Land at udnytte deres Møntregale til de svindelagtige Udmøntninger, af hvilke de søgte en Del af deres Indkomster. Der meldte sig da ogsaa straks en Liebhaber, Hertugen af Anhalt-Zerbst, der agtede at lade slaa Anhaltisk Mønt efter en 39 à 41 Thalerfod. Møntmesteren G. A. Schröder og Stempelskæreren P. E. Geringius fik Ordre til at træde i Forbindelse med Anhalts Møntforlægger Johan Wiegler i

Strassburg, med hvem der i September 1761 paa 3 Aar afsluttedes en Overenskomst, hvorefter der i Afgift for Benyttelsen af Slottet skulde betales Plønerhertugen 1 $\frac{1}{2}$ grov dansk Kurant af hver $\frac{1}{2}$ Sølv, der udmøntedes. Naar Udmøntningen naaede 300,000 $\frac{1}{2}$ fint Sølv, skulde der ekstra erlægges en Rekognition af 10,000 Rthlr. og derefter for hver 150,000 $\frac{1}{2}$ fin atter 10,000 Rthlr. grov Kurant, indtil hele den kontraktmæssige Sum af 900,000 $\frac{1}{2}$ fin var udmøntet. I Virkeligheden en ganske net lille Forretning! ¹⁾

Naar alt dette, der ikke skulde synes meget at vedrøre vor Mønthistorie, dog her er medtaget, skyldes det, at Plønerhertugen døde den 18. Oktober 1761 og *den danske Konge som Arving til de Plønske Lande indtraadte i Kontrakten og oppebar Slagskatten af Anhalt-Zerbsts Mønter!*

Af disse udmøntedes følgende Beløb:

Aar	$\frac{1}{8}$ Thlr.		$\frac{1}{6}$ Thlr.		$\frac{1}{12}$ Thl.	$\frac{1}{48}$ Th.	Ialt	Kongens Gevinst
	41 Thl. $\frac{1}{2}$ fin	41 Thl. 18 $\frac{1}{2}$ fin	41 Thl. $\frac{1}{2}$ fin	41 Thl. 18 $\frac{1}{2}$ fin	39 Thl. $\frac{1}{2}$ fin	41 Thl. 18 $\frac{1}{2}$ fin		
	R.	R.	R.	R.	R.	R.	R.	R.
1761	844,675				22,537		867,212	7,136
1762	374,478	37,410	212,625	39,368	36,122	9,699	709,702	5,820
Ialt . . .	1,219,153	37,410	212,625	39,368	58,659	9,699	1,576,914	12,956

Møntningen begyndte Dagen før Hertugens Død. I dette Døgn udmøntedes 22,835 R. i $\frac{1}{3}$ Thlr., hvoraf Fortjenesten tilfaldt Boet. Den 22. December 1761 frattraadte Møntmester G. A. Schrøder; i hans Sted tiltraadte som Møntmester F. W. Sylm. Mønten sluttede den 7. August 1762 præcist samtidig med 7-Aarskrigens Ophør, og Forretningen døde dermed hen af sig selv. I Danmark og Holsten maatte

¹⁾ J. Schrøder og H. Biernatzki: Topographie Holstein und Lauenburg. Oldenburg i H 1855, II, p. 347—48, C. Lange, l. c. II, p. 325—29, jfr. I, p. 226 ff. R. A. Beregning af den ved Rethwischer Mønten kontraktmæssig hævede kgl. Slagskat 1761—62. Danckwerths Landesbeschreibung 1652, p. 238, 2. Sp.

disse fremmede Møntsorter selvfølgelig ikke sættes i Circulation, men Kongen fik dog til sin slunkne Kasse en liden, sikkert kærkommen Indtægt under Krigstidens vanskelige Forhold. Man vil forgæves søge Anhalt-Zerbstke Mønter af disse Aarstal, hvad der er saa meget mærkeligere, som der efter foranstaaende Beløb at dømme maatte formodes at være bevaret ikke faa Eksemplarer til Nutiden. Sagen er imidlertid den, at Mønterne slet ikke søges under Anhaltsk Præg, *men under Mecklenburgsk Stempel*. I Mecklenburg var der i flere Aar under 7-Aarskrigen drevet Møntforfalskning efter største Maalestok. Den regerende Hertug Friedrich undsaa sig ved at sætte sit eget Navn og Billede paa den slette Mønt og anvendte derfor sin Forgænger Christian Ludvigs Stempel fra 1754. Det var derfor kun en videre Udførelse heraf, naar Schimmelmänn for Pløn paa Rethwisch anvendte Mecklenburgsk Stempel til de dér forfærdigede falske Mønter¹⁾. At Schimmelmänn senere i Danmark søgte de Mecklenburgske Mønter forbudte, er herefter ikke saa mærkeligt; han kendte dem tilbunds.

Det er sikkert ikke helt tilfældigt, at det netop blev for Anhalt, der blev slaaet Mønt hos Pløner-Hertugen paa Rethwisch Slot, thi der havde bestaaet og var vedblivende knyttet stærke Familiebaand mellem det holstenske Hus i Sønderborg, Nordborg-Pløen m. v. og de Anhaltske Hertugfamilier, Bernburg, Cøthen, Harzgerode og Zerbst. Hertug Friedrich August af Anhalt-Zerbst var saaledes en Søn af Christian August i Ægteskab med Johanne Elisabeth, Prinsesse af Holsten-Gottorp. Men det er jo iøvrigt et stort Spørgsmaal om Anhalt-Zerbst ikke kun var et Skalkeskjul for Pløns for døvelige Møntforretning, der maaske i Virkeligheden dreves af Schimmelmänn for Kongen af Preussens Regning paa samme

¹⁾ C. F. Evers Mecklenburgische Münz-Verfassung I, Schwerin 1798, pp. 164, 168, jfr. Fr. V's Oldenb. Devalv., Pl. 4. September 1760, §§ III-IV, hvor tales ikke blot om den ringe Smaamønt men ogsaa om den „efterprægede“, c: falske Kurant. Det er betegnende, at de fleste i denne Plakats Tavler afbildede Mecklenb., Preussiske, Bernburgske m. v. Kurantmønter ikke bærer Møntmesterbogstaver!

Maade som Kong Frederik den Store forfalskede Mecklenburgs Mønt i Aurich i Ostfriesland. Muligvis var der i denne Møntforretning Momenter til Frederiks dybe Misfornøjelse med Schimmelmänn.

Da der under Paavirkning af Schimmelmänn, som ogsaa havde søgt at bevæge Hertug Friedrich Carl af Pløn til at slaa Speciemønt¹⁾, atter i Danmark blev Spørgsmaal om at udmønte saadan Mønt, faldt Tanken ganske naturligt paa den alt eksisterende Mønt paa Rethwisch Slot, der havde den betydelige Fordel fremfor Københavns Mønt, at være beliggende i Nærheden af Hamburg, hvorfra man sædvanligvis fik Sølv, og hvor Schimmelmänn gennem sit derværende Kontor kunde opkøbe Kurant til Omsmeltning til Specier, hvorved han kunde bringe sin Kongstanke: at gøre Kuranten sjældnere og øge Speciebestanden til Bedring af Kurantkursen — ud i Livet, og hvorved han vel ogsaa gennem sine Manøvrer selv kunde tjene en Skilling!

Vel havde Kongen til Ophjælpning af Byen Altona skænket denne Møntredskaberne²⁾ paa Rethwisch Slot til Indretning af en Stadens Mønt i Altona, men da Byen endnu i 1768 ikke havde gjort Brug af denne Gave og Concession, bestemte Kongen ved den tidligere omtalte Resolution, dateret London 1. Oktober 1768, at der skulde møntes *Specier* paa Slottet med de derværende Redskaber, saalænge Altona ikke traf nogen Foranstaltning til Udnyttelse af Byens Privilegium; der gaves Schimmelmänn nærmere Ordre i den ligeledes foran citerede Skrivelse, dateret Strasburg 18. December s. A.

Straks efter Modtagelsen af Kongens Ordre af 1. Oktober tog Rentekammeret fat paa Udførelsen af Kongens Befaling. Den 15. s. M. udgik Ordre til Amtmand i Travendahl Grev Bothmar og til Amtmand i Pløn Kammerherre v. Gadou om at lade de stedlige Embedsmænd have alt i Beredskab, herunder Møntredskaberne, der foreløbig ikke maa udleveres til Altona, da Mønten i Rethwisch i nogen Tid skal sættes i Gang igen og nogle herfra rejser derved for at tage Byg-

¹⁾ Lange, l. c. II, Nr. 767 a + b, jfr. p. 328.

²⁾ Lange, l. c. I, p. 226—27. Møntredskaberne havde Kongen afkøbt Møntentreprenøren Johan Wiggers i Hamborg for 1200 R.

ning og Mønt i Øjesyn. Knoph blev beordret til som Møntmester at overtage Indretningen og Ledelsen af den ny Mønt. Som Guardein ansattes Hans Jacob Arenhold Branth, der var Lærling ved Mønten i København. Møntohm blev Diderich Christian Liebst, der beklædte samme Stilling i København paa den kgl. Mønt, ligesom Møntsmed sammesteds Gotfred Piepenburg udnævntes til Møntsmed i Rethwisch. Imidlertid blev Guardein Caspar Henrich Lyng, hvis Dygtighed blev stærkt fremhævet af Knoph, konstitueret som Møntmester i København, den unge Lærling Peder Borrebye som Guardein sammesteds. Møntofficererne Müller og Ravndahl ved den standsede Bankmønt fik ikke Anvendelse, da de havde faaet „bestandig“ Beskæftigelse andetsteds. G. W. Wahl, — der først døde 1778 —, synes der ikke at have været Bud efter, skønt Bankens Direktion var højst misfornøjet med at pensionere ham og flere Gange for de Finans-Deputerede udtalte Ønske om at faa ham beskæftiget — og lønnet — i Kongens Tjeneste.

Knoph blev hurtigst muligt sendt afsted. „Den 30. Oktober om Natten Kl. 2 Slet ankom han til Pløn og meldte sig Kl. 7 Morgen til von Gadou, blev Kl. 1 befordret derfra, og formedelst de slætte Heste ankom han ikke til Travendahl før inden Kl. 9 om Aftenen, hvorfra han blev befordret Kl. 12 om Natten og andkom her til Rethwisch om Morgen den 31. Kl. 3 $\frac{1}{2}$ Slet, hvor han meldte sig til Kammerraad, Amtsforvalter Schnoor,“ der var udnævnt til Møntkommissær og Tilsynshavende. Knoph „befandt Mønten og dens Indretning saa forfalden og utjenlig til Speciemøntning, at der vilde medgaa en Tid lang, inden det allernødvendigste kan blive istandsat“¹⁾. — Man kan ikke nægte Datidens Embedsmænd al mulig Anerkendelse for deres Iver og Hast ved Udførelsen af Kongens Ordre, men det fremgaar tydeligt af ovenstaaende, at Knoph har staaet helt sammenfalden ved Synet af den kgl. Mønt paa Rethwisch og næret ikke ringe Betænkelighed ved den Opgave, der var paalagt ham: hurtigst mulig at bringe denne forfaldne Mønt i Gang til Rejsning af Kursen i Hamburg gennem Specieudmøntning; han vidste saare vel, at

¹⁾ R. A. Dokumenter ang. Speciesmønten i Rethwisch 1768—70.

Schimmelman var en Mand, der selv var grumme ekspedit i Vendingen og krævede lynsnar Efterkommelse af sine Ordre. Som Forretningsmand vidste denne, at Hurtighed var det halve vundet. Rentekammerets Ordre lød da ogsaa paa, at Istandsættelsen skulde fremmes „in möglichsten Eile“ i Løbet af nogle Maaneder og med den yderste Sparsommelighed¹⁾.

Knoph gik straks i Gang med at købe Digler, Kul og Brænde. Smed Piepenburg tog fat paa Maskinernes Istandsættelse. Land-Bygmester, Kammerraad Bauert i Pløn kom til for at lede Murerarbejdet. Mølleværket var „af saa stort Begreb og udfordrer større Kraft til dets Drift end det ved Kongens Mynt i Kiøbenhavn, saa dertil maa bruges 6 Heste, som Knoph indkøbte. Der var forhen anvendt 24 Stkr. Heste til Værket! De Speciesstempler, som alt var færdige, bad Knoph saa hastig som muligt sendt fra København.“

Ifølge Kammerets Ordre til Schnoor skulde der paa Aversstemplet staa Kongens Chiffer, *paa Reversen den norske Løve*. Dette stod sikkert i Forbindelse med, at det meste Sølv, der i Førstningen skulde anvendes for straks at fremme Udmøntningen saa meget som muligt, var Brandsølv fra Norge, der gennem Schimmelmanss Kontor i Hamburg skulde befordres til Rethwisch. Mulig skete det ogsaa for at give disse Specier den Kredit, der flød af, at de bar norsk Præg, som var de direkte udgaaede fra Kongsberg Mønt, der naturligt nød Tillid som møntende af Bjergværkets Sølv, og hvorfra i fordums Tid var udgaaet saa stor en Bestand af gode Specier, der dog ikke var af tysk Korn og Skrot. Den 12. November havde Bauert 3 Par Stempler færdige og prøvede. Man havde vel tænkt sig at begynde allerede i 1768 og det er saaledes ikke mærkeligt, at der findes Specier med norsk Løve og H. S. Knophs Signatur med Aarstal 1768, skønt Udmøntningen først tog sin Begyndelse ind i 1769, naturligvis med de først skaarne Stempler med Aarstal 1768²⁾.

Den 8. December havde Knoph Mønten i Orden — hvorfor han modtog megen Anerkendelse fra Rentekammeret —,

¹⁾ R. A. Mynteprotokol D.

²⁾ Beskrivelsen 1791 p. 775 Nr. 15, jfr. Jørgensens Beskrivelse p. 138 Nr. 28.

og ønskede kun Sølvet fremsendt for at begynde. Men der var jo andre Vanskeligheder med Sølvets Opbevaring paa dette ret afsides Sted, med Antagelse af Portner, Vægter og 4 Bondekarle Dag og Nat mod Anfald og Tyveri. Herom spørges Schimmelmänn til Raads: „Weil wir nicht wissen, ob auch E. E., welcher der Orths lage und beschaffenheit noch vielleicht von vorigen Zeiten her erinnerlich, diese Veranstaltung für hinlänglich erachten.“ Det var hans Erfaring fra Plønerhertugens Tid, her sigtes til, og er det i det Hele taget ikke usandsynligt, at Bernstorffs og den danske Rege- rings nærmere Bekendskab med Schimmelmänn stammer fra Overtagelsen af Pløn. — Endvidere var der Transporten af Sølvet og Mønterne fra og til Hamburg, som voldte Bekym- ringer. Der antoges Vognmænd og Bønder hertil, som vel fik fornøden Staldrum paa Slottet Natten over for deres Heste, „men ikke Foder, som de selv skal holde sig med!“

Der udvistes i det Hele taget en spartansk Sparsommelighed: „Saafremt Hestene, naar Mynten gaar, ikke ved den sædvanlige Foring kand udholde, faaer det mere fornøden dem gives, dog at med Myntens Kusk haves vedbørlig Ind seende(!), at intet deraf spildes eller utilbørlig forkommes. At Hr. Møntmesteren havde ladet Heb-Armene paa Slotsbroen, som var oversprungne, igen sætte i Stand, faar som en Post af fornødenhed og ikke af nogen synderlig Betydenhed saa- ledes passere!“ Som det hedder i Knophs Instruks kunde alle Møntofficererne „glæde“ sig ved frit Logis, Ild og Lys paa Slottet „wie wohl aller zu Nothdurft!“ Man faar et godt Billede af Tiden og hele det Millieu, hvoraf de smukke Spe- cier fra 1768—69 udgik.

Saa begynde da Leverancerne af Sølv fra Schimmelmänn's Kontor i Hamburg og Vogntogene gik frem og tilbage mellem Slottet og Byen, hvor Specierne afleveredes til den berømte Bankiers Kontor for derefter at tilstilles Hamburgs Bank til Genering af dennes Bestræbelser for at dumpe den danske Kurantvaluta.

Under Prægningen fortsattes Kalamiteterne. Sølvet vilde ikke ret forme sig til Tene; Valseværket virkede ulige, saa Møntpladerne blev skæve og af ulige Vægt; Møntpressen

sprang „og Myndtemesteren var nærmest ved, at Pressen havde overfalden og ihjelslaget ham“, berettede Møntohm Liebst i Januar 1769. Folkene var „ubevante“ og nogle havde ikke Lyst at arbejde med Fliid i Kongens Tjeneste, hvorfor de blev afskedigede uden Løn for den Tid, de havde arbejdet, hvilket gjorde saadan Opmærksomhed hos de øvrige

$\frac{1}{4}$, og $\frac{1}{2}$ Specie fra Rethwisch.

Daglønnere, at de var mere paapasselige! Da der af disse Grunde og ogsaa i Almindelighed ved Speciemøntning blev en Deel Plader tilovers, som var for lette eller ulige til heele Specier, forespurgte Knoph i Skrivelse af 20. Februar 1769, om der ikke af disse maatte udmøntes *halve og kvart Specier*, saa man sparede Omsmeltningen m. v.

Efter at Schimmelmann havde meddelt, at *Banken i Hamburg var forbunden ved enhver Summa at modtage et vist Antal $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{4}$ Specier*, og at hans Kontor i Hamburg vilde meddele Knoph, hvormange det kunde modtage, fik Knoph Rentekammerets Tilslutning til at præge disse Mønter, der, da de skulde møntes af Specieplader, blev forholdsvis smaa og tykke.

Den 11. Marts 1769 udgik Meddelelse til Knoph om, at Præget paa Specierne, der herefter møntedes i Rethwisch

efter hans Majts. mundtlige Befaling, skulde ændres saaledes, at paa Reversen i Stedet for den norske Løve skulde sættes *det danske Vaaben*, nemlig disse Rigers 3de Hoved-Vaaben.

Kort Tid efter, den 27. April, indstillede Schimmelmänn, at der i Overensstemmelse med hans Hensigter til Kursens Bedring og i Konsekvens af Kongens Befaling fra Strasburg

$\frac{1}{2}$ Specie fra Rethwisch.

under Udenlandsrejsen den 18. December 1768 foruden udenlandsk Kurant ogsaa skulde *opkøbes dansk Kurant i Hamburg til Indsmeltning og Udmøntning i Specier*. Denne Indstilling godkendte Kongen den 16. Maj 1769.

Rentekammeret var noget betænkelig ved de ovenfor nævnte $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$ Specier, som det befrygtede kunde forveksles med 12 β og $\frac{1}{4}$ Kroner, og foreslog derfor Schimmelmänn, at der paa Reversen ved Vaabnet skulde anbringes $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$ Sp. Schimmelmänn var enig heri og sendte samtidig nogle Prøver paa udenlandske $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$ Specier. Skønt de Finansdeputerede kun havde tænkt sig disse Sorter udmøntede af mislykkede Specieplader, kan de dog tiltræde hans Mening, at disse Sorter, naar de udmøntedes af saadanne Plader, blev for smaa. De har derfor beordret Bauert at skære nye Stempler som de fremsendte kejserlige og med Valeuren ikke under Vaabnet paa Reversen, men ved Chifferet paa Aversen, idet Schimmelmänn ansaa dette for mere iøjnefaldende.

Disse Stkr. har Knoph derhos faaet Ordre til nøje at udmønte saaledes, at $\frac{4}{4}$ og $\frac{2}{2}$ accurat veje 1 Specie, hvad Knoph dog ansaa for meget vanskeligt! Da der var mest

Ulejlighed ved Udmøntningen af $\frac{1}{4}$ Specier, blev disse helt opgivet, $\frac{1}{2}$ Specien blev større og tyndere.

Den 14. August 1769 fik Knoph Ordre til at mønte 50 Stkr. Specier med Kongens Portræt paa Forsiden og det

Retwisch-Specie med norsk Løve.

Portrætspecie fra Rethwisch 1769.

Reversen til denne og Aversen til forrige Specie udgør den sædvanlige Specie med dansk Vaaben.

sædvanlige Reverspræg med de 3 Hovedvaaben, som fandtes paa alle de senest udmøntede Specier, der bar Navnetræk paa Forsiden. Disse særlige Specier, hvis Bestemmelse holdtes hemmeligt, skulde aparte afleveres til Schimmelmann, hvorefter Stemplerne skulde indpakkedes, forseglendes og henlægges.

Imidlertid var Sølvprisen stegen saaledes, at videre Udmøntning vilde volde Tab. Schimmelmann meddelte den 16. Juni 1769, at de stærke Summer Dukater, som Rusland havde ladet opkøbe, havde foranlediget den mærkelige For-

andring i Metallernes Pris. Han havde derfor givet Knoph Ferie, hvad Rentekammeret tog Knoph højst unaadigt op. Men i Skr. af 7. Juli understregede Schimmelmann det ufordelagtige ved i Øjeblikket at mønte Sølv mønt, og udlod sig senere med, at man vist hellere maatte lade Byen *Altona* tage Initiativet til at sætte den Mønt i Gang, som den under 18. April 1768 havde faaet Concession paa. Naar Tab risikeredes, var Kongen ikke saa opfordret til at gaa i Spidsen. Hertil kom selvfølgelig ogsaa de foran omtalte Ulemper med de besværlige og risikable Sølv- og Pengetransporter ad Landevejen mellem Rethwisch og Hamburg, Rethwischmøntens mindre gode Indretning og endelig den kostbare Lævefod for Møntbetjentene paa dette afsides liggende Sted, hvad disse gentagne Gange havde klaget over. —

Der var nu en Del Vaklen frem og tilbage, om man skulde fortsætte Udmøntningen af Specier i Rethwisch eller ej, og om man skulde flytte Virksomheden til Altona. Knoph, der var rejst til Altona og atter vendt hjem til København, fik saaledes den 6. November 1769 pludselig Ordre til sporenstrengs at begive sig tilbage til Rethwisch for at mønte Specier paany, men den 11. lyder Ordren paa: Da det efter nærværende Omstændigheder ikke presserer med den ham under 6. ds. anbefalede Afreyse, saa kand han samme udsætte indtil nærmere Ordre! Den 11. December faar han paany Ordre til at rejse, men da han meddeler, at han i Familieanliggender skulde til Norge, sendes C. H. Lyng i Stedet til Rethwisch som cst. Møntmester, men Knoph skal forinden lære ham Kunsten at mønte Specier nøjagtigt paa en ny Maskine. Der maa ikke præges med den norske Løve. Da der paa Mønten i Rethwisch findes forskellige Slags Stempler til $\frac{1}{2}$ Sp., nogle mindre, andre større, med Indskrift paa Aversen „ $\frac{1}{2}$ Sp.“, skal Lyng forhøre hos Schimmelmanns Kontor i Hamburg, hvilke der foretrakkes. Den 16. s. M. afrejser Lyng. Den 10. Marts 1770 faar Lyng den endelige Ordre: *Al videre Møntning i Rethwisch skal ophøre*, Sølvbeholdningen afleveres til Schimmelmanns Kontor, Protokollen sluttes og Generalprøver tages, ubrugelige Stempler

kasseres, Resten overgives Amtsforvalter Schnoor, Heste, Brændsel m. v. sælges, Vagterne dimitteres; i Løbet af 8 Dage maa han og de andre Betjente vende hjem¹⁾.

Udmøntningsforholdet var det sædvanlige for Specier.

Der udmøntedes²⁾:

A a r	Specier med norsk Løve og med dansk Vaaben	Specier med dansk Vaaben	Specier med Portræt	$\frac{1}{2}$ Sp.	$\frac{1}{4}$ Sp.	Ialt
1769.....	R. Sp. 413,363	R. Sp.	R. Sp. 51	R. Sp. 3700 $\frac{1}{2}$	R. Sp. 750 $\frac{1}{2}$	R. Sp. 417,865
1770.....		137,780		1783		139,563
Ialt...	413,363	137,780	51	5483 $\frac{1}{2}$	750 $\frac{1}{2}$	557,428

For Aaret 1769 kan ikke opgives Antallet af „norske“ og „danske“ Specier hver for sig.

¹⁾ R. A. Mønteprotokol D. — M. A. Møntens Journal 1692—1772.

²⁾ R. A. Rethwischer Møntprotokol 1769—78. — M. A. Rethwisch Mønteprotokol 1769—70. — R. A. Møntmesterens Regnskab over a) Species Rethwisch, b) en Rejse til Altona.

Frontispice paa Altona-Mønt mod Annenstrasse.

4. Mønten i Altona.

1771—1788.

De schauenburgske Grever i Holsten-Pinneberg havde fra 1589 til 1640, da Christian den IV efter den sidste Greve Otto VI's Død overtog Pinneberg, slaet Mønt i Altona, fornemlig til Ærgrelse for Hamburg og Danmark. Det var væsentligst daarlige Fürsten- og Apfeligroschen samt Schreckenbergere, der udgik fra Altona og belemrede Naboerne. Om disse Forhold er der gjort Rede i „Christian IV's Møntpolitik 1588—1625“¹⁾.

Efter at Pinneberg var overgaaet til den kgl. Linie af Hertughuset Slesvig-Holsten, havde det flere Gange været paa Tale at oprette et Møntsted i Altona, der laa saa bekvemt for Søvlleverancer fra Hamburg. Kommercekollegiet udtalte saaledes den 23. December 1672 i Anledning af et det til Erklæring sendt Andragende fra Philip de Pina med Konsorter om Anlæg af en Mønt i Altona: Da Sølv et ej vel kand bekommes og det mulig bedre kand have i Altona fra Hamburg, kunde Collegiet tænke sig Oprettelsen af en Mønt i Altona med Philip de Pina og Borgmester i Altona Chr. Eistler eller Eifler som Leverandører og Licentiat Steinmann i Itzeho som Kautionist, men Statskollegiet udtalte sig modsat Kommercekollegiet overordentlig ugunstigt i sin Betænk-

¹⁾ pp. 33—37, 85, 102, 170, jfr. C. Lange. I. c. II, p. 329 ff. og Dr. P. Weinmeister: Münzgeschichte der Grafschaft Holstein-Schauenburg. Zeitschrift für Numismatik XXVI.

ning af 9. November 1674: Det forekom ikke Statskollegiet nyttigt eller nødvendigt at have mere end de 3 hidtil drevne Møntværksteder¹⁾. 1688 optog man Tanken at flytte Mønten fra Glückstadt til Altona „for at være Sølvmarkedet saa meget nærmere“.

I 1740 indgav Jøden Abraham Rohtshilt i Altona forgæves Andragende om at maatte præge Smaaamønt. Samme Aar fulgte Abraham Philip Meyers med et Andragende om Tilladelse til at slaa grov og smaa Kurant i *Slesvig* for at imødegaa al den Kurant, der indkom i Hertugdømmerne fra Hamburg, Lübeck og Sachsen-Lauenburg: „So habe Eur. Königl. Majest. aus allerschuldigster Pflickt und Treue und aus Liebe zur Aufnahme meines Vaterlandes diese Vorstellung nicht unterlassen wollen!“ Det blev afslaaet.

Den 5. Oktober 1751 indgav „Levin Samuel, gold Schmit, Logierend in der Badstube Strass bey Abraham Jacob Lazarus“ et Forslag „dass Eu. Königl. Majestt. nich allein Solcher mit allergnädigster Augen anzusehen, Sondern auch mir in Dero Allergnädigster Gedenk zu nehmen“. Han søger her at paa-vise, hvorledes herværende Kurant kan komme til at staa $2\frac{0}{10}$ bedre mod Hamburger Banko. 1) Der omløb for mange Hamburger og Lübecker Penge i Slesvig og Holsten. Hvis man som for 30 Aar siden forbød disse, kunde de danske Penge blive bedre. 2) Sølvet til Mønten her købes i Hamburg. Det koster a) $\frac{1}{2}\frac{0}{10}$ i Porto b) $\frac{1}{2}\frac{0}{10}$ i Porto for Betalingen, der sendes tilbage til Hamburg. c) Provision til Sælgeren, særlig naar han skal vente med Betalingen. Alt dette behøver Hamburg og Lübeck ikke at betale. 3) Paa sidste Kieler Omslag herskede stor Mangel paa danske Kroner, som steg indtil $9\frac{0}{10}$. Dette kunde hæmmes, hvis der anlagdes en Mønt i *Altona* eller i det mindste i Glückstadt. 4) Hvis aarlig blev slaaet 60 à 70,000 R. Kroner „nach dem gehörigen Fuss“ og det blev kundgjort, at man paa Mønten kunde veksle Kroner mod $7\frac{0}{10}$, saa tabte Hamburgs Banquiers deres Fortjeneste ved Kroneveksling, Undersaatterne var tjente med Kronerne og

¹⁾ R. S. A. Kommercekollegiets Memorialprotokol 1671—79, jfr. Axel Nielsen: Specier, Kroner, Kurant, p. 42, Note 43 og p. 71, og J. Lindbæk: Statskollegiets Historie, Kbhvn. 1909 II, p. 319, 478 ff.

Majestæten havde en Fordel af $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{0}{10}$. 5) Der burde derhos ugentlig slaas 10,000 R. grov Kurant, herunder 1 R. Kurant Stkr., som Lübeck nu i længere Tid har brugt. 6) Skulde man herved befrygte: „es dahero Schlechter gegen Hamburger Banco kauffen möchte“, maatte man holde noget inde med Slagning af grov Kurant og i Stedet slaa 3-Pfennig-Stkr., da der i Holsten ikke findes andre 3 Pf. end de Hamburgske og Lybske. 7) Der kunde ugentlig slaas c. 800 R. 6 Pfennig Stkr., som der er Mangel paa i Holsten. Forbød man de fremmede, blev Manglen større, og de kunde udgives uden Tab! 8) Naar der i den ny Mønt i Altona eller Glückstadt sloges nævnte Kroner, grov Kurant til $11\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin og 6 Pf. Stkr. som i 1716, vilde Kongen kunne tjene 30 à 40,000 R. aarlig. — Et nydeligt Forslag, men der er selvfølgelig det sande i dette, at Altonas Beliggenhed som Møntsted var højt fordelagtig. Derfor dukker det op Gang paa Gang.

Schutzjude Samson Hartig Popert androg den 2. Juni 1758 Kongen om Koncession paa en Mønt i Altona, fordi der var Mangel paa danske 2, 1, $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$ l. β Stkr. i Slesvig-Holsten, medens Hamburg og Lübeck overvældede Fyrstendømmerne med Smaamønt, der bevirkede, at 1 R. end ikke staar i Pris med 1 Sletdaler. Han vil slaa 40,000 $\frac{1}{2}$ fint Sølv i 2 og 1 l. β , Sechsling og Dreyling, $5\frac{0}{10}$ bedre end de nu slaas i Kongens Riger og Lande og betale $4\frac{0}{10}$ Slagskat. Hans Plan ser saaledes ud:

2 β l. 5-lødig 10,000 $\frac{1}{2}$ à $13\frac{1}{3}$ R.....	133,333 $\frac{1}{3}$ R.
1 — 4-lødig 15,000 — $14\frac{1}{3}$ R.....	215,000 -
$\frac{1}{2}$ — 3-lødig 10,000 — $16\frac{2}{3}$ R.....	166,666 $\frac{2}{3}$ -
$\frac{1}{4}$ — — 5,000 — 20 R.....	100,000 -
	<u>615,000 R.</u>

Sølv til 2 og 1 β pr. $\frac{1}{2}$: 32 $\frac{1}{2}$ Bc. ...	266,666 $\frac{2}{3}$ R.
Agio $20\frac{0}{10}$	53,333 $\frac{1}{3}$ -
	<u>320,000 R.</u>
Sølv til $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$ β	160,000 R.
Agio $30\frac{0}{10}$	48,000 -
	<u>208,000 -</u>
Transport... ..	528,000 R.

	Transport... 528,000 R.
Brassage (Afgang m. m.).....	50,000 -
Signorage (de 4 0/0 Slagskat)	24,000 -
Entreprenøren	13,000 -
	615,000 R.

Han, der i Forvejen havde et Cattuntrykkeri i Altona, vilde selv bekoste Hus, Møntredskaber m. v. og tilbød sin Broder i København, Bankier Joseph Hartig Popert, som Kautionist. Det var nydelige Mønter, denne Mosait ligesom alle sine andre Kaldsfæller paatænkte at velsigne „Fædrelandet“ med, og det tjener Christian VI og Frederik V samt disses Raadgivere til Ære, at de ikke lyttede til Fristernes Stemmer. Den sidste Andrager fik at vide, at han kunde fremkomme med en Proposition, „hvis han vilde mønte efter nuværende Fod“. Hertil svarede Andrageren den 7. Juli 1758, at han saa ikke kan mønte uden 10 0/0 Tab, idet han tilføjer: „løvrigt er det uden Betydning, om slig Smaamønt er 2 eller 4 0/0 højere eller lavere eller om den for nogle Aar er 10 0/0 slettere“¹⁾. Saare betegnende! Saafremt Staten var i Besiddelse af en fast urokkelig Hovedmønt, vilde Betragtningen kunne godkendes inden for visse snævre Grænser, men visselig ikke, naar Møntvæsenet stod paa en saa usikker Grund som i Datiden, hvor selv ret store Betalinger maatte ske i Smaamønt.

Over slige jødiske Forslag og Forsøg var Schimmelmann hævet. Naar han, i hvert Fald herhjemme, tog sig af Møntvæsenet, sporer man — som Rentekammer og Finanskollegium selv indrømmede — virkelig „patriotiske“ Bevæggrunde, saa underligt det end maa lyde, naar man betænker, at denne Fremmede først var kommen til Landet i 1761. Selv om denne mærkelige Mand tog sin Købmandsfortjeneste paa sine Leverancer til Staten, f. Eks., da han i 1761—62 til Kurantdukater leverede for 609,049 R. 2 $\frac{1}{2}$ 11 $\frac{1}{2}$ Guld, og selv om han tog sin Rente og Provision af Laan, kan der ikke herske nogen Tvivl om, at det var hans alvorlige, ihærdige og retsindige Bestræbelse

¹⁾ R. A. Sager vedk. Kbhvns. Mønt 1729—71.

at søge Møntvæsenet her konsolideret. Derom vidner alt, hvad foran er meddelt og udviklet. Hans Erfaringer i Frederik den Stores Tjeneste med Hensyn til Følgerne af Møntforfalskning kom ham til Gode og virkede advarende.

Den 11. August 1769¹⁾ skrev Schimmelmann til Rentekammeret, at Transporten til Rethwisch var bekostelig og besværlig. Det var derfor bedre at have Mønten i en Hamburg nærliggende By som Altona; man maatte bringe Byen Altona til at udøve sin ved kgl. Resl. 18. April 1768 meddelte Koncession. Men herved rippede han op i hele Spørgsmaalet om denne Koncessions Meddelelse, der synes given uden at Rentekammeret havde haft noget med den at gøre, hvad hurtig viste sig at være denne højfornemme Regeringsmyndighed højst prægraverende. Koncessionen gik i Hovedsagen ud paa, at Byen Altona maatte slaa *tyske Rthlr. efter tysk Møntfod*, altsaa en Del bedre end de danske Specier. Dette Forhold giver — som allerede ovenfor antydet — ogsaa til en vis Grad Forklaringen paa, at man forsynede de første Specier, som møntedes i Rethwisch, og som jo ikke svarede til lovmæssig tysk Rigsmøntfod, hvorefter der iøvrigt næppe mere sloges Mønt nogetsteds, med det norske Vaaben. Det var som man kun slog norsk Mønt paa tysk Grund.

Hvis Byen Altona vilde slaa anden Mønt end fornævnte concessionerede tyske Rthlr., maatte den have kgl. Approbation; der maatte ikke slaas dansk Mønt. Den 29. August afgik 2 Skrivelser fra Rentekammeret, den ene til Schimmelmann, den anden til Oversekretær Bernstorff. I den første Skr. meddeles bl. a., at Rentekammeret angaaende Mønten i Altona er traadt i nærmere Korrespondance med Bernstorff; i den anden udtaler Rentekammeret efter at have faaet Afskrift af Koncessionen: „Ernstlich werden damals höchsterhebliche und bewegende *obschon Uns unbekannte Ursachen* verhanden gewesen seyn der Stadt die Ausübung der kgl. Myntz regalis auf den Fuss der Concession zu verstatten und derselben allen daraus zu erwartenden Vortheile zu überlassen, der sonsten, wenn eben der Müntze für S. Majst.

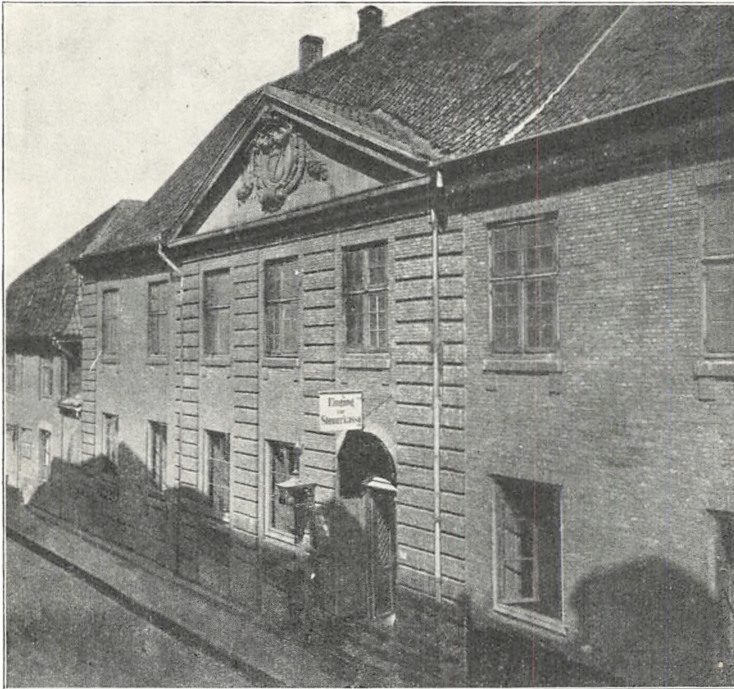
¹⁾ R. A. Møntakter til Møntjournal pro 1771.

der Königs Rechnung unter dero Rente-Kammer-Direction wår angelegt und betreiben worden, dero Casse zum besten gelanget seyn würde, dahero wir denn itzo bey dieser nun ein mal völlig ausgemachte Sache nicht weiter als folgenden Puncten zu erinnern haben können.“ Rentekammeret opregnede herefter forskellige Vilkaar, der ikke just aandede udpræget Velvilje. Den kommende Mønt maatte ikke smelte dansk Mønt. Skulde Mønten ønske at præge danske Penge, maa der i hvert enkelt Tilfælde forhandles med Rentekammeret. De fremmede Thalere m. v. forudsætter Kammeret maatte forsynes med Hs. Majts. Chiffer og Vaaben, og Tegningerne hertil maatte hver Gang indsendes til kgl. Approbation. Den fremmede Mønt maatte kun afsættes i Udlandet og kunde ikke modtages ved de kgl. Kasser. Finansdeputerede haaber, at Bernstorff kan indse Nødvendigheden af disse Punkter og erhverve kgl. Resl. efter forudgaaende Forhandling med Schimmelmänn saa betids, at Byen kan faa de nødvendige Direktiver, inden de sætter Mønten i Gang. Det var fra Rentekammerets Side ganske øjensynlig Obstruction efter de bedste Kollegiemønstre. Den 22. September forklarede Schimmelmänn Rentekammeret, at *det ved at give Altona Koncession paa Mønten var Tanken at ophjælpe Byen og senere oprette Bank og Børs.* Nu var Rentekammeret af den Anskuelse, at man ikke burde have givet Byen en Mønt til Præjudice for Kongens Møntregale, og at det var bedre at oprette en Mønt for kgl. Regning. Han havde derfor talt med Overpræsident Gähler og med *Magistraten i Altona; den vil nedlægge Koncessionen for Hans Majts. Fødder, opgive Møntredskaberne fra Rethwisch og skænke det all købte Hus til Mønten, da den anser en Oprettelse af en kgl. Mønt for at være af stor Nytte for Byen og dens Borgere.* Mønten i København var for langt borte. I Altona kunde man i en Fart udnytte Konjunkturerne og slaa den Mønt som Øjeblikket kræver. Hen- og Hidskriften til og fra København, Forsinkelse, Rentetab, Postpenge etc. vilde altsammen kunne spares. Schimmelmänn udvikler herefter, hvad allerede foran under „Mønten i København“ er skildret, sine Synspunkter for den fremtidige Møntpolitik. Rentekammeret bekræftede i sit Svar af

20. November 1769, at *Mønten i Altona bør være Kongens for Anseelsens og den offentlige Tillids Skyld*; Mønten skal ikke blot tjene en Stad, men Staten og være den til Nytte; derfor skal den staa under Regenten eller dennes Collegiums Opsigt. Rentekammeret vilde dog tilbyde Altona Møntredskaberne gratis paa Betingelse af, at Byen slog Specier og andre for Commerciens fornødne fremmede Guld- og Sølvmonter. Der maatte oprettes et Regulativ for Møntningsomkostningerne. Altona-Købmændene maatte udgive de i Altona under Kgl. Præg udmøntede fremmede Guld- og Sølvmonter i privat Handel, men ikke i Byen, langt mindre i de kgl. Lande. Købmændene maatte selv hæfte for alle Udgifter, Omkostninger og Afgang.

Rentekammeret var øjensynligt selv bleven bange for Bekostningen. Det vilde nok være fornærmet, men blev selv betænkelig ved Konsekvenserne af denne Fornærmethed. Enden paa Sagen blev nu, at *Kongen skulde bygge en Mønt i Altona*. Den 28. April 1770 udgik forskellige Skrivelser herom fra Rentekammeret. Knoph fik Ordre til straks at rejse til Altona og tage Bygmester Rosenberg i Slesvig med for at se paa det af Magistraten tilbudte Hus. Schimmelmann fik Meddelelse om den trufne Beslutning. Overpræsident S. V. v. Gähler i Altona modtog Kongens formelle Accept af Magistratens Tilbud om vederlagsfri Overdragelse af Huset, en Hovedbygning med 4 Vaaninger „an der Johannes, Anen und Rosenstrasse“, hvor „ein volständiges dauerhaftes Münzgebäude“ skulde anlægges. Til Gengæld for Overdragelsen paatog Kongen sig dèr at slaa Specier samt fremmed Mønt for Commercianterne, hvilken fremmede Mønt dog kun maatte bruges i deres private Vexler, men ikke i Byen, langt mindre i de kongelige Lande. Samme Dag afsendtes Skrivelse til Regeringen i Oldenburg, om man kunde tænke sig at indføre danske Specier, eventuelt dansk Kurant i *Oldenburg-Delmenhorst*, hvorved vilde opnaas, at der i Landet var Mønt med Landsherrens Præg i Stedet for alle de fremmede Mønter, ligesom man i de offentlige Regnskaber undgik al den fremmede Mønt samt de besværlige Agio-Beregninger. Rentekammeret indrømmede dog, at Grevskaberne er afskaarne fra

alle de andre kgl. Stater, og at Indbyggerne sælger deres Varer til Naboerne, som ikke kender til dansk Mønt. — Rentekammeret søgte øjensynlig yderligere Kunder til den ny Mønt i Altona!

Mønten i Altona mod Johannesstrasse.

Den skulde være færdig til September. Alle Zirater og Guirlander skulde spares. Til hver af Gaderne Johannes- og Annenstrasse skulde anbringes en Frontispice; i den ene anbragtes Kongens Chiffer, der dog ikke behøvede at være dobbelt, men kun et enkelt C 7; i den anden skulde staa: „Königliche Müntze“, som paa ovenstaaende Afbildning anført. Bygningen, der er beliggende paa den saakaldte „Stemannsche, früher Stuhlmannsche Erbe“, staar i alt væsentlig den Dag i Dag som da den opførtes, men anvendes nu som Politivagt. Det bagved liggende Torv hedder endnu: „Münz

Markt“. Bygningen er opført af røde Mursten og bærer et smukt og stateligt Præg trods den noget forsømte Tilstand, hvori den henligger. For Grunden og den oprindelige Vaa-ning havde Byen givet 17,010 $\frac{1}{2}$ eller 5670 R., Istandsæt- telsen kostede c. 8000 R., der udrededes af Pinneberg Amts Kasse. Redskaberne fra Rethwisch flyttedes til Altona og Generalmajor Classen paa Frederiksværk leverede en stor Jernmøntpresse. Kernen i Bygningerne var et fornemt Patri- cierhus „de Ruytersche Hof“, som gennem Købmand Keills Bestræbelser blev skaanet af Svenskerne, da Stenbock af- brændte Altona Natten mellem den 8. og 9. Januar 1713, idet Ejeren, Witwe Hadenfeld, betalte Brandskat. Stedet be- sad „ein Privilegium exemptionis von ordinairn und extra- ordinairn Auflagen auf Wein- und Bierschenken“ og var saa- ledes en saare velkendt Ejendom¹⁾.

Den 23. August 1771 meldte Knoph, at Mønten i Altona var færdig. Det varede altsaa betydelig længere, ca. 1 Aar, end man havde beregnet, inden Mønten kunde tages i Brug. Den 28. s. M. udnævntes følgende Møntofficerer ved den nye Mønt: Møntgardein i København Caspar Henrich Lyng blev Møntmester med 600 R. aarlig, Møntohm i København Diedrich Christian Liebst blev Gardein med 400 R. aarlig, Hans Michael Wolff Møntohm og Medailleur Johan Henrich Wolff Stempelskærer ved Mønten i Altona med 300 R. aarlig; Møntohm Wolff døde allerede 1773 og Studiosus Niels Høy fik den ledigblevne Stilling. Hans Jacob Arenhold Branth blev Gardein i København i Stedet for Lyng. Først nogle Aar efter fik de kgl. Bestallinger. Kunstakademiet erholdt Ordre til at gøre Udkast til $\frac{1}{1}$ og $\frac{1}{2}$ Specier samt *Specie- dukater og Christiand'orer*. De sidste 2 Møntsorter, hvortil Wolff leverede Stemplerne, blev de første, der, omend i ganske ringe Beløb, udgik fra den nye Mønt i Aaret 1771. Kun Dukaterne bar Aarstal; Christiand'orerne beklagede Schimmelmann sig over, at de saa ud som de var beklippede²⁾.

¹⁾ R. A. Mynteprotokol D. — W. C. Prætorius, Beschreib. Altona, Hamburg 1792. — C. L. B. Mirbeck, Beschreib. Altona, Hamburg 1802. — E. H. Wichmann, Geschichte Altonas, Altona 1865.

²⁾ Jørgensen p. 135, Nr. 1, 2.

I 1775 udmøntedes et større Antal Christiand'orer, 22,721 Stkr., idet Over-Skatte-Direktionen „til næstkommende 30. Juni i Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst skulde betale en Summa af ca. 150/m R. i Louisd'or, men da det formodentlig vil blive vanskeligt at tilvejebringe denne Summa i Louisd'or, saa ønsker Direktionen, at Christiand'or paa den Altonaske Mønt saa meget som dertil hehøves kunde blive

Wolffs Dukat 1771 fra Altona.

Wolffs Chr'd'or u. A. (1771) fra Altona.

udpræget“. Denne Christiand'or sammenstilles altsaa med Louisd'or, der i 1726—85 havde et Guldindhold af ca. 18 $\frac{1}{2}$ Guldkroner. I Altonas Mynteprotokol 1778—86 findes en mærkelig Tilførsel om, at der er kasseret Stempler ikke blot til Enkelte, men ogsaa til Dobbelte Christiand'or af Aarstal 1775.

Der møntedes i 1771 et ikke ringe Parti *Kobber 1 β* , hvortil Kobberpladerne leveredes af den med Schimmelmann stærkt lierede Købmand Olde i Hamburg. Mønterne skulde hurtigst muligt sendes til København, naturligvis til Bankens Vekslinger. Stemplerne leveredes af Wolff og Bauert. At den sidste tegnede Navnetrækket i Overensstemmelse med det, han havde anvendt paa de af ham kort Tid i Forvejen skaarne Rethwischspecier, vil ikke forundre; men man var ikke tilfreds med hans Stempler og han fik Ordre til at tillægge sig renere Bogstaver! Af disse Kobber 1 β med Aarstal 1771

udmøntedes senere meget betydelige Beløb baade for de kgl. Bancokontorers og Finanskollegiets Regning.

Den 24. September 1771 havde Kollegiet approberet Tegningerne til Specier, Dukater og Christiand'orer og samtidig givet en bemærkelsesværdig Tilladelse til, at der paa Mønten i Altona maatte præges *Piastre med spansk Stempel* for Particulaire. —

Af Mønter, der særlig vedkommer Mønten i Altona, maa fremhæves *Albertsdaleren*. I Anledning af, at den ekstra-

Albertsdaler fra Altona 1781
(skaaret af Wolff efter Bauerts Tegning).

ordinære Finanskommision, der efter Struensens Fald under Arveprinsens Forsæde nedsattes paa Christiansborg, havde udtalt Ønske om, at Alle og Enhver maatte komme til at mønte Guld og Sølv paa Mønten i Altona, fremkom Knoph allerede i Maj 1773 med Forslag¹⁾ om at lade fornævnte Mønt udmønte paa Grund af „den betydelige Fordel, denne Mønt tilvejebringer, da den paa adskillige Steder, f. Eks. i Riga, staar i Almindelighed 1, 2, 3, 4 ja undertiden flere pCt. bedre end Hamburger Banco, endskønt samme er meget slettere i Henseende til deres Udmyntning end Hamburger Banco“. Han har eftersøgt nogle Albertsdalere og anfører sammes befundne Gehalt. „Hvis denne Myntesort skulde udmyntes, da kan den bekvemmest indrettes saaledes, at den brutto $\frac{1}{2}$ blev udmyntet til $8^{\frac{9}{16}}$ Stkr. og $\frac{1}{2}$ fin $9^{\frac{51}{83}}$ Stkr.,

¹⁾ Finance-Collegii Mynte-Protocol 1773—74.

af Gehalt 13 Lod 15 Green, hvilken Gehalt er bestemt efter befindende af de fleste sidstslagne af de anførte Stkr.⁴. Det varede dog et Stykke Tid, inden der kom noget ud af dette Forslag, men i 1781 tog Bancokontoret i København Sagen op, idet det for sin Regning ønskede slaaet paa Mønten i Altona 10,000 Stkr. efter hollandsk Skrot og Korn og den Tegning, Bauert havde leveret. Lyng undersøgte 9 hollandske Albertsdalere og foreslog derefter $9\frac{3}{5}$ Stkr. paa $\frac{1}{5}$ fin, Gehalt 13 Lod 16 Green. Efter denne Møntfod sloges da en Del i de følgende Aar¹).

Den 9. December 1775 meddelte Finanskollegiet Knoph, at Overskattedirektionen til næste Kieler Omslag skulde bruge 160/m Stkr. *Specier*, hvoraf de 120/m skulde udmøntes i Altona — hvortil Banco-Kontoret leverer Sølvet —, Resten i København af Brandsølv fra Kongsberg. Udmøntningen, der skulde være efter sædvanlig Møntfod, maatte „ske med muligste Nøyagtighed med eet Slags Stempler paa begge Møntsteder, saa at Specierne maatte være af lige Størrelse“. Møntningen blev straks sat i Gang og allerede inden Maanedens Udgang var der møntet 78,073 Stkr. med Stempler af Aarstal 1776, da de først skulde bruges i dette Aar²). Da hele Summen skulde bruges til 15. Januar 1776 var der jo unægtelig ogsaa periculum in mora. Lyng meldte den 13. December 1775, at han ikke havde Bakker til Randingen, hvorfor han befrygter stort Ophold i Udmøntningen. Medailleur og Præger sendes da med Ekstrapost fra København uopholdelig til Altona for dér at udhugge et Par Bakker, saa Møntmesteren kan rande Plader og holde 2 Presser i Gang, men den 19. melder Lyng, at han trods al Flid ikke kan blive færdig med de 120/m Specier til 10. eller 15. Januar 1776 „i Betragtning af hans brugende Accuratesse med Afjusteringen, af hvilken Aarsag han haaber Collegium holder ham tilgode, hvad Umuligheden selv i saa Fald lader mangle“, hvortil Kollegiet svarer gennem Knoph, at de Grunde, som Lyng anfører til Udmøntningens Ophold, ikke er antagelige,

¹) Jørgensen l. c. p. 138, Nr. 29.

²) Jørgensen l. c., p. 137, Nr. 24 b.

og bedes Knoph foreholde Lyng, at Udmøntningen til den bestemte Dag bliver udført „hvorimod man i sin Tid vil se derhen, at han for saadant Arbejde i Naade vorder anset“. Den 12. Januar naaede virkelig Lyng at blive færdig, unægtelig en smuk Præstation! 30,000 Sp. var afsendt til Kiel, 55,000 til Rendsborg, 10,000 til Kæmneriet i Altona og 5000 til Ekernførde. Han erindrede om den lovede Gratification. Det blev til 100 R. „for hans ved sidste Specieudmøntning udviste særdeles Fliid og ufortrødne Arbejde“!

I Fortsættelse af de tidligere omtalte Bestræbelser for at formere Speciebestanden og indskrænke den besværlige reducerede Kurantmønt, ja Kurant overhovedet, og i Overensstemmelse med den ved Frdg. 2. Januar 1776 anlagte fremtidige Linie for Udmøntningen, anmodede Overskattedirektionen i Begyndelsen af Februar s. A. Finanskollegiet om at tillægge Lyng Ordre til *under den dybeste Tavshed at indsmelte i Barrer alle reducerede og Hertugelige Holstenske Mønter*, som Bankkontoret til ham lader aflevere og paa bemeldte Kontors Forlangende deraf at udmønte Species.

Ved Altona Møntsted indsmeltedes foruden i 1771: 4712 $\frac{1}{2}$ br. i Barrer af 10 og 15 β Stkr. endvidere:

1775—76 reduc. 2 β 1761:	218,951 R.
1776—79 — —	67,458 —
1778—79 reduc. 10 og 15 β :	221,641 —
1779 15 β og holst. reduc. 2 β samt norske 2 β fra 1762—64	4,534 —
	<u>Ialt... 512,584 R.,</u>

men det blev foreløbig kun „Particuliers“, der udmøntede Specier i Overensstemmelse med fornævnte Frdg. Den 4. Oktober 1777 meldte Lyng, at Jøden Brandon havde indleveret 316 $\frac{1}{2}$ Sølv og begært at faa Specier igen efter Forordningen. Han beder om Ordre til at udmønte *Specier for Private, idet Udmøntningen i Henseende til Kursen nu kan ske med Fordel*. Da efter Frdg. skulde have Forraad af Specier paa Mønten og intet have til at forsyne Particuliers paa deres Begæring, har Schimmelmänn leveret Mønten i Altona 4500 hele og 1000 halve Specier, for hvis Beløb 6145 R. 40 β

han til Banco-Kontoret har udstedt Assignment, som ventes honoreret.

Man mærker herigennem Schimmelmans store Interesse for Møntvæsenets Stabilisering og Iver for Gennemførelsen af sine Ideer paa dette Omraade. Den 10. Oktober 1777 meldte Schimmelmann til Finans-Collegiet „at de til den courserende Mynts fordelagtige Coursering føyede Foranstaltninger har haft saa god Virkning, at Specier nu ikke alene med større Fordel kan udmyntes end den courserende Mynt kjøbes her paa Børsen, men at Hamburgerne endog bringer deres Sølv til den Altonaske Mynt for deraf iflg. Frdg. 2. Januar 1776 at lade udmynte Specier, hvorved baade Landet bliver forsynet med god Mynt og Kongens Casse bespares for de anseelige Mynt-Omkostninger, saa havde man Grund til at haabe denne Courses fremdeles Vedvarelse, men den store Mængde mecklenburgske 1. β til 16 R. $\frac{1}{2}$ fin, altsaa 41 R. $8\frac{9}{17}$ β pro Cento slettere end dansk Kurant, var farlig; den oversvømmede Altona, og der burde derfor udstedes nyt Forbud imod den¹⁾. Dette skete ved „Erneuertes Verbot wieder den Gebrauch fremder geringhaltigen Schillinge und Scheidemünze in den Herzogthümern Schleswig und Holstein mit angefügtem Befehl, wie die Dänischen Species in Geldzahlungen angenommen werden müssen“, dateret 5. Januar 1778, hvori udtales Regeringens Misfornøjelse med, at de tidligere Forbud af 29. Maj 1775 og 10. Marts 1777 ikke blev efterlevede²⁾. Det blev særlig Jøderne Brandon og Jacob M. Lazarus, Justitsraad Mathiesen og Købmand Olde i Hamburg, der benyttede sig af Adgangen til at mønte Specier i Altona.

Medens Specierne hidtil kun havde baaret Titlen: D. G. DAN. NORV. VAND. GOTH. REX, fik de 1777 den fulde Titel: D. G. REX. DAN. NOR. VAN. GO. DVX. SL. HOLLS. ST. DIT. & OLD. Dette skyldtes, at den Romerske Kejser 1774 havde ophøjet Oldenburg—Delmenhorst til et *Hertugdømme Oldenburg*, hvorfor Bernstorff 1. Oktober 1777 meddelte Finanskollegiet, at Titlen *Greve* af Oldenburg-Delmen-

¹⁾ R. A. Finans Collegii Myntjournal.

²⁾ Collin l. c., Bilag 24—27.

horst skulde forandres til Hertug af Oldenburg-Delmenhorst ¹⁾.
En saa højvigtig Begivenhed maatte selvfølgelig fremgaa af
Mønterne!

Denne Forandring af Titel stod i den nøjeste Forbindelse
med de vigtige Forhandlinger om det bekendte Mageskifte

Specie fra Altona 1776
uden Titel af Hertug til Oldenburg og Delmenhorst.

med Rusland om den Gottorpske Del af Holsten med Grevskaberne Oldenburg-Delmenhorst. Den 1. Juni 1773 undertegnedes Mageskiftetraktaten.

Kejserinde Katarina II havde været gift med den nu afdøde, tidligere omtalte, Hertug Karl Peter Ulrich, en Søn af Hertug Karl Friedrich af Holsten-Gottorp og Peter den Stores ældste Datter Anna Petrowna. Han havde i 1761 truet Danmark med Krig ud fra sit gottorpske Had til vort Fædreland, men var bleven myrdet umiddelbart paa Krigens Tærskel. Efter lange og trange Forhandlinger tiltraadte Kejserinden og hendes Søn, Storfyrst Paul, den senere Kejser Paul I af Rusland, det omtalte Mageskifte, saaledes at Paul indgik paa, at Oldenburg-Delmenhorst oprettedes til et Hertugdømme for den yngre gottorpske Linie, og at der af Danmark betales denne Linie 300,000 R. grov Kurant. Det maatte saaledes blive Ruslands og Danmark-Norges fælles Bestræbelse at bevæge det romersk-kejserslige Hof og Rigsdagen i Regensburg til at give sit Samtykke til, at de tidligere Grevskaber

¹⁾ R. A. Ujournaliserede Møntsager 1771—80.

blev gjort til et Hertugdømme og fik fyrstelig Stemme paa Rigsdagen ¹⁾. Det var ikke fint nok, om Gottorperne, der var Hertuger af Schleswig-Holsten, kun skulde være Grever af Oldenburg-Delmenhorst. Selv om Hertugtitlen selvfølgelig væsentligst tog Sigte paa den nybakte Hertug af Oldenburg-

^{1/2} og ^{1/1} Specie fra Altona 1777 med Titel af Hertug af Oldenburg-Delmenhorst, et Minde om Mageskiftet mellem Holsten-Gottorp og Oldenburg-Delmenhorst.

Delmenhorst, Fyrstbiskoppen af Eutin, Friedrich August, maatte Kongens Titel ogsaa paa dette Punkt ændres. Hvorfor ikke sætte den lille Fjer i Hatten! Specien og ^{1/2} Specien 1777 ²⁾ er altsaa Vidner herom.

Det er rimeligt at antage, at Betalingen af den ovenfor omtalte store Sum Louisd'or i *Christiand'or* 1775, der skulde udredes dette Aar i Oldenburg-Delmenhorst, staar i For-

¹⁾ Edv. Holm: l. c. Kristian VII. 2. Binds første Halvdel, ottende Kapitel.

²⁾ Jørgensen l. c. p. Nr. 26—27.

bindelse med Mageskiftet og den store Sum, der i Henhold til dette skulde udbetales Gottorperne, dels i direkte Godtgørelse, dels ved Overtagelsen af Gottorpernes Gæld i Holsten, der løb op til ca. 800,000 R.¹⁾.

En saa betydningsfuld Person som den fornævnte Fyrstbiskop af Lübeck-Eutin, Friedrich August, den stormægtige russiske Kejserinde Katarina II og hendes Søn, Pauls Protegé, kunde man selvfølgelig heller ikke nægte en lille Villighed. Naar denne, den 3. Søn af en yngre gottorpsk Linie,

Friedrich Augustd'or for Oldenburg,
slaaet paa Mønten i Altona 1776.

blev foretrukken til at overtage Hertugdømmet Oldenburg, skyldtes det den Omstændighed, at han af Kejserinden i 1762 blev valgt til Formynder for hendes da umyndige Søn Paul og udnævnt til Statholder i den gottorpske Del af Holsten. Da Mageskiftet gik i Orden, og han saaledes skulde fratræde den Magtstilling, han dér indehavde, faldt det naturligt, at Kejserinden til Gengæld belønnede ham med Oldenburg. Efter at Sagen var ordnet, følte denne lille Duodezfyrrste sig selvfølgelig kaldet til gennem Møntningsretten at vise sin souveræne Stilling. Han fik derfor 28. August 1776 Tilladelse til i Altona at lade mønte 300 Stkr. i Guld paa Stempler i „conformité“ med Louisd'or mod $\frac{1}{4}$ 0/0 Slagskat. Mindre kunde ikke gøre det; billigere kunde det heller ikke godt være. Til disse Guldmønter, hvoraf dog kun blev møntet 200 Stkr., som var 21 Karat 8 Gren fine, 35 Stkr. = 1 $\frac{1}{2}$ netto, skar Bauert i København Stemplerne.

I 1781 fik han Tilladelse til at slaa endnu 380 Stkr. af disse Guldmønter med Aarstal 1776, der nu nok saa fint

¹⁾ Edv. Holm I. c p. 598.

Statsstyrelsen svingede underligt frem og tilbage mellem gode og daarlige Forsætter. Vi har set, hvorledes man til Møntvæsenets Forbedring søgte at slaa Specier og indsmelte daarlig reduceret Mønt. Men samtidig skabte Finanstrangen stadig en Akilleshæl paa den smukke Holdning. Thi Staten laante af Banken, denne udstedte Sedler, helt ned til 1 Rdlr. Stykket, men var som oftest i Forlegenhed for klingende Mønt til disse Sedlers Omveksling. Den løb derfor stadig til

Oldenburgsk Specie 1775, møntet i Altona.

Regeringen med Anmodninger om at faa slaaet Smaamønt, hvad der jo stod i den skarpeste Modstrid med Bestræbelserne for at forbedre Mønten. Vi har set, hvorledes Banken opgav sit selvstændige Møntværksted, fordi den ikke kunde faa Lov til dér at fortsætte sine Udmøntninger af Smaamønt. Den fik dog paa den københavnske Mønt saavel som paa den altonaske Mønt slaaet store Mængder af Kobber 1 β og Sølv 2 β og 1 β til en saa daarlig Møntfod som 16 R. 89 β $\frac{1}{2}$ fin. Den 1. Maj 1775 maatte Regeringen nedsætte den store Mængde 2 β af Aarstal 1761 med $33\frac{1}{3}$ $\frac{0}{0}$, nemlig 3 Stkr. à 2 β til 4 β , idet man befrygtede disse Mønters farlige Indflydelse paa Vekselkursen. „Den almindelige Folkestemning udpegede Schimmelmann som Ophavsmanden hertil og en forbitret Menneskemasse stimlede sammen ved hans Palæ. Han kunde, blev der sagt, takke sin Gud for, at han i dette Øjeblik ikke var i Byen. Stemningen hidsedes yderligere ved et ganske falskt Rygte, der udbredte sig om, at ogsaa de Banksedler, der lød paa 1 Rdlr., skulde nedsættes med en

Tredjedel. Heldigvis lykkedes det en Hofembedsmand, der i Kongens Navn tiltalte Folkemassen, at berolige den, og en Plakat af 13. Maj gav til yderligere Betryggelse en Forsikring om, at der ikke var tænkt paa nogen Nedsættelse af Rigsdalersedlernes Værdi. Dette hjalp i det mindste foreløbig¹⁾.

Skønt man skulde synes, at dette var en tilstrækkelig Advarsel mod at overhobe Markedet med Smaamønt, *skønt* Styrelsen ved at skjule sin daarlige Mønt under gamle Aars-tal, saaledes 2 β under 1761, Kobber 1 β under 1771, tilstrækkelig havde erkendt sin mala fides og konstateret sin klare Opfattelse af Stillingen, og *skønt* man samtidig søgte at bedre Bestanden ved at præge Specier og indsmelte den daarlige Kurant, tvang Omstændighedernes Magt Regering og Bank i skøn Forening til dog at lade mønte Smaamønt. Man forbedrede vel 1778 2 β til 12 R. paa $\frac{1}{2}$ fin, men 1 β lod man urørt og udmøntede som paavist i København ikke ubetydelige Beløb i denne Smaamønt. Det blegner dog ganske i Sammenligning med Virksomheden i Altona, hvor man i Løbet af Aarene 1778—85 udmøntede over $\frac{1}{2}$ Million R. i 2 β .

Gentagne Gange i disse Aar søger og erholder Banken Tilladelse til at lade slaa Smaamønt, Kobber 1 β og Sølv 2 β paa Mønten i Altona for at afhjælpe Savnet af klingende Mønt til Vekslinger. I November Maaned 1778 kneb det særlig meget. Udmøntningen af 2 β tog saa lang Tid, at Mønten ikke kunde levere saa mange 2 β som behøvedes til Kursernes Vedligeholdelse og Bankens Fornødenhed her i Staden, $\therefore$ Sedlerne faldt i Værdi og Anseelse, naar Banken ikke kunde præstere den fornødne klingende Mønt til Veksling af Sedler for at tilfredsstille Detailhandelen. Bankokontoret bad derfor om Tilladelse til paa den altonaske Mønt at slaa 24 β , i hvilke der selvfølgelig hurtigere kunde skaffes en Sum til Veje. Det blev dog foreløbig kun til et mindre Beløb, c. 5000 R., da Bankokontoret ifølge Indberetning af 15. December „ved 24 β 's Udmøntning haver mere Tab end Fordel“²⁾.

¹⁾ Edv. Holm. I. c. p. 596.

²⁾ R. A. Finans Collegii Myntjournal. Jørgensen I. c. p. 139 Nr. 39.

„Til Kursens desto snarere Nedsættelse paa courante Penge beder Bancokontoret s. D. om Finans Collegii Tilladelse til paa Mønten i Altona at mønte *Kurantdukater* mod

Wolffs 24 β fra Altona 1778.

1 $\frac{0}{0}$ Afgift, hvad der blev bevilget. Senere fik fornævnte Jøde Jonathan Israel Brandon af Hamburg ved kgl. Resolution af 12. Juni 1783 „til Fordel for den danske Handel og Circulation“ Tilladelse til i Altona at mønte 100,000 R. danske Kurantdukater. Den 4. Juli fik Brandon en ny Tilladelse paa 150/m R. Kurantdukater at mønte i Altona, „da den første Summa ej alene til Circulationens Fordeel er bragt i roulance men endog af Publico med megen Begierlighed modtagen.“

Kurantdukat fra Altona 1782.

I Indstillingen hedder det videre: „*Det ulige Forhold mellem den circulerende Capital af Banco Sedler og klingende Mynt som og den Omstændighed, at Deres kgl. Majt. ej i nærværende Tider kan lade mynte uden stort Tab synes endydermere at gjøre det Princip nødvendigt, som vi forhen have ytret for Deres kgl. Majt., nemlig at Particuliere saa meget muligt burde opmuntres til selv at lade udmynte dansk grov Courant, paa det at Mangel paa klingende Mynt og den der-*

med forbundne ufordelagtige Cours herved kunde om ikke ganske afhielpes, saa dog ei tage Overhaand.“¹⁾

Medens Brandon fik Tilladelse til at mønte Kurantdukater, som iøvrigt Bancokontoret i Altona ogsaa tog op til Udmøntning i 1785, fik Jacob Melchior Lazarus Afslag paa et Andragende i September 1784 om en lignende Tilladelse. Derimod fik han tillige med Købmand Olde og fornævnte Brandon Lov til i 1784 at slaa c. 50,000 Stkr. Albertsdalere.

Foruden Hamburgerne havde ogsaa Svenskerne faaet Øje paa den ny indrettede moderne Mønt i Altona. I Januar 1778 bad det svenske Finanskammer i Stralsund om Tilladelse til at faa 300/m R. 2 og 4 l. β Plader forfærdigede paa Mønten i Altona, medens selve Prægningen skulde ske paa den „istandsættende“ Mønt i Stralsund. Det blev nægtet, da de Svenskes Indkøb af Sølv i Hamburg vilde fordyre den danske Banks Indkøb af Sølv, saaledes at denne mistede 1 R. 86 β $\frac{0}{10}$, som f. T. indvandt paa Kursen. Det synes at have været et Paaskud, thi Nægtelsen vilde næppe hindre Svenskerne i at opkøbe Sølv alligevel i Hamburg og lade det saa godt som muligt bearbejde i Stralsund, hvis de virkelig var opsatte paa en saadan Møntning. Den virkelige Grund var sikkert det danske Hofs Animositet mod alt hvad svensk var efter Gustav III's Regeringsforandring, der i sig kunde indehave adskillig Trusel mod Danmark—Norge og som havde været medvirkende Aarsag til, at det holstenske Mageskifte gik i Orden, idet dette ledsagedes af en Alliance mellem Danmark—Norge og Rusland, væsentlig rettet mod Sverrigs eventuelle Angrebslyster.

Den 8. November 1786²⁾ afgaves en for hele vort Mønt- og Pengevæsen afgørende kgl. Resolution, der danner Skel mellem Fortid og Fremtid. Paa denne Dag blev truffen den endelige Beslutning om Oprettelsen af en Speciebank i Altona „og en til sammes Fornødenhed udfordrende Myntning af 14

¹⁾ R. A. Ujournaliserede Møntsager 1781—1805. Jørgensen l. c. p. 135 Nr. 5.

²⁾ R. A. Finance Casse Direktionens Myntjournal. Skriv. til Knoph af 5. Februar 1787.

lødige Specier, $9\frac{1}{4}$ R. $\frac{1}{2}$ fin til et Beløb af 1,100,000 R. Spr. i $\frac{1}{1}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{6}$ og $\frac{1}{24}$ Spr. samt Kobber 1 og $\frac{1}{2}$ β (Sechsling og Dreiling)¹⁾. Hvad der siden 1763—64 modnedes lidt efter lidt, stod nu endelig fuldmodent; dog skulde det foreløbig først forsøges for Hertugdømmerne¹⁾. Den ny Ordning var en Virkeliggørelse for disses Vedkommende af det i Frdg. 2. Januar 1776 nedlagte Program, ligesom den var Frugten af det Budget, om man saa maa sige, som Schimmelmans Søn, Ernst, der nu var Finansminister, havde nedlagt i Finans-Collegiets Forestilling til Kongen af 28. Juni 1785, der resulterede i det epokegørende Patent af 8. Juli s. A. En af Grundtankerne heri var den, at det var de overhaandtagende Betalinger med Sedler i Hamburg, der fornemlig bevirkede den danske Valutas vakkende Stilling. Sedlerne, hvis Mængde i det hele skulde indskrænkes, og hvoraf Resten skulde være indløselig med Guld eller Sølv, maatte fremtidig ikke anvendes i Samhandelen med Hamburg, der skulde have sin Betaling i klingende Mønt. Til Opnaelse af begge Formaal: Seddelmassens Indskrækning og Udenlandshandelens Betaling i Mønt, skulde Banken i Altona oprettes og Mønten i Altona slaa Specier i Mængde. Den 29. Februar 1788 udkom de 2 Forordninger herom²⁾. Fra og med Finansaarets Begyndelse traadte Reformen i Kraft, og al den Mønt der i 1787 med febrilsk Hast udmøntedes paa Altonamøntens Annex i Poppenbüttel, var kun Forberedelserne til det, som 1788 skulde bringe, og som ligger uden for dette Arbejdes Ramme. Denne 1787-Møntning af Specier maa derfor sammen med hele den mere detaljerede Omtale af det nye Møntsystem gemmes til dette Værks mulige Fortsættelse.

Hvor strængt man holdt over, at de i 1787 prægede Mønter ikke maatte sættes i Circulation før Tiden, viser en fra Mønten i Altona indkommen Beretning om, at der er

¹⁾ I. Zoëga: Versuch zur Entwichelung fester Begriffe von Arbeit und Handel . . . von Geld und Vermögen Müntzen, etc. Kopenhagen und Altona 1787, p. 101.

²⁾ E. Collin l. c., p. 10 ff. — Schovelin l. c., p. 109 ff., p. 121—22. — Nathanson l. c., p. 94 ff. — Edv. Holm l. c., VI 1., p. 183 ff. — Axel Nielsen: Bankpolitik I., Kbhvn. 1923, p. 287.

kommet $\frac{1}{24}$ Spr. ud blandt Folk. En Jøde havde overladt Møntmesteren et Stykke, som han havde faaet af en Kone, der solgte Mælk! Overpræsident, Gehejmerraad Gähler beordredes i den Anledning at lade foretage den skarpeste Undersøgelse, om disse Stkr. er falske eller stjaalne fra Mønten. Det viste sig, at 2 Ægtepar, Albers og Gundelach, havde stjaalet disse $\frac{1}{34}$ Spr. fra Mønten.

Ogsaa i personel Henseende fik Møntforandringen stor Betydning. Vi have set Lyng blive ansat som Møntmester i Altona med Diedrich Liebst som Guardein. Disse Møntofficerer havde det ofte mindre end godt med deres Arbejdere. I 1775 maatte de saaledes foreholde Møntfolkene „at leve fredelig indbyrdes“, men i 1778 var det rent galt fat. Lyng maatte indberette til Finanskollegiet, at „Folkene nu igen var saa opbragte mod hinanden, at deres Koner offentlig anfælde hinanden paa Gaderne, hvilket han uagtet anvendte kiærlige Formaninger til Fredelighed ikke har kunnet standse, men endog ved saadan Lejlighed maattet fordøye Grovheder af dem.“ Knoph indstiller derfor, om ikke Lyng „til at vedligeholde Orden og Subordination blandt Møntens Arbejdere maatte autoriseres efter Omstændighederne enten at mulctere de ulydige eller give dem deres Afsked.“ Men Møntdirektøren maa i umiddelbar Kontinuation af denne Indstilling melde, „at Møntmester Lyng atter har besværgt sig over den Uenighed, som hersker blandt Myntarbejderne i Altona, hvilket endog gaar saa vidt, at Smelternes Koner har mishandlet Prægerens Børn og undsagt ham paa Liv og Lemmer! Han udbeder sig derfor Collegii Resolution, hvorledes han i slige Tilfælde skal forholde sig.“ Kollegiet „formener det rettest, at Møntmesteren, naar disse Uleyligheder skulde vedblive, adresserer sig til Stedets Øvrighed for at begiere den behøvende Assistance til at stille deres Uordner eller efter Omstændighederne at dictere dem en Mulct til Byens fattige, og naar dette var utilstrækkeligt, da ganske at dimittere dem fra Møntens Arbejde“¹⁾. Det giver et ganske nydeligt Billede af Arbejdsforholdene ved den nye Mønt, men man

1) R. A. Skr. 23. Juni 1778. Finans Collegii Myntjournal.

maa jo huske paa, at der ofte af Banken og Regeringen stilledes ret ublu og ublide Krav til Møntens Ydeevne, idet *Mønten i Altona* paa Grund af sin fortræffelige Beliggenhed meget hurtigt udviklede sig til at blive *Rigernes Hovedmøntsted*. Intet Under, at der kunde opstaa Gnidninger, naar Mønten — som det ofte var Tilfældet — maatte gaa Dag og Nat.

Imidlertid indtraadte der i 1783—84 et Chefskifte paa Mønten. *Knoph* kunde paa Grund af Alder og Svaghed ikke mere overkomme baade Overopsynet med Rigernes 3 Hovedmøntsteder og Ledelsen af Møntværkstedet i Hovedstaden. Han ansøgte den 16. November 1783 om Afsked fra den sidste Bestilling og om Tilladelse til at fortsætte Tjenesten som Møntdirektør med samme Løn som hidtil 1000 R. aarlig samt en Lejegendtgørelse af 300 R., naar han fraflyttede Mønten. Det indrømmedes ham, og *Lyng forflyttedes til København som Møntmester fra 1. Januar 1784 at regne*. Medailleur *Bauert* søgte Stillingen, men hans Ansøgning henlægges. Hans mange Stempelfejl: DANAKE, DNASKE, DANKSE paa Kobber 1 β 1771, og hans urene Bogstaver paa Mønterne har ikke tjent ham til Anbefaling!

Til Møntmester i Altona foreslog *Knoph* den 12. Dcbr. 1783 *Guardein* ved Mønten i København *Michael Flor* konstitueret, da *Guardein Liebst* i Altona og *Guardein Poppe* paa *Kongsberg*, den første formedelst tiltagende Alder, den anden formedelst svageligt Helbred ej vel kan forestaa samme. Til konst. *Guardein* foreslaas den her ved Mønten i København staaende Fuldmægtig *Truels Lyng Knoph* og til konst. Fuldmægtig her *Eide Otto Knoph*. Den gode Møntdirektør tilgodesaa ikke helt blufærdigt sine egne! Men Finanskollegiet svarede ham kort og godt den 22. Februar 1784, at *Guardein Liebst* for det første og indtil videre kunde konstitueres; det øvrige af hans Forslag udsættes! Sagen var den, at en af dem, der skulde holdes nede og tilsidesættes, nemlig Fuldmægtig *Niels Høy* i Altona, havde krydset *Knophs* i Forbindelse med hans Afgang som Møntmester saa kærligt anlagte Familieplaner ved den 3. Januar 1784 at henvende sig direkte til Kollegiet og bede om, at han, der nu paa 11te

Aar tjente for 150 R. aarlig, maatte blive Guardein i Altona. Knoph beordredes at constituere ham som Guardein dersteds.

Lyng havde saa travlt med at slaa 1 β og 2 β , at han mente ikke straks at kunne forlade Altona, men fik fra Kollegiet Besked om snarest at komme til København. Da Knoph ikke fik sine Familieanliggender i Orden, synes han ikke at have haft saa travlt med at flytte fra Mønten! Knoph kunde da ogsaa forelægge en ret selvopgivende Attest fra Liebst: Han takker for Collegii Naade at constituere ham til Møntmester, hvilket Embede han lover med største Flid at beogagte, men forestiller derhos, at naar Collegiet vilde udvirke ham 200 R. Tillæg paa sin Guardein Gage og 50 R. til Husleje, ønskede han hellere at forblive i sin Post som Guardein end at antage Møntmesterembedet, som han formedelst Alder og især maadelig Helbred ey tror at kunne forrette for bestandig! Denne Klagesang henlægges ad acta. Da den konstituerede Møntmester Liebst derefter beder om en Fuldmægtig i Stedet for Høy, har Direktøren straks en tredje Knoph parat, nemlig sin Brodersøn Hans Schiervin Knoph, der i nogle Aar har været brugt her ved Møntens Forretning. Han fik Lov til at konstituere Brodersønnen. Endelig den 14. Marts 1784 afleverede Lyng Mønten i Altona til Liebst, der derefter beder om Ret til at anbringe sine Bogstaver D. C. L. paa Mønterne. Samtidig blev Brodersønnen syg og „en skikkelig og troe Mand, der regner og skriver godt“, og som havde forestaaet Fordelingen af de mange nyslaaede Kobber 1 β 1771 rundt til Byer og Kasser i Hertugdømmerne, Herman Caspar Stockfleth, blev konstitueret som Fuldmægtig i Altona.

I Anledning af den megen Ulighed mellem Stemplerne til de samme Mønter, som undertiden opvækker hos Publicum Mistanke om Møntens rigtige Værdi, fik Stempelskærerne i August 1785 Tilhold om ikke mere at gravere Præget i Stempelstaalet, men forfærdige en „Poncil“, σ : Punze el. Punsel, et Instrument af hærdet Jern, hvormed Stempeldetailler indhugges i et Møntstempel, medens Stempelstaalet endnu er uhardet, og hvorved kan fremstilles en Mængde ens Mønt-

„Die Silberschmelze bei Poppenbüttel“ 1825. Akvarel fra Hamburg Museum.

stempler, i hvilke Medailleuren med Gravstikken kun behøver at udfylde mindre Mangler og fuldstændiggøre eller supplere Stemplet. I Forbindelse hermed fik Liebst Ordre til altid at have i Behold ved Mønten Stempler til alle kursende Mønter til Anvendelse i paakommende Tilfælde.

Endnu i Januar Maaned 1786 udfærdigede Finans Kollegiet en Ordre om, at der maa møntes 4 β i Altona for Bankokontoret. De skulde være 5-lødige $\frac{1}{2}$ fin 11 $\frac{1}{3}$ R. og Præget som paa norske 4 β 1778. Stempler til Kroner, 16 og 12 β behøvede Mønten ikke at have liggende, derimod til Christiand'or, Dukater, Albertsdalere og *Piastre med spansk Stempel*. *Ekspeditionen af denne Ordre blev dog efter Grev Schimmelmanns Befaling tilbageholdt og dernæst kasseret formedelst dens Undværlighed i Betragtning af den med Købmand Olde sluttede Møntforpagtningskontrakt.*

Det var den ovenfor nævnte store *Møntforandring i Altona 1786*, der bl. a. førte til dette Resultat. Købmand Olde havde i mange Aar leveret Kobberblanketter til 1 β 1771 fra sit Valseværk og Kobbermølle i Poppenbüttel ved Alsteren, c. 1 $\frac{1}{2}$ Mils Vej nordøst for Hamburg. Da man nu paatænkte de store Specieudmøntninger, befrygtede man, at hverken Personale eller Værksteder paa Mønten i Altona vilde slaa til. Købmand Olde foreslog den 7. November 1786, at han forpagtede Altonamønten og solgte Værkerne i Poppenbüttel til Kongen, saaledes at Olde ved Forbindelse af disse 2 Indretninger kunde foretage alle Udmøntninger af Specier, Albertsdalere samt andre fordelagtige Møntoperationer, naturligvis mod at Kongen betalte Bekostningen for hver Møntning. Knoph afæskes en Erklæring over Sagen. Han indberetter i Januar 1786, at der i Poppenbüttel i Herskabet Pinneberg findes en øvre og nedre Vandmølle og stemmer for Købet af disse Vandmøller, fordi der kan spares c. 18 Heste til Valseværket paa Mønten i Altona, deres Indkøb, Fodring og Pasning. En Hestemølle virker derhos i det Hele taget ikke saa hurtigt og med saa stor Accuratesse som Vandmøllen, dog kan tørre Somres Vandmangel gøre Hestekraft fornøden. Han mener, at Omkostningerne i Poppenbüttel kan blive

mindre end i Altona¹⁾. Den 15. Marts 1786 falder endelig Resolution om *Køb af Oldes Værker i Poppenbüttel*, saavel Sølvrafinaderiet som Kobbervalseværket for 40,000 R. og *Bortforpagtning af Mønten i Altona til Olde* for 800 R. aarlig, hvorom Kontrakt oprettedes 19. April 1786. Allerede den 27. Oktober erklærer Olde som Forpagter af Mønten i Altona, at „han hverken er eller kan finde sig tient med den nærværende Besætning af Pladserne paa Mønten.“ Den 29. November 1786 resolverer Kongen, at Liebst skal være Mønt-Commissarius, Guardein i København, *Michael Flor Møntmester*, Niels Høy Guardein og Hans Schiervin Knoph Ohm ved Mønten i Altona. Samtidig blev Fuldmægtig Truels Lyng Knoph Guardein i København. Direktør Knoph havde sluttelig sejret over hele Linien.

Den tidligere omtalte Stempelskærer Hull udførte Tegningerne til de nye Specier, baade $\frac{1}{1}$, $\frac{2}{3}$ og $\frac{1}{3}$ Stkr. Tegningerne sendtes den gamle svagelige Medailleur Wolff i Altona, paa hvem baade Hænder og Øjne slog fejl, saa Bauert i København maatte forfærdige Hovedparten af Stemplerne.

For de fleste Mønters Vedkommende er Udmøntningsformlerne tidligere udregnet. Kun efternævnte 2 Mønter hid sættes her som ny tilkomne:

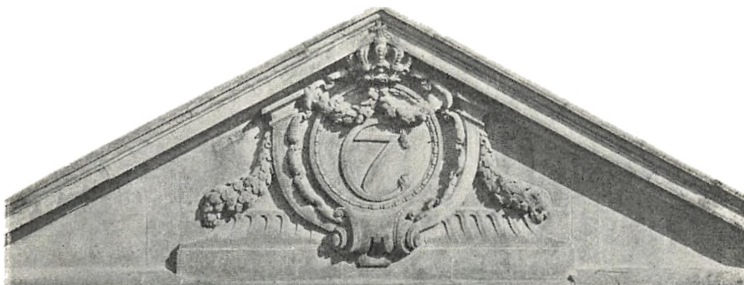
Mønt	Jørgensens Beskrivelse	Finhed og Lødighed			Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. fin	Bruttovægt gr.	Finvægt gr.
		Stkr. paa 1 c. brutto	Karat og Lod	$\frac{1}{1000}$			
Chrd'or	1	Stkr. 35	21 K. 8 Gr.	902,8	38,77	6,681	6,032
Albertsdaler.	29	$8\frac{1}{3}$	13 L. 16 —	868	$9\frac{3}{5}$ Stkr.	28,063	24,359

¹⁾ R. A. Finans Cassa Direktionens Mynt Journal og Akter (Bilag) til denne, jfr. Finanskollegii Rel. og Resl. Protokol. I—II Nr 53, Rel. 14., Resl. 15. Marts 1786, Nr. 211, Rel. 12. Septbr. 1786, Resl. 18. Oktbr. 1786, Nr. 220, Rel. 7., Resl. 8. Novbr. 1786, Nr. 237, Rel. 28., Resl. 29. Novbr. 1786.

Der udmøntedes følgende Beløb:

Aar	Chr.d'or	Sp -Duk.	Kur.-Duk.	Specier	$\frac{1}{2}$ Spr.	Alb.dir.	24 β	2 β	1 β	$\frac{1}{2}$ β
1771	207 Stkr.	341 Stkr.							11,647 R.	1228 R.
1775	22,721 —			78,073 Stkr.						
1776				48,675 —						
1777				106,085 —	546 R. Sp.					
1778				2,784 —			5,670 R.	150,984 R.		
1779				4,553 —				65,927 R.		
1780									66,750 R.	
1781			5,411 Stkr.			10,001 Stkr.		65,624 R.		
1782			35,176 —				20,090 R.	48,797 R.		
1783			125,002 —				15,726 R.	72,654 R.	64,500 R.	
1784						54,001 —		85,510 R.	203,840 R.	
1785			28,196 —					55,806 R.		
1786					2,000 $\frac{1}{2}$ —					
	22,928 Stkr.	341 Stkr.	193,785 Stkr.	240,170 Stkr.	2,546 $\frac{1}{2}$ R. Sp.	64,002 Stkr.	41,486 R.	545,302 R.	346,737 R.	1228 R.

De 4001 Stkr. $\frac{1}{2}$ Sp. 1786 skulde særskilt bruges den 1. April 1786 til Rentebetaling paa det i Altona mod Annuiteter aabnede Laan.

Frontispice fra Altona Mønt mod Johannesstrasse.

5. Mønten i Poppenbüttel ved Alsteren nord for Hamburg.

Landsbyen Poppenbüttel tilhørte det Hamburgske Domkapitel. Tæt nord for Byen laa Købmand Hinrich Chr. Oldes „Silberschmelze und Kupfermühle“, som det vil ses af de hosføjede Billeder fra første Halvdel af forrige Aarhundrede, i en ualmindelig smuk Bevoksning ved Alsteren. I April 1786 blev Kongen indskreven i det hamburgske Domkapitels „Schuld- und Pfandprotokol“ som berettiget til samtlige Værker, ¹⁾ og hermed begyndte det Samarbejde mellem Møntværkstederne i *Altona* og *Poppenbüttel*, der kom til at bestaa i en Aarrække. Her blev i 1787 fremstillet den store Mængde af $\frac{1}{1}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{12}$ og $\frac{1}{24}$ Specier, der ansaas nødvendige for Oprettelsen af den Altonaske Speciebank fra Begyndelsen af 1788 at regne, og som vil blive nærmere omtalt i en mulig Fortsættelse af dette Arbejde. De første Mønter der udgik fra Mønten i Poppenbüttel, naar bortses fra de mange Kobberblanketter til 1 β 1771, som Værkerne tidligere havde leveret, var 10,601 Stk. *Albertsdalere*, som udmøntedes ganske kort Tid efter Erhvervelsen i Dagene fra 5.—10. Maj 1786 og tilstilledes Bancokontoret i Altona, for hvis Regning de var møntede.

¹⁾ C. Lange l. c. I, p. 228.

**„Poppenbüttel Kupfermühle“ 1843.
Tegning i Hamburg Museum.**

6. Mønten i Oldenburg.

Skønt Udmøntningen i Grevskaberne Oldenburg-Delmenhorst ikke tilhører vor Mønthistorie i strængeste Forstand, er det dog naturligt at omtale den i Forbindelse med de holstenske Møntsteder.

Efter at den sidste Greve af den ældre regerende Linie, Anton Günther, var afgaaet ved Døden 1667, udstedte Arvingerne, Kong Frederik III og Hertugen af Holsten-Gottorp allerede 20. April 1669 og 4. Maj s. A. Forbud mod at tage lybsk Smaamønt i Grevskaberne til højere Værdi, end den gik i Hansestæderne¹⁾. Faa Aar efter blev den kongelige Linie Eneherre i Landene, og i de paafølgende Aar udstedtes af den danske Regering hyppige Forordninger, hvorved den fremmede daarlige Smaamønt blev devalveret indtil Halvdelen af dens Paalydende eller helt forbudt²⁾. Christian V lod 1690 slaa $\frac{2}{3}$, der ikke — som af Merzdorf antaget — blev præget i København af Wineke, men i Glückstadt af Christoffer Woltereck, til et Beløb af 2187 R., hvorimod der ikke blev slaaet $\frac{1}{3}$, som Ordren oprindeligt tillige lød paa.

Da Kong Frederik IV den 22. Oktober 1709 paany kastede sig ind i den store nordiske Krig og straks fra først af fik at mærke, at det var et saare stort og bekosteligt Foretagende, han havde indladt sig paa, saa han sig om efter Indtægtskilder og fik — som tidligere omtalt — Øje paa Møntregalet, der som altid maatte holde for i Krigstider. Som i sine øvrige Lande tænkte han ogsaa paa i Grevskaberne at sætte Møntningen i Gang. I Marts 1710 bestemte han sig til at slaa *Oldenburgsk „Landsmønt“*, paa andet Dansk vilde det sige undervægtig Mønt, der kun kunde gennemtvinges som Omsætningsmiddel indenfor Landets Grænser. Han hørte den oldenburgske Landsregering over, hvilke Mønter han skulde slaa, og i hvor stort Antal. Men Landsregeringen, der naturligvis vel vidste, hvad Klokken var slaaet og Meningen var,

¹⁾ J. Wilcke: Møntv. under Chr. IV og Fr. III 1625—70, Kbhvn. 1924, p. 259.

²⁾ J. F. L. Th. Merzdorf, l. c., p. 5, 89—90.

tog kraftig til Genmæle mod disse Kongens Anslag. Næst med Styrke at fremhæve, at den nye Mønt selvfølgelig maatte modtages i alle kgl. Kasser, saa Befolkningen ikke kom til at sidde tilbage med den, gjorde den kraftig opmærksom paa, at Udmøntningsforholdene i Grevskaberne var omgærdede af en Mængde rigoristiske Bestemmelser, truffne af kejserlige Kommissioner og Stænderkredsde. For det første var der fastsat ganske bestemte Møntsteder indenfor den Westfalske Kreds, og ingen af disse laa i Grevskaberne eller under disses Jurisdiktion. Dette var nu en aabenbar Udflugt, eftersom der tidligere af Grever af Oldenburg var slaaet en Mængde Mønt. For det andet var der udstedt det strængeste Forbud mod Udmøntning af Smaamønt eller undervægtig Mønt under Straf af Konfiskation m. m. I Henhold til et Cølnsk Mønt Edikt af 1700 maatte der end ikke mere slaas Dritler efter Leipziger Fod, og dette Edikt havde Kongen selv ved Reskript af 20. September 1701 ikke blot ladet publicere i Grevskaberne, men endog gennem den stedlige Regering forsikret Kreds-Directoriet at ville overholde. Ja Kongen havde tilmed i 1702 afsendt Regeringsraad Wardenburg til Kredsdegen med den Besked, at han en Tid lang ikke vilde finde det bekvemt at exercere sit Møntregal i Grevskaberne.

Efter at Landsregeringen den 8. April 1710 havde afleveret denne saare kraftige Ripost, holdt Kong Frederik og hans Regering sig fra Møntregalet i Oldenburg, men det manglede ikke paa „uegennyttige“ Tilbud fra anden Side.

Saaledes bragte Jøden Ephraim fra Rendsburg 1713 i Erindring, at hans afdøde Broder Jacob¹⁾ i Altona c. 4 Aar i Forvejen havde faaet kgl. Ratifikation paa en Oldenburgsk Mønt, men han døde, inden Projektet kunde bringes til Udførelse. — Det var vel saa ham, der havde faaet Kongen sat i Gang i 1710. — Nu foreslog Broderen at ville mønte Jeverske $\beta = 8$ Grot, Bremer 2 Grot, Münsterske 2 Grot

¹⁾ Axel Nielsen, l. c. p. 74, 80, 81, 83. Denne Jøde havde under Christian V spillet en vis Rolle som Møntforlægger og Møntforpagter i Glückstadt. Han havde bl. a. leveret Sølv til meget ringe Smaamønt, f. Eks. 48 l. $\frac{1}{2}$ pr. $\frac{1}{2}$ fin, der sloges af Woltereck for Hertugen af Pløn.

og Oldenburgske 1 Grot mod 6 $\frac{0}{10}$ Afgift, men da Wineke og Ludolph, hvem Sagen blev sendt til Erklæring, oplyste, at Fortjenesten paa de første til $13\frac{2}{3}$ R. pr. $\frac{1}{2}$ fin var $15\frac{2}{3}$ $\frac{0}{10}$, de næste til $14\frac{1}{3}$ R. pr. $\frac{1}{2}$ fin : $18\frac{2}{3}$ $\frac{0}{10}$, de følgende til $17\frac{1}{3}$ R. pr. $\frac{1}{2}$ fin : $30\frac{1}{2}$ $\frac{0}{10}$ og de sidste til 16 R. pr. $\frac{1}{2}$ fin : $24\frac{1}{4}$ $\frac{0}{10}$, fandt man Jøden for uegennyttig!

Saa kom der 1714 en anden af samme Nation, Benjamin Musaphia fra Hamburg, som gjorde opmærksom paa, hvilken anseelig Summa, der aarlig kunde flyde ind i Rentekammeret, om der oprettedes en Mønt i Oldenburg, hvor Kongens høje Møntregal — højst sørgeligt — ikke havde været exerceret i uendelig mange Aar. Nu kunde rigtignok Hs. kgl. Majt. tilvende sig et emolumentum heraf paa 6 à 7000 R. aarlig (und wohl mehr); han kunde tale med herom, „nachdem mein Vatter und ich von Jugend auss mit der Tønningen Müntze umbgegangen.“ Det var visselig meget sandt, eftersom denne Mønt af den gottorpske Hertug i 1695 var forpagtet i 4 Aar til Jacob Musaphia¹⁾.

Farligere blev i 1715 et lignende Forslag fra Frederik IV's bekendte Møntforlægger under Krigen, Jøden Michael Joseph, der Aaret forud havde faaet Lov til i Glückstadt at slaa 500,000 R. i 2 β til $13\frac{1}{3}$ pr. $\frac{1}{2}$ fin²⁾: „Efterat Eders Kgl. Majt. havde vist mig den Naade at tage mig til Møntforlægger, saa har jeg, ligesom de mig paalagte Pligter opfordrer til, fra den Tid af alene ladet det være mig magtpaaliggende at befordre Deres Majts. Interesser og ikke forsømt nogen Lejlighed dertil!“ Han fremsender derfor 15. Febr. Projekter til at oversvømme ikke blot Slesvig-Holsten, men ogsaa Oldenburg-Delmenhorst med slet Krigsmønt. Hvorledes det i saa Henseende gik herhjemme, vil man kunne erfare anførte Sted hos Axel Nielsen. Hvad specielt Grevskaberne angaar, henviste han til, at der kun var i Omløb Mønt fra de omliggende Herskaber og Stæder, Friesland, Münster, Bremen, Embden, Jevern etc., som stadig havde møntet, hvilket i Parantes bemærket betød, at de havde taget Profiten og ladet

¹⁾ Axel Nielsen l. c. p. 86–87.

²⁾ l. c. 101 ff.

Kongen og Grevskaberne sidde med Skaden. Nu tilbød han selv at antage Møntmester og anlægge en Mønt dersteds. Naar han da fik Tilladelse til at mønte 200/m. R, 7-lødige 6 og 3 Grot til 15 R. $\frac{1}{2}$ fin samt 100/m. R. 5-lødige 2 og 1 Grot til 17 R. $\frac{1}{2}$ fin, kunde han svare Kongen 10 % af de første og 12 % af de sidste, ialt 32/m. R.

Overfor dette kraftige Anslag maatte Landsregeringen mobilisere en større sagkyndig Erklæring fra den forhenværende Kansler i Oldenburg og ansete Forfatter, G. G. von Breitenau, der nu levede som pensioneret dansk Gehejmeraad i Lübeck. Denne afgav en Erklæring af 29. Marts 1715, der i Eet og Alt er sin skarpsindige Forfatter værdig, og hvori det bl. a. hedder: „Die affaire ist von Wichtigkeit, in dem sie den schein hat eines sonderbaren *Vorthells vor Ihr. Königl. Mayt.*, welcher aber sich leicht in nichts resolviren und entzwicken, den noch übrigen *Königl. Unterthanen in der Grafschafft zu sehr empfindlichen Schaden* gereichen kan. Die meiste behutsamkeit ist dabey nötig, wegen der vierlerley vorfallenden *raisonnement* von Leute, denen die gründliche wissenschaft von dem in viele *difficile* Umbstände verwickelten Myntzwesen nicht beywohnet, wodurch sich manchmal etwas ungleiches veranlasset, insonderheit, wan *Juden* dabey concurriren, die das *apparens pro vero* sehr listelich vorzustellen wissen, unangesehn die herrschaft davon in *effectu* wenig profitirt!“ Han opgør herefter Michael Josephs Fortjeneste — selv naar Slagskatten til Kongen er betalt med 32/m. R. — til 38/m. R. Han anser *ikke* den ny Smaamønt for *nødvendig*, da der i Forvejen ikke er Mangel paa saadan, selv om den er fremmed. At forbyde denne lader sig ikke gøre i Oldenburg, der ikke er et stort, for sig selv beliggende Land, men tværtimod et lille Grevskab, der maa handle med alle sine Naboer, af hvem Indbyggerne faar sin Betaling i saadan liden Mønt. Den er heller *ikke nyttig for Undersaatterne*, da disse ikke kan købe for den ny slette Mønt hos Naboerne, men tilsidst med stort Tab maa sælge den til en Jøde eller Møntmester til Indsmeltning. Den kunde *synes nyttig for Kongen*, der „bey itziger geltklemmen Zeit“ kan haabe at faa 32,000 R. i Slagskat. Men Jøden har ikke lovet den paa Forhaand, men

kun efterhaanden som Møntningen finder Sted og Mønten faar Afsætning. Lykkes dette ikke, faar Kongen ingen Penge. Man maa derhos befrygte *Forfalskning*, særlig i *Holland*, hvor man *f. Eks. har eftergjort de danske Markstykker*. Selv om de kun eftergøres i samme Gehalt som de lovlige, er en stor Fortjeneste at hente. Ja nogle samvittighedsløse Møntforpagtere slaar kun for et Syns Skyld en første mindre Sum mod Slagskat, men præger hemmeligt helt andre Summer, som de spreder ved deres Hjælpere, hvilket Bedrageri ikke er let at komme efter. Men selv om Kongen faar hele den lovede Slagskat, faar han bagefter *den slette Mønt tilbage i alle Skatter og Afgifter, og skal han da benytte den til Betaling i Lande med god Mønt, lider han langt mere Tab end den Gevinst han har haft*. Endelig anser Breitenau Jødens Forslag for ganske inpracticabelt. I 1710, da et lignende Forslag var fremme, mente den oldenburgske Regering, at der højst kunde sættes 15/m. R. i grove og 15/m. R. i smaa Møntsorter i Omløb. Siden er Halvdelen af Grevskabet sat i Pant til Churhuset Hannover. Ikke destomindre vil Jøden sprede ikke 15/m. R., men 300/m. R. Smaamønt i Resten. Naar man nu erindrer, at der i Grevskabet ikke findes mange rige Familier, end mindre store Købmænd, men de fleste ernærer sig ved Agerbrug og Kvægavl, kan man næppe tro, at man, om man gik fra Hus til Hus, vilde finde 30/m. R. Smaamønt. *Anno 1691 var der ogsaa en Jøde ved den Glückstadtske Mønt, som troede, at han kunde jage en stor Gevinst ved Udmøntning af Oldenburgsk Mønt. En Prøve blev gjort, og nogle Tusind R. slaet i nye $\frac{2}{3}$ -Stkr. med Oldenburgsk Vaaben og efter Leipziger Fod af 1690 af lige Gehalt med $\frac{2}{3}$ fra Kursachsen, Kurbrandenburg og Braunschweig. De blev først fordelt mellem Undersaatterne i Oldenburg, men da Nabolandene vægrede sig ved at modtage dem, „bliebe die Leute in Oldenburgische etliche Jahr lang damit gewaltig incommodirt, bis sie sich dessen endlich mit schade nachgerade entlediget.“ Gik det saaledes med en grov Mønt „von landsüblicher bonitet“, hvorledes skulde det saa gaa med en Hob slet Smaamønt.*

Vilde man undgaa at faa Udseende af at berøve Hs. Majt. en Gevinst, kunde man lade Jøden prøve med nogle Tusind

R., men man risikerede da, at Mønten eftergjordes i større Mængde hemmeligt. Hvorledes man saaledes vendte og drejede sig, vilde stor Skade opstaa for de arme Undersaatte. Han foreslaar Landsregeringen at holde sig til sin Betænkning af 1710 med deri anførte kejserslige og Kredsbeslutninger¹⁾.

Angrebet blev afslaaet.

1716 kom en vis Laurentz Wagener med Understøttelse af C. D. G. Reventlow og foreslog at mønte nogle Hundrede Tusind R. Scheidemüntz mod 6°/_o Afgift.

Dermed var Krigstidens Fristelser til Ende.

Men selv efter at Frederik IV i 1726 havde nedsat sin Krigsmønt og søgt at skaffe et bedre Møntvæsen til Veje, prøvede man dog at faa Lov til at slaa ringe Smaamønt. Den 22. Juni 1726 blev Ephraim tilskrevet, at Kongen ikke vilde have noget med hans Smaamøntninger at gøre. Han havde bedt om Lov til at slaa 35,000 $\frac{1}{2}$ i 12 β og 5000 $\frac{1}{2}$ fin i 1 β . Men saa kom Ephraim igen med et Andragende af 10. August 1727, hvori han bl. a. anfører, at det jo var billigt, om Kongen nu udnyttede sit Regale i Grevskaberne, hvad der jo ikke kunde skade hans Møntvæsen i Kongerigerne og Fyrstendømmerne. Regalet var nu saa længe ikke udnyttet i Oldenburg, at det var paa Tide, at Kongen gjorde det fremfor at lade Naboerne nyde godt deraf. Navnlig er jo den Tanke, at han godt kunde tjene Penge paa Møntvæsenet i Grevskaberne, da det jo ikke kom hans øvrige Lande ved, hvor der ikke var mere at gøre, efter at Mønten var forbedret, i Virkeligheden tiltalende!

1729 kom Landdrosten i Pinneberg Grev Otto Carl Callenberg med et af en unavngiven Person forfattet Møntproject, som Kongen ved Resl. 18. Marts forkastede.

Heller ikke Benjamin Musaphia kunde glemme sin og sin Faders tidligere Fortjeneste af vort Møntvæsen! Den 21. Maj, 25. Juni og 10. Aug. 1734 bragte han sig paany i Erindring. I de ydmygeligste Vendinger beretter han hvorledes „die Jüdische Portugisische Nation für introducierung derer Com-

---

¹⁾ R. A. Breve vedk. det oldenburgske Møntvæsen 1710—69; kgl. Resl. m. v. ang. Møntv. i Oldenburg 1715 & 1759—69.

mercien“ overalt har erholdt Privilegier, saaledes ogsaa i Glückstadt, hvor imidlertid ingen Geschäft mere var at opdrive. Derimod var Altona vel egnet dertil. „Da meine sehl. Vorfahren, aus Glückstadt gebohren und erzogen, jederzeit ihren Eifer geheget Ew. Königl. Majts. hohe Interesse wo mögl. befördern zu suchen, indem nun von Jugend auf das *Commercium und Müntzwesen* völlig practiciret und excerciret haben, auch nun in dem Stand befinde, Vorschläge und projecte an Ew. Königl. Majt. anzuzeigen, die gantz dienlich befunden werden sollen,“ saa beder han nu lade Statholderen i Hertugdømmerne høre hans Forslag. Det var Regeringen ogsaa villig til, men trods gentagen Opfordring kunde man ikke faa et foreløbigt nærmere Program at høre. Da Sølvprisen derhos steg, blev der ikke nogen „Anfang und Excerptirung der Müntz in der Stadt Oldenburg, wodurch ein fast alt und gantz vergessene hohes regall wieder ans licht gebracht würde“.

I 1750 den 15. Januar indgav Jøden Berendt Wessellii, der boede i København, et Andragende, der i Modsætning til hans Kaldsfællers tidligere Projecter, bar Vidne om et ærligere og ædrueligere Syn paa Møntvæsenet, idet det virkelig ikke i første Række synes at have været hans Mening at skaffe sig Gevinst — eller i hvert Fald en klækkelig Gevinst — paa Udmøntningen. Han beretter, hvorledes han som Købmand har haft Lejlighed til paa talrige Rejser til Oldenburg og Nabostater at lægge Mærke til, at der paa de tyske Messer og Markeder aldrig benyttedes Mønt med Hs. Majts. Præg. Derimod var Grevskaberne oversvømmede med alskens fremmed Smaamønt. Under Henvisning til den nylig afholdte 300-Aars Jubelfest i Anledning af det oldenburgske Hus Overtagelse af Kongemagten i Danmark vilde han nu foreslaa *Udmøntning paa Mønten i København af Guld- og Sølv- i Stkr. paa 2, 4 og 8 R.* efter nogle fremmede Prøver, han medsendte, nemlig hannoverske, braunschweigske og preussiske Pistoler, der var c. 21 Karat fine. Han vilde underkaste sig enhver Kontrol, og hvis Kongen vilde oppebære en Slagskat deraf, skulde han paa det nøjeste opstille en Beregning over, hvad der kunde ydes efter de Krav, der stilledes

til Mønten, som skulde gaa i Grevskaberne og modtages i de kgl. Kasser. Der skulde ogsaa udmøntes $\frac{2}{3}$ Stkr. efter Leipziger Fod samt doppelte og enkelte „gute Groschen“. Overfor dette Project stillede den oldenburgske Landsregering sig ganske anderledes velvillig end over for alle de andre Forslag og anbefalede at gøre et Forsøg i Overensstemmelse med Supplicantens Tanker. Rentekammeret gik ikke med til disses Virkeliggørelse ved Købmand Wesseliis Foranstaltning, men *det er ikke utænkeligt, at dennes Ansøgning var medvirkende Aarsag til de Forsøg og Beregninger, der i 1753 gjordes med Kurantdukater*, og som tidligere er omtalte. Man havde fra Kongsberg modtaget 80 til en Masse smeltede engelske Guinees, hvoraf v. Hauen skulde gøre en Prøve for at se, hvor meget der, naar formeldte Guineer regnedes til 5 R. pr. Stk. og omsmeltes til Kurantdukater à 2 R., kunde være udi Myndte Profit at vente. Rentekammeret gik naturligvis med Føje ud fra, at Wesseli ved de dagældende Guldpriser i nogen Grad kunde se sin Fordel ved den af ham foreslaede Guldudmøntning. Regeringen kom jo ogsaa til det Resultat, at den med nogen Fordel kunde slaa Guld mønt af lignende Beskaffenhed som Pistoler, medens Sølvudmøntningen for Tiden bragte Tab¹⁾.

Det blev imidlertid *den i Oldenburg kurserende daarlige fremmede Smaamønt, der sluttelig gav Stødet til Oprettelsen af en kgl. Mønt dersteds*. Vel erklærede Kongen endnu saa sent som i April 1757 over for Statholderen Grev Lynar, at han ikke vilde indlade sig paa Jøden Aron Salomons Project om Anlæg af en Mønt i Oldenburg, men samtidig begyndte Møntvæsenets vitterlig uheldige Tilstand i Oldenburg at genere Kongen i hans Indtægter, idet de omliggende Stater vedblivende sendte al deres daarlige Smaamønt ind over Grevskabernes Grænses uden at det syntes mulig ved de skrappeste Forbud at hindre det. Den 27. Januar 1759 beklagede den kgl. Generalkrigskommissær sig over al den daarlige Mønt han modtog og opfordrede Regeringen i København til

¹⁾ R. A. Møntprotokol B. Kopibog for det danske Møntvæsen 14. Juli 1729—12. Juli 1760.

ganske at forbyde en hel Mængde Smaafyrsters daarlige Mønt. Den 6. Februar fik Grevskabernes Betjente Ordre til ikke at modtage disse af Befolkningen i Told, Skatter og Afgifter. Den 10. Februar fulgte en Opfordring til Landsregeringen om at erklære sig over, om denne Smaamønt skulde forbydes eller kun nedsættes, men Landsregeringen indstillede nu vedblivende, at der skulde oprettes en kgl. Mønt. Allerede den 23. Januar havde Rentekammeret erindret Grev Lynar og Generalkrigskommissær Hennings, da de klagede over den dér roullerende ringe fremmede Mønt og en Lage paa 15—27 $\frac{0}{10}$ mod $\frac{2}{3}$ -Stkr., samt en Difference mod Guld paa 10—11 $\frac{0}{10}$, om, hvorledes Kongen havde næret Betæneligheder ved Jøden Meyer Salomon juniors tidligere Projekter og tiltrods for Forslagets betydelige Fordele vist det fra sig. De Finansdeputerede kunde ikke indse, hvorledes man, hvis man slaar bedre Mønt, kan beholde den i Landet og værne sig mod hemmelig Udførsel, navnlig paa Grund af den gensidige Commerce mellem Grevskaberne og Nabolandene, og hvis man slaar lige saa daarlig Mønt som de fremmede, maa On-det snarere vokse end aftage. De bad derfor om nærmere Oplysning om, hvor højt $\frac{1}{2}$ fin skulde udbringes, hvor meget der aarlig skulde slaas, hvad Mønthus og Redskaber vilde koste og hvad Møntmester og Guardein samt andre Møntbetjente skulde have i Salær, men den 2. Juni 1759 skrev Regeringen til Kammeret i Oldenburg, at Kongen stadig ikke vilde indlade sig paa Anlægget af en Mønt i Oldenburg trods den oldenburgske Regerings gentagne Indstillinger af 23. December 1758, 24. Februar og 21. April 1759, at Kongen forbyder de af Bremen forbudte Mønter i sine Herskabsafgifter og at man, da der ellers er Mangel paa Smaamønt i Oldenburg og man derfor maa tage Naboernes Smaamønt, maa udbede sig Forslag om den Agio, der bør lægges paa denne, for at den i Værd kan blive ligestillet med den tilladte gangbare Mønt.

Ved Bedømmelsen af den hele Situation maa man erindre sig de da herskende politiske Forhold i Europa. Den halve Verdensdel omtrent laa i Krig, og navnlig Tyskland led under den preussiske Syvaarskrigs Hærgninger: Paa den ene Side

stod Rusland, Sverige, Polen, Sachsen, Østrig, det tyske Rige og Frankrig, paa den anden Preussen, England-Hannover, Hessen-Kassel, Braunschweig og Gotha. Efter at Krigen var begyndt i 1756, slog Preussen og de senere tyske Fyrster falsk Mønt i Mængde. Vi har gentagne Gange allerede tidligere mødt disse Forfalskninger ved Omtalen af Rethwisch Mønt og under Københavns Møntsted, og finder nu ogsaa her paany Anledning til at omtale dem. Paa Grund af Oldenburgs Beliggenhed mellem og tæt ved de krigsførende Magter Frankrig, Preussen, Hannover, Sverige m. v. og som Følge af Landskabets vidtstrakte Grænser var det selvfølgelig bestemt til at oversvømmes af al denne slette Krigsmønt, som medførte de stærkeste Rystelser i det lille Samfund. Priserne paa Levnedsmidler steg, Lønningerne fulgte ikke med, Officerer og Soldater, der fik Sold af de kgl. Kasser, som fyldtes med slet Mønt i Skatter og Afgifter, erklærede ikke at være tjente med at modtage disse Mønter, for hvilke de ikke kunde faa deres Livsfornødenheder i tilstrækkeligt eller sædvanligt Omfang. Greb man ind i disse Forhold ved Nedsættelse af disse Mønter, følte Afgiftsyderne sig brøstholdne. Kort sagt alle de sædvanlige Følger af Inflation med efterfølgende Deflation viste sig i alle Livets Forhold. Intet Under derfor, at det stedlige Landskammer overøste Rentekammeret i København med Bekymringer og Besværinger.

Foreløbig blev man nu enig om at valvere og devalvere al den fremmede Mønt. Den 27. Februar 1760 indstillede Magistraten i Oldenburg, at der for Grevskabernes Regning antoges en dygtig Wardein med Bopæl i Byen Oldenburg, som kunde undersøge al den slette Mønt, for at man derefter paa Grundlag af hans Beregninger og Undersøgelser kunde udstede en Forordning om Møntens Værdi. Samtidig fremkom Konferensraad, Friherre Adriani for „en Fremmed“ med Forslag om Anlæg af en Mønt; det var 2 Jøder Jacob Bernhard Wolff og Israel Jagtel fra Berlin, der gennem Adriani androg om Tilladelse til at slaa Mønt i Oldenburg af 100,000 $\frac{1}{2}$ fint Sølv efter de nu i Neder Sachsen courserende Preussiske eller andre Mønter. De vilde sprede Mønt til 17 à 28 R. $\frac{1}{2}$ fin, hvorved efter Rentekammerets Opfattelse Skaden

ved Smaamønten vilde blive større end ved den gamle oldenburgske Mønt, idet 100,000 $\frac{1}{2}$ fin Sølv vilde give 3 Mill. R. daarlige Penge, hvorved Entreprenørerne vel kunde give 3 R. pr. $\frac{1}{2}$ fin; derimod vilde den af det oldenburgske Kammer foreslaaede Møntfod til 14 eller $13\frac{1}{3}$ R. pr. $\frac{1}{2}$ fin være nyttig for den kgl. Kasse og Undersaatterne. Adrianis Forslag blev som værende af den sædvanlige egennyttige Slags lagt til Side. Derimod skrev man den 22. Marts 1760 til Oberbergamtet i Norge, at Magistraten i Oldenburg havde beklaget sig over al den slette Mynt, der roulerede, og bedt om en Guardein, der var erfaren i det tyske Møntvæsen. „Som vi ikke paa tvile“, fortsætter Rentekammeret, „at der jo ved Sølv-Verket findes et eller andet bekvemt Subjectum, som er vel dreven i at probere, og habil til at erhverve sig den fornødne coñnoissance i det tyske Riges Myndte-Væsen“, saa beder de Bergamtet bringe en i Forslag og inden 4 Uger sende ham herved. „Og paa det et hertil habil Subjectum destomer kunde eucourageres, saa kand det kgl. Oberbergamt tillige forsikre samme . . . en convenable Gage“. Det blev *Johan Henrik Madelung*, der blev sendt herved til København, hvor han paa den kgl. Mønt straks blev sat i Gang med at prøve 8 fra Oldenburg opsendte Møntsorter efter Leipziger-Fod i Overværelse af Mønt-Commissarius Heltzen og Guardein Fabritius. Den 13. Maj 1760 underrettedes den kgl. Regering og Kammer i Oldenburg om, at Madelung var afsendt. Han skulde have 400 R. oldenburgsk Mønt aarlig, der tilligemed Omkostningerne ved Proberovn m. m. udrededes af begge Grevskaber. Der skulde foretages en almindelig Valvation af „ringhaltig“ Mønt, der leveredes af Generalkrigskommissæren; den skulde foretages efter Rigsfod eller saakaldt Leipzigerfod, dog med Godskrivning af Remedium og Slid c. 3°/_o. Viste en Mønt sig 50°/_o undervægtig, skulde den plat forbydes; ellers foreslaas en passende Agio. Paa Grundlag af den stedfundne Undersøgelse udstedtes den 4. September 1760 en almindelig Devaluation, som omfattede Mønter fra Meklenburg, Anhalt-Bernburg, Sachsen-Hildburghausen, Würtemberg, Wied, Brandenburg-Anspach og Bayreuth, Chur-Pfalz, Trier, Fulda, Montfort, Braunschweig, Svensk-Pommern og ganske

særligt fra Preussen. Frederik II's $\frac{1}{6}$ Thalere var visselig ikke ansete, hvad han selv efter Krigens Afslutning aabenkendte var fuldt beføjet. Devaluationen efterfulgtes af en Række Plakater og Forordninger af 11., 19. og 26. Septbr., 28. Novbr. og 24. Decbr. 1760, hvori man søgte at ordne de af Møntforvirringen flydende indviklede civilretlige Forhold. F. Eks. fastsattes, at i Køb og Leje om Hus og Jord var ingen pligtig at modtage Klein-Kurant til anden Værdi end den devalverede. Jøder og andre maatte ikke udføre den gode Mønt af Landet. I Forordningen af 26. Septbr. 1760 hedder det saaledes i Indledningen: „Wir würden alles dergestalt regulieren, dass ein jeder so viel möglich sein Geld nach dem Werth und Gebrauche desselben respective erhalten und bezahlen, folglich so wenig der Gläubiger als der Schuldner über einen unbilligen Verlust sich zu beklagen, Ursache haben möge“. Kongen maatte i denne Forordning gaa nærmere ind paa Retsforholdene end i den første Bestemmelse af 4. s. M. fastsat. Lød en Obligation paa gammel Mønt, skulde den tilbagebetales i samme Mønt. Lød Gælden paa ny ringere Mønt, kunde Kreditor vælge mellem, om han vilde modtage Betaling i god Guldmønt (Louisd'ors), men maatte saa taale Afkortning efter en bestemt Skala, des større, jo nærmere Laanets Stiftelsestid var ved Nutiden (jfr. herved den bekendte danske Frdg. 5. Januar 1813), eller om han vilde modtage den daarlige Mønt igen, hvis den var forhaanden; hvis ikke, maatte han modtage anden Sølv mønt i Forhold til den kontraherede daarlige Mønts indre Værd. Paa samme Maade forholdtes med Købmandsgæld og Leje m. v. Alt maatte rette sig efter Tiden for Kontraktens Indgaaelse. Var der oprettet langvarige Leverancekontrakter, kunde Leverandøren med et vist Varsel fratræde Kontrakten og fordre det alt leverede betalt efter de for Gælds Tilbagebetaling fastsatte Regler. Alt dette viser i de 2 smaa Grevskaber hele det Forløb af Møntforvirring, som vi nu saa vel igen har lært at kende i Verdensformat efter den store Krig.

Det kgl. Kammer i Oldenburg var imidlertid ikke tilfreds med denne Devaluation alene. Til Fastsættelse af Priserne, Beroligelse af Militæret, Erstatning for de helt forbudte Møn-

ter og Ordning af den i Bund og Grund rystede Økonomi vilde man ogsaa have ny og bedre Mønt ud i Circulation og gjorde Kongen Tilbud for at bevæge ham dertil. Den 24. Maj 1760 fik Kammeret følgende Svar: Kongen havde efter Resolutioner i 1757 og 1758 ytret sine Betænkeligheder ved Anlæget af en Mønt i Oldenburg og særlig ved Prægning af Mønt under Rigsfod, men det var en anden Sag, hvis Grevskaberne vilde bekoste Bygning, Møntmaterialier og Besoldning af Møntbetjente og lade Mønten slaa efter Rigsfod. I saa Fald vilde Kongen stille Ballhaus til Disposition, saavidt Militæret kan undvære det, og lade Møntredskaberne komme toldfrit ind samt forstrække Grevskaberne med en Sum af sin Kasse til det første Sølvindkøb og andre Fornødenheder. Rentekammeret forlanger derfor en Erklæring, om Undersaatterne udover Guardeinen og Valveringen ønsker en særlig Mønts Oprettelse¹⁾. En indtrængende Henstilling fra Statholder Lynar og Generalkrigskommissær J. W. Hendorff af 1. Juli 1760 gjorde sluttelig Udslaget. I denne Indstilling berettes, hvorledes de har indkaldt Delegerede til et Møde, hvor man var ret uenig om, hvad der skulde foretages, dog bestemte man sig sluttelig til at forkaste Kongens Tilbud, idet man nærede Betænkelighed ved at paatage sig Udgifterne ved en ny Mønt. Lynar og Hendorff fremhævede derimod med Styrke Nødvendigheden af en ny Mønt. I dette Aktstykke har man som i en kort Sum alle de Betragtninger, der baade før og senere er fremsatte over Inflationens skadelige Følger:

1. Møntsorterne blev slettere fra Aar til Aar, og efter at Krigen var begyndt, fik man Mønter af det bare Kobber i Stedet for af Sølv, hvorved den i Oldenburg hjemmehørende Rigdom med Tiden vil forvandles til Armod, tilslut en General Devaluation nødvendigt indtræde, saaledes at der i Navnet var mange, men in effectu meget faa Penge forhaanden, ligesom Indbyggerne i Handelen med Udlandet — som allerede nu tilstrækkeligt var at mærke — vilde lide stort Afbræk.

2. For en Stat var det i forskellig Henseende fordelagtigt,

---

¹⁾ R. A. Mønteprotokol B.

ja uundværligt, at Indvaanerne kunde gøre Regning paa at have en vis bestemt Formue, men dette faldt helt ugørligt under de nuværende bedrøvelige Tilstande, idet den, der i Dag ansaa sig for rig, i Løbet af nogle Maaneder næppe ejede $\frac{1}{4}$ af sin indbildte Kapital, hvoraf opstod mange Slags inconvenienser.

3. Under den nuværende „Geld-Verworrenheit“ kunde kun den Formuende og forsigtige, i Særdeleshed Vekselereren profitere af de mange Omsætninger, medens en anden der manglede Indsigt og Forudseenhed og som lod sig blænde af den tilsyneladende Fordel, bliver skuffet paa enhver Vis, naar han giver sine gode Penge væk for al for ringe Agio og bag efter, naar han skal bruge god Mønt, maa skaffe sig den tilbage med dobbelt Opgæld.

4. Den gemene Mand bliver forfordelt, hvad enten han a) sælger eller køber her i Landet, b) skal afdrage Gæld eller c) vil opspare Penge for sig og sine fordi

ad a) Købmanden betaler med den sletteste Mønt og beregner sig den højeste Profit ved Salg, fordi han med den uvisse Mønt paa enhver Maade vil og maa gardere sig mod at lide Tab og Skade for med den stadig faldende Kurant at gaa sikkert og naa sin Købmandsfortjeneste,

ad b) den gemene Mand maa tilbagebetale en Gæld fra den gode Tid med dobbelt saa mange slette Penge, eller hvis Kreditor er egensindig og kun vil modtage den gode Mønt, med overvældende Bekostning maa skaffe Specier eller anden god Mønt, hvis dette overhovedet er muligt, hvorved Debitor bliver overladt til Kreditors Diskretion.

ad c) Spareren ved at opspare i slet Mønt senere kun vil faa den halve Værdi i Udbytte.

5. Ved Devaluation alene kan Sagen ikke i Længden ordnes. Nødvendighed og Billighed kræver, at man, naar man afskaffer den slette Mønt, bringer god Mønt til Veje i den slettes Sted og ikke bringer Landmanden i Forlegenhed, men langt mere skaffer ham Sikkerhed for, hvad han virkelig faar i Indtægt og har i Udgift, og det saa meget mere, som man ikke selv ved den nøjagtigste Beskrivelse og Forsigtighed kan gøre den jævne Mand begribelig, hvad hver enkelt Mønt er værd.

6. Med Hensyn til Skatter og Afgifter er det ikke muligt til enhver Tid at fastsætte den nøje Agio, saaledes at ikke enten Kongen eller Undersaatterne lide Skade, idet der ikke gaar en Uge, ja knapt nok en Dag, uden at Kursen forandrer sig, en Mønt dukker op eller saadanne Omstændigheder indtræffer „bey welchen auch der allerwitzigste Kaufmann sich oftt nicht zu rahten noch zu helfen weiss.“

Lynar og Hendorff holder derfor paa, at det er saavel i Kongens som Publici Interesse, at der snarest anlægges en Mønt for kgl. Regning, eventuelt af en Entreprenør med kgl. Concession, idet Sølv et nu er at faa, og Efteraaret nærmer sig, hvor den største Commercio foregaar og god Mønt særlig er fornøden.

Man kan ikke betvivle, at denne klare og koncise Fremstilling skyldes den saare dygtige og klartskuende Embedsmand, Grev Lynar. Enkelthederne i det med Forestillingen fulgte Møntforslag er affattet af Hendorff, der dels oprækker Hovedlinierne for den i September udstedte, allerede omtalte Devaluation og Ordning af Gældsforholdene, dels angiver den nærmere Beskaffenhed af de Mønter, der senere fremkom, nemlig *med Kongens Billede* $\frac{2}{3}$ og $\frac{1}{3}$ Thlr. i en 12 Dalerfod, hvori alle Intrader skulde erlægges og udenlandske Betalinger berigtiges, saa Indbyggerne ikke behøvede med stort Besvær at skaffe sig Mønt efter Leipzigerfod fra Udlandet til saadanne Betalinger, endvidere *med Kongens Navnetræk* $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{9}$ og $\frac{1}{12}$ Thlr. i 14 Dalerfod, 3 og 4 Grot i $14\frac{1}{2}$ Dalerfod, 2, $1\frac{1}{2}$ og 1 Grot i 15 Dalerfod.

Den 15. Juli 1760 meddelte Rentekammeret herefter det kgl. Kammer i Oldenburg Kongens foreløbige Resolution af G. D., hvorefter der ikke skulde oprettes nogen Mønt i Oldenburg af en Entreprenør, ikke heller for Landets Regning, men for kgl. Regning; „Ballhaus auf dem Baumhofe (Schlossplatze)“ skulde indrettes dertil; der skulde først anskaffes for 20/m R. Sølv og ikke udmøntes mere „als ungefehr Zur Bedürfniss und dem Verkehr im Lande erforderlich beobachtet werden sollte, auch allenfalls gold gemüntzet werden könnte.“

Af Rentekammerets forudgaaende Overvejelser, der i det Hele sluttede sig til Indstillingen fra Oldenburg, fremgaar,

at man ikke vilde have anbragt paa Reversen af $\frac{2}{3}$ og $\frac{1}{3}$ — som af Hendorff foreslaaet — det tilsvarende Antal Mariengroschen, men $\frac{2}{3}$ og $\frac{1}{3}$ med Omskrift som af Hendorff foreslaaet: „nach dem Leipziger Fus“, fordi det netop ikke skulde være en særlig i Oldenburg gangbar Mønt; anderledes med den øvrige Mønt, der var en current Landsmønt. Den 2. August 1760 meddelte Kammeret i Oldenburg, at Møntens Indretning var i god Gang, og foreslog Madelung til Møntmester og Wardein, Eilert Diecks til Bogholder og Møntskriver, og Guldsmed Samuel Mathias Neudorff til Stempelskærer. Den sidste skulde dog samtidig have Ret til at passe sin egen Forretning. Rentekammeret vilde dog ikke have Mester og Wardein forenet paa samme Haand. Man blev da enig om at gøre Neudorff til Wardein og prøve paa at knytte den dygtige Medailleur Wahl i Hamburg til den nye Mønt, men hverken han eller en anden i Bremen kunde bestemme sig for Oldenburg. Man maatte da tilslut avertere efter en Stempelskærer i „Hamburgs upartiske Correspondent“! Som Reflektant meldte sig *Johan Ephraim Bauert* „Logierend bey dem Königl. Hof Kunstdrechsler Herr. Lorenz Spengler“ i København, idet han henviste til, at han havde skaaret en prægtig Medaille for Københavns Magistrat til det sidste Jubilæum 1760 i Anledning af 100 Aars Festen for Arve-Enevolds-Magtens Indførelse¹⁾. At han boede hos den bekendte Kunstdrejer Spengler, har sikkert ogsaa været ham en god anbefaling. Han blev Stempelskærer ved Mønten i Oldenburg og senere i høj Grad benyttet ved Mønterne i København, Rethwisch og Altona, saaledes som vi ovenfor har set. Han fik Lov til at blive boende i København og sende Stemplerne til Oldenburg samt Titel af Hof-Medailleur. Neudorff har tillige udført Stempler, særlig efter at Bauert ved kgl. Resl. af 25. April 1763 var udnævnt til ogsaa at være Stempelskærer ved Mønten i København.

Efter længere Brevveksling mellem Kammeret i Oldenburg og Rentekammeret i København om, hvorvidt der burde slaas $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{9}$ og $\frac{1}{12}$ Thlr. eller ej, om disse burde være til 14 Thlr.

¹⁾ Beskrivelsen Fr. V, Tavle XV Nr. 1.

pr. $\frac{1}{2}$ fin, hvortil de udenlandske Mønter var devalverede, eller $13\frac{1}{3}$ Thlr. pr. $\frac{1}{2}$ fin, hvorved de blev Reichs-Constitutions-mässige, om disse samt $\frac{1}{3}$ og $\frac{2}{3}$ burde forsynes med

Bauerts Zweidrittel 1761.

Neudorffs Zweidrittel 1765.

$\frac{1}{24}$ Thaler 1762.

Kongens Brystbillede eller ej, hvilket sidste Rentekammeret holdt paa „weil solches gemeiniglich nur schlecht getroffen wird“, medens Kammeret i Oldenburg mente, „dass des Königs Bild der Valeur dieser Münze mehr zuträglich sey als des Königs Chiffre“, samt om Mængden af $\frac{1}{6}$ og $\frac{1}{9}$ Thlr., der i hvert Fald burde være ganske ringe, enedes man om de nedenfor anførte Formler, ligesom det blev tilstaaet Olden-

burg at anbringe Kongens Portræt paa de større Mønter, nemlig $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{6}$ og $\frac{1}{12}$ Thlr., men man maatte saa sørge for Lighed. Til Vejledning fremsendtes en Kurantdukat.

II Mariengroschen 1762.

3 Grote 1761.

Den 13. Juli 1761 faldt den endelige kgl. Resl. om Ansettelsen af fornævnte Personale, og Mønten kunde herefter træde i Virksomhed. Frederik V's Mønter i Oldenburg saavel som hans Kurantdukater i Danmark staar herefter som Minder om Virkningerne af den store preussiske Syvaarskrig.

For 1761—62 findes nøjagtige Opgivelser i den i Rigsarkivet opbevarede Møntprotokol; for 1763—65 savnes Møntprotokollen; Opgivelserne er derfor tagne fra de ikke altid helt paalidelige Optegnelser: „Stemaniana“, men disses Hovedsum bekræftes gennem Merzdorffs Beskrivelse af Oldenburgs Mønter og et af Renteskriver Ambders forfattet Referat, dateret Rentekammeret 18. April 1766¹⁾, naar en i en Regnskabsopstilling for 1765 angivet Sum af 8906 R. i nyprægede 12 og 6 Grot Stkr. lægges til den i Stemaniana opførte Sum. Beløbet er skønmæssig fordelt mellem de 2 Møntsorter. Summen og Udmøntningsformlen for 2 Pfennig kendes ikke. I Samlingerne faar den som Regel Karakteren: Sjælden. Efter Akterne at dømme maa der, da Mønten kun lige er nævnt et enkelt Sted, kun være udmøntet et forsvindende Beløb og efter Mønten at dømme kun i Aaret 1764. Det er muligt at

¹⁾ R. A. Kgl. Resl. m. v. vedr. den oldenburgske Mønt.

Udmøntningsformlerne var følgende:

Mønten	Jørgensens Beskr. p. 134—5	Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. brutto	Lødighed		Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. fin	Den fine $\frac{1}{2}$ udbragt til	Brutto Vægt	Fin Vægt gr
			Lod	$\frac{1}{1000}$				
Zweidrittel = 1 Gulden.....	61, 63	13 $\frac{1}{2}$ = 9 R.	12	750	18	12 R.	17,323	12,992
Drittel = $\frac{1}{2}$ Gulden.....	62, 64	27 = 9 R.	12	750	36	12 —	8,661	6,496
12 Grot = $\frac{1}{6}$ Thlr. = 4 Groschen	65, 67	40 = 6 R. 48 gr	8	500	80	13 $\frac{1}{3}$ —	5,846	2,923
6 — = $\frac{1}{12}$ — = 2 —	66, 68	80 = 6 R. 48 gr	8	500	160	13 $\frac{1}{3}$ —	2,923	1,961
4 — = 2 Mariengroschen	71, 73	97 $\frac{7}{8}$ = 5 R. 31 $\frac{1}{2}$ gr.	6	375	261	14 $\frac{1}{2}$ —	2,389	0,896
3 — = $\frac{1}{3}$ Thlr. = 1 Groschen...	69, 74	130 $\frac{1}{2}$ = 5 R. 31 $\frac{1}{2}$ gr	6	375	348	14 $\frac{1}{2}$ —	1,792	0,672
2 — = 1 Mariengroschen	72, 76	168 $\frac{9}{11}$ = 4 R. 49 $\frac{1}{2}$ gr	5	312, 50	540	15 —	1,389	0,434
1 $\frac{1}{2}$ — = $\frac{1}{18}$ Thlr. = 1 β lybsk.....	70, 75, 77	225 = 4 R. 49 $\frac{1}{2}$ gr	5	312, 50	720	15 —	1,039	0,324
1 — = 4 Pfennig	78, 79	270 = 3 R. 54 gr	4	250	1080	15 —	0,866	0,217
$\frac{1}{2}$ — = 2 —	80					15 —		

Der udmøntedes følgende Beløb:

Aar	$\frac{2}{3}$ Thlr. = 1 Gulden	$\frac{1}{6}$ Thlr. = $\frac{1}{2}$ Gulden	12 Gr. = $\frac{1}{6}$ Thlr. = 4 g Gr.	6 Gr. = $\frac{1}{12}$ Thlr. = 2 g Gr.	4 Gr. = 2 Mar.gr.	3 Gr. = $\frac{1}{24}$ Thlr. = 1 g Gr.	2 Gr. = 1 Mar.gr.	$\frac{1}{18}$ Gr. = $\frac{1}{48}$ Thlr. = 1 β l. = 2 β d.	1 Gr. = 4 Pfennig	$\frac{1}{2}$ Gr. = 2 Pfennig	I alt
1761	21,798	2,786	24,124	11,438	22,701	4,969	15,215	4,786	2,518		110,335 Thlr.
1762	76,843	1,846			48,571	11,542	54,651	3,932	8,742		206,127 —
1763—65	22,693		38,677	5,850	29,042		6,458	4,641	226	?	107,587 —
I alt	121,334	4,632	62,801	17,288	100,314	16,511	76,324	13,359	11,486	?	424,049 Thlr.

denne Sum er indeholdt i den opførte Totalsum, men i Ste-manianas Sammentælling ses den ikke medtaget. Det tilføjes, at 1 Thaler = 24 g Groschen = 36 Mariengroschen = 72 Grot = 48 β l. = 96 β d. og $\frac{2}{3}$ Thlr. følgelig = 16 gute Groschen = 24 Mariengroschen = 48 Grot.

Efter Møntens Oprettelse var Sølvprisen stegen, og Møntens Bestyrelse havde derfor som det vil ses af ovenstaaende Tabel bestemt sig til bortset fra $\frac{2}{3}$ Thaler i nogen Grad at indskrænke Udmøntningen af grov Kurant, der jo var ganske fin i Korn og Skrot, og lægge Vægt paa den mindre Kurant, hvis Udmøntning var mere fordelagtig, men den 17. September 1762 beklagede Magistraten i Oldenburg sig i høje Toner herover. Det havde været Hensigten med den ny Mønt at ophjælpe Møntbestanden, men de nye 4, 3, 2, $1\frac{1}{2}$ og 1 Grot, som senest hovedsagelig var udmøntede, havde medført „Inconvenientien“, idet de paaførte Borgerne Skade og dermed ogsaa indirekte skadede de kongelige Interesser. Disse Mønter stemte ikke med nogen Møntfod i Tyskland; de var $20\frac{0}{100}$ ringere end Guldfoeden, 5 R. = 1 Louisd'or eller 2 R. 54 Grot = 1 Sp. Ducat. Deraf fulgte, at disse Smaamønter intetsteds i Tyskland havde en ordentlig Kurs. I Jever og Ostfriesland, hvor endnu den helt slette Mønt kurerede, var de for gode, men dér var der heller ingen Handel; i Hannover og Bremen var de meget for slette. Skønt Bremens egen Smaamønt ikke var bedre, havde Bremen dog sat en mægtig Agio paa den Oldenburgske Smaamønt, naturligvis mod Bremens egen gode grove Kurant. Magistraten beder derfor Kongen kun mønte efter Leipziger Fod og standse den store Udmøntning af Smaamønt samt bringe Bremen til Fornuft. Magistraten fremsendte forskellige fremmede Mønter til Prøve. Kölle undersøgte dem og det er derfor ikke mærkeligt, at han i Beskrivelsen LXIV kan oplyse, at dansk Kurant $\frac{1}{2}$ fin $11\frac{1}{3}$ R. er $5\frac{15}{17}\frac{0}{100}$ bedre end de nye Zweidritler og $11\frac{11}{17}\frac{0}{100}$ bedre end oldenburgsk Kurant.

I Maj 1763 bøjede Regeringen sig for Klagerne og befalede, at den videre Udmøntning af Smaakurant skulde op-høre; man havde i sin Tid givet Tilladelse til Udmøntning af Smaamønt „bloss nach ohngefährlichen höchsten bedurf-

nisse und dem Verkehr im Lande“, men nu havde man erfaret, at man senest kun havde slaaet 7826 R. grov Kurant men over 28/m R. klein Kurant; det kunde befrygtes, at saadan Mønt ved „Reichs-Abwürdigung“ ikke blot blev nedsat, men sat ud af Kurs. Da man heller ikke vidste, hvorledes det gik med den nye Møntfod i det tyske Rige, maatte man ogsaa lade det gaa langsomt med Udmøntning af den grovere Kurant. Senere bad Magistraten i Oldenburg om der atter maatte møntes nogen Kurant! Der gaves da Ordre til at mønte $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{6}$ og $\frac{1}{12}$ Thlr., „als welche letzere dem Commercio nicht so sehr nachtheilig sind, so dass ausser diesem falle die dortige Müntze, gleich wie ofters die hiesige, bisweilen ruhen kann“. Det er ikke mærkeligt, at Rentekammeret sluttelig blev ked af hele Møntningen. Den grove Mønt medførte Tab, den ringe Mønt vilde man ikke have. Den 15. Juni 1765 forlangte Rentekammeret nærmere Besked om Skade og Fordel ved Mønten i Oldenburg, men allerede den 25. s. M. tilskrives Kammeret i Oldenburg „dass mit aller fernern Ausmüntzungen auf der dortigen Müntze gleich aufgehört auch das alles auf selbiger vorrätthige ungemüntzte Silber mit einen Verzeichnis an *Schimmelmann* nach Hamburg gesandt werde“. Mønten i Møntkassen afleveres til Kammerkassen. *Den 30. August 1765 fulgte Opsigelse af alle Arbejdere ved Mønten.* Den 18. Februar 1766 beordres Madelung tilbage til Kongsberg som Wardein og den 18. Oktober afskediges Bauert som oldenburgsk Stempelskærer. Da Bergproberer Henchel var død, fik Madelung s. D. Ordre til straks at rejse til Norge; han fik Lov til at beholde Titel som Møntmester! Maskinerne solgtes til en stedlig Smed eller førtes over Helsingør til København. Den 22. September 1767 udstedtes endelig kgl. Resolution om Møntens Indstilling. Diecks fik 120 R. i Pension, Neudorff 50 R. mod eventuelt at hjælpe ved fremtidige Devaluationer.

Endnu staar tilbage Spørgsmaalet om Indførelse af dansk Mønt i disse Grevskaber. Kammeret i Oldenburg havde selv den 17. Juli 1762 moveret Sagen. Da det kneb med at udmønte $\frac{2}{3}$ og $\frac{1}{3}$ Thlr. til 12 R. $\frac{1}{3}$ fin og man kunde se, det ikke gik med Udmøntning af den daarligere Mønt, kom man

paa den Tanke at udmønte dansk Kurant til $11\frac{1}{3}$ $\frac{1}{2}$ fin, særlig 2 og 4 l. β Stykker af 8 lødigt Sølv, hvorved man fik sin Mønt op paa Højde med Hamburger Kurant, idet man mente, at man kunde skaffe sig det 8-lødige Sølv af den devalverede Mønt, medens 12-lødigt Sølv til $\frac{2}{3}$ og $\frac{1}{3}$ Thlr. var dyrt at købe fra Holland eller Hamburg og bragte Tab. Men Rentekammeret havde ikke Tiltro til den Sag. Man mente, at alle de bedre Stkr. af den devalverede Mønt forlængst efter Nedsættelsen til 14 Dalerfod var udvippet og smeltet. Al den værste Mønt var tilbage, men af den tiltroede man ikke Mønten i Oldenburg uden Skade, Tab og Bekostning for Kongen at kunne uddrage $11\frac{1}{3}$ Dalerfods Penge, hvad der ganske vist ogsaa skulde synes højst mærkeligt i et Land, hvor selv den bedste Mønt kun var efter 12-Dalerfod og ikke kunde tilvejebringes uden Tab. Rentekammerets Svar blev derfor den 25. September 1762 et Afslag.

Næste Gang man paatænkte at indføre dansk Mønt i Oldenburg, kom Forslaget fra Danmark. Det var som tidligere berørt Schimmelmann, der i 1770, da Altona skulde indrettes til Møntsted, sværmede for Tanken om ogsaa i Grevskaberne at indføre dansk Speciemønt, eventuelt dog ogsaa dansk Kurant. Den 28. April 1770 afgik Skrivelse til Regeringen i Oldenburg herom. Man fremhævede, at der derved vilde opnaas, at der i disse Landskaber atter vilde komme til at roulere Mønt med Landsherrens Præg i Stedet for al den fremmede Mønt, og at man i de offentlige Regnskaber undgik al den fremmede Mønt samt dermed følgende Agio-Beregninger, men Rentekammeret indrømmede dog, at Grevskaberne var afskaarne fra alle de andre kgl. Stater, og at Indbyggerne sælger deres Varer til Naboerne, som ikke kender til dansk Mønt¹⁾.

Men denne Gang var det Oldenburg, hvorfra Modstanden kom. Regeringen dér kunde paa ingen Maade anbefale Indførelsen af dansk Kurant i Oldenburg: 1) „Nun hat unsere Ländschen in Ansehung der Menge und Wichtigkeit der jährlich ausgeführten Landesproducten offenbar in der Handlungs-

¹⁾ R. A. Mynteprotokol D.

Bilance mit der Nachbarn ein Übergewicht“. Hvilket heldigt Land! Kun $\frac{1}{10}$ beholdes i Landet. Denne Overvægt maa erstattes i *Guld*. Skulde Indbyggerne nu forlange dansk Kurant (og Specierne skulde jo ogsaa gaa til en vis Tvangskurs i Kurant), vilde der opstaa ustandselig Veksleri, Provision m. m. 2) Stor og urimelig Opgæld vilde afstedkommes ud over den „innerlichen Werth“ paa Zweidritler mod Guld. I Nabolandene, hvor Bønderne fra Oldenburg skal købe deres Varer, Klædninger etc., bruges Pistoler, ikke svær Kurant-Mønt. 3) Hvis dansk Kurant var indført for 10 Aar siden ved Reduktionen af den hidtidige Mønt og Anlægget af Mønten, kunde det være gaaget, ikke nu „da doch nunmehr der erste Verlust an den kleinen Geld überstanden ist“. — Hvis der endda var en bestemt Kurs mellem Guldpistolerne og $\frac{2}{3}$ Thlr. og Specier paa den ene Side og den oldenburgske Smaa-mønt paa den anden Side, kunde Sagen bedre gennemføres.

I et Bilag gentager Generalkrigskommissær J. v. Hendorff de samme Argumenter: Landet er for lille til Circulation af svær Mønt. Indbyggerne faar Guld for deres Eksportvarer, saaledes i Holland kun Dukater, og betaler Importvarer med Guld. Skal der nu indføres svær Kurant, bliver der stort Veksleri med Agio, Provision etc.¹⁾.

Rentekammeret erkendte Rigtigheden heraf, og der blev ikke indført dansk Mønt. Kort Tid efter gik Grevskaberne som et Hertugdømme ud af den danske Krones Eje. Om de i den Anledning udmøntede Erindringsmønter henvises til, hvad ovenfor er fortalt under Altonas Møntsted.

---

¹⁾ R. A. Sager vedk. Københavns Mønt 1729—71.

7. Mønten paa Kongsberg.

a. 1726—1734. Otteskillingen.

Efter at man i 1726 — som tidligere omtalt — havde reduceret Krigsmønten og omsider var enedes om fremtidig at slaa Kuranten til $11\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin, besluttede man til Bergmandens Lønning at slaa 8 β paa Kongsberg. Oberbergamtet indberettede, at man i 1700 og 1702 havde slaaet henholdsvis 9- og 12-lødige 8 β , begge til samme Møntfod $11\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin. Den nu nedsatte Møntkommission anbefalede, at de nye 8 β skulde være $7\frac{1}{2}$ -lødige, idet den intrinsique Valeur jo ikke berørtes heraf, men jo mere Kobber der blandedes i, des anseeligere og tykkere blev Mønten og desto durablere, medens de bedre Mønter hurtig blev slidte. De ringere Mønter var heller ikke saa udsatte for Kippen og Wippen ved den hamburgske og andre Møntofficiner, efter som der var for stort Arbejde dermed. Otte β blev derfor ved Kongens Resl. 25. Januar 1727 bestemt til $7\frac{1}{2}$ -lødige, $11\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin¹⁾.

Ved den nærmere Udførelse af denne kgl. Ordre indtraf en større Katastrofe paa Kongsberg. Da man skulde fastsætte den Afgang paa Sølv, den Udmøntning vilde medføre, anslog Møntmesteren *Henrich Christopher Meyer* den yngre og de Kommitterede ved Sølvværket denne henholdsvis til 42 og 26 Lod pr. 100 $\frac{1}{2}$ Sølv, medens Møntinspektør v. Hauen i København, der fik denne Beregning til Erklæring, kun mente, der vilde medgaa 12 Lod i Afgang. Denne mærkelige Divergens i Beregningerne vakte Mistanke. I Forvejen var en Kommission nedsat til at undersøge Bjergværkets daarlige Tilstand. Den bestod af den bekendte Biskop i Oslo, Konferensraad Deichmann og Kancelliraad Köpp fra Trondhjem, som tidligere havde haft Ansættelse ved Værket. De skulde nu nærmere undersøge ogsaa dette Forhold. Det maatte da straks falde i Øjnene, at Møntmester Meyer havde haft saa store Udgifter paa sin Gaard i Kongsberg, at disse ikke kunde antages udredede af hans forholdsvis beskedne Løn 300 R. aarlig. Han, der 1716 havde efterfulgt Faderen af samme Navn,

¹⁾ R. A. Rentekammerets norske Relations- og Resolutionsprotokol 1727 Nr. 7 A.

havde derhos hverken ved Arv, Ægteskab eller paa anden Maade Formue, og det viste sig da, at han havde beregnet sig for stor Afgang paa Sølvet ved tidligere Udmøntninger, hvorved han havde skaffet sig store Indkomster. Men det blev ikke herved. Han havde ogsaa angrebet Sølvposterne og forgrebet sig paa Kassen. Den 20. November 1727 resolverede Kongen, at Kancelliraad, Møntmester Meyer skulde holdes arresteret, efter at man foreløbig havde opgjort hans Debet til c. 12,850 R., ligesom hans Midler skulde forsegles og registreres. Kongen vilde foreløbig ikke undvære v. Hauen i København og sende ham op til Norge for at hjælpe Kommissionen med at prøve Afgangen paa Sølvet. Der skulde sendes 400 $\frac{1}{2}$ Sølv ned til København, men da Oberbergamtet forlangte, at Prøven skulde gøres in loco for at være fuldt overbevisende, og det ogsaa paa anden Maade viste sig fornødent, at en udenforstaaende bidrog til Undersøgelserne, blev Enden paa det, at v. Hauen maatte tage afsted til Norge, og det saa meget mere, som der var opstaaet stærke Rivninger mellem Statholderen i Norge Vibe, der øjensynlig havde været for godtroende over for Forvaltningen paa Kongsberg, og Kommissionens Medlemmer, særlig Køpp, som Vibe havde kaldt en infam Mand, hvorfor han fik en Næse af Kongen¹).

1727 var Meyer suspenderet og snart maatte man opgøre hans Underslæb til langt mere end oprindelig anslaaet. Den 5. Marts 1728 afgav Etatsraad Meyer, Møntinspektør v. Hauen, Møntmester Wineke og Møntgardein Ludolff i København en Erklæring: „Saasom man har underhaanden nyligen erholdt Efterretning, at de udi Norge myntede Croner af Aar 1725 og 1726 skulde være af diverse gehalt, saa er for at komme nærmere i Erfaring derom udi Hr. Etatsraad Meyers Overværelse i Dag udtaget af 18 norske Croner 5 Stkr., hvoraf 2 Stkr. kun holdt 9 Lod 7 Gren og altsaa var ca. 15 $\frac{0}{10}$ slettere udi Værdi end det norske Myndte-Reglement tilholder 3: 10 Lod 13 $\frac{1}{2}$ Gren.“ Wineke vejrede en Chance og var allerede 12. s. M. parat med et Tilbud om ogsaa at

¹) R. A. I. c. 1727, Nr. 158. Resl. 31. Decbr. 1727 og 1728, Nr. 18 med fl.

overtage Mønten paa Kongsberg i sit Navn og under sin Direktion! I Maj 1728 var man naaet til, at Meyers Debet vilde andrage over 50,000 R., en meget stor Sum for de Tider. Hans Bo blev registreret til ca. 22,000 R. Foruden Meyer blev Guardeinen Truels Johansen arresteret som hans Medskyldige, og Meyers Hus blev stillet til Auktion for at skaffe Midler til Bergfolkenes Løn, idet disse i 7 Maaneder ikke havde faaet Betaling! Kongen maatte foreløbig forstrække Værket med 1 Maanedes Lønninger, ca. 11 à 12,000 R. Der blev udstedt Plakat til de Indbyggere, der havde staaet i Handel med Meyer om Sølv og Kobber, om at melde sig til Undersøgelseskommissionen¹⁾. I Juli 1728 havde man endelig vundet nogenlunde Oversigt over de begaaede Defraudationer. Meyers Debet skyldtes som sagt dels Sølvposterne dels Møntedefekterne. Den første Post androg ca. 20,000 R., den sidste 39,669 R. Af den første Post dækkedes ca. 8400 R. ved det allerede skete Salg af en Del af Møntmesterens Effekter. I Rentekammerets Indstilling til Kongen af 17. Juli 1728²⁾ oplyses, at det ved Stempelskærerens beedigede Forklaring var godtgjort, at det var under hans Snit og Præg, at Forfalskningen af Kronerne 1725—26 med flere Mønter var sket, og Meyer maatte derfor efter Kammerets Formening anses som *Falskmøntner* efter Lovens p. 988, Art. 2, paa Ære, Liv og Gods, saa meget mere som han var den, hvem Mønten var anfortroet. Da det drejede sig om de udi saa mange Aar i Norge udmøntede Pengesorters urigtige Gehalt, indstillede Kammeret, at Meyer og Truels Johansen aktioneredes for en Kommission, hvor de kunde fremsætte, hvad de havde at sige til deres Defension. Skønt Kongen, helt bortset fra de af Deichman og Køpp fremskaffede Bevisligheder, havde Statholder Vibes Erklæring om, at Bedrageriet var bevisligt, endvidere tvende edsvornes i Overværelse af Vibe, Deichman og Køpp affattede Forretning om Møntforfalskningen og endelig Stempelskærerens Erklæring, og skønt Kongen derfor egentlig ansaa al videre Oplysning for overflødig og bekostelig, vil han dog have en Kommissionsdomstol

¹⁾ l. c. 1728, Nr. 48. Resl. 15. Maj 1728, Nr. 60. Resl. 9. Juni 1728.

²⁾ l. c. Nr. 69. Resl. 24. Juli 1728. — Div. Dok. Møntv. vedr.

nedsat for at Meyer og Johansen ikke bagefter skal komme med Besvælinger; den skulde bestaa af Vibe, Deichman, Køpp og Generalmajor Hvitfeld, men skal det „gaa i al Stilhed og Gehejme saa at ikke noget, hvorved Mynten kunde diskrediteres, skulde blive udstrøet“. De 3 Kasseforvaltere paa Sølvværket, Oberberghauptmand Gabel, Kancelliraad, Oberbergamtsforvalter Edinger samt Oberbergamtsskriver Poppe skulde ligeledes aktioneres, thi de burde have forlangt af Meyer *uentlig* de formøntede Penge til Kassen. Da de mærkede Meyers Sløseri med Pengenes Aflevering, burde de have ladet sig forevise det Sølv og Kobber, som endnu var umøntet; de har ladet aflevere Sølvposter, inden der var gjort Rigtighed for de tidligere afleverede. De har samtlige ladet sig gøre Pengelaan af Meyer af de Penge, han ikke havde gjort Rigtighed for, og de har, da Meyer gjorde Depenses paa sine Bygninger, conniveret, tiet stille og ingen Præcaution udi Gierningen taget, ligesom de heller ikke har ladet Pengene veje til Kassen. Iøvrigt havde en af Kassebetjentene tidligere udladt sig med, at Meyer enten ikke betalte Sølvposterne eller betalte med gammel Mønt, hvad der var betænkeligt, men herfor var han blevet overfaldet af Meyer paa Værtshus!

At Bølgerne er gaet højt paa Kongsberg i de Dage, ses af, at Kongen flere Gange er ulejliget med Stridigheder mellem Medlemmer af Kommissionen og Domstolen. Snart havde Køpp uden de andres Vidende besigtiget Værkets Skove, der mentes afdrevne, snart har Deichman nægtet Vibe at se Kommissionsprotokollen, saa havde Deichman endvidere „begegnet“ Vibe utilbørligt in laboratorio og manges Overværelse under Prøven af 7 Stkr. Mønter, saaledes at Kongen maatte beskikke en 5te Mand, Justitsraad, Præsident Lime til at tiltræde Domstolen¹⁾.

¹⁾ l. c. 1728, Nr. 79. Resl. 27. August 1728, Nr. 85, Resl. 16. September 1728, Nr 103, 10. November 1728, jfr. i det hele C. Deichman: Hist. Efterretninger om Sølv-Verket Kongsberg, Vid. Selsk. Skrifter, 11. Del, Kbhvn. 1777, p. 251 ff. Forfatteren af denne Afhandling var vel Biskop Deichmans Søn, men der er ingen Grund til at betvivle Rigtigheden af hans Fremstilling, der iøvrigt godt stemmer med Akterne i Arkivet. Man har i nogen

Meyer blev enstemmig funden skyldig i baade Kasse-mangel og Møntforfalskning. Af Mønter, der var forfalskede, nævnes 2 og 12 β samt Kroner. Det var særlig 1725-Kroner, det var galt med. De var fra 1 Lod $1\frac{3}{4}$ Gren til 1 Lod $7\frac{1}{4}$ Gren for ringe i Lødighed, idet de var 9 Lod c. 7 Gren lødige i Stedet for at holde 10 Lod $13\frac{1}{2}$ Gren. Straffen fastsattes ved kgl. Decision derhen, at Meyer skulde kagstryges, brændemærkes og hensættes for Livstid i Slaveriet. Efter at være funden skyldig, var han flyttet til Kristiania Fæstning; i Februar 1729 blev han ført tilbage til Bergstaden for at udstaa sin Straf, derefter paany indsat i Fæstningen, hvor han nogle Maaneder efter døde. Guardainen slap fri for videre Tiltale, da det befandtes, at han kun af Efterladenhed uden selv at nyde nogen Fordel havde forsømt at føre det rette Tilsyn. Iøvrigt foretoges en Del Afskedigelser, Forflyttelser m. m.

Ved kgl. Resl. af 26. Januar 1729 udnævntes Schichtmester Nicolaj Bernhard Fuchs til Møntmester i Meyers Sted. En Maanedstid i Forvejen var Erasmus Simon Kongsberg, der i 3 Aar havde rejst udenlands for at perfectionere sig til Stempelskærer, en Stilling der var lovet ham efter Andreas Joensen Lunde, men som i hans Fraværelse blev bortgiven til Olaus Wiff, „saa han paa 4 Aar siden sin Hjemkomst fast har maattet krepere“, udnævnt til Schichtmester paa Kongsberg Sølvværk. Efter Wiffs Død 1730 fik E. S. Kongsberg ved Resl. af 3. November Stempelskærerstillingen.

Ved Ansættelsen af den ny Møntmester rejste sig paany det Spørgsmaal, der havde givet Anledning til hele Undersøgelsen mod den forrige Møntmester, hvor meget Mønt-

---

Grad næret Medlidenhed med Meyer og karakteriseret Deichman og Køpp som ikke helt uvildige Undersøgere og Dommere, men der foreligger saa mange Bevisligheder fra andres Side, at der ikke godt kan være nogen som helst Tvivl om Meyers Skyld, hvad ogsaa tydelig fremgaar af Frederik IV's Resolution. Han vidste saare vel, at Deichman og Køpp ikke var velsete, og han udtaler derfor ogsaa ret betegnende, at han har Beviser nok *bortset* fra disses Undersøgelser! Møntmesterens Sag blev derhos revideret straks efter Christian VI's Tronbestigelse, uden at man kunde komme til andet Resultat.

mesteren maatte beregne sig i Afgang. Medens v. Hauen havde anbefalet Winekes Forslag om at forpagte Mønten — hvad dog altsaa ikke blev til noget —, havde den foran omtalte Kommission til Undersøgelse af de Kongsbergske For-

Meyers norske Krone 1726.

Norsk Otteskilling 1733.

hold efter 17 Maaneders Prøver holdt paa, at Afgangen fastsattes til 1 $\frac{1}{2}$ 8 Lod pr. 100 $\frac{1}{2}$. Møntmesteren vilde gerne have 2 Lod mere samt 100 à 200 R. Forbedring paa Gagen: 300 R., men begge Dele blev under Værkets forhaandenværende slette Tilstand allernaadigst afslaaet.

En Bergmester Ziener, der for at insinuere sig hos Kongen havde givet det Udseende af, at Værket holdt meget Sølv, og ladet alt hvad der var af Sølv udbringe til Udmøntning af de ulyksalige Kroner 1725—26, saa Værket derefter var ganske udtømt og foreløbig intet synderligt kunde præstere, blev „som en Intrigant og ondt Menneske“ forvist 16—20 Mil fra Kongsberg!

Imidlertid havde den saare verdslige, i denne Jords Ting velbevandrede Biskop „og Conferentzeraad“ Deichman under al denne Beskæftigelse med Møntvæsen og Sølvværk faaet

Blod paa Tanden og vilde vise sig nok saa dreven i dette Speciale som den mest erfarne Møntmester og Rentekammerdeputeret. Efter som sagt i 17 Maaneder sammen med Køpp som Overkommission at have drevet Møntværkstedet paa Kongsberg ved underordnede Kommissærer, Assessorerne Klem og Duwald samt Bergproberer Kahn, hvorfor Mønterne i denne Tid blev signeret „C“, afleverede han en vidtløftig Indstilling om Møntvæsenet, der findes refereret Kongen i en Relation af 5. September 1729¹⁾, og som i mange Maader har Interesse, idet den belyser Datidens Økonomi:

Den røde Traad i denne Indstilling var Sølvværkets sørgelige Tilstand og Deichmans Forsøg paa at komme det til Hjælp uden Paalæg at Ekstraskatter eller Angreb paa Kongens Kasse, idet det var hans Tanke gennem en Forandring af Møntfoden at indtjene det fornødne til Afbetaling paa Værkets Gæld og samtidig skaffe en bedre Hovedmønt, — som man skulde tro en ret uløselig Opgave i nær Slægt med Cirlens Kvadratur.

Han paapeger den store Skade og Forlis Forandringen Tid efter anden ved Myntevæsenet har forvoldet siden Cronemyntfoden blev frafalden først til 8 β , derfra til 16 β , igen til 12 β og 2 β , saaledes at den bedre Mynt stedse blev forandret til den slettere. Foruden at Jøderne, som har haft Mynterne udi Forpagtning ved Vore Speciers og Croners Ommyntning, har haft deres Fordel ved hver Ommyntning, er der medgaaet i Afgang 3 $\%$, som ikke beløber til en liden Forliis af Landets Capital. *I den Sted og omendskønt Krigen og Tidernes Tilstand udfordrede en Forandring med Mynten til at hielpe Penge-Mangelen, formener han det dog paa en langt bekvemmere og udi tide profitablere maade kunde waaren sket, naar Cronerne og den da roullerende Mynt var bleven forhøjet med Lage, da Myndte-Omkostningerne kunde waaren menageret, og siden ved bedre Tidens Tilstand lettere at afsætte den paalagde Lage end at ommynte de forrige, hvorved og skal være tildraget den Skade, at de udlændiske altid har brugt den Fordeel at regulere Lagien paa Vores Penge efter*

¹⁾ R. A. Rentek. norske Rel. og Resl. Prot. 1729 Nr. 148 og 1741 Nr. 5.

den sletteste Mynt, som da var 12 β , der blev brugt i Negotien, og hvorpaa maatte betales 20—25 $\%$, hvad heller betalingen skeede i 12 eller 8 β og 16 β , uagtet de tvende sidste var langt bedre end den første Sort, hvilket alt Deichman formener kunde waaren forekommen ved den ommeldte Lagies ansettelse, og paa det ikke smaa Mynt skulde have manglet, at da og tillige kunde waaren myntet mindre Sorter af 32, 16 og 8 β Stkr. efter Cronefoden og med lige Lagie ligesom udi Engeland, saa og en aparte ringere Scheide-Mynt alleene af Kobber til at spare Sølv til bedre Mønt, paa samme Maade som de kaldede pens i Engeland og Døyter i Holland og derved hindret, at Landet ikke skulde bleven berøvet den gode Mønt og derimod opfyldt med en slettere.

Som man vil se, var den gode Bisp ikke bange for at bryde Staven over Kongens egen og Rentekammerets hele Møntpolitik under Krigen. Men slet saa let som han argumenterer, laa Sagen nu slet ikke. Vel har man i Krigstid set en Regering som Nødsforanstaltning vilkaarlig forhøje Møntens Værdi. Under Nederlændenes Frihedskrig mod Spanierne forhøjede Generalstaterne ved Indslagning af et Mærke i Specierne disses Værdi med $\frac{1}{8}$ ¹⁾. Paa samme Maade kunde man vel have forøget Mønternes Værdi her ved en Opgæld, men Deichman overser her Illusionens Betydning. Det er ikke det samme at forøge en gældende Mønts Værdi og at slaa en slettere Mønt, som man giver ud for samme Værdi som den tidligere bedre. I første Fald ved Folk paa Forhaand, at de ikke faar mere Sølv for deres Varer, selv om Mønten skal gælde for mere. De indretter deres Priser derefter, saaledes som vi senere vil se, at Rentekammeret ogsaa hentyder til. I det andet Tilfælde lader Folk sig lettere dupere og leverer — i hvert Fald til en Begyndelse, inden de faar undersøgt Møntens intrinsique valeur — det samme Kvantum Varer for den daarlige Mønt som tidligere for den bedre, med hvis Navn den slettere reklamerer.

Deichman argumenterer videre med den Forliis paa Kobberet, som er lidt ved dettes Anvendelse til Beskikkelse af

¹⁾ Forf.: Danske Mønter med fremmed Kontramærke. Num. Foren. Medl.blad VII p. 116.

de ommøntede Penge; paa dette Kobber regarderes intetsteds i Verden; det synes ham ganske at være bortkast og til ingen Nytte, da dog, naar det blev udregnet, skal kunne andrage til en temmelig høj Capital, som til andet meget godt kunde være employeret, i Steden det skal have foraarsaget adskillige Ulejligheder ved Mønten, men nu er det tienligere at overveje en maade, hvorved saadan skade kunde redresseres, endvidere at forestille de skadelige Suiten, som saadan slet mynt-sort har forvoldt, hvilket skulde bestaa derudi, at paa Kongsberg, hvor baade Sølv og Kobber haves og ikke myntes af Pagamenter, af lige Quantum Sølv og Kobber, som nu bliver forbrugt til 8 β 's Formøntning, kunde der indrettes 2 Slags Mønt, baade convenabel med Landet og dets Negotie, som og til Fordeel for Ed. Kgl. Majt., samt det nu trengende Kongsberg igen at hielpes paa Fode.

Dertil tager Deichman Anledning af den engelske Møntefods skønne Indrettelse, hvor de alene haver 2de Sorter Mønt, nemlig $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{8}$ Croner, den anden er deres *Scheidemønt*, som er af det rene Kobber, som vel maa udføres men ikke igen indbringes. Paa samme Maade maatte det her ske, og alle 1 og 2 β , som rullere i Norge, indkaldes, og af det Sølv, som er i dem og saa godt som bortkast, udmøntes $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$ Kroner og Kobberet igen til Scheidemønt.

Overfor disse Deichmans Betragtninger gør Rentekammeret straks sine Indvendinger: Det første, Deichman vil forklare, er den Skade og Forlis det har forvoldt, at Kronemøntfoden er frafalden, men dette er en Post, som man i mange Aar har vidst; derfor er og Reductionen paafølgt med Frdg. 15. og 31. Juli 1726, da det efter Tidens Lejlighed har kunnet ske til mindste Skade for E. Majts. Casse og Undersaatterne, efterdi de fleste Sorter af de nu reducerede Møntsorter da var udi fremmedes Hænder, som maatte lide Afgang.

Dette er unægtelig en Tilstaaelse, der vel forklarer Hamburgernes Forbitrelse over Reductionen!

Naar Deichman vil forhøje Lagien paa Kronerne i Stedet for Slagskatten — fortsætter Rentekammeret sin Kritik — saa var, om man end havde forhøjet Kronerne til 5 $\mathcal{L}$, dog ikke flere Penge derfor i Landet at regne efter deres intrin-

sique Valeur (det blev der nu rigtignok heller ikke ved Om-møntningen og Forfalskningen) og mere *Værdi havde man vel heller ikke faaet for dem* (ja her ligger, som ovenfor berørt, Hunden begravet! Thi ved at forfalske Mønten, kunde man en kort Tid faa Folk til at tage den i Betaling for Varer for et større Beløb, end dens intrinsique valeur tilsagde). Lagien paa Kronerne var ellers udi Krigens Tid høj nok og sætter den sig gierne self af og til ligesom Pengene roullerer, og saalænge Handel og Vandel skal være og Landet har ikke de Producter, hvorved Undersaatterne kan tilforhandle sig de Varer, som de fra fremmede Steder behøver og lader komme, er Pengenes Forhøjelse over deres intrinsique Valeur meget skadelig, men den gamle Møntfod, Kroner til 10 R. $40^{90}/_{96}$ β og Kurant $11^{1}/_{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin, er funden for den sikreste og beste, som og er fult ved Reductionen, at ligheden derefter, saavit muligt været haver, er truffen.

Hvad Jøderne angaar, som havde forpagtet Udmøntningen, og den fordeel de derved formenes at have haft, da har de staaet i Kontrakt og paa 12, nu 10 β svaret i Slagskat dels 8, dels $10^{3}/_{8}$ R., og paa 2 β $11^{1}/_{4}$ $\text{0}/_{10}$, hvorved de ikke kan have haft megen stor fordeel, mindre vunden anseelige Kapitaler. Thi Udmøntningen, som er sket under Inspektion, have de nøje og accurat observeret, som, da Reductionen skulde gaa for sig, er befunden, at de af dem udmøntede Penge-sorter i Finhed og Vægt har waaren saa rigtige, at endeel af de her møntede Penge dem ikke har kunnet opnaa.

Angaaende en Forandring af Møntefoden paa Kongsberg til 2 Slags Mønt: Kroner og Kobber 1 β efter den engelske og hollandske Møntfod bemærker Kammeret: at opnaa den engelske Møntfod er ikke ventelig, saasom deres Sølv er af en extraordinær Finhed, og derfor deres *Specier, som kaldes engelske Kroner*, saa meget bedre end andres, og at alle 2 og 1 β skulde indkaldes, var vel umulig, saalænge Mængden roullerer hos os selv, er og ikke Kassens leilighed dennem mod andre reede Penge at indvexle, ejheller kan de uden Undersaatternes al for store Skade saalænge safnes.

Med Hensyn til *Maaden*, hvorpaa den foreslaaede Møntforandring skulde være sket, vilde Deichman først vise, hvor-

ledes Møntvæsenet nu paa Kongsberg er indrettet for deraf des tydeligere at se forskiellen, og tager han saa til fundament for at vise Udmøntningen det nu udi nogle Aar ved Sølvværket vundne Sølv's Beløb ungefæhr til 10,000 cølnske $\frac{1}{2}$ fint Sølv, medgaar dertil $11,333\frac{1}{3}$ $\frac{1}{2}$ Kobber for at beskikke det til $7\frac{1}{2}$ l. 8 β ,

udgør i Penge	113,333 $\frac{1}{3}$ R.	
derpaa Omkostninger	6,026	- 92 β
Igen ...	107,306	R. 36 β

Men paa den Maade Deichman synes bedst Indretningen nu skulde være, kunde det udgøre af 10,000 $\frac{1}{2}$ = 9375 Danske $\frac{1}{2}$ f. S., dertil 625 $\frac{1}{2}$ Dansk Vægt¹⁾ Kobber, udi Penge 15 l. Kroner .....

106,666 R.	64 β
------------	------------

som maatte udtælles med $6\frac{1}{4}\%$ Lagie ... 6,666 - 64 -
idet Kronerne derved blev lig i Værdi med
8 β , saasom $6\frac{1}{4}\%$ beløber sig just 4 β
pr. Krone.

Af 10,000 $\frac{1}{2}$ Kobber Dansk Vægt, som ellers
medgik til de $7\frac{1}{2}$ l. 8 β , udmyntes à 64 β 6,666 - 64 -
Tilsammen ... 120,000 R. 00 β

¹⁾ Denne Opstilling har ikke ringe Interesse til Belysning af *Forholdet mellem dansk, norsk og cølnsk Vægt*. Der fandtes tidligere Vare-, Sølv- og Møntvægt. I dette Aktstykke forudsættes, at man hidtil til Mønters Vejning benyttede den cølnske Møntvægt, ikke nogen af de andre Vægte. Efter Frdg. 10 Januar 1698, Cap. I, § 5, skulde et dansk $\mathfrak{S}$ (2 $\frac{1}{2}$) rette sig efter Vægten af en Kubikfod fersk Vand eller 32 Potter = 62 $\mathfrak{S}$, hvorefter 1 $\mathfrak{S}$ = 498,6425 Gram. Efter det af Deichman beregnede Forhold mellem dansk og cølnsk Vægt: 10,000 $\frac{1}{2}$ c. f. S. = 9375 $\frac{1}{2}$ d. f. S. bliver 1 $\frac{1}{2}$ c. = 233,75 Gram, altsaa meget nær ved den af alle nu om Dage antagne Vægt paa den cølnske $\frac{1}{2}$ i ældre Tid 233,85 Gram, hvorved naturligvis maa have i Erindring, at Deichman næppe har ansat Forholdet mellem de 2 Vægte med fuld Nøjagtighed. At det er dette Forhold, som her menes, fremgaar af det følgende samt af, at der ellers ikke vilde være Lighed i Udgangspunktet for de 2 Beregninger: 10,000 $\frac{1}{2}$ cølnsk f. S. — Senere hen i Christian VII's Tid viste det sig, at der var en ringe Uoverensstemmelse mellem de i Hamburg og her brugelige Møntlodder, som blev rettede efter Hamburgs.

Fragaar for Kobberets Værdi og Omkost-	
ninger	6,982 R. 79 β
Igen ...	113,017 R. 17 β
Den nævnte Sum af 8 β	107,306 - 36 -
Differens ...	5,710 R. 77 β

hvilket ufejlbarlig skulde blive at vinde ved Møntforandringen, dog at anse for ganske ringe mod den skønne Mønt, som derved kom til at roullere i Landet.

Overfor denne Deichmans Beregning gør Kammeret gældende, at det vel maa anses, hvorudi Gevinsten 5710 R. 77 β bestaar. Det er udi den omregnede Lagie $6\frac{1}{4}\%$ = 6666 R. 64 β , hvilken dog i ingen Maade er at fastsætte, vel mellem K. Majt.s egne Undersaatter, dog ikke uden de fattige og de som Kapitaler maa forrente, deres Skade, men ikke udi Handel og Vandel, saalænge den Hamburgske Banco bliver uforanderlig, hvilken viser Kursen, saa fordeelen ikke alleene bortfalder, men tabes endog 955 R. 83 β , som den ansatte Lagie er højere end den formentlige Gevinst, foruden at den gamle Møntfod $11\frac{1}{3}$ R. fraviges, og hvad ellers paa den slette Kobbermynt for Undersaatterne blev tabt.

Kongens Resolution gik ud paa: „Vi finde intet mod Cammerets Betænkning at erindre, saasom det ustridig vilde forarsage en haaben Confusion og Vidtløftighed i Handel og Vandel, ifald Crone Lagien paa den her anførte Maade skulde fastsættes.“ —

Derefter havde Deichman forfattet en Beregning, hvorledes der af 100,000 R. reduc. 2 β først af Kobberet, som de ere beskikkede med, som derfor maatte seigres, og beløber til 360,000 Lod cølnsk Vægt Kobber, kunde udmøntes:

Kaaber Scheidemønt.....	14,375 R.
og af Sølvet 15 lødige Kroner.....	96,000 -
derpaa $6\frac{1}{4}\%$ Lage naar de skulle udtælles....	6,000 -
Summa...	116,375 R.

2 og 1 β maatte efterhaanden indsamles til Ommøntningen.

De overskydende 16,375 R. regner Deichmann til Omkostninger, medens han regner det for det største Gode, at der

af de reduc. 2 β , som forhen roullerede som Scheidemønt, kunde udbringes saa anselig en Sum i Kroner. Men en saa stor Kapital af 2 og 1 β vilde blive vanskelig at undvære af Kassen og Landet uden at erlægge strax andre Penge i Stedet og de førstommeldte 113,017 R. 17 β skulde gerne strax fornødiges til Werkets Gields Afbetaling.

Saa synes Deichman bedst, at man strax udmøntede det paa Kongsberg i Forraad liggende Hytte-Kaaber, og hvad Penge, der udkom, strax henses til Kasserne for at vexles med lige Kapital af 2 og 1 β til Ommøntning eller og Kobber Scheide-Mønt at udtælles paa Kongsberg og i dens Sted udskilles Kroner for at indvexle fornefnde Mønt, og naar da skulde forlanges, at alleene 2 Møntsorter skulde roullere, formener han det ikke at kunne ske lettere og bedre end paa denne projecterede Møntfod, hvorledes de vilde udfalde, naar de skulde ommøntes til ermelte Projecterede Møntsorter, nemlig Kroner og Kaabermønt saaledes:

1 β à 2 $\frac{1}{2}$	lødig	100,000 R.	til	100,745 R.	94 β
2 β à 4 $\frac{1}{2}$	—	—	—	116,375	- 00 -
12 β à 9	—	—	—	106,375	- 00 -
8 β à 7 $\frac{1}{2}$	—	—	—	106,249	- 00 -
16 β à 10	—	—	—	104,073	- 88 -
				<hr/>	
				500,000 R.	til 533,818 R. 86 β

De overskydende 33,818 R. 86 β ansættes til Møntomkostninger paa disse 500,000 R.s Ommøntning.

For at saadan Ommøntning kunde ske, maatte der slaas en større Sum Kobbermønt til at omvexle med. Landets Fornødenhed vilde hertil kræve 100,000 R., hvorpaa kunde vindes $71,666\frac{2}{3}$ R., som endda næppe var tilstrækkelig. Snarere vilde udkræves 2—300,000 R. og til denne Sums Vedligeholdelse aarlig 10 à 12,000 R. Herefter vilde Gevinsten blive paa 10,000 $\frac{1}{3}$ Sølv . . . . . 5,710 R. 77 β
 paa 11,333 $\frac{1}{3}$ $\frac{1}{3}$ Kobber i Scheidemønt . . . . . 71,666 - 64 -
 77,377 R. 45 β

den nye skønne Møntsort i Kroner ufortalt.

Disse nye Kroner tænkte Deichman sig prægede med Kongens Brystbillede eller fuldkomne Posture til Hest, *dog uden*

nogen Opskrift paa Pengene, hvad deres Valeur skulde være, eftersom Lagien kunde da paalægges til mere eller mindre efter Tidernes Lejlighed. I Kanten skulde sættes Bogstaver, at de ikke af Jøderne blev beklippede.

Kaaber-Mønten skulde møntes med et meget Zirrligt Præg, som nødvendig maatte slaas med et Pukværk med et dybt Løvværk for at forekomme deres Efterstempling. Deres Genindførsel skulde under rigoreus Straf være forbuden.

Deichmann resumerede Fordelene ved sit Forslag derhen:

1) at Kongen tjente 77,377 R. 45 β . (Det sættes i Spidsen som det fornemste!)

2) at Landet blev forsynet med en til dets Negotie convenabel Mønt.

3) at flere og bedre Mønter kom til at roulere i Negotien.

4) at der toges forskellige Præcautioner mod Forfalskning og Beklipning ved Jøderne.

5) *Den Avantage det skulde være, at Møntefoden her blev meddelt efter Dansk Vægt og ikke efter cølnsk.*

Deichman opstillede 2 Beregninger over 10,000 $\mathcal{L}$ f. S. Udmøntning efter Cølnsk Vægt den første til 15-lødige Kroner, den fine danske $\mathcal{L}$ til 11 R. $36\frac{1}{15} \beta$ uden Lage 106,666 R. 64 β
Af Kobberet som blev sparet . . . . . 6,666 - 64 -

113,333 R. 32 β

+ Møntomkostninger . . . . . 6,982 - 79 -

106,350 R. 49 β

og da blev disse Kroner $6\frac{1}{4} \%$ bedre end itzige 8 β , men derimod var de $2\frac{3}{8} \%$ slettere end forrige Danske Kroner ansat som Kroner mod Kroner uden Lage.

Den anden Beregning, naar 10,000 $\mathcal{L}$ cølnsk f. S. blev udmøntet til $13\frac{1}{3}$ lødige Kroner efter Møntfoden Anno 1699, den fine cølnske $\mathcal{L}$ til 10 R. $38\frac{2}{5} \beta$ at udtælle uden Lage . . . . . 104,000 R.

og af Kobberet, som nu forbruges mere til 8 β

end som til disse Kroner . . . . . 6,222 -

110,222 R.

+ Møntomkostninger . . . . . 6,982 -

Igen . . . 103,240 R.

Uden Lage skulde saa forlises paa disse Kroner mod de forskrevne Kroner 3110 R. 49 β , men skulde da disse Kroner blive $8^{93/96}$ $\%$ bedre end 8 β .

Hvis Kongen vandt c. 100,000 R. eller i hvert Fald paa Kobbermønten c. 72,000 R., skulde disse anvendes til Værket, saa dette kunde betale sin Gæld. Kobbermønterne skulde ikke strække sig videre end til Norges egen Fornødenhed, og vilde Kongen ikke have deres bestandige eller varige Kurs, kunde de igen ved bedre Tider (mon?!) af Kongsberg indveksles og bruges til at beskikke Mønt med.

Naar Deichmans i mange Henseender umodne og uigenomtænkte Projekt her er gengivet i sine Hovedtræk, er dette noget grundet i den Interesse det har at vise denne Præsts temmelig ubeskedne Frejdighed med at give sig i Lag med alle mulige Spørgsmaal, selv de der efter hele hans Uddannelse maatte ligge ham fjernest, men som paa Grund af hans rent ud paatrængende Interesse for de jordiske Ting laa hans Karakter nærmest. Det er ovenfor paavist, hvor naiv hans Stilling er til vilkaarlig Paalæg af Opgæld og den illusionerende Forvanskning af god Mønt til slet med samme Navneværdi; han viser her en Mangel paa psykologisk Forstaaelse saa stor, at man fristes til at tro, at han mod bedre Vidende bagefter, da Vanskelighederne er overstaaet og Krigen er endt, vil gøre sig til af at kende Sagen bedre. Hans Paastand om at skaffe bedre Mønt er jo ogsaa mildest talt frejdig, naar man betænker, at Kronerne var daarligere end de forrige og Kobbermønten visselig ikke bedre end den nu kurserende Smaakurant. Ja, havde han foreslaaet en virkelig god Hovedmønt med Kobberskillingerne kun som Skillemønt, saa havde han vist virkelig patriotisk Forstaaelse af Samfundets Tarv, men noget saadant forhindrede selvfølgelig det virkelige Formaal: uden Udgift for Kongen — der var let irriteret, for ikke at sige led og ked af det pengetilsættende Sølvværk — at skaffe Penge til Værkets videre Drift og Betalingen af Restancer, alt paa Møntvæsenets Bekostning. Det er i Korthed den sande Mening af den lange Snak, emballeret og infiltreret i Floskler, Talemaader og Beregninger, hvis Hovedindhold var en Fristelse for Kongen til at søge sin Fordel gennem hans Planer.

Hovedinteressen knytter sig til Rentekammerets Erklæring over Projektet, hvori der kastes Strejfflys over Krigens økonomiske Kaar og Efterkrigstidens finansielle Bestræbelser.

Kammeret meddeler til Indledning, at Deichmans Erklæring er foranlediget ved kgl. Resl. 12. Maj 1728, hvori Bispen opfordres til at udtale sig om, hvorledes han havde tænkt sig at skaffe 3 à 400,000 R. tilveje. Heri ligger den hele Forklaring. Bispekonferensraaden gik den saare udtraadte Vej, at skaffe Penge gennem Ødelæggelse af Mønten:

Kammeret resumerer Bispens Projekt i 3 Punkter:

1) Kun 2 Møntsorter Kroner og Kobbermønt skulde valere udi Landet.

2) Kongens Fordel paa Mønten, særlig Kobbermønten, skulde andrage af denne sidste paa 100,000 R. alene 71,666 R.

3) Saadan Gevinst var ikke at regne eller af den Consideration, som den skønne Møntsort Landet blev velsignet med.

1) Hertil erklærer Kammeret: Det har alletider været et General Principium, som og ved god Overlæg altid har funden Approbation, at saalænge Danmark skal have Handel med Fremmede, særlig med England og Holland, er det fornøden, at man haver en god og svær Mønt, hvorefter og den gamle danske Møntfod er fastsat, Kroner til $10\frac{5}{12}$ R. $\frac{1}{2}$ fin og Kurant til $11\frac{1}{3}$ R., hvilken Møntfod nu saa aldeles ganske skulde fraviges, og en anden imod den forrige saa ganske ulige igen stipuleres.

2) Naar vor Kurantmønt skulde indkaldes og ommøntes, tilstaar Deichman selv, at der paa 500,000 R. vilde paaløbe 33,818 R., „hvormed dog næppe skulde være at udkomme. Denne Afgift og Omkostning vilde vel være den visseste og langt sikrere end at Landet nogen Nytte ved saadan Mønt blev tilføjet,“ siger Kammeret ikke uden Malice!

3) Det skulde være paa Kobbermønten, at nogen Avantage til Kongens Kasse skulde indflyde. Det maa tilstaas, at ved Kobberpenges Udmøntning kan haves stor Fordel, men er ikke at regne mod den Skade Landet dermed lider, allerhelst da ingen Mangel paa Scheidemønt haves, thi fra Ao. 1680—1721 er udmøntet $2\frac{1}{2}$ à 3-lødige 1 β , 18,311 R. 30 β og $\frac{1}{2}$ Kobber- β 6167 R. 15 β . Kobberpengenes Værdi kan vel an-

sættes ligesom man vil og derefter udregnes en anseelig Summa til Profit, men i sig selv er og bliver de dog det de er! Da ellers den Kommission angaaende Møntvæsenet for Reductionen var anordnet, var det i Forslag, at 1 β maatte om-møntes i Henseende til dessen Mængde og fordi de ikke kunde reduceres til nogen Lighed imod den anden Mønt, men de Tanker blev igen fraviget paa Grund af de store Omkostninger. Altsaa synes det ikke tienlig, at Landet over-hobes med en end ringere Mønt.

4) Da udi Krigens Tid i Landet var saa stor Pengemangel til de erforderende Udgifter at ersætte, at der maatte tænkes paa Middel til samme at afhielpe, blev ligesom nu *proponeret om Kobbermøntsorter*, men blev holdt skadelig, fordi *de var lettere at eftermønte og trods Forbud kunde indsmugles*. Derfor blev det da, at Kongen i 1713 lod de *authoriserede Sedler introduceres*, som blev anset *tienligere end saadan ringe Kobbermønt* og desforuden besværligere at forfalske end Kobbermønt. Der blev ej heller saa mange Omkostninger dertil eller saa meget tabt, da Sedlerne igen blev indkaldede.

5) Den ansatte $6\frac{1}{4}\%$ Lagie paa Kroner gør og Beregningen anseeligere, men det er foran forklaret, at omend derpaa kunde sættes en Taxt, naar de udgik af Kassen, staar den dog ikke fast siden i Handel og Vandel med fremmede, fornemlig udi Norge, hvor Krone-Lagien ikkun er ringe og ellers der ligesom her af- og tiltager. Er og at considerere, at siden Reductionen har Lagien aldrig waaren saa høj som her projekteret, og saa meget mindre kunde det ske paa disse, som skulde være $2\frac{3}{8}\%$ ringere.

6) At det skulde være saa skøn en Møntsort, at den Advantage, som efter Udregningen ved Mønten skulde udkomme, var ikke engang derimod at considerere.

Den Berømmelse ser vi ikke den projekterede Kobbermønt kan tillægges, men snarere at den var slettere end hidindtil!

7) Om ikke de 2 Sorter udmøntes, foreslaar Deichman i hvert Fald 100,000 R. Kobbermønt præget paa Kongsberg (saare betegnende for hele Projektet), men det anser Kammeret for særlig skadeligt, hvad unægtelig heller ikke trænger til nærmere Eftervisning.

8) Et Projekt af Grev Kallenberg — der endda syntes bedre end Deichmans — har Kongen nægtet Approbation.

Rentekammeret understaar sig derfor ikke at tilraade Kongen at fremme Sagen, men indstiller den 5. September 1729 til Kongen at lade det have sit Forblivende ved Mønten, som den nu er „regleret, efter at saamange Forandringer allerede dermed været haver.“

Den 4. November 1729 resolverer Kong Frederik — en af Danmarks dygtigste og mest nøgterne Regenter, i meget at stille over den i Tide og Utide forroste Charmeur, Christian IV — fra Københavns Slot jævnt og ligefrem følgende:

„Vi finde det bedst og tienligst at være, at Mønten saaledes som den nu er regleret og fastsat, forbliver, *allerhelst da Vi selv har gjort Os saa megen Umage for at sætte Mønten paa en god Fod samt baade afskaffet de authoriserede Sedler og den slette Mønt saaledes devalveret, at den nu kan svare til den rette Møntefod*, og er det ellers let at befatte, hvad skadelige Suitter det maatte med sig føre for det Almene, ifald Kobber Mønt nu blev introduceret.“

Deichmans Søn havde naturligt nok et andet Skøn om denne Sag, idet han udtaler: „Der blev og gjort Projekt til en ny Myntefod, som, om havde bleven efterfulgt, maaske med nogen Forandring havde haft sin store Nytte, og frembragt anseelige og smukke Mynte-Sorter“¹⁾.

Der kan dog billigvis ikke være Tvivl om, at Deichmans Projekt var et af de sædvanlige egennyttige Forsøg paa ved Misbrug af Møntregalet at skaffe Midler til andre Øjemed, her at fremme Sølvværket, som Deichman havde paataget sig at skaffe Fremgang, og hvis Fremtid han ikke saa anden Udvej til at betrygge; hans Held i Bestræbelserne herfor var jo af største Betydning for hans Stilling i Kongens Gunst. Han bedømte dog her Kongens Evne til at gennemskue Sagen ringere, end den virkelig var.

1) Vid. Selsk. Skrifter XI, Kbhvn. 1777. Deichman. Hist. Efterr. om Kongsberg p. 263. Desværre naar M. Thr. Brünnich: Kongsberg Sølvbergværk i Norge, Kbhvn. 1826, kun til 1723.

I nyere Tid¹⁾ er Deichman bleven en Del undervurderet; vistnok er han nu sat paa en for ringe Plads. At hans Optraeden over for Møntmester Meyer skulde have været partisk, tror jeg ikke, man tør hævde. Meyer er naturligvis noget strængt behandlet. Men at denne har grovelig forset sig i sin Virksomhed, kan ikke være Tvivl underkastet. Dertil foreligger der for mange samstemmende Vidnesbyrd om hans Færd.

Efter Meyers Suspension og under Deichmans Undersøgelser varetoges den direkte Udmøntningsvirksomhed som nævnt af de kgl. Møntkommitterede, Bergmester Klem, Guardein Duval og Bergproberer Kahn, der ved Slutningen af 13. Maanedes Sølvpост 1728 3: i Januar 1729 afleverede Mønten til Møntmester Nicolaj Bernhard Fuchs. De Kommitterede, der som rimelig var havde oppebaaret den suspendede Møntmester Meyers og den ligeledes suspendede Guardein Truels Johansen Falckenbergs Lønninger i Kommissoriets Tid, fik først Approbation herpaa af Christian VI den 12. Januar 1741!²⁾

I det heromhandlede Tidsrum sloges udelukkende 8 β. Et ringe Beløb sloges i 1735 og medtages her for bedre Oversigts Skyld, idet 8 β's-Udmøntningen da afsluttedes.

8 β udmøntedes efter følgende Forhold:

Mønten	Jørgensens Beskr	Stkr. paa 1 $\frac{1}{4}$ c. brutto	Lødighed		Stkr. paa 1 $\frac{1}{4}$ c. fin	Den fine c. $\frac{1}{4}$ udbragt til	Brutto Vægt gr	Fin Vægt gr
			Lod	$\frac{1}{1000}$				
8 β norsk	77-16	63 $\frac{3}{4}$	7 $\frac{1}{2}$	468,75	136	11 $\frac{1}{3}$ R.	3,668	1,719

For Aarene 1734 og 1735 har det ikke været muligt fra de norske Arkiver at fremdrage de originale Udmøntningsprotokoller, der synes bortkomne; de her anførte Summer hidrøre fra andre Kilder, der bero i det danske Rigsarkiv³⁾.

¹⁾ Joh. K. Bergwitz: Kongsberg 1624—1924 I, Kristiania 1924, jfr. ogsaa N. G. Berg. Kongsberg, Kongsberg 1914.

²⁾ R. A. Rentek. norske Rel. og Resl. Protokol 1741. N. R. A. Mynte-Protokol Nr. 1 fra 3. Maaned 1729—13. Maaned 1730.

³⁾ Knophs Optegnelser og Stemaniana.

Da disse imidlertid for Aarene 1727—33 i det Hele stemmer ret godt med de bevarede Protokoller for disse Aar, synes det uden Betænkelighed at fæste Lid til de for Aarene 1734—35 i de danske Akter opgivne Summer.

Der udmøntedes følgende Beløb:¹⁾

Aarstal	Mønt	Rdlr. kurant
1727.....	8 β	124,796 R.
1728.....	—	110,308 —
1729.....	—	93,391 —
1730.....	—	119,440 —
1731.....	—	95,273 —
1732.....	—	103,587 —
1733.....	—	195,139 —
1734.....	—	119,471 —
1735.....	—	450 —
Ialt...		961,855 R.

b. 1734—1764. Rigsorten (24 β).

I 1734 foreslog Statholderen i Norge, Grev Rantzau, at der paa Kongsberg skulde udmøntes 50,000 R. i 2 og 1 β, men det viste sig at ville koste Kongen 14,000 R.! Man maatte saa hellere tænke paa at sende 20,000 R. Smaamønt fra København til Norge, hvis dette Land trængte dertil.

Under Kongens Rejse i Norge havde Kongen efter Kristiania Borgeres Ansøgning faaet i Tanke at indrette en Mønt i Kristiania til Købe-Sølv og Pagamenter, men Rentekammeret havde foreløbig stillet Sagen i Bero, til man erfarede om Kongen kunde tænke sig at lade Kongsberg Mønt, hvor alt efter Berghauptmand Schubarts egen Tilstaaelse ikke blev drevet saa ordentligt og menagerligt, som vel ske burde, nærmere undersøge.

Nu var *Schubart* imidlertid fremkommen med Forslag:

- 1) om at slaa 24 β af sædvanlig Skrot og Korn,
- 2) endvidere 2 og 1 β efter allerede gjorte Propositioner.

¹⁾ N. R. A. Mynt-Protokoller 1724—28, 29—30, 31, 32, 33.

ad 1) indstillede Rentekammeret i en Indstilling til Kongen af 29. Juli 1734: Da 24 β er en bekvem god og tienlig Mønt, foreslaas denne Mønt slaaet i saadan Sum, som Udtællingen til Bergfolkene i smaa Summer det tillader, $11\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin og 9 lødig. Vel er de nu paa Kongsberg møntede 8 β ikkun $7\frac{1}{2}$ lødige, men ligesom Pengene er af een Bonitet, hvad heller de er 7- eller 9-lødige, saa er det ustridigt, at de 9-lødige lader sig bedre præge, koster mindre Insatz af Kobber (det er dog lært af Deichman!) og er mere overensstemmende med den sædvanlige Gehalt af dansk grov Kurant. Det beror paa Kongen, om der skal sættes Portræt eller Navnetræk paa Forsiden, men det er Kammerets Mening, at Navnet vilde paa saa grov en Mønt lade bedre; Kongen har jo ogsaa ladet præge Navn paa de senere københavnske 24 β i Stedet for, at der i Begyndelsen blev sat Portræt.

ad 2) 2 β ansaa Kammeret for en umagelig Mønt, hvoraf var Overflod i Danmark. Der kunde opsendes 10,000 R. Af 1 β kunde andre 10,000 R. møntes i København og sendes med til Norge. Paa Kongsberg havde Kongen — som ogsaa tidligere berørt — det 15-lødige Brandsølv, der hellere maatte finde Anvendelse til lødigere Mønt i Stedet for med stort Besvær og Bekostning at beskikkes til $2\frac{1}{2}$ -lødige Mønter. Den 19. August godkendte Christian VI Indstillingen, saaledes at der fremtidig paa Kongsberg skulde slaas 24 β i Stedet for 8 β — med Navnetræk, hvortil Christian VI jo iøvrigt havde Forbilledet i de Projekter til 24 β , som hans Fader 1726 havde ladet udarbejde, jfr. ovenfor pag. 59. Schubart fik tillige Lov til at lade slaa et lidet Antal 8 β til Lønninger.

I Marts 1735 vilde Schubart have 24 β møntet 12—14-lødige for at formindske Udgiften til Kobber, paa hvilket der derhos var stor Afgang under Møntningen, men Kongen ønskede ikke nogen Forandring foretaget ved Mønten¹⁾

I 1739 foreslog Oberbergamtet, at der trods Forbudet i Møntmesterens Instruks af 27. Januar 1729, af indkøbte

¹⁾ R. A. Rentekammerets norske Rel.- og Resl.-Protokol 1734, Nr. 63, 1735, Nr. 26.

Pagamenter og Bruch sølv skulde slaas 2 og 1 β , paa hvilke der var Mangel i Norge. Saadant Sølv indkom fra Udlandet og vendte tilbage til Udlandet, hvorved Møntfordelen blev tilvendt fremmede Nationer. Den Fortjeneste, Kongen kunde vinde, kunde henlægges til Bergstadens Qvæst- og Sygehus, hvorved Bergkassen slap for Udgifter til dette! Idet der samtidig hykles en hel Del om, at Fordelen skulde komme Syge og Fattige til Gode, motiveres det, at Møntbetjentene ikke maatte faa Tillæg i Løn eller lign. for denne Udmøntning. Oberbergamtet henstillede, at disse Smaamønter skulde slaas efter Christian V's senere Møntfod 2 β $5\frac{1}{3}$ -lødige $\frac{1}{2}$ fin 11 R. $61\frac{1}{11}$ β , 1 β 3-lødige $\frac{1}{2}$ fin $11\frac{2}{3}$ R. Van Hauen foreslog, at 1 β skulde møntes til 16 R. 89 β $\frac{1}{2}$ fin som i Frederik IV's Tid og som de i 1735 i København møntede forannævnte 10,000 R. 1- β -r, der opsendtes til Norge. Om 2- β skulde være som af Bergamtet indstillet eller som de Hamburgske 6-lødige 12 R. $\frac{1}{2}$ fin, lod han henstaa i det uvisse. Wineke foretrak i det Hele 8 β $11\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin i Stedet for 2 og 1 β .

Kammeret havde ikke kunnet finde den exakte Aarsag til Forbudet i Instruksen 1729, men ansaa det begrundet i de Meyerske Svindlerier, som man vilde undgaa i Fremtiden. Meyer havde jo i stor Maalestok staaet i Handelsforhold til mange forskellige om netop den Slags Pagamenter m. v., men Kammeret mente ikke der nu forelaa Grund til at befrygte Besvigelser. Den 1. Juni 1739 resolverede Kongen, at der paa Kongsberg maatte indkøbes Sølv og i 4 Aar slaas 500 R. aarlig i 1 β 3-lødige $\frac{1}{2}$ fin 16 R. 89 β og 4000 R. aarlig i 2 β $5\frac{1}{3}$ -lødige $\frac{1}{2}$ fin 11 R. $61\frac{1}{11}$ β . Fortjenesten kunde henlægges til Qvæsthuset. Den 31. August tilføjedes, at Mønterne skulde have samme Præg som 24 β .

Oberbergamtet nærede imidlertid Betænkeligheder ved at gaa til en saa ringe Møntfod som 16 R. 89 β for 1 β og bad denne Resolution overvejet endnu engang. Amtet befrygtede, „at Landets bedre Mønt til 1 β med henved 5 R. Fordel à $\frac{1}{2}$ fin i Tiden og efterhaanden kunde blive forvansket helst her i Norge, hvor de fleste Penge ere alle af Værdi mellem 11 à 12 R. undtagen de faa 1 β $2\frac{1}{2}$ -lødige 16 R. 89 β $\frac{1}{2}$ fin fra Krigens Tid.“ Amtet havde derfor foreslaaet

Christian V's bedre Møntfod. Rentekammeret henviser paany til Frederik IV's 1 β og 1 β fra 1735. Van Hauen minder om, at 1644 skete Begyndelse med 1 β $\frac{1}{2}$ fin 16 R. 89 β , og at Frederik III's 1 β endog kun var 17 R. $6\frac{2}{5}$ β $\frac{1}{2}$ fin¹⁾. Først i Christian V's senere Aar og til 1712 blev udslaet 6000 R. 1 β til 11 R. 64 β $\frac{1}{2}$ fin, men fra 1711 var i København og Rendsborg samt paa Kongsberg slaet 184,810 R. til 16 R. 89 β . Wineke oplyste, at til 11 R. 64 β vilde Kongen tabe 60 R. 40 β paa 100 $\frac{1}{2}$ Sølv; maatte 1 β udbringes efter Møntereglementet af 1671 til 12 R.²⁾, kunde disse 60 R. 40 β avanceres. Fordelen blev sikkert det afgørende. Kongen fastholdt 26. Januar 1740 sin Resl. af 1. Juni f. A.³⁾.

1758 tillodes Engelske Guineer og Croner at modtages i Kongens Kasser for henholdsvis 5 R. og 1 R. 24 β Kurant. Samme Aar søgte man gennem den norske Handel paa Spanien og Holland at fremskaffe Sølv til 11 R. pr. $\frac{1}{2}$ fin, dog uden noget større Resultat⁴⁾. Den 11. Juli 1761 tilskrives Oberbergamtet, at Kongen den 22. passato har approberet, at der slaas 4-lødige 2 β , $\frac{1}{2}$ fin 16 R. 89 β i København. Rentekammeret har herefter ikke noget imod, at der maanedlig møntes indtil 200 $\frac{1}{2}$ 2 β og 100 $\frac{1}{2}$ 1 β , $\frac{1}{2}$ fin 16 R. 89 β . Af Kongsberg Mønts Regnskaber fremgaar, at begge Møntsorter var 4-lødige, ikke som af Jørgensen efter Knoph antaget kun 2 β 4-lødige, men 1 β 3-lødige.

Den ny Møntmester Fuchs synes ikke at være faldet meget bedre ud end sin Forgænger Meyer. I hvert Fald kom han meget hurtig i bitter Strid med sin Overordnede, Berghauptmand, Justitsraad Schubart. Aarsagen var en Angivelse, som en fra Mønten afvist Arbejder, Herman Piron, havde gjort til Schubart over Fuchs. Det synes bl. a. at have drejet sig om Afgangen paa Udmøntningen af 24 β ⁵⁾, som formentes

¹⁾ J. Wilcke: Møntv. u. Chr. IV. og Fr. III, p. p. 94 og 111.

²⁾ J. Wilcke: Mt. under Chr. IV og Fr. III, p. 147.

³⁾ R. A. Rentek.s Rel.- og Resl.-Protokoller 1739, Nr. 51, 85; 1740, Nr. 11.

⁴⁾ R. A. Møntprotokol B, Kopibog for det danske Møntvæsen 1729—60.

⁵⁾ N. R. A. Myntekommissionens Forretning om Afgangens Undersøgning paa 9-lødige 24 β til 11 $\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin, 1734—35. 2 Proto-

at have været for stor. Schubart har til en vis Grad fæstet Lid hertil og i Oberbergamtets Protokol ladet indføre „de sensibleste og for hans (Fuchs) Ære utaaeligste Expressio-ner“ samt ladet en Prokurator som kgl. Aktor ordinere og indstævne Fuchs Tjenestefolk som Vidner. Da Pirons Sig-telser var „aldeles uden for Sandheden“, havde Fuchs ud-taget Kontrastævning, som Schubart havde nægtet Fremme. Denne havde, da Fuchs paa sin Side ikke kunde overbevise Piron om Utroskab, genansat ham ved Mønten „som en af de forstandigste og beste Svende ved Værket. Piron havde udført sit Arbejde tro, flittig og med megen Nøtte og vist Schubart en af Møntmesteren forfærdiget Maskine, som Schu-bart havde ladet afhente. Derover var Fuchs blevet urolig, sat den ham anbefalede Subordination mod ald modestie ud af Øjne, antaget Procurator, skredet til Proces og udtaget Kontrastævning for den ham til Protokollen givne Reprimande. Da Fuchs Forlangende var mere enfoldig og hadefuld end retfærdig og tilladelig, kunde Schubart ikke indlade sig mere med Fuchs.“ Sidstnævnte gik til Rentekammeret og Kongen og forlangte Tilladelse til at sagsøge Schubart ved Under-retten eller 2de Commissarier, fordi han til Fuchs Fortrød havde genansat Piron ved Mønten og reprimanderet ham „ad protocollum“. Schubart henviste til, hvor lidt han kunde ud-rette paa Kongsberg, hvis han, hver Gang han tildelte en Irettesættelse, skulde forfølges med Kontrastævning. Han fore-slaar derfor Fuchs anset med 2 Aars Suspension, hvorved der ogsaa kunde gives Schubart Lejlighed til at sætte bedre Skik paa Møntvæsenet. Den 7. November 1735 resolverede Kon-gen: „Eftersom Møntmester Fuchs har understaaet sig saa utilbørlig at begegne Berghauptmanden som hans foresatte Chef og Superieur, saa er det Vor Vilje, at han til Advarsel,

---

koller, Nr. 6—7. Afgangen befandtes kun at burde udgøre ca. 1 $\frac{3}{4}$ Lod paa 100 $\frac{1}{4}$. Da Fuchs suspenderedes, udgik allerede 2. September 1735 Ordre til, at hans Navn skulde slettes af Møn-terne og i Stedet sættes „C“, o: Commissionen, der bestod af Cancelliraad Poppe, senere Vogelsang, Lyng, Meyer og Vogt, senere Guardein Schwabe. Norske Løve skulde ikke sættes i et Skjold, som paa de første norske 24 β .

at han sig herefter bedre opfører, paa 1 Aar suspenderes, thi den behørige Subordination bør fornemmeligen ved Vores Bergværker i Agt tages.“ En for Kong Christian VI saare betegnende Afgørelse!

Den 28. December 1736 spurgte Rentekammeret Kongen, hvad man skulde gøre med Fuchs, om han nu igen skulde ansættes „saaledes at saavel Kongen som Rentekammeret for hans idelige Lamentationer og reiterede Klager kunde blive befriede.“ Schubart udtalte, at Fuchs som Schichtmester ingensinde havde forstaaet sig paa Møntvæsenet, men havde maattet „lade det ankomme paa de gemene Arbejdere; nu i sin Armod kunde han ikke heller stille Kaution.“ Schubart foreslog i Fuchs Sted Hyttmester Truels Andersen Lyng, saameget mere som det nu er afgjort, hvor lavt Afgangen kan beregnes, som Lyng, men ikke Fuchs kan overholde. Lyng havde derhos af Grev Stolberg, Christian VI's sær gode Ven, været skikket til Generalwardein Schaumburg i Dresden, der havde befundet ham temmelig vel skikket. Den 17. Januar 1737 udnævnte Kongen Lyng til Møntmester med 300 R. aarlig Løn og satte Fuchs paa 100 R. aarlig Pension til han kunde faa et convenabelt Embede. 8. November 1760 blev Lyng virkelig Cammerraad! 1761 blev hans Løn sat til 600 R. aarlig.

Den 22. Juli 1734 antoges Gabriel Andersen Lunde, forrige Stempelschniders Søn, som Stempelskærerlærling til Hjælp for Stempelskærer E. S. Kongsberg. 1741 fik Gabriel Andersen en aarlig Rejseunderstøttelse paa 200 R. i 3 Aar for at rejse udenlands, der fornyedes for 1 Aar, da man af Aftryk havde set hans Skiklighed og gode Vilje. 1746 adjungeredes Gabriel Andersen Lunde Stempelskærer Kongsberg for 100 R. aarlig, hvorved ogsaa ydedes Hjælp til Lundes 2 fattige Søstre, som ellers maatte ydes Hjælp af Bergkassen! Endelig ansøgte 1764 den gamle svagelige Stempelskærer Erasmus Simon Kongsberg, der formedelst Svaghed ikke kunde „fordrage Luften“ og ikke i 11 à 12 Aar havde været ude af sit Hus, om Afsked. Han fik Lov at beholde sin Gage 268 R. i Pension. Gabriel A. Lunde, der i mange Aar uden synderlig Assistance af Kongsberg havde forrettet Stempel-

skærerarbejdet, blev 31. Januar 1764 ansat med 350 R. aarlig Løn, tiltrods for at han 1760 havde skaaret en Jubilæums-medaille, der, da den kom til København, befandtes saa slet, at den ikke kunde udgives.

Folkene paa Kongsberg synes i det Hele taget at have været et noget vanskeligt Folkefærd at holde Skik paa. En Bonde Halvor Thimansen sad 13 Aar fængslet for Tyveri af Sølvprøver udi forrige Guardein Schwabes Laboratorio paa den Tid 1744, da samme Guardein selv for mislig Omgang udi sit Embede blev suspenderet. I samme Aar vilde Oberbergamtet have Bergfolkene forbudt at gifte sig før deres 22. Aar, da de gifte sig, før de er naaet mandelige Aar og derved allerede i det 30. Aar have fuldendte deres bedste Dage og blive ligesom magtesløse at forrette Berg-Arbejde! Det medfører stor Sygdom, mange Enker og faderløse Børn. Bergamtet vil derfor have Bergfolkene ligestillet med Militære. Rentekammeret kunde dog ikke billige Oberbergamtets Forslag. Soldaterne er ikke som Bergfolkene fri Folk. Det kunde have onde Suiter med al Slags Løstgighed, hvis man forbød dem at gifte sig. Kongen resolverede dog den 3. September 1744, at „Bergfolkene staa i Voris Tjeneste og altsaa ikke dependere af sig selv.“ De skal derfor have Oberbergamtets Tilladelse til Giftermaal, men der skulde ikke siges noget om bestemt Alder! De onde Suiter lod ikke vente længe paa sig, thi allerede 1751 klages der over den stærke Udbredelse af venerisk Smitte paa Kongsberg i hverandret Hus, saa der maatte skaffes Medicin og Medicus til Modarbejdelse af denne Farsot¹⁾.

I dette Tidsrum er der efter Udmøntningsprotokollerne ikke udmøntet Guldmønt i Norge bortset fra nogle Guldafslag af anden Mønt. Jørgensen og med ham H. H. Schou anfører i deres Møntbeskrivelser ganske vist et Dukatafslag i Sølv, paa hvis ene Side findes: Kongsberg i Norrige, paa den anden: Fra bestendige Liebe 1735 R. L. & D. T., men dette Stykke kan i Overensstemmelse med Hildebrand²⁾ kun anses for en „minnespenning“, der sloges af den svenske Bergsråd D. Tilas, da

¹⁾ jfr. herved i det hele Rentekammerets norske Resolutionsprotokoller.

²⁾ B. E. Hildebrand, Minnespenningar öfver enskilda Svenska män og kvinnor, Stockholm 1860, p. 176.

denne sammen med Bergmästare Løfman 1735 havde fundet lidt Guld i den kongsbergske Grube: Bestendige Liebe, af hvilket Guld udsloges et enkelt Eksemplar af Vægt $\frac{1}{2}$ Dukat.

Af grove Kroner eller 4 Mark møntedes 1736 et forholdsvis ringe Beløb efter sædvanlig Udmøntningsformel: $10\frac{1}{2}$ Stkr. af den $10\frac{3}{4}$ lødige Mark (671,875 Tusindedele), $15\frac{27}{43}$ Stkr. eller 10 R. $2\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ af den fine Mark; 22,272 gr. brutto; 14,964 gr. netto¹⁾.

Der udmøntedes følgende Beløb²⁾, hvorved dog for 8 β 's Vedkommende 1734—35 henvises til foregaaende Afsnit:

A a r	Kroner eller 4 Mark, R. Croner	24 β eller Rigsort	2 β	1 β
1734...		68,292 R. Kurant		
1735...		145,074 —		
1736...	4,000 R. Cr.	136,862 —		
1737...		143,150 —		
1738...		212,584 —		
1739...		175,903 —		
1740...		207,485 —		
1741...		270,141 —		
1742...		223,099 —	42 R. K.	
1743...		214,732 —	44 —	
1744...		253,759 —		
1745...		272,911 —	?	
1746...		310,038 —		
1747...		335,608 —	140 —	
1748...		270,882 —		
1749...		215,735 —		
1750...		247,564 —		
1751...		266,280 —		
1752...		269,795 —		
1753...		273,212 —		
1754...		270,806 —		
1755...		258,441 —		
1756...		281,229 —	?	
1757...		72,128 —		
1758...		305,112 —		
1759...		312,380 —		
1760...		296,332 —		
1761...		309,193 —	4,005 —	?
1762...		272,796 —	71,658 —	?
1763...		271,233 —	19,387 —	9,701 R. K.
1764...		155,521 —	19,046 —	30,868 —
I alt	4,000 R. Cr.	7,318,277 R. Kurant	114,322 R. K.	40,569 R. K.

For 1734 gælder de samme Bemærkninger som anført under forrige Afsnit.

¹⁾ N. R. A. Mynteprotokol Nr. 5 for 1736.

²⁾ Kongsberg Mynts Arkiv: Mynteprotokoller for Kongsberg Mynt.

Norsk 24 β, Rigsort; 1. Revers-Typ.

Norsk 4 β 1736.

Norsk 24 β, Prøveafslag i Guld. 2. Revers-Typ, den alm.

Den norske Rigsort blev den aldeles fremherskende Mønt i alle Betalinger, bortset fra Sedlerne.

Som allerede tidligere omtalt, spillede de københavnske 24 β en lignende Rolle som de kongsbergske, men disse sidste var dog paa Grund af deres overvældende Mængde langt de vigtigste, og det har derfor formentlig Interesse her paa at give en kort Oversigt over Rigsortens senere Skæbne.

Rigsorten gjaldt $\frac{1}{4}$ Rigsdaler Kurant. Da ved Plakat 3. December 1794 1 Rdl. Specie blev sat til 1 R. 24 β Dansk

Kurant, blev Rigsorten = $\frac{1}{5}$ Specie og 12 β Slesvig-Holstensk Kurant. Dette Forhold opretholdtes efter Møntsammenbruddet 1813, idet Rigsorten ved Frdg. 31. Juli 1818 vel sattes til 38 Rb.- β , men dog samtidig opretholdtes som $\frac{1}{5}$ af 2 Rdlr. = 1 Specie, saaledes at altsaa 5 Stkr. gjaldt 192 Rb.- β eller 2 β over de enkelte Stkrs. Kurs. Verordning 26. Juni 1844 gentog Rigsorten som $\frac{1}{5}$ Sphlr. eller 12 β holstensk Kurant. Den 22. August 1844 udgik et Kancellicirculære, hvorefter Kursen 38 Rb.- β foreløbig opretholdtes, men et Patent af 10. Februar 1854 bestemte for Hertugdømmerne bl. a., at alle 12 Kurant- β ved alle kgl. Kasser skulde modtages til Indfrielse indtil den 1. April 1854, efter hvilken Tid de indtil videre kunde modtages for 36 Rb.- β . Lov af 2. April 1855 hjemlede Indkaldelsen af Rigsorterne, og en Bekendtgørelse af 12. s. M. bestemte, at i Kongeriget alle Rigsorter til 12. Juni skulde modtages i de kgl. Kasser for 38 Rb.- β , men derefter kun for 36 Rb.- β og iøvrigt ophøre at være tvungent Betalingsmiddel Mand og Mand imellem. En Bekendtgørelse for Island af 30. Juli 1860 fastsatte efter Altingets Indstilling, at de Eksemplarer af Rigsorterne, der endnu maatte findes paa Island, skulde fremdeles i 1 Aar modtages ved Islands Jordebogskasse for deres tidligere fulde Værdi, nemlig 5 Stkr. = 1 Sp. eller 2 Rdlr. R. M. og enkeltvis for 38 β , men efter Udløbet af denne Frist kun til 36 β R. M. De saaledes indkommende Mønter bør ikke atter udgives, men blive at indsende til København til Kassation.

c. 1765—88. *Tilløb til Specieudmøntning.*

Efter at der saa sent som i Juli Maaned 1761 af Kongen var truffet Bestemmelse om Udmøntning maanedlig paa Mønten paa Kongsberg af 200 $\frac{1}{2}$ Sølv i 2 β og 100 $\frac{1}{2}$ Sølv i 1 β som de tilsvarende Mønter i København samt Een Gang for Alle 200 R. i Kobber $\frac{1}{2}$ β „til den gemene Bergmands Beste“¹⁾, var der stille om Mønten paa Kongsberg til omkring

¹⁾ R. A. Rentekammerets norske Resolutionsprotokoller 1761. Resl. Nr. 82 af 20. Juli 1761; Møntprotokol C. Skr. 11. Juli 1761 til Oberbergamtet.

Aarskiftet 1763—64, da det besluttedes, at Kongsberg Sølvværk skulde sende sit Sølv til København for dér at udmøntes i Specier, idet Sølvet godtgjordes Bergkassen af de for Ekstra-Skatten indkomne Kontanter. Specierne skulde som tidligere anført være 14-lødige $8\frac{3}{32}$ Stkr. paa $\frac{1}{2}$ br., $9\frac{1}{4}$ R. $\frac{1}{2}$ fin¹⁾).

Imidlertid overvejede man, om det ikke alligevel var naturligere at lade Sølvet blive paa Kongsberg og mønte til Specier dér. Idet man bortsaa fra Lønnen til Folkeholdet, som man jo dog havde gaaende baade i København og paa Kongsberg, foretog man Opgørelse over Omkostningerne begge Steder, og det viste sig da, at disse var lavest i Norge, hvortil for Københavns Vedkommende jo tillige kom Transporten af Sølvet fra Norge til Danmark. Omkostningerne ved Udmøntning af 666,058 R. i 24 β , 12 β og 8 β 1762—63 i København androg 9192 R. eller $1\frac{3}{8}\frac{0}{10}$, medens Udmøntningen af 913,824 R. 1758—60 paa Kongsberg kun kostede 4986 R. 32 β eller $1\frac{3}{24}\frac{0}{10}$. Sølvposterne ved Sølvværket androg 1763 ca. 300,000 R. aarlig. Paa Kongsberg vilde deres Udmøntning koste ca. 6000 R., i København ca. 11,070 R.²⁾

I Begyndelsen af Aaret 1765 besluttede man sig derfor til at prøve, om der ikke kunde møntes Specier paa Kongsberg, men Resultatet blev kun kummerligt. I Maj Maaned 1765 indberettede Oberbergamtet, at der med Regimentskvartermester Thibi var afsendt fra Sølvværket en Del Specieplader og beskikket Gods, som ikke paa Kongsberg formedelst, at Presserne var sprungne, havde kunnet præges, hvorfor Møntmesteren i København maatte holde alt i Beredskab, at Pladerne, saasnart de ankom, kunde vorde prægede med de Stempler, som Rentekammeret til den Ende af Hof-Medailleurbauert med den norske Løve har ladet forfærdige. Pladerne viste sig imidlertid ikke at have den rette Gehalt, hvorfor de maatte omsmeltes, i hvilken Anledning Knoph og Guardein Lyng sendtes til Kongsberg for nærmere at undersøge dette

¹⁾ I. c. Resl. 12. November 1764 og talrige Steder i Møntprotokol C.

²⁾ R. A. Div. Papirer vedkommende Norge 1662—1813. Promemoria om hvorvidt man hellere skal lade mønte paa Kongsberg eller tage Sølvet ned til København.

Forhold. Der skulde til Prøve møntes ca. 1000 Stkr. Specier paa Kongsberg.

Den 17. November 1767 besluttede man atter at forsøge med Specieudmøntning paa Kongsberg, idet der snarest skulde udmøntes 100,000 Specier, men opgav det paany og sendte Sølv et til Udmøntning i Rethwisch. Der blev vel udmøntet Specier 1767—68, men det blev ikke til nogen større Virksomhed. Den af Jørgensen i sin Beskrivelse meddelte Oplysning, at Specien 1767 sloges til Udstyr for Prinsesse Sophie Magdalene, der 1766 blev gift med Gustav III af Sverige, har ikke kunnet verificeres.

Der var vel udmøntet nogen Smaamønt, saaledes 24 β 1765 og 1767, men ikke i større Omfang. En Overgang var man ved at opgive det hele og bortforpagte Kongsberg Værk og Mønt. Knoph blev hørt herover og svarede den 11. April 1771, at han ikke troede, at nogen ny Indretning af Mønten paa Kongsberg kunde blive til Skade for Kongen, da den i Øjeblikket kun gav Tab. Det vilde være heldigt, om der i Overbergamtet sad Medlemmer med teknisk og faglig Indsigt¹⁾.

I November 1772 blev der dog paany givet Ordre til Udmøntning paa Kongsberg af 4, 8 og 24 β . Mønten maa imidlertid vedblivende have befundet sig i en maadelig Tilstand. Vel indberettes det ene Værk at være bragt i Stand, men det andet havde man hele Vinteren ikke kunnet komme til for Is og Sne. I April 1773 loves dets Istandsættelse fremmet mest muligt. I Januar 1774 bestemmes Udmøntningen af 2 β til 8000 R. og af 24 β til 15,000 R. maanedlig, men allerede i April ophæves Udmøntningen af 24 β .

Blandt de mange og forskellige Mangler ved Mønten paa Kongsberg var ogsaa Manglen paa Richtpfennige til nøjagtig at bestemme Vægten. I Vinteren 1775—76 indkøbtes saadanne paa Mønten i Hamburg og sendtes med en Præger ved Navn Juul op til Bergstaden. Samtidig rejser et Par Bergmænd til København for at faa Undervisning paa Mønten dér, idet der den 18. Januar paany udgaar Ordre til at fremme Specieudmøntningen paa Kongsberg. Speciestempler opsendes

¹⁾ H. Hansen: Kabinetstyrelsen i Danmark 1768—72, III. Kbhvn. 1923, p, 575.

for at der i dem kan indføres Møntmesterens Bogstaver og det kongsbergske Værks Schlegel og Eisen.

Samtidig opdagedes betydelige Møntfalsknerier paa Vestlandet. Da 1 ℥ Kobber i Bergen dengang kostede 22 à 23 β men i 1 β udbragtes til 42 à 43 β , havde Bønderne dér paa Egnen indset, at en betydelig Profit var at indvinde. Fogden i Bergen, Heiberg indberettede: „Den norske Bonde er sændig c : snu, snildrig, og mange af dem arbejder godt i Kobber. Men ingen kunde overbevises om at have laget denne Mynt uden at attraperes i Gerningen.“¹⁾

Imidlertid fortsættes Vanskelighederne paa Kongsberg. Under Specieudmøntningen sprang Møntpressen i 3 Stykker, ligesom der var idelige Fejl ved Justeringen. Den 2. November 1776 indberetter Schimmelmänn til Finanskollegiet, at han i en Pung med 989 Specier havde fundet 141 $\frac{1}{2}$ Stkr. undervægtige norske Specierigsdalere, og han forlanger, at der gives den norske Møntmester den skarpeste Ordre til ved Udmøntningen at vise den største Akkuratesse. Den daværende Møntmester Branth fik da ogsaa en forsvarlig Næse. Men allerede i December s. A. er det igen galt. Oberskattedirektionen melder, at der af 40,000 Specier fra Kongsberg var 660 undervægtige, og at der i en Fustage manglede 100 Specier. Direktionen forlanger de undervægtige ombyttede, de 100 manglende erstattede og fremtidig Forsendelse i Punge paa 500 Stkr. Den høje Skatmester har øjensynlig haft et godt Øje til Kongsberg, men i Maj 1777 ønsker han dog den norske Mønt betroet at slaa 50,000 Piastre mod Betaling af 30,000 R. i klingende Mønt (mon Kobberskillinger!) og 20,000 R. i smaa Banco-Sedler. Den 10. Maj afgik Finanskollegiets Ordre til Branth om at standse Specieudmøntningen og straks begynde Piasterprægningen, der trods en Brand paa Sølvværket fremmedes saaledes, at der allerede i August var afleveret 31,548 Piastre. Men samtidig kommer nye Klager over de norske Specier. De er sorte, om end af rigtig Gehalt, saa Folk dog tvivler om denne. Aarsagen til denne Fejl var, at Specierne var prægede af Sølvblik i Stedet for Brandsølv.

¹⁾ R. A. Finanskollegii Møntprotokoller.

Sølvværket faar derfor Ordre til at finbrænde Sølvet til den i 1732 anordnede Gehalt inden Afleveringen til Mønten.

Den daværende Medaillør Lunde leverede ufuldkomne Speciestempler, og Bauert i København maatte da skære Stempler ogsaa til Kongsberg. Lundes 1 β var Finanskollegiet heller ikke tilfreds med. Det synes, som Lunde ikke kunde overkomme Arbejdet. I hvert Fald maatte Bauert ogsaa skære 2 β -Stempler. Rent galt blev det, da Lunde fik boldne Fingre! Saa maatte Bauert en Tid lang forsyne Kongsberg med Stempler.

Og der blev efterhaanden nok at bestille. Dette staar i Forbindelse med, at Kongsberg Sølvværk i disse Aar kunde fremvise en betydelig Sølvproduktion, gennemsnitlig c. 24,000 Mark aarlig, der dog paa Grund af en ødsel og uøkonomisk Administration bragte Tab¹⁾. Sølvet var jo imidlertid til Stede og kunde finde Anvendelse paa Mønten. I Maj 1779 forlangte Statsballance Direktionen udmøntet 300 R. i 1 β ugentlig til Islands Forsyning med Mønt. I September krævede Banco Kontoret 40,000 R. i 2 β paa Grund af Mangel paa Smaaamønt i Norge. I Juli 1781 forlangte Banken Specieudmøntningen standset og i Stedet udmøntet 2 β . Den 29. Oktober s. A. beordrer Statsbalance- og Overskattedirektionen 12,500 R. udmøntet maanedlig i 2 β , medens 8 β skulde udmøntes til Lønninger til Bergfolket. Intet Under at Møntmesteren krævede større Belæg paa Mønten samt en Vægter „mod Tyveri og Brand, hvorfor Mynten som en aaben Gaard og omringet af Hyttemøllerne, hvor Ild Nat og Dag bestandig bruges, er udsat,“ thi det var endog meget store Summer, der nu opbevaredes paa den norske Mønt, og som fristede til Forbrydelser. Indenfor Møntens egne Vægge trængte da ogsaa Fristelsen, idet selve Møntsmeden Giermund Thoraldsen blev grebet i Tyveri. Møntmesterens Nervøsitet gik saa vidt, at han lod anstille stort Eksaminationsforhør i Anledning af, at nogle Hunde 2 Gange havde indslaaet Vinduet til Kontoret, hvor Bjergsølvet og de udmøntede Penge opbevaredes! Med den stærkt stigende Virksomhed fulgte ogsaa større Utilfreds-

¹⁾ J. K. Bergwitz. I. c. 1 p. 82–83, jfr. p. 74 ff. og N. G. Berg. I. c. p. 26–27.

hed hos Arbejderne med Lønnen, saaledes at det synes at have været nok saa bevægede Tider for den norske Møntmester, gennem hvis Hænder der i Aarene 1772—75 gik over $\frac{1}{2}$ Mill. R. i Mønt, i Aarene 1776—82 over $1\frac{1}{2}$ Mill. Rigsdaler Mønt og 1783—88 over 1 Mill. R., meget betydelige Summer for Datidens Møntøkonomi.

Som i København og Altona skulde man ogsaa paa Kongsberg forsøge sig med Udmøntning af de bekendte 1771-Kobber-1-β, men ogsaa hermed havde man Vanskeligheder. I April 1783 holdt man Licitation over Levering af Kobber paa Kongsberg, men forgæves. Kongens Tiendekobber fra Kobberværkerne maatte derfor sendes til Kongsberg og udsmedes, hvad der var en besværlig og bekostelig Historie. Man vilde dog ikke tillade private mod Afgift at slaa Kobbermønt paa Kongsberg. Da Etatsraad Falck & Sønner forespurgte, om det maatte være Collets Kontor i Kristiania tilladt at opføre Kobber til Formøntning paa Kongsberg, gav man Afslag. „De fornødne Mesyres var tagne til at forsyne Norge med Kaaber Mynt“. Regeringen indkøbte selv 1766 Stkr. eller 8134 R svenske 2 og 4 Daler Plåter og sendte dem til Kongsberg, hvor deres Udmøntning til 1 β krævede Ekstrapersonale og forskelligt nyt Maskineri, saaledes Skuretønder paa Vandhjul, Skæreværk og Knibhammer. Møntinspektør Knoph maatte endog rejse til Norge for at søge Vanskelighederne overvundne. I Juli 1784 synes man at være kommet igennem Besværet, idet man havde rekvireret Ekstramandskab fra Sølvværket til Mønten, saaledes fra Gruberne Zegen Gottes, Anna Sophies Grube, Gottes Hülfe in der Noth, Hertug Frederiks Grube, Hertug Ulrichs Pukværk osv. Endelig naede man i August at faa udmøntet 2030 R. i 1 β af de 8134 R svenske Plåter og at aflevere dem til Zahlkassen i Kristiania¹⁾.

Af Møntofficererne var Truels Andersen Lyng Møntmester til sin Død 1769, da den under Møntstedet Oldenburg omtalte J. H. Madelung, der oprindeligt den 2. August 1751 var ansat som Bergproberer paa Kongsberg Sølvværk, blev Møntmester. Han var i 1766 vendt tilbage fra Oldenburg til Kongs-

¹⁾ R. A. Finanskollegiets og Finanskasse-Directionens Myntprotokoller.

berg som Guardein med Titel af Møntmester. Den 22. April 1775 indberettede Guardeinen Hans Jacob Arnholt Branth Møntmester Madelungs Død, der var indtruffet i Efteraaret 1774; han blev først konstitueret, senere fast ansat som Møntmester, medens Niels Bjerregrav blev Guardein. I April 1773 var Overkasserer Schwingels Søn, Oluf Glad Schwingel, ansat som Møntohm og Anders Lunde (Lunder) som Medailleurlærling. I Vinteren 1776—77 afgik den gamle Stempelskærer Gabriel Andersen Lunde ved Døden og Lærlingen Anders Lunde „beobagtede hans Forretninger“. Den 20. Juni 1777 konstitueredes han i Stillingen som Stempelskærer „for at man kunde forsikre sig om hans Duelighed og han Tid til anden kunde indsende Prøver“¹⁾; i Marts 1781 erholdt han ved kgl. Resolution fast Ansættelse som Stempelskærer. I April 1783 fik han til Lærling Nicolai Wilhelm Wright. Det er allerede foran nævnt, at Anders Lunde ikke virkede til sine Overordnedes Tilfredshed. I Juli 1785²⁾ havde han indsendt Aftryk i Næver og i Sølv af Stempler til Specier og 1 β og en Haandtegning af Wright, men Finans-Casse-Directionen betydede ham sin særdeles Misfornøjelse med hans Stempler! —

Udmøntningsforholdene var i dette Tidsrum følgende:

Mønt	Jørgen- sens Beskr. Nr.	Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. brutto	Lødighed		Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. fin	Den fine c. $\frac{1}{2}$ ud- bragt til	Brutto- vægt gr	Fin- vægt gr
			Lod	$\frac{1}{1000}$				
Specie	24	$8\frac{3}{32}$	14	875	$9\frac{1}{4}$	$9\frac{1}{4}$ Sp. R.	28,893	25,281
$\frac{1}{2}$ Specie	25	$16\frac{9}{10}$	14	875	$18\frac{1}{2}$	$9\frac{1}{4}$ —	14,446	12,640
Piaster	30	$8\frac{2}{3}$	14 L. 8 Gr.	902,7	$9\frac{3}{5}$	$9\frac{3}{5}$ Piastr.	26,983	24,359
24 β	58, 59	$25\frac{1}{2}$	9	562,5	$45\frac{1}{3}$	$11\frac{1}{3}$ R.	9,171	5,159
8 -	41, 44	$76\frac{1}{2}$	9	562,5	136	$11\frac{1}{3}$ -	3,057	1,719
4 -	42	153	9	562,5	272	$11\frac{1}{3}$ -	1,528	0,860
2 - 1761		$203\frac{1}{8}$	4	250	$812\frac{1}{2}$	16 R. 89 β	1,151	0,288
2 -	43	198	$5\frac{1}{2}$	343,75	576	12 R.	1,181	0,406
1 - Sølv	36, 48	$304\frac{11}{16}$	3	187,05	1625	16 R. 89 β	0,768	0,144
1 - Kobber ..	37	20			20	20 β	11,693	

¹⁾ R. A. Finans Collegii Myntjournal 1777.

²⁾ I. c. 1783 og Finans Casse Directionens Myntjournal 1785.

Af disse Mønter udmøntedes følgende Beløb:

Aar	Specie	1/2 Specie	Piaster	24 β	8 β	4 β	2 β 4 l.	2 β 5 1/2 l.	1 β S.	1 β K.
	Stkr.	Stkr.	Stkr.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.
1765.....	?			64,772					19,654	
1767.....				?						
1768.....	?								7,265	
1769.....									9,268	
1770.....									4,668	
1772.....				74,754						
1773.....				258,807	45,736					
1774.....				70,682	34,471		98,530			
1775.....	8,918	4,918		1,000	12,000					
1776.....	197,485	55,350								
1777.....	127,024	30,542	50,001							
1778.....	137,711	26,628			76,869	6,761		12,090		
1779.....	63,813	12,378			109,600			73,600	8,800	
1780.....	12,000				56,634			150,000	12,000	
1781.....	72,000				74,147			89,500		
1782.....					85,587			164,400		241 1/2
1783.....				4,000	86,010			164,500		
1784.....					79,876			164,400		12,777
1785.....	43,001				92,112			73,570		8,711
1786.....					225			132,100		
1787.....					320			80,450		
Ialt.....	661,952	129,816	50,001	474,015	753,587	6,761	98,530	1,104,610	61,655	21,729 1/2

De i 1774 udmøntede 4 β har været af den ældre Typ med Aarstal 1761. Det under 1765 opførte Beløb i 24 β antages at indeholde tillige det i 1767 møntede Beløb.

Norsk Specie 1777.

Norsk 24 β 1773.

Norsk 8 β 1774.

Norsk Piaster 1777
af Stempelskærer Anders Lunde.

8. Dansk Vestindien.

Københavns Møntsted.

Allerede i Frederik II's Tid havde der herhjemme vist sig Interesse for Handelen paa Guineakysten og paa Vestindien. I Løbet af det 17. Aarhundrede gjordes forskellige Tilløb til fast Kolonisation. Men det blev dog først ret til Alvor efter Oprettelsen af det vestindiske Kompagni 11. Marts 1671 og det guineiske Kompagni 10. December 1672¹⁾. Det var Meningen at disse Kompagnier skulde arbejde Haand i Haand, idet bl. a. Udførslen af Neger-slaver fra Guineakysten til Vestindien var en af Hovedopgaverne for Kompagnierne, der da ogsaa 1673 og 1697 sloges sammen under Navnet Det vestindisk-guineiske Kompagni, hvilken Sammenslutning fik ny Godkendelse under Frederik IV. 1671—72 var St. Thomas taget i Besiddelse, 1717 blev St. Jan besat og 1733 St. Croix købt af Frankrig for 750,000 Livres.

For de nævnte Kompagnier var der — hovedsagelig af Guld, hjembragt fra Guinea — slaet Dukater, hvoraf en Del er omtalt tidligere, men disse Mønter var ikke bestemt til Circulation i Kolonierne. Det vi her vil beskæftige os med, er Omsætningsmidler til Brug paa de ovennævnte dansk vestindiske Øer. Hovedmønten paa disse var fra gammel Tid den spanske Piaster, ogsaa kaldet 8 Real eller Stuck van Achten, hvortil Sølvet strømmede ud af de spanske Miner i Amerika. Denne Mønt circulerede overalt i de engelske og franske Kolonier i Amerika, følgelig ogsaa paa vore Øer. Under den spanske Arvefølgekrig kneb det med Mønt i Dansk Vestindien, idet Handelen med Spanierne var gaet i Staa og Englænderne havde sikret sig den Smule Kontanter, der var forhaanden. For at holde Handelen i Gang og betale Soldaterne deres Sold maatte Guvernør Bredal 1717 bestemme sig til at udstede Papirpenge under Kompagniets Segl. 1724 tilbagekaldte Guvernør F. Moth de ældre Papirnoter, da de ikke længere kunde læses, og erstattede dem med ny. Der ud-

¹⁾ Kay Larsen: De danske i Guinea, Kbhvn. 1918, p. 23, 40. — W. Westergaard: The Danish West-Indies, New-York 1917, p. 31, 173.

stedtes 2000 Stkr. af hver af Værdierne 1, 2, 4 og 8 Realer, ialt 3750 Piastre eller vestindiske Rdlr. 1726 udgik en ny Serie paa ialt 1000 Rdlr., men da Planterne begyndte at forlange 25 % højere Priser, naar de fik Betaling i Sedler, lod man alle Papirpengene indkalde ved at modtage dem til Paa-lydende som Betaling til Kompagniet. 21. Marts 1727 forlangte Faktoren paa St. Thomas, Philip Gardelin, Papirpengene brændt, hvad derefter skete¹⁾.

Efterat St. Croix som nævnt var købt 1733 og Kompagniet 1734 af Christian VI havde faaet ny Koncession, varede det kun faa Aar, før der fremkom Krav om særlig Mønt til Øerne.

I Januar 1740²⁾ søgte Kompagniet Christian VI om Tilladelse til paa egen Bekostning og paa Mønten i København at lade slaa Scheidemønt for de dansk-amerikanske Insuler, ligesom Kongen af Frankrig for nogle Aar havde ladet slaa til Brug og Kurs paa Martinique og de andre franske Eylande udi America, hvilken Mønt skulde være af samme Gehalt eller aloi som den franske fra St. Thomas indkomne Prøve samt gaa og gælde 12 β.

Allerede den 12. s. M.³⁾ fik Kompagniet Kongens Tilladelse, hvis Præmisser gengives, idet de indeholde Oplysninger om Øernes Møntforhold, der delvis bekræfter, hvad ovenfor er anført efter Westergaards Arbejde. Det berettes saaledes, at Indbyggerne paa de danske Insuler i Vestindien, St. Thomas og St. Jan, forhen har været forsynet med en vis og bekvem Sort smaa og Scheidemønt, der har rulleret saavel mellem dem selv indbyrdes som mellem Kompagniet og dem og været brugt ved smaa Udgifter og Likvidationer, men nu saa meget mere nødvendig behøves, som Indbyggernes

¹⁾ Westergaard: l. c., p. 196—97.

²⁾ R. A. Det kgl. octr. danske Vestind. og Guineiske Compagnies Mynte-Protocol. 1740—48, hvori ligeledes de efterfølgende Dokumenter fra disse Aar er indførte.

³⁾ Efter Fogtmans Rescripter IV, p. 2, er Datoen 10. Jan. 1740. Sammeds anføres Ordren til Møntmesteren af 18. s. M. og p. 17—18 Rescr. af 12. Febr. 1740 om den ændrede Sølv mønt og Kobber 2 og 1 β.

Tal ved Eylandet St. Croix peuplering er forøget og formodentlig vil tiltage, til hvilken Brug og udi Mangel af anden Mønt udi forrige Tider skal have været introduceret først et Slags Sedler til at validere for Mønt, som dog formedelst de derved indløbne Inconvenienser er bleven indløste og derefter i samme Sted paa St. Thomas været gjort et Forsøg med et Slags Mønt, realer kaldede, der var støbte og mærkede med et Tegn til at betyde deres Indhold og Valeur, som var 12 β d. Stykket, hvilke Penge og anden Mønt, som Indbyggerne kunde have, af fremmede formedels derved findende Fordel er af Landet udført. Kompagniet har derfor til saadant efterdags at forekomme og paa det altid behøvende smaa eller Scheidemønt til fornøden Brug kunde findes paa fornævnte danske Eylande fundet det tjenligst, at saadan Mønt blev forskaffet, som efter Forhaabning kunde blive i Landet og ikke af Fremmede med Fordel bortføres; til den Ende har Kompagniet derhos efter det derom fra Gouvernementet paa bemeldte St. Thomas indsendte Forslag om at erholde en Mønt for Kompagniets Eylande, der ligesom og slikt paa Øen Martinique og andre franske Eylande med Avantage er bleven praktiseret, kunde rullere og validere for 6 Styver, endskønt den var af ringere Indhold, alt i den Hensigt at deres Udførsel kunde forkommes og Indbyggernes Tjeneste udi daglig Handel fremmes, udbedt sig Kongens Tilladelse, at det paa egen Bekostning udi København maatte lade slaa for det første en Scheidemønt som den franske for 5—10,000 R. og siden saa meget aarlig som kunde eragtes fornøden til Brug paa Øerne samt *at den ved Møntningen faldende Fordel Kompagniet maatte forundes.*

Dette sidste var nok ikke uden Betydning; men da Kongen selv havde Aktier i Kompagniet, gled det ogsaa igennem, idet Kompagniet fik Tilladelsen, dog paa Vilkaar, at denne Mønt kun maatte circulere paa de amerikanske Eylande, men ingenlunde paa andre Steder i Kongens Riger og Lande have Kurs.

Samme Dag erholdt Møntmester Wineke i København Ordre til at slaa denne Mønt af Størrelse og Gehalt som en paa Øen Martinique og andre franske Eylande i America, som

han havde at lade sig forevise. Ved Probering viste det sig imidlertid, at Kompagniet ikke kunde slaa den tilladte Mønt af Størrelse og Finhed som den franske uden $32\frac{6}{17}\frac{0}{0}$ Forlis, og Møntmesteren fremsatte derfor Forslag og Beregning over, hvorledes Kompagniet *med Fordel* kunde slaa en Skillemønt, for Øerne. Kompagniet indgik derfor med en ny Ansøgning til Kongen den 3. Februar om Tilladelse til at slaa den af Møntmesteren foreslaaede Mønt samt en Kobbermønt paa 2

Vestind. 12 ö 1740.

Vestind. Kobber 2 ö 1740.

og 1 ö efter Winekes Tegning og Beregning. I den paafølgende kgl. Resl. af 12. Februar 1740 hedder det bl. a., at det desuden er fundet fornødent paa disse Eylande at have en mindre Mønt som for 2 og 1 ö kunde gaa, ligesom sli­g Kobbermønt paa de franske Eylande i America skal være brugelig og en Del deraf paa St. Thomas rullere, paa det at Indbyggerne imellem sig selv des bedre kan skille sig fra hinanden udi smaa og daglige Hanteringer. Kongen gav derefter Kompagniet Tilladelse til at slaa Sølv 12 ö efter Møntmesterens Forslag og Kobber 2 og 1 ö for 5 à 600 R., $\frac{1}{2}$ af hver Slags, og siden saamange som aarlig kunde gøres fornøden, dog alene til Brug paa Øerne, og saaledes, at For­delen gik til Kompagniet.

Af Winekes Udregninger fremgik, at den franske Mønt vejede 3 Ort og holdt 14 Lod 12 gren $7^{233}/_{297}$ R. paa $\frac{1}{2}$ fin. Da Sølvmarken kostede $11\frac{1}{3}$ R., blev *Tabet* $32\frac{6}{27}\frac{0}{0}$. Hvis den projekterede 12 β blev 8-lødig, $\frac{1}{2}$ fin til 18 R., *hvert Stk. ungefær 8 β værd i intrinsique Valeur*, vilde *Gevinsten* blive over $37\frac{0}{0}$, 1 $\frac{1}{2}$ i 12 β brutto veje 9 R. og et enkelt Stk. $3\frac{5}{9}$ Ort. Det blev altsaa i Stedet for den fine franske Real en rigtig Spekulationsmønt efter gode gamle Mønstre. Kobbermønten blev heller ikke ilde. 1 $\frac{1}{2}$ Kobber, der kostede 2 $\frac{1}{2}$ 4 β , skulde udmøntes til 1 R.: *Gevinst* $62\frac{1}{2}\frac{0}{0}$ + *Omkostninger*. Af Kobber 1 β udmøntedes 1740: 252 R. 32 β , af 2 β : 255 R. 32 β , af 12 β 1740: 10,222 R.; 1748: 12,688 R. Til det sidste Aars Udmøntning erholdt Kompagniet Frederik V's Tilladelse den 4. Juni 1748¹⁾ efterat Kompagniet den 6. Marts havde ansøgt om at maatte slaa 12 β af samme Korn og Skrot som forrige Gang. Halvdelen skulde bære Kongens Portræt, den anden Halvdel hans Chiffer.

Henimod Slutningen af Christian VI's Regeringstid havde der vist sig nogen Misfornøjelse med Kompagniet blandt Plantere og Købmænd paa de dansk-vestindiske Øer. Kompagniet led i disse Aar derhos forskellige Tab paa sine Skibe. Nogle Aar efter Frederik V's Tronbestigelse fremkom der alvorlige Klager over Kompagniet fra Indbyggernes Side. Kompagniet var enig med Beboerne i at tilraade Regeringen at overtage Øerne. 1753 henvendte Borgerraadet paa St. Croix sig til Kongen og bad ham lægge Øerne under sit umiddelbare Herredømme. Kommercekollegiet, der hidtil havde været en Modstander af Overtagelsen, mente nu at kunne gaa med til denne, idet man derved kunde faa Ende paa Stridighederne paa Øerne, fremme en friere Skibsfart paa Vestindien, opnaa lavere Priser paa Sukkeret og samtidig faa nogen *Gevinst* ud af dette Aktiv. 1754 kom Købet i Stand²⁾.

Under det nye Styre blev der ligeledes Spørgsmaal om

¹⁾ R. A. Rentekammerets danske Resl. protokol 1748 Nr. 116, jfr. Kiøbenhavns Myntebog 18. Novbr. 1740 - 22. April 1761.

²⁾ E. Holm. Danmark—Norges Historie under Fr. V, 2. Afd. Kbhvn. 1898 p. 236 ff., jfr. p. 164 ff. Westergaard, l. c. 239 ff.

at slaa 12 β , idet der viste sig at være stor Mangel paa Smaamønt paa Øerne; særlig kneb det med Løn til Soldaterne. Den 29. August 1757¹⁾ resolverede Kongen, at der skulde slaas 10,000 R. i 12 β af lige Gehalt og Værdi som forrige Kompagni ved Resl. af 4. Juni 1748 blev tilladt. Der udmøntedes 10,242 R.

At disse Mønter var haardt tiltrængte, fremgaar af de forudgaaede Forhandlinger mellem de lokale Raad paa Øerne og Regeringen i København. Kommerceraadet havde paalagt Raadene at skaffe de fornødne Penge til Lønning af den stedlige Soldatesque. Dette havde de med stor Møje besørget indtil hen paa Aaret 1756, idet de havde haabet som Svar paa en Forestilling om Udsendelse af 200,000 R. at erholde medholdelig Resultat, men da de ikke havde erholdt noget Svar, havde de i Anledning af saavel den almindelige Indbyggernes som særdeles fra den kgl. Kasserer og Regiments Kvartermester skete og indkomne Klager over den paa Eylandene værende Pengemangel holdt Samling for at deliberere, paa hvad Maade det var muligt at forebygge de onde Suitter, som vilde følge af de store Tab, som baade Kgl. Majt., hvis Kasse var ganske tom (!), og Landets Indbyggere vilde lide, idet de ingen Kontanter havde til at vedligeholde Komercien og faa deres Skibe til Fædrelandet ekspederede. Til de allernødvendigste Udgifter, som af Kongens Kasse skulde bestyres, udstedtes vel Ordre til Kassereren, men Borgerne havde paa nogen Tid erfaret, en efter anden, at Ordrene ikke var honoreret, thi Kassereren havde intet i Kassen! Dernæst var der fremkommen skriftlig Besværing fra Regimentskvartermesteren over, at han ikke hos Kassereren kunde faa sine Assignationer betalte, saa at saavel Officerer som Gemene ikke har paa nogen Tid kunnet faa deres Gage. „Saa er vi, allernaadigste Konge, ikke istand til at exprimere, hvor tungt denne saa angelegne Deliberation er falden os“! Thi Raadets Beslutning faldt ud paa, at ikke anden Udvej saas, end at autoriserede Sedler maatte forfærdiges og udgaa, erkendende

¹⁾ R. A. Rentekammerets norske Resl.-Prot. 1757 Nr. 107.

at derved gjordes et Indgreb i Kgl. Majt.s allerhøjeste Regale. Men da Kgl. Majt.s egen høje Interesse saavel som det hele Lands Velgaaende ved saadan Foranstaltning beforders, da der nu laa 12 à 14 Skibe, til hvis Klarering de vedkommende behøvede Penge, og Kongen saaledes havde Interesse i, at de mod Prioritet bekom Penge tillaans af Kongens Kasse, saa havde man i Tillid til Majestætens uskaterlige Naade fordristet sig til at forfærdige autoriserede Sedler af Summa 40,000 R., indrettet i 5 Sorter, nemlig paa 1, 2, 10, 50 og 100 R. Den 3. Oktober 1757 faldt imidlertid kgl. Resl., at de paa St. Croix autoriserede Pengesedler ikke kan approberes, men bliver saavel i Henseende til Gevinst som Forlus for Vedkommendes egen Regning og Ansvar i alle Maader ligesom de ogsaa betale Landsdommer Laurberg for hans Umage med samme at skrive. Og maa af disse Sedler ikkun de 1500 Stkr. hver paa 1 og de 1500 hver paa 2 R. dér gælde indtil videre, men de øvrige indkaldes til Indløsning og Kassation, nemlig 210 Stkr. hver paa 50 R. og de 150 Stkr. hver paa 100 R. straxen, saasnart denne Resl. bliver dér bekendt, samt de 1000 Stkr. hver paa 10 R. 3 Maaneder derefter, saa at de ikke længere maa være gangbare.

Foranlediget af denne Resl. indkaldtes Sedlerne ved en Bekendtgørelse af 29. Maj 1758 til 14. Juni, efter hvilken Tid ingen af de autoriserede Sedler skulde anses af nogen Værdi. Raadet for St. Croix benyttede altsaa ikke den givne Bemyndigelse, men indkaldte *alle* Sedlerne med kort Varsel. —

Af foranstaaende Aktstykker fremgaar, at der dog var en Del Handel i Gang paa de vestindiske Øer ved Kongens Overtagelse af disse, og at Omsætningen krævede større Midler, end der hidtil havde været forhaanden. Dette Forhold ændredes ikke i de følgende Aar, idet Øerne undergik en stærk Udvikling baade med Hensyn til Opdyrkningen af St. Croix og Handelen paa Øerne i det Hele taget. Det var et Gode for Øerne, at Styrelsen overgik fra Kompagniet til Staten, der paa forskellig Maade søgte at ophjælpe Handel, Skibsfart og Plantagedrift med det Resultat, at Sukkerproduktionen steg fra 100,000 R. aarlig til $2\frac{1}{2}$ Mill. R., saaledes

at der i Stedet for nogle faa Skibsladninger aarlig kunde afgaa 1766: 38 Skibsladninger¹⁾).

Statens uheldige Pengeforhold ved Slutningen af Frederik V's Regeringstid førte imidlertid bl. a. med sig, at Staten afhændede en Del af sine Aktiver for at skaffe Penge, heriblandt de Kongen tilhørende Plantager i Vestindien samt det Sukkerraffinaderi, som fra Kompagniet var gaaet over til Kronen. Disse Ejendomme købtes af H. C. Schimmelmann for 400,000 R.²⁾, hvorved denne Finansmand blev interesseret i de vestindiske Forhold, hvad snart blev mærkbart ogsaa paa Møntvæsenets Omraade.

Den 28. Marts 1763 erholdt Møntmesteren i København, Knoph, Meddelelse om, at det havde behaget Hs. Majt. at resolve, at for Hr. Generalintendant de Commerce, Baron v. Schimmelmann, maatte paa den kgl. Mønt Tid efter anden udmøntes 2, 4, 12 og 24 β Stkr. Amerikansk Mønt efter forrige Gehalt $\frac{1}{2}$ fin til 18 R., hvortil Schimmelmann skal levere det fornødne Sølv, saaledes at han for hver $\frac{1}{2}$ fin som leveres, igen i Dansk Amerikansk Mønt skal godtgøres 18 R. imod at han for Mønte-Omkostninger og Afgang, som bliver for kgl. Regning, betaler en vis stipuleret Slagskat³⁾.

Der udmøntedes dog ikke 2 og 4 β , men i Aarene 1763 ikke ubetydelige Beløb i 12 og 24 β ⁴⁾. 1782 sloges for Regeringens Regning 12 og 6 β med Aarstal 1767 af samme Gehalt som hidtil. Ejendommelig nok har der saaledes aldrig været slaet 6 β amerikansk i Aaret 1767, skønt de alle bære dette Aarstal.

6 β amerikansk, møntet 1782, dateret 1767.

¹⁾ E. Holm l. c. p. 240 ff.

²⁾ l. c. p. 377.

³⁾ R. A. Møntprotokol C. 1760—67, M. A. Kbhvns. Mønt-Journal 1692—1772.

⁴⁾ R. A. Mønteprotokol for Kbhvns. Mynt 1761—82.

Udmøntningsforholdene har herefter været følgende:

Mønt	Jørgensens Beskrivelse	Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c brutto	Lødighed		Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$ c. fin	Den fine $\frac{1}{2}$ udbragt til	Brutto- vægt gr	Finvægt gr
			Lod	$\frac{1}{1000}$				
24 β Sølv	Fr. V 53	36 = 9 R.	8	500	72	18 R.	6,496	3,248
12 - -	Chr. VII 60	72 = 9 R.	8	500	144	18	3,248	1,624
	Fr. V 51, 52, 54							
6 - -	Chr. VII 61	144 = 9 R.	8	500	288	18	1,624	0,812
	Chr. VII 62							
2 - Kobber ..	18	24 = $\frac{1}{2}$ R.			24	$\frac{1}{2}$	9,744	9,744
1 - - ..	19	48 = $\frac{1}{2}$ R.			48	$\frac{1}{2}$	4,872	4,872

Udmøntningsbeløbene var følgende, beregnet i R. efter
Paalydende:

Aar	24 β	12 β	6 β	2 β	1 β	Ialt
1740.....		10,222		255	253	10,730
1748.....		12,688				12,688
1757.....		10,242				10,242
1763.....	16,014	20,014				36,028
1764.....	34,106	24,908				59,014
1765.....	7,800	5,770				13,570
1766.....	14,400					14,400
1767.....	3,000	2,000				5,000
1782.....		8,000	12,000			20,000
Ialt....	75,320	93,844	12,000	255	253	181,672

Til de Schimmelmanske 12 og 24 β udførtes Stemplerne
af Wahl og Bauert.

24 β amerikansk.

Det var et for Dansk-Vestindiens Møntvæsen skæbnesvangert Misgreb, da Frederik IV's gamle drevne Møntmester fra den store Krigs Dage, Chr. Wineke, som var vant til at tumle med undervægtig Mønt, i 1740 raadede det vestindisk-guineiske Kompagni til at slaa saa daarlige 12 β med saa stor Gevinst som ovenfor anført. De var omtrent 1 gr for lette i Finvægt overfor den danske Kurant og udsendtes dog som dansk Kurantmønt. Baade dengang og i alle de senere Aar indtil henimod Christian VII's Regering taltes kun om danske Kurantdalere, tiltrods for at der vedblivende udsendtes samme undervægtige Mønt til Øerne, 18 R. i Stedet for $11\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin. Som det gik alle andre Steder ved Udmøntning af falsk Mønt til større Navneværdi, end Indholdet svarede til, uden at Mønterne paa anden Maade var i Stand til at opretholde Mønten som Kreditmønt uanset det svigtende Indhold af denne, saaledes gik det selvfølgelig ogsaa i det lille Samfund derovre paa de dansk-vestindiske Øer. Den undervægtige Mønt kunde ikke opretholdes til Navneværdien mod dansk Kurant, men sank ned mod den Værdi, som Wineke selv i sin saa oprigtige Beregning fra 1740 havde opgivet som 12 β 's „ungefehr intrinsique valeur“, nemlig 8 β . Der opstod her ved en for alle Forretningsforhold mellem Øerne og Hjemlandet besværlig Forskel mellem 1 Rigsdaler dansk Kurant og 1 Rigsdaler vestindisk Kurant, der til Slut — som det altid gaar ved Møntforfalskninger — fik sit fastslaaede Udtryk i Lovgivningen.

Dette skete ved Frdg. 20. Marts 1770, hvis Indhold er god at faa Forstand af til Belysning af dette lille Samfunds Møntforvirring: „Saavel til Commerciens Sikkerhed paa disse Eilande som til at afværge den *Fornærmelse som kunde tilføjes ej alene Kongen i de dér faldende Revenyer*, men og de fra de Kgl. Lande derhen handlende Købmænd og andre saavel som Indvaanerne sammesteds, er det uomgængeligt fornødent, at en vis og fast Myntefod der introduceres, hvorudi det eragtes nyttigt og tillige beqvemt for alle, at dansk grov courant Myntefod følges og bliver lagt til Grund. Fra denne Frdg.s Publication skal ikke alene dansk grov Courant-Mynt roullere og gielde paa de Kgl. Americanske Eilande med *den*

förlængst indførte og fastsatte Forskiel af 25 p. C. Avance imod Americansk Mynt, saa at et dansk 24 β-Stk. skal gielde i Americansk Mynt 30 β; men og de Americanske der værende danske Penge skal i Handelen sættes i Cours og Brug og et Americansk 24 β-Stk. efter samme Forhold gielde i Dansk Courant 16 β, men i Americansk Mynt 20 β og et 12 β-Stk. 8 β dansk og i Americansk Mynt 10 β; følgelig skal 100 R. Dansk Courant gielde efter sin Valeur 125 R. Americanske Penge og 100 R. Americanske Penge ligesaa efter forhen ansatte Forhold (24 β til 20 β beregnet) 80 R. i danske Penge; hvorefter sidstbenævnte Americansk Mynt i Handel og Vandel saavelsom i Kgl. Revenyer af alle og enhver paa Eilandene skal modtages, og den forhen antagne Forskiel imod dansk Courant fremdeles vedblive. Men paa det at forberørte paa bemeldte Eilande nu fastsatte og efter sin Valeur regulerede Mynt ikke fra fremmede Steder enten falsk eller eftermyntet dertil skal vorde indbragt, bliver her ved aldeles og strengelig forbudet fra fremmede Steder eller med fremmede Skibe til disse Eilande at indføre nogen Europæisk eller Americansk dansk Courant-Mynt . . .“

Det er en fuldstændig typisk Lovbestemmelse til Ophævelse af Møntforfalskningernes Følger og fornemlig dikteret af Hensyn til Statens egne Indkomster. Dette fremgaar tydeligt af de Overvejelser inden for Generaltoldkammer og Kommercekollegiet, der gik forud for Forordningens Udstedelse. I Indstillingen af 12. Marts anførtes bl. a., at man vilde tabe paa disse amerikanske Penge ca. $16\frac{2}{3}\%$. Da det maatte formodes, at samme for Størstedelen fandtes i de kgl. Kasser, vilde Tabet lides af disse, men derimod blev og i Fremtiden den til de kgl. Kasser betalende Told med øvrige Landets Afgifter erlagt i en bedre Mønt, hvorved *Indtægten saa meget mere aarlig forøges*. Dette omendskiønt anseelige Tab paa een gang var ikke at regne mod den bestandige Afgang udi de kgl. Intrader, som paa en Indtægt af ca. 129,000 R. om Aaret beløb sig til $\frac{1}{6}$ Part og kunde rendere ca. 21 à 22,000 R. aarlig, hvilket kontinuerlige Tab foruden det uvisse i Handelen og hvad endnu værre den Lejlighed, som derved gaves slette og egennyttige Gemytter til at eftermønte de nu dér

paa Landene rullerende Penge for samme dermed en anseelig Fordel at debitere, var uomgængelige Aarsager til, at Møntforholdene dér paa Eilandene blev saaledes fastsat, at denne saavel som den anden Ulejlighed og betydelige Tab for Hs. Majts. Kasse og alle Eiländenes Habitantere samt de derhen handlende kgl. Undersaattere kunde vorde forkommet!

1770 forlod man altsaa den ældre Daler- eller Piasterfod, 18 R. af $\frac{1}{2}$ fin og indførte i Stedet en ny vestindisk Dalerfod, 15 v. D. af $\frac{1}{2}$ fin, der blev sat i Forholdet 125:100 til den danske Kurantfod, hvilket dog ikke passede helt til Kurantmøntfoden, der for de vestindiske Øer blev 12 i Stedet for $11\frac{1}{3}$ Kurantdaler. Værdien af dobbelte og enkelte Realer forandredes fra 24 og 12 β til 20 og 10 β v. Kurant, hvorved dog bevirkedes, at den vestindiske Dalers 96 β ikke blev delelig med Skillelønten.

Efter at der saaledes var tilvejebragt et fast Forhold mellem dansk og vestindisk Kurant oversendtes forskellig dansk kurant Smaamønt, som ikke vakte Befolkningens udelte Paa-skønnelse. Allerede s. A. udsendtes 3000 R. i reducerede 2 β og vistnok ogsaa 1 β til 16 R. 89 β $\frac{1}{2}$ fin.

I Februar 1775 udtalte Overskattedirektionen, at den holdt de *reducerede danske 2 β Stkr.*, hvoraf 6 Stkr. validerer 10 β , meget bekvemme til en Scheidemønt i Vestindien, naar de sammesteds gaar for fulde. Da en temmelig anseelig Summa nu var for Haanden og i Fremtiden bliver at oversende, anmoder Direktionen Finanskollegiet om, at samme ved dets underliggende Casser vilde forføje, at de i de kgl. Revenuer indgaaende danske reducerede 2 β ikke igen udgives, men overlades Overskattedirektionen mod Erstatning af Extraskatte-kassen¹⁾.

Den 13. Maj 1776 udgik da ogsaa en Plakat, hvorefter Frederik IV's ved Frdg. 15. Juli 1726 nedsatte danske 2 β skal i de Kgl. europæiske Stater ikkun kursere indtil 1776 Aars Udgang og i Fremtiden alene kursere som vestindisk Kurant. Ihvorvel disse Mønter nok kunde gaa for vestindiske Styvere (2 β) efter deres Værdi: ca. $1\frac{2}{3}$ Kurant β , var det jo dog

¹⁾ R. A. Finanskollegiets Møntprotokol 1775—76.

nok gamle slidte Møntstykker, som man helst vilde af med hjemme, men fandt gode nok til at velsigne Kolonierne med.

Som det gik med Kurantmønten gik det ogsaa med Sedelmønten, der nu ligeledes i større Omfang udgik til Øerne, idet det ved Frdg. af 11. Maj 1775 bestemtes, at de danske Kurantsedler, der udsendtes til Vestindien, paa Bagsiden skulde have Paategninger om deres Værdi i vestindisk Kurant, 100 R. d. K. = 125 R. v. K., 50 R. d. K. = $62\frac{1}{2}$ R. v. K., 10 R. d. K. = $12\frac{1}{2}$ R. v. K. og 5 R. d. K. = $6\frac{1}{4}$ R. v. K. Disse Paategninger blev, naar Sedlerne var ankomne til Vestindien, underskrevne af Regeringen dersteds og paraferede af Sekretæren samt kontrasignerede af Hovedbogholderen, altsammen saare formelt og højtideligt og „til vore kære og troe Undersaatter og især til Plantageejerne og øvrige Indvaanere paa vore vestindiske Eylande deres Bedste og for at sætte dem istand til at erlægge Betaling i Kontant, naar de ikke maatte finde deres Regning ved at betale med Landets Produkter“. Der udsendtes herefter flere Hundrede Tusinde R. i den københavnske Banks Kurantsedler. I 1782¹⁾ indstillede saaledes Regeringen paa de vestindiske Øer, at disse forsynedes med 100,000 R. Sedler Banco og 20,000 R. i klingende Mønt til Handelens Drift og Kreditvæsenets Vedligeholdelse. Hvad særlig Mønterne angaar, skulde de møntes her i Staden efter Møntefoden 1763—67 mod Betaling til Finanskollegiet i Banco-sedler: „For at kunne se den paa de dansk-vestindiske Øer sig ytrende Mangel paa klingende Mønt saa snart mulig afhjulpen, hvis skadelige Indflydelse paa de nærværende lykkelige Handelstider ej kan tages i Tvivl, have vi (∴ Kollegiet) været betænkt paa strax at bringe til Veje det fornødne Sølv . . . uagtet det indkiøbende Sølv's høje Pris efter nærværende Vexelkurs; men vilde man være skadesløs, da $\frac{1}{2}$ fin udbringes til 18 R. i Stedet for $11\frac{1}{3}$ R. Ved Frdg. 20. Marts 1770 er det befalet, at de forhen udmøntede 24 og 12 β skulde paa Øerne gielde 20 og 10 β , men udi dansk Courant 16 og 8 β til den Ende, at den forlængst indførte Forskiel af $25\frac{0}{10}$ Avance mellem den grove Courant og den vestindiske Mønt

¹⁾ R. A. Ujournaliserede Møntsager 1781—85.

derved kunde bringes til det hensigtede Forhold. Paa det ovennævnte Frdg. ogsaa kunde anvendes paa de nu udprægede 12 og 6 β og saaledes al Tvivl om deres Værd og muligens indtræffende Standsning i Circulationen forebygges, skulde vi . . . foreslaa, at disse 12 og 6 β maatte udmyntes med Aarstal 1767, Kongens enkelte Navnetræk og sejlene Skib, 8-lødige $\frac{1}{2}$ fin 18 R.“ I Overensstemmelse med denne Finanskollegiets Indstilling og paa Grundlag af den vestindiske Regerings Forslag resolverede Kongen den 3. Oktober 1782, at der paa den københavnske Mønt skulde slaas de i ovenstaaende Oversigt over Udmøntningen anførte 8000 R. i 12 β og 12,000 R. i 6 β med Aarstal 1767.

Saaledes endte Udmøntningen i dette Tidsrum med disse 15 Aar antedaterede Mønter, hvis Navneværdi var i direkte Modstrid med deres „intrinsicque“ Metalindhold og med de fra 1770 indførte Møntværdier!

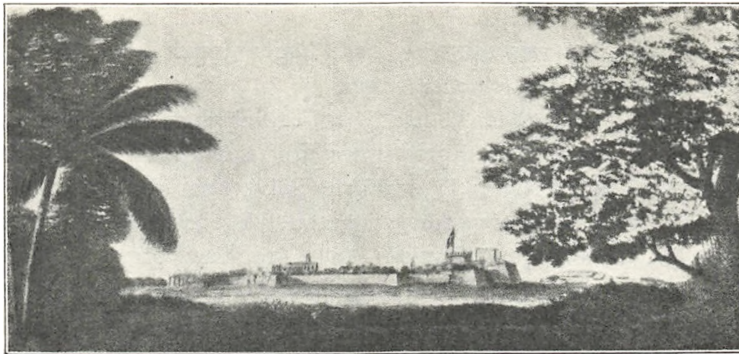
Omkring 1790 opstilledes følgende Beregninger over Mønt i Engelsk Vestindien:¹⁾

1 Penny	=			1 β	3	Penning	D.	Kurant
7 $\frac{1}{2}$ Pence	=	1 Bit	=	9	- 4	—	—	—
12	—	= 1 sh.	=	14	- 11 $\frac{1}{5}$	—	—	—
75	—	= 1 Dollar	=	5 $\frac{1}{2}$	11 β	4	—	—
7 sh.	=	1 Crown	=	1 R.	8 - 6 $\frac{2}{3}$	—	—	—
20	-	= 1 £	=	3	- 8 - 8	—	—	—
30	-	= 1 Guinea	=	4	- 4 $\frac{1}{2}$	—	—	—

og i Fransk Vestindien:

1 Sol	=	8 Penning				D.	Kurant.
15	-	= 1 Scalin	=	10	β	—	—
20	-	= 1 Livre	=	13	- 4 Penning	—	—
7 Livres	=	1 Daler	=	5 $\frac{1}{2}$	13 β	4 Penning	—
8	—	= 1 Ecu	=	1 R.	10 - 8	—	—
26	—	= 1 Pistole	=	3 - 3 $\frac{1}{2}$	10 β	8	—
32	—	= 1 Louisd'or	=	4 - 2 - 10 - 8	—	—	—

¹⁾ Penge-Beregninger, Bergen 1790 p. 41—42.

Trankebar 1789 (efter Kay Larsen).

9. Dansk Ostindien.

Trankebar Møntsted.

Omend de dansk-ostindiske Mønter ikke spiller nogen Rolle for det samlede Monarkis Møntvæsen, vil en Fremstilling af Monarkiets Mønthistorie ikke kunne forbigaa dem i Tavshed, og det skal derfor forsøges her at give nogle spredte Oplysninger om disse Mønter, saavidt de trankebarske Arkivsagers nuværende Tilstand¹⁾ foreløbig tillader.

I 1620 naaede Christian IV's og det nystiftede dansk-ostindiske Kompagnis Skibe ud til Ostindien og den 19. November afsluttedes mellem Flaadens Admiral Ove Gedde paa Kongens Vegne og Kongen af Tanjour (Tanjore) Ragonato en Traktat om Anlæget af den danske Koloni Trankebar paa Koromandelkysten nordvest for Ceylon²⁾. Der byggedes straks et Fort, Dansborg, hvorfra Gouvernementet daterede sine Regeringshandlinger. I Traktatens §§ 8 og 9 bestemtes, at de danske maatte handle overalt i Tanjour med danske Sølvkroner og med ceylonske Sølvlariner, idet hver Krone skulde gælde 14 eller 15 Guld Fanoer efter dens Pris, og de, som handle med falsk Mønt, straffes paa Livet. Dette er alt, hvad der

¹⁾ Paa Grund af Varme, Fugtighed og Termitters Angreb er det sekrete Raads paa Dansborg opbevarede, til R. A. afgivne Protokoller m. m. i en højst miserabel Forfatning!

²⁾ Kay Larsen: De dansk-ostindiske Koloniers Historie I. Trankebar. Kbhvn. 1907, p. 19—20, jfr. 167—69.

siges om Møntvæsenet, og deri ligger ingen af Ragonato sanktioneret Ret til at slaa Mønt.

Som jeg andetsteds¹⁾ har haft Lejlighed til at godtgøre, var Traktatens § 8 et Forsøg paa at faa Ostindiens Folk til at tage de af Christian IV indførte Sølvkroner for mere end de var værd, et Forsøg, der ganske mislykkedes, idet Kongen (Rajahen, Naichen) af Tanjour lod Kronerne prøve, hvoraf Resultatet blev, at de ikke engang var $1\frac{1}{2}$ Piaster, endsige $1\frac{1}{2}$ Specie værd, som Danskerne vilde hævde.

Da Kronerne ikke vandt Indpas, lod man 1624 i København slaa Piastre²⁾ til Handelen paa Ostindien, men disse blev heller ikke vel modtagne og var for dyre at fremstille. Man maatte da indkøbe hollandske eller spanske Piastre, der gjaldt ca. 10 indiske Fanoer³⁾, mindre Sølvmønter af en Sølv-25 Øres Størrelse, men ca. dobbelt saa tykke. Med disse Piastre og indiske Guldpagoder, der sædvanligvis regnedes til 2 Specier eller 2 Piastre, blev Handelen derefter opretholdt.

Under Christian IV, Frederik III, Christian V og Frederik IV sloges i Trankebar en Del Skillelønt, Kas, af Bly og Kobber⁴⁾, men det er paa det nuværende Tidspunkt vistnok haabløst at ville forsøge at trænge til Bunds i denne Udmøntning, idet Protokollerne, der førtes af det sekrete Raad i Trankebar, saavidt de forefindes, er i en saadan Forfatning, at det er umuligt at tyde dem. De er saa medtagne, at de omtrent ikke kan hænge sammen. Rigsarkivet har velvilligt stillet i Udsigt at søge dem saavidt mulig restaurerede, men dette vil blive et kostbart og langvarigt Arbejde.

Af hvad der hidtil har kunnet opspores, synes det at fremgaa, at denne Udmøntning af ringe Smaamønt staar i Forbindelse med det ejendommelige Forhold, at Kas-Vexlingen

¹⁾ Num. Foren. Medlemsblad V, Nr. 7, p. 80 ff. Krone 1618 — Piaster 1624.

²⁾ Se herom nærmere: J. Wilcke; Christian IV's Møntpolitik 1588—1625, p. 224 ff.

³⁾ Jeg forstaar ikke, hvorledes G. Galster, N. Foren. Medlblad X, p. 3, kan faa Finvægten eller Værdien af 1 Fano = $\frac{1}{10}$ Piaster til 2,17 gr. I Datiden maatte den være ca. 2,5 gr. f. S. værd.

⁴⁾ V. Bergsøe: Trankebar Mønter m. m. Kbhvn. 1895.

her som i andre europæiske Kolonier var bortforpagtet, og at Kas-Udmøntningen ikke synes at være henregnet til den egentlige Møntningsvirksomhed. I November 1729 lod det secrete Raad saaledes Kas-Vexlingen bortforpagte for 731 Pardous i Afgift¹⁾. Om denne Forpagtning hedder det „at den vel synes en Byrde for Almuen, efterdi de maa betale 4 Kas pr. Fano, som nogen i Sølv tilvexler sig, men er dog en uforbigængelig Nødvendighed, at saadant et offentligt Sted haves baade inden og uden Byen, hvor enhver kan gaa hen og til — eller omvexle sig denne liden Skillemynt for sine indsamlede Kas imod en vis Opgæld, efterdi naar sligt Privilegium blev almindeligt og uden Forpagtning, vilde Enhver tage mere Opgæld paa f^o ved Ombytningen derfor“²⁾. Det vilde ikke være helt urimeligt foreløbig at antage, at disse Forpagtere har slaaet Kobberkas til Udveksling mod Fanos, naar Almuen i sin ringe Håndtering skulde bruge den mindste Skillemønt.

Hvad derimod Udmøntningen af Sølvmønt angaar, kom denne først i Gang, da det ældre Kompagni var kørt fast og Frederik IV foreløbig maatte overtage Kolonien. Han sendte 1730 Sø-Kaptajn Diderich Mühlenfort til Trankebar som Kgl. Majts. Guvernør³⁾. Blandt de forskellige Punkter, der under hans Ledelse blev taget op til Overvejelse, var ogsaa⁴⁾: „den bedragelige Omgang af Landets Regering ved Myntvæsenet og desformedelst havende Mangel paa gode og gangbare fanoer her i Eignen. Og som Troquedorene (o: fornævnte Forpagtere) dessaarsags besværgede sig, at det var dennem umulig at bringe saa mange gyldige fanoer til veje, som de fornødne Omkostninger daglig udfordre, Saa blev paa Hs. kgl. Majts. allern. Forslag Resolvet paa Majts. egen Bekostning at lade slaa *en liden Sølv Mynt af Valeur ved Fanoer, som skal kaldes og af alle antages for Royaliner,*

¹⁾ R. A. Asiat. Comp. Arkiv Nr. 1255. Trankebarske Sekret Protokoller 1718—30. Protokol 1729 og 30: 10. Novbr. 1729.

²⁾ Kommissions-Prot. 3. Tome, p. 55. Oktbr. 1753.

³⁾ Kay Larsen l. c. p. 73.

⁴⁾ R. A. l. c. Nr. 1256. Sekret Protokoller. Prot. 1730 og 31, p. 12. Punkt 2.

tegnet med Hans kgl. Majts. Chifer p. d. e. S. og en Løve med en Hellebard p. d. a. S^u. Det ligesom forudsættes her, at Kas-Udmøntningen skete paa andres (Forpagternes?) Bekostning. Et er i hvert Fald herefter uomtvisteligt, nemlig, at de i 1730—31 udmøntede Sølvmonter ikke kaldtes Fanoer¹⁾, men Royaliner, og at dette er en Betegnelse, som Gouvernementet og Kongen har hittet paa, muligvis i Forbindelse med at Kongen selv tog Affære til Koloniens Opretholdelse.

Men Gouvernør Mühlenfort havde gjort Regning uden „de sorte“. Allerede den 6. Oktober 1730 „tilmeldte den Triquelourske Abbeldar (Stadsøverste i den muhamedanske Naboby) mundtlig nogle Poster som med det gamle Compagni og dessens Gouvernement efter de sortes Formening stod uafgjorte, heriblandt at Gouvernementet her i Trankebar havde ladet mynte 2000 Pardaus (à 10 fanos) i Fanoer uden Tilladelse af Subadaren (c: den indiske Provinggouvernør)“.

Det blev altsaa klart, at uden Tanjours Godkendelse kunde Sølvudmøntning ikke finde Sted, og da en saadan Tilladelse ikke for Tiden var at opnaa, maatte Gouvernementet i Trankebar snart indstille denne Udmøntning.

Mühlenforts Royalin 1730.

Efter den kortvarige Udmøntning af Royaliner i Aarene 1730—31 laa Mønten stille i en Række Aar, i hvert Fald forsaauidt Sølvmønt angaar, indtil der omkring 1750 fremkom en Anmodning fra Gouvernøren og det secrete Raad i Trankebar til det nye Asiatiske Compagni i København, der 1732 havde overtaget Styrelsen, om at foranledige Sølvmønt til Brug i Ostindien slaaet paa Mønten i København. Man følte sig besværet af de franske Fanoer og Dobbelte Fanoer, der indkom i Kolonien fra Pondichéry og vilde have dem afløst af danske Royaliner. Compagniet henvendte sig derfor den

¹⁾ H. H. Schous Beskrivelse p. 367, Nr. 84—85, 94—95.

29. Maj 1751¹⁾ til Rentekammeret og bad om Tilladelse til paa den københavnske Mønt at lade slaa 54,000 Stkr. dobbelte og 216,000 Stkr. enkelte, saaledes at der af 100 tyske Specier til 14 Lod 2 à 14 Lod 4 gren fin, som vejer 12 $\frac{1}{2}$ 4 Lod, kunde faaes ca. 900 Stkr. dobbelte eller 1800 Stkr. enkelte Royaliner (Fanos). Sølv et vilde forderligst blive anskaffet og Stempler forfærdiget, saa Mønterne kunde afsendes i September 1751. De skulde have samme Bredde, Tykkelse og Vægt som nogle medsendte Prøver. Men hverken Møntinspektør van Hauen, Møntfuldmægtig Hanssen eller Stempelskærer Wahl vilde have noget med en saadan Udmøntning at gøre. Det var dem saavelsom de andre Betjente ugørligt „at efterabe slig Myndt baade i Henseende til deres fremmet Façon og andet“.

Van Hauen havde i 1749 af Gehejmerraad Thott faaet leveret 2 Stkr. dobbelte og 2 Stkr. enkelte „Royaliner kaldet“, altsaa sandsynligvis nogle af de i Trankebar 1730—31 udmøntede danske Stkr. Det blev angivet, at 18 Stkr. enkelte og 9 Stkr. dobbelte udmøntedes af 1 Specie, altsaa 144 enkelte og 72 dobbelte af 1 $\frac{1}{2}$ eller 16 Lod $14\frac{3}{9}$ -lødigt Sølv, men det viste sig, at de vejede 3 Stkr. mere eller 147 Stkr. paa 1 $\frac{1}{2}$. Finheden kunde han ikke indestaa for, da de ikke maatte prøberes. „Da man paa Mynten maatte mynte punctuellement, kunde man, da man heller ikke havde Instrumenter dertil, ikke mynte disse Mynter“ . . . „Da blev Question, om saadan usædvanlig Myndt ej af Indvaanerne udi Ostindien vilde blive anset som noget særdeles Nytt og des Aarsag blive holdt som noget irregulært eller mistænkeligt.“ Han mente, at de paa Mønten ikke kunde slaa disse Mønter efter den asiatiske Façon, men foreslog, at det skete i Trankebar som i 1730,

¹⁾ R. A. Sager vedk. Kbhvns. Mønt, afgivne fra Norske Rigsarkiver 1729—71, jfr. Num. Foren. Medlblad. VI, Nr. 26. p. 291. J. Wilcke: Royaliner. Det er herefter urigtigt, naar Bergsøe, l. c., p. 23, udtaler, at de saakaldte Royaliner 1755 afløste Fanoerne, thi Royaliner var allerede 1730 det officielle Navn paa Smaamønter af Sølv; derimod er det rigtigt hvad Bergsøe, p. 7, oplyser, at Initiativet til Royalinernes Indførelse 1730 var udgaaet fra København, idet Guvernør Mühlenforts Instrux indeholdt Paabud om at søge Møntningen i Trankebar fremmet.

da Kommandør Mühlenfort var Gouvernør paa Stedet, og da til 19 à 20 R. pr. $\frac{1}{2}$ fin.

Man indlod sig altsaa ikke paa denne Udmøntning i København men forfærdigede dog nogle Stempler til disse Mønter, som man afsendte til Ostindien.

Denne Udgang af Sagen kom ikke Gouvernementet i Trankebar tilpas. Naar man havde henvendt sig til Regeringen i København, var det vel for det første for at blive af med alle de *undervægtige og falske franske Fanoer*¹⁾, som oversvømmede Kolonien og havde frembragt en almindelig

Prøveafslag af 2 Royaliner.

Dyrtid. „I Betragtning af de her introducerede Franske Sølv fanoer som een meget slet og ringe Myndt turde vi formedelst vore svage Kræfter ikke resolve af egen autorité at stemple nogen anden og bedre Courant-Myndt *for derved ikke at faa Tanjouren med sine sædvanlige gjørende Prætensioner paa Halsen (!)* for saadan selvraadigheds Skyld. Derfor have vi da heller holdt raadeligst derfra at desistere og derimod indsendt een underdanig og ydmygst proposition til Voris Høye Herskab i Patria om derfra at blive forsynet med een klækkelig Quantitet af Sølv-Royaliner, hvorved man kunde faa den slette franske Courant Myndt hos Os rent afskaffet“²⁾. Det var altsaa den anden Grund til at gaa til København; man vilde undgaa Vrøvl med Rajahen af Tanjour og kunne skyde sig ind under, at de udsendte Mønter var slaede hos Hs. kgl. Maj. i København!

„Men“ — fortsætter Gouvernementet — „da denne propositions i Værkstillelse dér har fundet alt for store vanske-

¹⁾ Om disse se nærmere E. Zay: *Histoire monétaire des colonies françaises d'après les documents officiels.* Paris 1892 & 1904, 8vo, p. 295 ff.

²⁾ R. A. Asiatisk Kompagnis Arkiv, Protokol, holden af Cap. Sivers og Gouvernementet 1752—53. 1. Tome, p. 144 ff.

ligheder, har det derimod behaget Voris Herskab at tilsende os med Skibet Princesse Wilhelmine Caroline een Del over- og under-Stempler, hvormed vi her paa Stedet kunde lade mynte et saa stort Quantum Royaliner som nødig eragtes til daglig roullering.“ Som Sagen nu laa, maatte Gouvernementet paa Dansborg altsaa, hvis det vilde have Møntvæsenet reformeret, alligevel bestemme sig til at søge det Tanjournske Hof om Tilladelse til at indrette en Mønt i Trankebar. Ihvorvel der i Øjeblikket var en Chance for at slaa Mønt uden dette Hofs Tilladelse, fordi man havde faaet en betydelig „force“ fra Europa og fordi Hoffet laa i indre Splid, maatte man dog, naar Hoffet kom i Rolighed igen, være forberedt paa Vanskeligheder, da det var en af de indiske Fyrsters vigtigste Intrader: Afgiften af Møntvæsenet. At man burde søge dette reformeret, blev vidt og bredt udviklet af Gouvernementet og i Februar 1753 tiltraadt af Chefen for de ved Trankebar da stationerede Skibe, den kgl. Kommissær, Kaptajn G. Sivers. Det var de sædvanlige Betragtninger over Handelens Usikkerhed og Prisernes Stigning som Følge af Inflationen af daarlig fransk Mønt, der blev afgørende. Derfor vilde man ikke slaa de fremtidige Royaliner som de franske Fanos 18 Stkr. af Specien, men som den i Naboskabet kurserende indiske Mønt, hvoraf der gik 22 à 23 Stkr. paa en Portonovo-Stjerne eller Negapatam-Pagode. Gouvernementet med Gouvernør Bonsach i Spidsen vilde gøre de nye Mønter noget lettere: 24 Stkr. paa Pagoden, for at de ikke straks skulde forlade Territoriet; Kaptajn Sivers vilde have dem aldeles lige med Omegnens Mønt, for at al Forskel i Bogføring, Priser, Gager og Handel kunde forsvinde, idet han mente, at danske og indiske Mønter da vilde gaa frem og tilbage mellem Tanjour og Trankebar uden Ophør. Han ansaa det derhos for rigtigt tillige at slaa Rupier paa samme Maade som i Pondichéry fornemlig til Afsendelse til Bengalen.

Den 9. Marts 1753 bragte den kgl. Kommissær Sagen i Erindring, og der afsendtes da et Sendebud, Selasela Setti, til det Tanjournske Hof for bl. a. at bringe denne Sag i Orden. Kongen vilde nok give Kompagniet Lov til at slaa Fanoer, Pagoder og Rupier, men kun mod en Present en Gang for

Alle og en vis Procent aarlig. Kompagniet syntes naturligtvis, at der ingen Afgift skulde erlægges, da de franske Fanoer gik paa Territoriet uden Afgift, men det vilde dog ikke være uerkendelig for en saadan Naadesbevisning. Afgiften kunde sættes til $7\frac{0}{100}$, som var den halve Fordel. Endelig blev man under en Audiens Kl. 7 om Morgen den 30. Juli 1753 enig med Kongen af Tanjour om, at Kompagniet skulde give 1000 Pagoder i Present og $\frac{1}{2}$ Fordeel i Afgift for Møntfriheden: „Dette Tilsagn skeede Solenniter, og gav Kongen selv sit Ja tilkende ved sit Hoved Bøyelse, hvorfor jeg (∴ Selasela Setti) aftog min Hat og hilsede“! Om Aftenen betalte Selasela Setti de 1000 Pagoder. Men i sidste Øjeblik fik nogle Hofembedsmænd udsat Udstedelsen af den endelige Paravana, ∴ Bevilling angaaende Møntfriheden; der maatte yderligere erlægges ca. 300 Pagoder i Bestikkelser, før Dokumentet blev underskrevet og forseglet.

Dette skete den 7. September 1753¹⁾; herefter fik Kompagniet den ansøgte Tilladelse til at slaa Fanoer, Portonovo-Pagoder og Pondichéry-Rupier. Al Møntning maatte ske i Overværelse af den kgl. Tanjournske Betjent, som blev Selasela Setti, der i Henhold til en Tillægsbestemmelse af 14. s. M. fik 3 Pagoder maanedlig af Gevinsten. Han reddede sig altsaa et lille „Ben“ ved samme Lejlighed!

Til at begynde med vilde man helt forbyde de franske Fanoer, men den 17. Februar 1755 udstedtes en Plakat om, at disse skulde „roullere til samme Valeur som de for Compagniets Regning nyslagne og nu her paa Stedet roulerende Sølv Royaliner“²⁾. Iøvrigt var man fra først af ikke saa lidt i Vildrede med, hvorledes man skulde gribe denne Møntning an. Man søgte at faa den danske Udsending i Pondichéry til at skaffe sig Underretning, men „Jalusien har naaet ald for stor Grad hos de Franske i den Post!“³⁾

I de følgende Aartier under Frederik V og Christian VII sloges der en Mængde enkelte og dobbelte *Royaliner* samt nogle *Pagoder*.

¹⁾ l. c. 3. Tome, p. 58—60 (in copia).

²⁾ R. A. Asiat. Comp. Arkiv, Rapport Bog 1754—55, p. 159—60.

³⁾ l. c., p. 191.

Angaaende disse Mønters Udmøntningsforhold og Udmøntningssummer giver de i R. A. bevarede Akter kun spredte og ufuldstændige Oplysninger, idet der ikke foreligger nogen Udmøntningsprotokol.

Prøveafslag af 2 Royaliner 1756.

Prøveafslag af 1 Royalin 1756.

Pagode u. A. fra Christian VII's Tid.

Men saa meget fremgaar dog af disse Akter, at der i en lang Aarrække er slaaet helt andre Mønter end de foran-afbildede Royaliner og Pagoder, nemlig de i den tanjourske Paravana som den tredje tilladte Klasse Mønter omtalte *Pondichéry-Rupier*; medens Royaliner, Pagoder og Kas, — de ringe Kobbermønter, til hvis Udmøntning ingen Tilladelse var fornøden, — er vidt og bredt beskrevet med Stavefejl og Punkta hos V. Bergsøe, C. T. Jørgensen og senest H. H. Schou, findes der hos disse Forfattere ikke omtalt en eneste *dansk Rupie*, skønt de blev møntede i Trankebar i Tusindvis og unægtelig var af større Betydning end alle de andre Mønter, idet hver Rupie gjaldt 8 Fanoer. Naar ikke een fandt Vej til nogen dansk Møntbeskrivelse, skyldes det den Omstændighed, at disse Rupier ikke som de øvrige Mønter bar danske Indskrifter, men muhamedanske Tekster og ganske lignede de af de mughalske Kejsere (Stormoguler) slagte Mønter. Det dansk-asiatiske Kompagni kunde her se hen til det af de øvrige europæiske Kompagnier, særlig det engelsk-ostindiske og fransk-ostindiske Kompagni givne Eks-

empel, hvortil ogsaa den kgl. Kommissær Kaptajn G. Sivers havde henvist.

Franskmændene havde 1736 erholdt Tilladelse af Stormogulens Underbefalhaber i Arkat i Sydindien til at slaa Rupier i Pondichéry i Tekst og Valeur ganske som de, der sloges af Naba(o)ben selv paa sin Herres Vegne i Arkat¹). Disse franske Rupier havde som Kendemærke en Halvmaane

Fransk Pondichéry Rupie.

og sloges ogsaa i Mazalipatam, Chandernagor og Surate, i disse Møntsteder undertiden med en Lotusblomst som Møntmærke.

Fra Begyndelsen af det 18. Aarh. tog Englænderne fat paa at slaa Rupier efter indfødt Mønster! Men først efter Erobringen af Calcutta 1757 tog Udmøntningen ret Fart²).

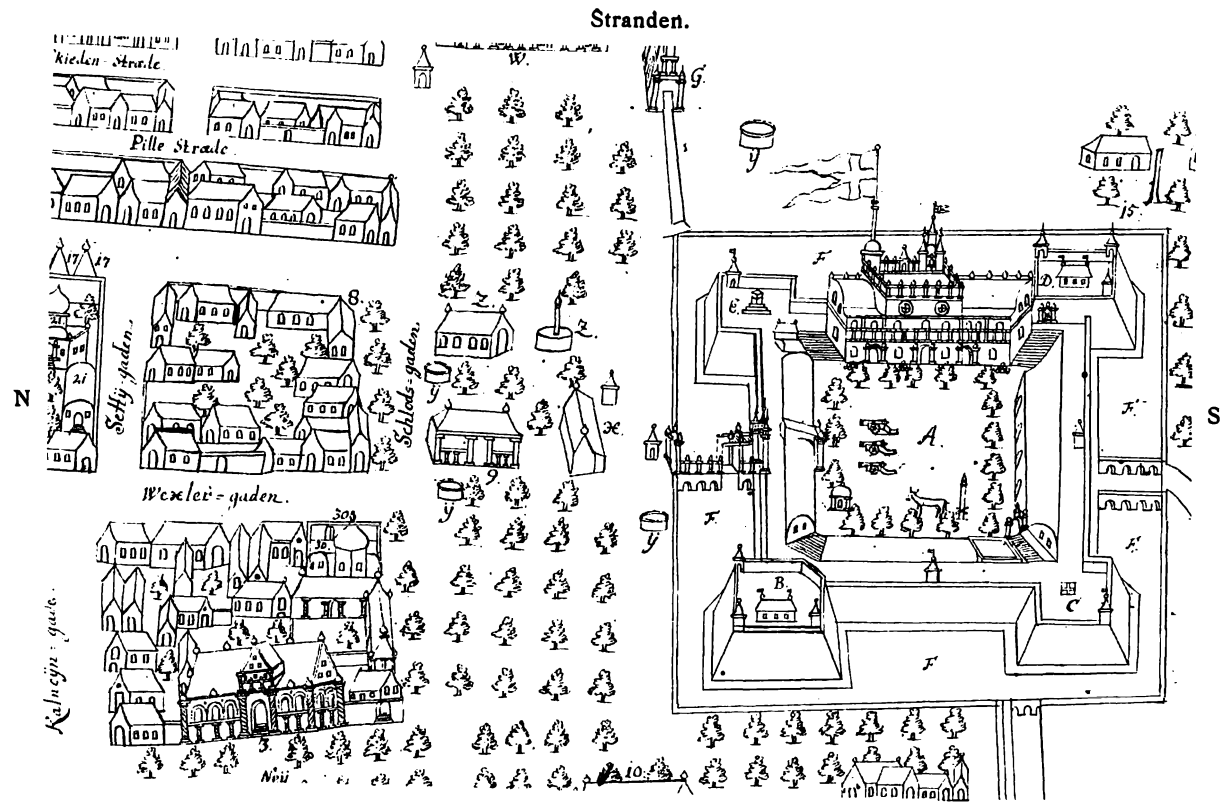

Engelsk Rupie fra Alamgir II's Tid.
1754—59 (Hijra Aar 1167—73).

Omkring Midten af Aarhundredet begyndte Stormogulernes Magt at smuldre hen overfor Europæernes Angreb. Samtidig

¹) E. Zay, l. c. pp. 321, 323.

²) Atkins: Coins of British possessions and colonies. London 1889, p. 132. E. Thurston: History of the coinage of the Territories of the E. I. Company. Madras 1890; Cat. of Indian coins in Brit Mus. Moghul emperors, London 1892, p. CV.

Partiel Plan af Trankebar i første Tredjedel af 1700-Aarstallet
 A. Dansborg, Nr. 8 Mønten i Selasela Setty(i)s og Vexelerernes Dage. (Kgl. Bibli.)

greb disses Udmøntninger om sig. Englænderne udgav saaledes Rupier fra mange Møntsteder i de mughalske Kejsere, Alamgir II's og Shah Alam II's Navn. Disse Mønter bar som Møntmærker Lotusblomst, Parasol, springende Løve etc.¹⁾.

At nu de danske fulgte Eksemplet fremgaar af det asiatiske Kompagnis Bøger²⁾. I Journalen for 1753—54³⁾ staar der saaledes under Kontoen: Mynterettens Erhvervelse hos det Tanjourske Hof: „Efter den saa slette reusserede Embassade om Landsbyernes Erhvervelse var tilvirket Mynte Friheden til Fanoer, Pagoder og Rupier, men til de sidste skulde tillige erhverves den Arcadiske Regerings Tilladelse“. Angaaende denne Tilladelse hedder det den 23. November 1754: „Imod Aften tilbagekom Selasela Setti fra Tanjour og berettede at have faaet Forsikring fra Hoffet, at samme vilde procurere os Naboben af Tirutchinapalli, hans Paravane til Ropiers Myndtning . . .“ Som med Fanoerne var man ogsaa angaaende Rupiernes Korn og Skrot i Tvivl; men „hos en sort i Pondichéry“ fik man dog at vide, at der af 1000 Stk. v/8 udmøntedes netto 2175 Rupier. Man gik herefter i Gang med Udmøntningen af Rupier, men blev betænkelig herved og holdt inde med Møntningen, da man ikke erholdt den lovede Tilladelse fra Naboben, til hvem Tanjour stod i et vist Vasalforhold og uden hvis Sanktion man øjensynlig ikke turde slaa Pondichéry-Rupier. Hoffet i Tanjour tog imidlertid Kompagniet det højst ilde op, at det standsede Rupiendmøntningen. „Trankebar laa jo dog i Tanjour og Møntningen var alene afhængig af Hoffet dér“. Den 17. Juli 1755 indberettede Udsendingen i Tanjour, at en Firman fra Naboben vilde koste 10,000 Rupier; vilde man kun mønte Rupier for Bengalen, behøvedes Nabobens Tilladelse dog ikke. Guvernementet holdt paa, at Firmanen var lovet det gratis; i hvert Fald fortsatte man Udmøntningen af Rupier, der væsentligst

¹⁾ Cat. of the coins in the Panjab Museum Lahore. Oxford 1914, p. VI; 365—66, 381.

²⁾ R. A. Asiat. Comp. Continuelle Fonds Hovedbøger og Journaler.

³⁾ Pag. 65—66. Rapportbog 1754—55, p. 18, 191. Indk. Brevbog 1754—55, p. 161—63. 1755—56, p. 318 og 423. Udg. Brevbog 1754—55, p. 75—76.

fannt Anvendelse ved Udrustning af Skibene til Bengalen. Journalen 1755—56¹⁾ omtaler saaledes Avancen paa 4043 Rupier, som af „Vekslerne“ i Byen er bleven udleveret fra Mønten, endvidere Afgift af møntede 22,303 Rupier og senere den 31. Juli 1756 „Avancen paa de for det Rojale Compagni myntede Rojaliner og Ropier“. I Cargaisons Cassebog²⁾ anføres, at samtlige Compagniets Vexlere har indleveret fra Mynten 4408 Rupier; i Journalen 1760—61³⁾ føres 31. Juli 1761 til Indtægt Avancen paa Rupiers Myntning; 1765—66⁴⁾ omtales 2168 Rupier, som her er myntede. 20. Aug. 1766 føres til Indtægt 56,400 Stkr. Rupier, der er udmyntede til Skibet Cron Princen af Danmarks Rejse til Bengalen⁵⁾. Den 30. Dcbr. 1766 leveres Vexlerne 4928 Stk. v/8ten „for deraf at mynte Ropier“ og den 21. Januar 1767 indbetaler Vexlerne „fra seneste Myntning udi Danske Ropier“ 10,695 Ropier tilligemed Avancen „paa disse nye myntede Ropier.“ 16. Juni 1771 udleveres 16 Poser Pilarer (Piastre) fra Skibet „Riiger-nes Ønske“ til Vexlernes (Troquedorernes) Mønt „for af samme at mynte Ropier“⁶⁾. Saaledes kunde der fortsættes med utallige Kildesteder.

Der er herefter ingen Tvivl om, at en ikke ubetydelig Udmøntning af Rupier i Henhold til Rajahen af Tanjourns Tilladelse har fundet Sted. Spørgsmaalet bliver da, om der er nogen Mulighed for blandt den store Mængde af indiske Rupier at finde den Mønt, der er udgaaet fra Troquedorernes Møntværksted i Trankebar. Saavel de Indfødtes som Europæernes Rupier er som allerede nævnt forsynet med en Mængde forskellige Tegn og Møntmærker. I Bombay fik de engelske Rupier en Stjerne og nogle Punkter til Mærke, i Patna, Murshadabad, Benares og Furruckabad i Bengalen en Trefork, Sol, Fisk eller Stjerne, i Madras (Arkat) en Lotusblomst m. v. I Pondichéry forsynede man Mønten som oven-

¹⁾ p. 55, 248.

²⁾ 1760—62, f. 4.

³⁾ p. 242.

⁴⁾ Journal 1765—66, p. 100.

⁵⁾ l. c. 1766—67, p. 18, 74, 105.

⁶⁾ l. c. 1770—71, p. 173.

for omtalt med en Halvmaane; naar vi i Trankebar forsynede vor danske Guldpagode med Christian VII's enkelte Navnetræk fik denne — maaske med Forsæt — en stærk Lighed med den i Pondichéry fra 1705 udmøntede Pagode med en Halvmaane¹⁾.

Pondichéry Pagode.

Om nu de danske Rupier har været en slavisk Eftergørelse af de europæiske Efterligninger af de arabiske og mongolske Mønter eller af de Indfødtes egne Mønter eller baaret et selvstændigt Møntmærke, er paa Forhaand selvfølgelig vanskeligt at afgøre. Ifølge de nyeste Undersøgelser har man konstateret 146 forskellige Møntmærker²⁾. Mange Rupiers Hjemsted har man endnu ikke kunnet fastslaa³⁾, og der er saaledes en vid Mark for Gisninger og Undersøgelser. Blandt de hos Wright afbildede Møntmærker falder i Øjnene et Kløverblad, Nr. 77, som i høj Grad bærer Lighed med vort hjemlige Møntmærke Kløverbladet, der ganske vist havde udspillet sin Rolle i Hjemlandet i det 18. Aarhundrede, om end de med dette Mærke forsynede Mønter vedblivende fandtes i Omsætningen. Den til Brug i Trankebar udmøntede Piaster 1624 bar just dette Mærke af ganske samme Udseende som hos Wright afbildet. At benytte et gammelt i Stedet for et gældende Møntmærke vilde i og for sig heller ikke være ugrundet. Mærkeligt er det, at dette Møntmærke netop dukker op og kun findes paa en Rupie, slaaet under Stormogulen Ahmad Shah i Hijra Aaret 1167, efter vor Tidsregning 1753—54, da Udmøntningen af vore Rupier tog sin Begyndelse.

¹⁾ E. Zay: l. c., p. 279.

²⁾ H. Nelson Wright: Cat. of the coins in the Indian Museum, Calcutta III. Mughal emperors of India, Oxford 1908, p. 358—60, jfr. Cat. of coins in the Panjab Mus. II, Oxford 1914, p. 441.

³⁾ Cat. of Indian coins in Brit. Mus. Moghul emperors. London 1892, § 10, Local coinage pp. CXV ff.

Mønten er af Wright¹⁾ henført til Møntstedet Muhammadábád Banáras (Benares) i Provinsen Bihar bag Bengalen. Da de danske Rupier fornemlig sloges til Forsyning af de danske Skibe med Kontanter, naar de skulde paa Rejse til Bengalen for at indkøbe Varer til Omladning i Trankebar og Afsendelse til Europa, vilde det ikke være helt utænkeligt, om man netop har efterlignet Mønterne fra denne Provins, hvilket efter de foranciterede Akter tillige havde den Fordel, at Rupierne ikke kom i Kollision med Naboben af Arkat eller af Tirutchinapallis Prætensioner.

Paa 2 Steder i Dansk Asiatisk Kompagnis Regnskaber²⁾ benyttes følgende Udtryk: „1703 Pilarer som for Particulairer er myntet“ og „indbetalt af Compagniets Vexlere for franske Fanoers Myntning“, der kunde antyde, at der ogsaa var slaaet Piastre og fransk Mønt, hvad i og for sig vilde stemme med, at der i danske Møntakter 2 Gange findes foreslaet Udmøntning i Altona af Piastre „paa spansk Stempel“. Men da der i de Trankebarske Akter iøvrigt kun er Tale om Udmøntning af Royaliner (Fanoer) og Rupier af Piastre, Styk von Achten og Specier, der hidbragtes fra Europa paa Kompagniets Skibe, Cron Princen, Riigernes Ønske, Dronning Juliane Marie, finder jeg ingen Anledning til at gaa ud fra, at de førstnævnte Udtryk betyder andet, end hvad der stadig er Tale om, nemlig Udmøntning af danske Fanoer og Rupier af Piastre for 10 Kas pr. Piaster.

Sølvudmøntningen var overdraget Stedets „Vexlere“, af hvilke „Møntmestre“ en f. Ex. hed Siva Sedambaram, i en Slags Leverance, Entreprise eller Forpagtning, saaledes at disse skulde tilsvare Kompagniet de af dette udleverede Sølv-mønter eller Barrer i nymøntede Penge eller svare Kompagniet en vis Afgift af de Penge, de slog for andre, saaledes at Kompagniet af denne Afgift kunde udrede den aarlige Tribut „for Myntefrihedens Erhvervelse“ til Rajahen af Tanjore (eller Tanjour, som det stadig hedder i Kompagniets Akter). At det undertiden gik galt med Vexlernes Tilsva-

¹⁾ l. c., p. 252.

²⁾ R. A. Journal 1768—69, p. 30, 51.

viser en Tilførsel om, at 5 Troquedorers Huse var stillet til Tvangsauktion.

Den særlige Kasudmøntning var i dette Tidsrum varetaget direkte af Kompagniet, der indkøbte Kobber i Europa og lod det udmønte ved sin Foged, Providiteuren, der i 1760 hed Mutthea Pulle, 1768 Tandatzy Pulle, der altsaa var Møntmester for Kobbermønten.

Selve Møntningen fandt sikkert Sted paa samme primitive Maade, som Lieutenant Edv. Moor i 1794 har skildret det for Bombay-Møntens Vedkommende¹⁾:

„Metallet bliver i Barrer paa Størrelse som en lille Finger bragt til Mønten, hvor et Antal Folk sidder paa Jorden forsynede med Vægt og Lodder, Hammer og en Slags Mejsel; foran hver Mands Plads er anbragt en Sten, der tjener til Ambolt. Barrerne bliver hugget i Stykker efter Skøn, og hvis der ved Vejning findes at være for lidt, bliver der mejslet et lille Stykke ind i den vordende *Rupi*; hvis den er for tung, bliver et Stykke hugget af og saaledes fremdeles, indtil den nøjagtige Størrelse bliver tilbage. Disse Stykker bliver saa bragt til en anden Mand, hvis hele Værktøj bestaar af en Hammer og en Stenambolt, og han banker dem i nogenlunde rund Form, omtrent $\frac{7}{8}$ Tomme i Diameter og $\frac{1}{8}$ Tomme tyk, hvorefter de er færdige til Prægning. Stemplet bestaar af to Stykker, det ene fast nedstukket i Jorden, det andet, omtrent 8 Tommer langt, holdes i højre Haand af Arbejderen, som sidder paa Hug (den Stilling, i hvilken alle Haandværkere og Kunstnere arbejder, ja, den Stilling, hvori alting bliver udført i Indien, for hvis en Mand faar en Snaps til givende, finder han det bekvemt at sætte sig paa Hug for at drikke den); han fylder sin

¹⁾ Edv. Moor: Narrative of the operations of Captajn Littles Detachment. London 1794, p. 499—500. G. Galsters Oversættelse, N. F. Mbl. X, p. 3—4. Cat of Indian coins 1892, p. LX. E. Zay, l. c. p. 317—18. E. Thurston l. c. p. 31—32; Galster har ikke vidst, at denne Skildring passede endnu bedre end paa vore hidtil kendte Royaliner; hans Udtalelse smstds. om at Indiske Gudebilleder, Symboler eller *Indskrifter* forekommer overhovedet ikke paa de trankebarske Mønter, bortset fra Chr. VII's Pagode, har R. A.s Akter gendrevet.

venstre Haand med de vordende Mønter, som han med ufattelig Behændighed skyder ned paa det faste Stempel med Tommel- og Langfinger, og som han lige saa behændigt fjerner igen med sin Pegefinger, naar hans Medhjælper, en anden Mand med en Mukkert, har givet dem Præg, hvilket han gør ligesaa hurtigt, som han kan løfte og slaa med Mukkerten paa Stemplet, som Møntprægeren holder i sin højre Haand. Stemplets Diameter er omtrent halvanden Tomme og bærer *Indskrift med Stormogulens Navne, Titler, Aar efter Hedjra, Regering o. s. v.*, men da Mønterne ikke er saa store, faar de følgelig ikke alle samme Præg. *Rupien* bliver saa sendt til Skatkammeret, færdig til at sende i Omløb, idet ingen Randing eller yderligere Forarbejdelse anses for nødvendigt.“

Mønternes Forhold til hinanden angives noget forskellig efter Kursen, men androg efter Regnskaberne omkring 1763—70 følgende:

1 Specie	=	18 Fanoer (Royaliner)
1 Rdlr. Trankebar Kurant	=	12 —
1 Stjerne Pagode	=	26 —
1 Negapatam —	=	27 — 55 Kas
1 Portonovo —	=	27 —
1 Pilar (Piaster, Styck v/8)	=	17 ³ / ₄ —
1 Rupie	=	8 —
1 Pardo(a)u	=	10 —
1 Fano	=	80 Kas

Omkring 1790 opgøres Værdierne paa følgende Maade¹⁾:

1 Kas	=	¹ / ₅ Viz	=	⁴ / ₅ Penning D. Kurant
5 —	=	1 —	=	4 — —
2 Viz	=	1 Pice	=	8 — —
6 Pices	=	1 Pical	=	4 β —
8 —	=	1 Fano	=	5 β 4 — —
10 Fanoer	=	1 Rupie	=	3 $\frac{1}{2}$ 5 β 4 Penning D. K.
2 Rupier	=	1 eng. Krone	=	1 R. 10 β 8 — —
36 Fanoer	=	1 Pagode	=	2 R. —
4 Pagoder	=	1 Guld Rupie	=	8 R. —

¹⁾ Penge-Beregninger, Bergen 1790.

Udmøntningen af dansk-ostindisk Kurant var omtrent følgende, der i hvert Fald udgør Minimum:

Aar	Guld-Pagoder		Sølv Rupier		Sølv-Royaliner	Kobber-Kas	Ialt
	Stkr.	R. T. C.	Stkr.	R. T. C.	R. T. C.	R. T. C.	
1754.....					1,000	49	1,049
1755.....			4,043	2,672	12,128		14,800
1756.....			over 22,303		75,000		75,000
1757.....							
1758.....							
1759.....						433	433
1760.....			4,408	2,938	4,465		7,403
1761.....			2,275	1,516	2,083		3,599
1762.....					3,436	289	3,725
1763.....					4,951		4,951
1764.....							
1765.....			2,168	1,533	10,367		11,900
1766.....			56,400	39,045	21,386		60,431
1767.....			10,695	7,575	6,763		14,338
1768.....					4,292	200	4,492
1769.....					17,792		17,792
1770.....							
1771.....			33,021	22,014	6,700		28,714
1772.....					9,000		9,000
1773.....			1,302	868	9,361		10,229
1774.....					3,083		3,083
1775.....			ca. 29,020	21,775	10,689		32,464
1776.....			18,100	12,029	4,166		16,195
1777.....							
1778.....					15,928		15,928
1779.....					7,666		7,666
1780.....					37,390		37,390
1781.....					12,600		12,600
1782.....							
1783.....							
1784.....							
1785.....					15,070		15,070
1786.....							
1787.....							
1788.....							
1789.....	18,375	c. 28,000				127	28,127
Ialt...	18,375	c. 28,000	ca. 183,735	c. 111,965	c. 295,316	1,098	ca. 436,379

De i Opgørelsen opførte Summer er tagne fra Asiatisk Kompagnis continuelle Fonds Hovedbøger og Journaler samt Cargaisons Hovedbog. De for 1789 opførte Kas udmøntedes af noget Forhudningskobber fra et ophugget Skib!

Samtlige Kompagniets Regnskaber førtes i „Rdlr. Trankebar Courant“, hvortil alle de forskellige Møntsorter maatte reduceres efter Dagens Kurs.

Til Sammenligning med de dansk-ostindiske Værdier tilføjes følgende fra Engelsk-Ostindien:

I Bombay var:

16 Pices = 1 Laree = 9 β 7 $\frac{1}{5}$ Penning D. Kurant

14 Ouarters = 1 Pagode = 1 R. 4 $\frac{1}{2}$ 8 β —

60 — = 1 Guld Rupie = 7 R. 3 $\frac{1}{2}$ —

I Bengalen var:

16 Annas = 1 Rupie = 3 $\frac{1}{2}$ 5 β 4 Penning D. K.

56 — = 1 Pagode = 1 R. 5 $\frac{1}{2}$ 10 β 8 —

Som allerede foran berørt gik de „Vexlere“, som tidligere var Møntningen betroet, i Stykker; deres Restdebit 1311 R. maatte 1782 afskrives som uerholdelig. Udmøntningen i Trankebar var altsaa forbundet med en Del Uheld og stod derfor, som det fremgaar af Oversigten p. 302, ogsaa omtrent stille i Aarene 1782—88, selv om Mønter er daterede fra hvert Aar. Det laa saaledes paa Forhaand nær, helt at opgive den eller flytte den andesteds hen. At det ikke var noget stort Etablissement ses af Listen over de Bygninger m. v., der overgik til Kronen 1777, da Regeringen maatte overtage Kolonien. Det var „5 aabne Skure og en liden Veranda med en liden Logav“, alt vurderet til 266 Rdlr. Regeringen i København tænkte sig da ogsaa Muligheden af at overflytte Møntvirksomheden til København for efter de gammelkendte hjemlige Metoder tillige at stryge en Gevinst paa Mønten. Dette følte Regeringen sig saa meget mere opfordret til, som der fra Koloniens Gouvernement fremkom Krav om at faa Statstilskudet til Kolonien i Guld og Sølv i Stedet for i Vexler. Det laa da nær at lade Metallet udmønte hjemme, saavidt mulig med Fordel! Man afkrævede derfor Gouvernementet i Trankebar en nærmere Redegørelse for hele Møntvæsenets Tilstand i Dansk Ostindien. Denne Erklæring afgaves den 20. Oktober 1781 og indeholder i Virkeligheden en fuldstændig Skildring af hele Pengevæsenet i Indien:¹⁾

¹⁾ R. A. Bilag Nr. 140 til Ostindisk Journal 1782.

„Da Vi under 19. Marts 1779 gav os den Ære at forestille det kgl. Collegium Nødvendigheden af Sølv Udsendelse, betragtede Vi den forlangte Summa alleene som en nødvendig Fond som maatte her tilskydes, og da det tildeels ikke altid vil være læt at faae Penge paa Vexler, og baade Sølv og Gullet her er at ansee som en Vahre, der saavel her som over heele Indien indsmeltes efter Enhvers Nødvendighed, Saa ønskede Vi alleene at kunde have saadan en Capital her for at vedligeholde omtrent en vis Summa Fanoer til fornøden Brug for Undersaatterne i Roullance, da Vi for nødvendige Føde-Vahre maa stedse aarlig lade udgaae en Summa, efterdi Vores Grund ikke kand føde Inhabitanterne. Fanoerne, som er den eneste Myndt Vi her i lang Tid have myndtet, er blot at anse som en Scheide-Myndt, men som, da den bestandig udføres, maa have sin fulde Valeur, og havde Vi blot ønsket Piastere, fordi at samme undertiden med Fordeel for Hands Majestæts Cassa kand forhandles. Men da det kgl. Collegium holder for, at det vilde være Hands Majestæts Cassa fordeelagtig at lade myndte i Europa og her udbringe og i den Anledning forlangt Vores Tanker, saa vilde Vi her saavidt os giørlig er, opfylde Dets Forskrift.

I Anledning af den af Myndt-Directeuren opgivne Fortegnelse, maatte Vi give os den Ære at melde Det kgl. Collegio, at om Vi skulde hiemsende de Myndt-Sorter, af alle de Sorter hand forlanger, vilde Prøverne deraf alleene beløbe over 10,000 Rdlr. og da tildeels ingen af bemeldte Sorter mere er at faa, og Vi selv ere i Forlegenhed for Penge, have Vi alleene sendt de, som ere mest gangbare paa denne Kyst.

Af Guld-Rupier kiende Vi mange forskellige Sorter; af Pagoder er i det mindste 12 à 14 Sorter, af Sølv Rupier ligeledes, da derimod $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{32}$ og $\frac{1}{64}$ Deelee ere saa rare, at Vi aldrig eller meget sielden have set nogen, og de fleste af de høje Brøker aldrig existerer. Ligeledes existerer i Kaaber heller ingen 80, 40 og 20 Kass Stykker, men alleene 10, 4, 2 og 1 Stkr.

Vi oversende derfor ved denne Lejlighed alleene de omkring gangbare Myndter saasom 70 Stjerne Pagoder, 70

Porto Novo Pagoder, 24 heele Arcat Rupier i Sølv, 96 Stkr. af Tranquebars 2 Fano Stkr., 192 Stkr. af Tranquebars 1 Fano Stkr., 64 Stkr. Tranquebars 10 Kass, 160 Stkr. 4 Kass, 320 Stkr. 2 Kass og 772 Stkr. 1 Kass¹⁾ til fornøden Prøve, dog er det godt at avertere Det kgl. Collegio, at Vi ikke have Tilladelse af Landsherren til at myndte andet end Porto Novo Pagoder, Pondichéry Rupier, som i lang Tid ikke er blevet slaaet, da der ingen Fordeel var paa dem, dobbelte og enkelte Fanoer og Kas; den derpaa i Aaret 1753 af Kongen af Tanjour meddeelte Paravahna . . . . , er extraheret af den samme Tiid holdne Secret-Protocol.

Det maatte da være en Fornødenhed at erholde Landsherrens Tilladelse paa at slaae Stierne Pagoder og Arcat Rupier, som tilkommer Nababen af Arcat, residerende paa Madras, og de Indianske Prindser ere saa jaloux over denne Rettighed, at det har kostet megen Møje og mange Penge at faa denne Frihed fra Tanjour.

I Henseende til at bestemme Omkostningerne af Myndten, da bliver alt Sølv, som Enhver Particulier her kand lade hibringe paa Myndten og lade myndte imod at betale Arbejds-Lønnen og Slag-Skatten til Kongen, beregnet efter Piasteren.

En nye Piaster bliver udmyndtet til 19 Fano 52 Kass, deraf betales til Myndte-Løn og Omkostninger 28 Kass eller $2\frac{4}{5}\%$ og Slagskat til Kongen betales 12 Kass eller $1\frac{1}{5}\%$.

Da Sølv og Guld, Fanoerne undtagen, virkelig roullerer som Vahre, saa kand ikke Priisen bestemmes paa de større Sølv-Myndter og paa Pagoderne uden i Forhold som disse Sølv-Myndter eller Guld-Pagoder søges til Handels Operationer eller ikke. Et Indiansk Kast (o: en Kaste), Troque-dorer kaldet, ere dem, som kiender Guldet og Sølvets Priis;

¹⁾ Her vist Forklaringen paa en Æske aldeles nyslagne Chr. VII 1 Kas Stkr., som for nogle Aar siden kom for Dagens Lys og erhvervedes af den kendte Samler Grosserer L. E. Bruun, Doublet Auktion 1925 Nr. 4537—38. 1 Kas 1780. At disse Mønter nu i en Fart møntedes til Prøve, forklarer sikkert ogsaa den af Bergsøe l. c. p. 39 omtalte Omstændighed, at disse Kobberkas endnu bar Kompagniets Mærke, skønt Kompagniet 1777 havde overdraget Kolonien til Kongen.

disse bruges til at omløbe og opkøbe hvad Myndt behøves, og i Forhold som De søge Pagoden, Piasteren eller Rupien meer eller mindre, stiger og falder den imod Fanoer. Er den meget søgt, giver De flere Fanoer for dem end De ellers give, fordi Handlende behøve dem for at soldere sine Regninger; er den ikke søgt, vil Enhver give den ud og faaer mindre Pris derfor.

Dette er Maaden, hvorpaa Coursen i hele Indien bestemmes, da Troquedorerne i en hver Stad viide, hvad Sorter af Penge der behøves, og hvad den, som søger dem, vil betale derfor, og lade de sig for Deres Umage for det meste nøye med 4 Kass pr. Pagode.

Da Fanoen altsaa er den, hvorefter andre Myndters Værdi her bestemmes, vilde det kgl. Collegium behage af den forhen giorte Detail om Piasterens Udmyndtning at erfare Fanoens intrinsique Valeur og som en Scheidemester vil nøye kunde udregne . . .

En Fano imod Kaaber er 80 Kass . . .

Paa Kassenes Myndtning er en meget stoer Fordeel for Kongen, men samme maae, hver Gang de behøver at myndtes, udregnes, da Priisen paa Kaaberet varierer, og da denne Myndt ikke hverken indsmeltes eller bortføres fra Grunden, saa kand deraf kun sielden, og naar fornøden gøres til det offentlige Brug, — myndtes, da her for nærværende i Tranquebar er saadan Overflødighed paa Kass, at for nogle 1000 Rdlr. henligge ude af Roullance og ere pandtsadte for Kobberets Vægt.

At man ikke er vedbleven at myndte Pondichéry's Rupier er fordi samme ikke løb i Betaling og her paa Grunden blev indsmeltede; desuden da i forrige Tiider man fant for godt at udmyndte Piasteren til 19 Fano, i Stæden for $17\frac{1}{2}$, blev Fanoerne lettere og Rupien steg dog derfor ikke paa Stædet.

At man her kalder 8 Fano en Rupie, er fra de Tiider af, og er nu *Rupien af 8 Fano, og Rixdaleren af 12 Fano blotte Benævnelser, men ingen Myndt.*

Vi troe saaledes at have beskrevet Maaden, hvorledes alle øvrige Myndter her bestemmes efter Fanoer og følgelig altid

varierer; Vi ville nu referere Det kgl. Collegio for hver især, hvor stoer en Difference i Cours disse Myndter undertiden antager.

Piasteren, som her paa Stedet udmyndtes til 19 Fano 52 Kass, falder, naar den ikke er søgt i Handel, hvor den undertiden exporteres til China, Ost-Kysten, Ceylon &c, indtil $18\frac{3}{4}$ Fano eller 18 Fano 60 Kass, og da finder Enhver sin Regning ved at lade myndte. Er den søgt, stiiiger den undertiden til 21 Fano.

Arcat Rupierne varierer imellem $7\frac{1}{2}$ Fano til $9\frac{1}{2}$ Fano à 10 Fano.

Porto Novo Pagoden, hvori den meeste Handel giiøres i det Tanjourske, stiger og falder daglig. Vi erindre den Tiid, at den har været 25 Fano, og den har nu i denne Kriig giieldet 34 Fano.

Stierne Pagoden bruges ligeledes i ald Handel og derfor bestemmes i visse Pro Cent, som den er høyere end Porto Novo Pagoden og varierer fra 6—18 $\frac{0}{100}$.

Ved denne iidelige Forandring af Cours, er det Kiøbmandens Lykke og Forsigtighed, som bestemmer Hands Tab eller Gevinst.

. . . Vi vide ikke om det lønner Umagen at lade disse Myndter, som er af det fine Sølv uden Tilsats, myndte hiemme, hvor Sølvet er dyrere, Arbejdslønnen riimelig ogsaa, hvortil kommer Risico over Søen.

Det vilde have en skadelig Indflydelse her at forbyde Particuliere at bringe deres Sølv til Myndten, eftersom det var at betage dem en over ald Indien brugelig Frihed, og skulde eendeel Particuliere her myndte paa samme Tiid og af samme Sorter, som det kgl. Collegium udsendte, vilde Overfløidighed af en Sorte strax bringe en anden Sorte Myndt i Veyret, hvilket Vi tror vilde være skadelig for Handelen.

Vi igientager for at gøre dette tydeligere, at Vi ingen Til-ladelse have at myndte Arcat-Rupier og Stierne-Pagoder og at Vi her paa Stædet kunde blive vaer, naar Fanoer begynder at fattes, og da kand remedere derpaa ved at lade myndte og til den Ende ønskede Vi, at det aarlige Tilskud for Colo-

nien maatte i Sølv og i Sær i Piastre, som med nogen Fordeel undertiden kand afsættes, Os udsendes, da Vi paa Piastrene derimod ere visse, at de ved at myndtes, ikke kand blive ringere, end de anførte 19 Fano 52 Kass, hvoraf fradrages Slag- og Myndte Rettigheden.

At ville her indføre den i Europa brugelige Alloy i Myndterne, for at forekomme deres Indsmeltning skulde ikke alleene bringe Os Landsherrens Uvenskab tilveje, men endog minere den heele Danske Credit i Indien, da Indianeren ikke distinguerer saadan Myndt fra falsk, og om hand og antoeg den, vilde de forhøye alle til Handelen nødvendige Myndter i en Proportion, der ikke kunde andet end blive højst skadelig baade for Coloniets og Fædrelandets Handel.

Man kand ikke sige, at nogen særdeles Præg er her begiærlig fremfor noget andet uden naar samme søges for at henbringes til det Sted hvor Handel sluttes om saadanne Præger, og det er umuelig at forudse de Handlendes Speculationer, som endog for det meste i alle Lands Regieringer ikke erfares før end de ere i Værksadte.

Vi ville til Slutning for at give en Ide om Mængden af differente Myndter i Indien, og hvad Capital der maatte medgaa for at samle dem, alleene berette, at hver Indiansk Prinds eller Raja, hvoraf man regner utallige fra Cap Comorin til de længst bortliggende Grændser af Bengalen og tilforn har regnet flere, betiener sig af Myndt-Rettigheden paa sit Territorium og lader forskællige Steder slaae forskiællige Myndter, som roullere, exporteres, indsmeltes og forsvinder, indtil at Hands Successores finder for godt at marquere sit Guld og Sølv med et andet Stempel, eller indtil at et Handels Stæd bliver fameux, da bliver den Myndt, som deri slaaes, bekiendt og ved Handelen ført vidt omkring; naar Handels-Speculationerne paa disse Stæder ophøre fremkomme andre Myndter for Dagen fra andre Stæder, saaledes ere nu Rupierne fra Arcat, Stierne-Pagoderne og Madras-Pagoderne fra Madras og Porto Novo Pagoderne fra Porto Novo de som mest roullere her; for faa Aar siden havde Pondichéry's Rupier stoer Roullance og er nu næsten forsvundne, saa at man ikke egentlig

kand sige, at nogen vis Præg eller Myndt, men Guld og Sølv i Almindelighed er begjærlig i Indien.

Castellet Dansborg i det kongl. Guvernement,
den 20de October 1781.

Abbestée.   Lichtenstein.   C. Hetting. _____
Walter.

Til Det Kongl. Gen. Lds. Oeconomie og
Commerce Collegium.“

Denne fortrinlige Indberetning, hvoraf lyser en sand Rædsel for at faa overført til Trankuebar Hjemlandets Metoder til Møntens Udnyttelse, sendte Kollegiet Møntdirektør Knoph til Erklæring. Denne gav den 3. Juni 1783¹⁾ et ret kortfattet Svar, hvori han erkender, at Indberetningen er meget fuldstændig og til stor Oplysning om Mønternes Brug. „*De Fordeele altsaa som Mynte Fodens Forskiællighed her og der kunde give Anledning til, ere igien forknyttede med store Vanskeligheder*“. Han mener herefter kun der kan blive Tab ved Forretningen: „*Det synes derfor at den da havde Speculation af sig selv maa bortfalde.*“ Risicoen og Sølvets stigende Pris forbød den.

Kollegiet var imidlertid ikke til Sinds saa hurtig at give op. Den 6. Marts 1784 tilskrev Finanskollegiet efter Commercekollegiets Anmodning Knoph et ret spidst Brev, hvori der til Møntvæsenets Forfatning og Indretning i Trankebar forlanges en nærmere Undersøgelse af den virkelige Forskel mellem dansk og ostindisk Kurant, saavel med Hensyn til Sølvmønten som til den ostindiske Sølvmønts Forhold til Pagoden. Den foranstaaende foreløbige Erklæring var ikke fyldestgørende²⁾.

Først i Oktober fik Collegierne Svar³⁾. Man havde paa

¹⁾ R. A. Bilag 74 til Ostind. Journal 1783.

²⁾ R. A. Finans Collegii Mynt Journal 1784. — Do. Brev Protocoll over Myntsager 1782—84, hvoraf fremgaar, at man allerede 12. Marts rykkede for Svar!

³⁾ R. A. Ost. Journal 1784, Nr. 237.

Mønten prøvet en Række ostindiske Mønter med følgende Resultat:

1 Stierne Pagode	=	1 Rdlr.	$94\frac{17}{24}$	β	grov Kurant
1 Porto Novo —	=	1 —	$69\frac{27}{32}$	-	—
1 Arcat Rupie	=		$50\frac{1}{4}$	-	—
1 enkelt Fano	=		$5\frac{29}{44}$	-	—
1 dobbelt —	=		$11\frac{1}{5}$	-	—
1 β Kobber	=	$17\frac{1}{3}$ Stkr.	Kass,	$9\frac{1}{24}$ Stkr.	2 Kass,
		$4\frac{5}{8}$ —	4 —	, $1\frac{5}{6}$ —	10 —

Efter denne Udregning vilde 100 Rdlr. Dansk Kurant svare til 141 à 143 Rdlr. Trankebar Kurant, men regnedes i 1814 til 137 Rdlr. Trankebar Kurant. Omkring 1780—83 ansaa man dog Trankebar Kurant for kun 18 $\frac{0}{100}$ slettere end dansk Kurant¹⁾; i Virkeligheden stod Trankebar Kurant ikke i noget fast Forhold til dansk Kurant. Af en kgl. Resolution af 26. November 1788 fremgaar, at man 1778—82 fik 18 $\frac{0}{100}$ Agio paa Trankebarsk Kurant mod dansk Kurant, idet man paa en Vexel paa 10,000 Rdlr. d. K. fik 11,800 Rdlr. T. K.; senere fik man kun 11,000 R. T. K. For 10,000 R. d. K. i Piastre fik man udmøntet $10,833\frac{1}{2}$ R. T. K. Det mentes fornødent at udsende et saadant Beløb til Møntning i Fanoer, da disse forsvandt af Kolonien. Vel regnede man i Koloniens Bøger med 1 Rdlr. til 12 Fanoer for at have et Sammentællingsmiddel. Men Tilskudene hjemmefra skete i Varer, Sølv i Barrer eller Mønt, der modtoges efter Vægt, og i Vexler, der omsattes i Rupier og Pagoder efter Kursen paa Sterling. Paa samme Vis skete Udvexlingen til Hjemmet, idet der for den nedsendte Valuta hjemsendtes Varer, som solgtes paa Auktion og udbragte dansk Kurant, eller hidsendtes Vexler paa London, som indkøbtes for Rupier, Pagoder m. v. efter Kurs og saa igen indførtes i Kompagniets Bøger for det tilsvarende Regningsbeløb i Trankebar Kurant. Skulde en Sum fra Hjemmet, f. Eks. en Arv i Dansk Kurant, udbetales kontant i Trankebar, blev der straks et større Postyr i Ostindisk Kontor med at finde ud af, hvad denne Sum kunde blive til i Fanoer

¹⁾ R. A. Ostindisk Kontors Visdomsbog, p. 153: „Pengesorter“. — Ostind. Forestillings Prot. 1787—90, p. 503, Prot. 1786—87, p. 37.

og Rupier. I 1787 regnede man i et Stervbo Mønterne meget bedre end ovenfor anført, naturligvis for ikke at komme til at udbetale for meget i Trankebar:

1 Stjerne Pagode	=	2 Rdlr. 8 β d. K.	
1 Rupie	=	4 ₨	—
1 dobbelt Fano	=	1 ₨	—
1 enkelt —	=	8 β	—
10 Kobberkas	=	1 β	—

Naar man nu ser paa hele Udviklingen i Trankebar, frembyder den selvfølgelig stor Lighed med Udviklingen alle andre Steder; Valuta er og bliver Valuta. 1 Rigsdaler in specie androg oprindelig 10 Fanoer¹⁾, men steg senere samtidig med at Fanoerne forringedes, til 12 Fanoer. Ligesom i Hjemlandet Speciens Skillingsstal forhøjedes til 96 β , eftersom Skillingerne forringedes, saaledes gik det altsaa ogsaa med Fanotallet paa Specien. Tilsidst fastsattes Rigsdalerens Skillingsstal til 96, uanset at Skillingerne stadig forringedes, hvoraf Følgen blev, at 1 Rigsdaler i Kurantmønt blev skilt fra 1 Rigsdaler in specie. Der maatte betales Opgæld for at erholde 1 Specie i Forhold til 1 Rdlr. Paa samme Maade skete Udviklingen i vor ostindiske Koloni. Man *regnede* — som der staar i Guvernemetets Indberetning — med 1 Rdlr. til 12 Fanoer, medens 1 Rdlr. in specie efterhaanden kostede mere og mere, indtil 18 à 20 Fanoer. Den Trankebarske Rigsdaler à 12 Fanoer gik endda — som ovenstaaende Udregning viser — længere ned end den danske Rdlr. Kurant i det Tidsrum, her er paa Tale, idet 1 Rdlr. Trankebar Kurant kun svarede til ca. 70 β dansk Kurant²⁾. Skylden laa dog her ikke hos Regering eller Guvernemet, men i de højst forkvaklede Møntforhold i Indien, hvor enhver Duodezfyrrste og evropæisk Koloni slog Mønt til sin Fortjeneste. Det var jo netop de højst undervægtige franske Fanoer, der havde afstedkommet Dyrtiden i Trankebar, og Rigsdalerens mindskede Værdi og Købeevne, som havde foranlediget Koloniens Ledelse til de gentagne Forsøg med egne Royaliners Møntning. Disse Mønter blev

¹⁾ Num. Foren. Medlblad. V, Nr. 7, p. 84.

²⁾ R. A. Ostind. Kontors Visdomsbog, l. c.

ikke væsentlig bedre end de franske, men man undgik dog en yderligere Forringelse af Mønten og man vilde i hvert Fald ikke have den forringet ved Hjemlandets Indgriben. —

Ved Udgangen af den Periode, som er Genstand for de i dette Arbejde optagne Undersøgelser, prøvede man dog paany at bringe Mønten i Trankebar i Gang. Vel havde man gjort sørgelige Erfaringer og lidt Tab ved Troquedorernes Udmøntning, men i Instruks af 24. November 1777 § 19 hedder det alligevel, at Guvernementet vel maatte gøre Brug af Møntretten, dog ikke saaledes, at den tanjournske Regering derved skulde kunne finde Anledning til Misfornøjelse¹⁾. Guvernør Anker, der havde et almindeligt Paalæg om at bringe Kolonien paa Fode, tænkte sig ogsaa Møntrettens Udnyttelse som et Middel til at faa Handelen, der da ikke var blomstrende, i nyt Flor. Han havde forhandlet herom med det stedlige Firma: Harrop & Stevenson.

Firmaet fremsatte i 2 Skrivelser til Gouvernøren, af 15. Januar og 5. Februar 1789²⁾, Forslag til Genoprettelse af Mønten i Tranquebar med dem som „Deputy Mint Masters under the Governor“. De foreslog Udmøntning af Fanoer, Rupier og Pagoder i Overensstemmelse med Rajahens gamle Tilladelse fra 1753. De henviste til, at der fra Malacca, Batavia, Sydkysten af Sumatra og andre Steder, af kinesiske, russiske og andre Skippere indførtes ikke ringe Mængder af Guldstøv til Nagore, Negapatam og Syd-Indien i det Hele taget. Herfra maatte Guldet med Risiko og Bekostning sendes til Mønten i Madras for at blive møntet. Hvis de Handlende kunde faa det møntet paa Mønten i Tranquebar, var dette jo nærmere og vilde bidrage til Sejlads og Frekvens i Kolonien, hvor man knapt nok saa et fremmed Skib Aaret rundt. De opsatte en Beregning, hvorefter der paa 1000 Pagoder kunde tjenes 23, efterat Omkostningerne, ca. 25 Pagoder, hvori var indbefattet 5⁰/₁₀₀ Afgift til Rajahen, ca. 5⁰/₁₀₀ Møntmesterløn og 9⁰/₁₀₀ Arbejdsløn, var fradragne og betalte.

¹⁾ I. c. p. 116.

²⁾ R. A. Ostind. og Asiat. Komp. B. Guvernementet i Tranquebar: Guvernør Ankers Arkiv Nr. 22. Papirer vedk. det gjorde Forsøg i 1789 at mynte Pagoder i Tranquebar.

De anslog den aarlige Udmøntning til 2 à 3 Lacks à 100,000 Rupier c : ialt ca. 75,000 Pagoder og skyndte paa Gouvernøren for at faa Tilladelse til at begynde Udmøntningen, idet Skibene fra Østen vilde begynde at ankomme i Februar. De fik Tilladelsen og i Dagene fra 13. Marts til 28. April 1789 udmøntedes da 18,375 Stkr. med det af Firmaet foreslaaede kongelige Navnetræk paa Bagsiden: „in the same manner the Fanams are“.

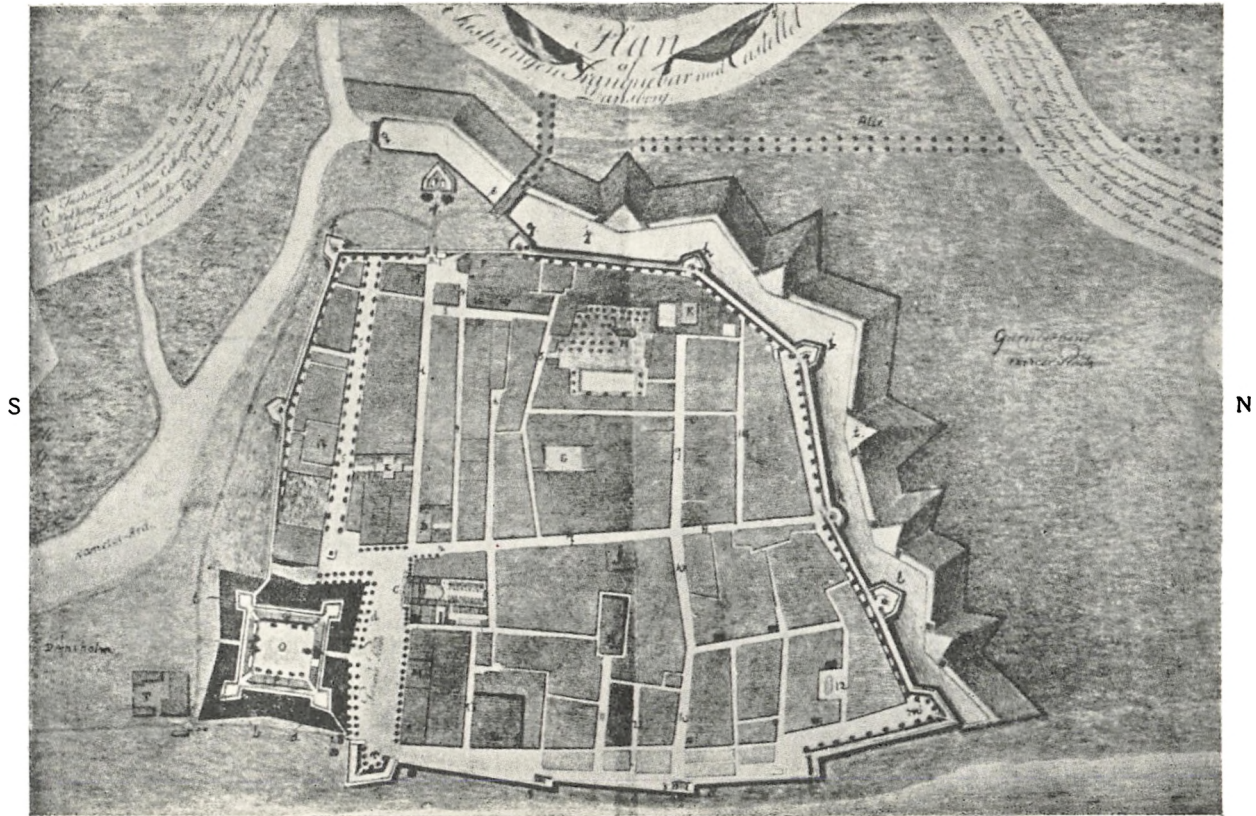
Der viste sig imidlertid forskellige Vanskeligheder ved denne Udmøntning. For det første maatte man sikre sig Franskmændenes og Englændernes velvillige Modtagelse af denne danske Guldmønt for at være vis paa dens Succes i Omsætningen. Det franske Gouvernement i Pondichéry stillede sig imødekommende, naar blot de nye Mønter ikke kunde forveksles med de franske. Hvad Mønternes Indhold angaar, var dette ikke af saa stor Betydning „que dans l'Inde les Espèces Monnoyées sont Marchandise; que leur cours s'établit d'abord sur leur valeur intrinseque et ensuite par les circonstances particulières, qui font hausser ou baisser les rapports de l'or à l'argent en raison de l'abondance ou de la rareté de ces matières“. Der var derfor ikke noget i Vejen for, at det danske Gouvernement sendte sine Pagoder til Pondichéry. Englænderne stillede sig derimod meget reserveret. De gjorde gældende, at Nababen — der var i deres Lomme — gerne kunde betragte disse Pagoder som en „Innovation“, hvad der atter kunde føre til „Inconvenience“, idet denne nye „currency“ vilde øve Indflydelse paa deres egne Pagoders Omløb. Gouvernementet i Madras beklagede derfor ikke at kunne yde Indførelsen af denne nye Mønt nogen Opmuntring. Privat raadede den engelske Resident i Negapatam til pludseligt og i stor Mængde at kaste et større Antal af de nye Pagoder paa Markedet for at nedslaa de indfødte Vekselereres og Købmænds Spekulationer i den nye Mønt. Ellers vil det kun bevirke mere Uro og Tids-spilde, end hele Sagen er værd. De nye Porto Novo Pagoder, der var slaaede i Negapatam af Mr. Cockrane, havde ogsaa i nogen Tid mødt Vanskeligheder, indtil Kaptajn Scott, der havde faaet en større Sum af disse til Betaling af Fødevarer,

„brought them at once, nolens volens, into Circulation thro'out the Tanjore Country, & which is the reason they are at this Day called Scotts Pagodas“!

Fra selve det tanjourske Hof fik Gouvernør Anker ikke heller de bedste Efterretninger. Vel havde Rajahen og hans Minister samtykket i Udsendelsen af den ny Mønt. Efter Paravana af 1753, som var købt og betalt, kunde de jo ikke andet, „but as they have none of the tender feelings, they made a bad use of Your (o: Ankers) genteel behaviour“ ved overhovedet at udbede sig Rajahens Samtykke. „Whatever these bad People may talk & threaten, they will hardly oppose the Coining of Pagodas at least I should think, that the Rajah would not permit them to do it in his name“.

Foruden disse om man saa maa sige „politiske“ Vanskeligheder kom der ogsaa en vis Modstand eller Mistænksomhed fra Befolkningens Side over for den nye Mønt. Gouvernøren lod derfor Købmænd fra Tranquebar og forskellige Landsbyer kalde sammen til et Møde med sine Embedsmænd den 14. Maj 1789, hvor 10 Tranquebar og 10 Scott Pagoder i disses Overværelse blev prøvede, og blev de sidste befundet $2\frac{1}{4}\%$ slettere end de første.

Der var allerede tidligere paa Aaret foretaget en almindelig Undersøgelse af indisk Guldmønt. En Stjernepagode eller gammel Negapatam Pagode vejede 10 Guld Fanam af 8 Toques o: $\frac{8}{10}$ Finhed eller — som det ogsaa kaldtes — 8 Matt (Tiendedele) = 80 Touch (Hundrededele) Finhed, o: den skulde have en Finhed af $\frac{800}{1000}$ og veje ca. 3,4 g, men ved Smeltning viste disse Pagoder som Regel kun $7\frac{15}{16}$ Matts Finhed. En Porto Novo Pagode skulde være 7 Matt eller 70 Touch o: $\frac{700}{1000}$ fin, men var i Virkeligheden kun $6\frac{14}{16}$ Matt fin. Scott-Pagoden skulde være udmøntet $6\frac{3}{4}$ Matt eller $67\frac{1}{2}$ Touch fin o: $\frac{675}{1000}$, men viste sig $6\frac{1}{4}$ Matt fin. Man havde derefter bestemt sig til at udmønte Tranquebar-Pagoden efter Scott-Pagodens rette Korn og Skrot o: 3,4 g af Finhed $\frac{675}{1000}$ o: 16,2 Karat, idet der tilsattes Sølv og Kobber; men vor Tranquebar-Pagode kom saaledes dog i Klasse med de ringeste i Indien. Den equivalerede paa langt nær en af de gamle Pagoder. Der maatte ca. $1\frac{1}{3}$ Tranquebar-

Trankebar 1798 (efter Kay Larsen). Litra J. Mønten midt i Hovedgaden, N—S.

Pagode til at opveje 1 Stjernepagode. Det var derfor ikke mærkeligt, at Rajahens Tilsynsmand ved Udmøntningen forlangte sin i 1753 fastsatte Afgift af 3 Pagoder beregnet til $4\frac{1}{2}$ af de nye. Rajahen fik sin Afgift $5\frac{0}{100}$ betalt med 92 Tranquebar Pagoder, idet Afgiften jo her var sat i Forhold til Udmøntningens Kvalitet og Mængde.

Ved denne Lejlighed fremkom samtidig autentiske Oplysninger om Sølv- og Kobberudmøntningen. Af en gammel spansk Pillar eller Piaster udmøntedes 20 Fanoer. Da de ældre spanske Piastre havde en gennemsnitlig Vægt af $27\frac{1}{2}$ gr. med en Finvægt af 25 gr., vil det altsaa sige, at vore Fanoer eller Royaliner havde en Finvægt af $1\frac{1}{4}$ gr. Sølv og en Vægt af ca. 1,4 gr.

Kas udmøntedes 9 Fanoer 48 Kas, c : 768 Stkr. af 1 Ø Kobber, hvilket giver ca. $\frac{39}{64}$ gr. pr. Stk., hvad nogenlunde svarer til den ovenfor angivne Værdi af 1 β Kobber i Kas.

TREDIE KAPITEL

SEDDELUDSTEDELSEN

EFTER at der er redegjort for, med hvilke Metalpenge Om-sætningen i dette Tidsrum blev bestridt, staar tilbage at undersøge, hvor megen Seddelmønt Samfundet har taget i Brug til samme Formaal.

I Axel Nielsens Arbejde Specier, Kroner, Kurant¹⁾ er givet en indgaaende Fremstilling af de autoriserede Sedlers Historie under Frederik IV's Deltagelse i den store nordiske Krig. Det var dog ikke første Gang, der fremkom Penge-sedler i Danmark—Norge.

I 1619 kom Bankvæsenet tæt for vor Dør, idet der da i Hamborg oprettedes en Depositobank til Møntvæsenets Sane-ring. Det var ikke noget Laaneinstitut, men en Opbevarings-plads for Købmænds Midler, hvorved man søgte at imødegaa den da omsiggribende Forvirring i Møntvæsenet. Man var da ved Begyndelsen af den berygtede „Kipper- og Wipper“-Tid, i hvilken Speciedaleren stadig forringedes ved Forfalsk-ning saavel af Hovedmønt som den Skillemønt, hvori den deltes. Man modtog da Købmændenes Indskud i Mønt og andet Sølv, saaledes at der regnedes 27 $\frac{1}{2}$ Banco paa hver kølnsk Mark Sølv, der indleveredes. Købmanden kunde da anvise $\frac{1}{2}$ Banco af sit Depositum eller overføre $\frac{1}{2}$ Banco fra den ene Konto i Banken til den anden som Betaling. Om Banken havde udstedt et Antal Kvitteringer for de indbetalte Summer, og om disse Kvitteringer var gaaet ud i Omløbet, idet de transporteredes til Ihændehaveren, vilde herved være fremkommet et Omsætningsmiddel, der ikke beroede paa

---

¹⁾ p. p. 124 ff.

Laan, men paa Depositum. Dette skete dog ikke¹⁾, og Seddelvæsenet fik ikke hermed Indpas i Hamborg endmindre i de oldenborgske Kongers Monarki.

I England derimod fremkom saadanne Depositobeviser i Omsætningen, udstedte af Guldsmede som Kvitteringer for deponerede Effekter. Lidt efter lidt opstod gennem Statens Laanefornødenhed Kreditsedler, udstedte af den 1694 oprettede Bank of England. Det blev Staten, der gennem Laan fra Banken kom til at sætte Bankens Sedler i Omløb²⁾. Vel var Banken ogsaa begyndt med som Guldsmedene at udstede Sedler for Deposita, men efterhaanden blev Hovedvirksomheden at udstede Sedler for Laan. I 1698 satte Banken ikke-rentebærende Sedler i Omløb.

Dette Eksempel fik Betydning hos os. I sidste Halvdel af det 17de Aarhundrede drev en ualmindelig alsidig, energisk og initiativrig Personlighed, Jørgen thor Möhlen, en vidtstrakt og vidtforgrenet Købmands-, Fabriks- og Skibsredervirksomhed i Bergen³⁾. Han nød i høj Grad sin Konges Bevaagenhed, idet Christian V og hans Ministre i ham saa Legemliggørelsen af sine Idealer og Drømme om en storstilet Manufaktur og Handels Opblomstring inden Rigerne. Samme thor Möhlen overtog i 1690 ved en den 13. Februar oprettet og af Kongen den 18. s. M. konfirmeret Kontrakt paa 10 Aar St. Thomas i Forpagtning mod aarlig at svare det i 1671 oprettede vestindiske Kompagni 4630 Rdlr. i Afgift. Kompagniet skulde overdrage ham „Øen og Fortet, alle Huse, Slaver, Varer m. m., som han skulde bruge som han bedst vidste, ligesom han skulde nyde al den Fordel, som Kompagniet selv af Brandenburgske Priviligerede dér med Skjel af Ret og Billighed kunde tilvoxe.“ Thor Möhlen satte straks Skibe i Gang paa Vestindien, lod disse tage Varer ind og nød de Fordele, som kunde udbringes af det forpagtede samt modtog alt Inventar paa Øen efter ret aflagt Inventarium. Imidlertid ud-

¹⁾ J. P. Langermann. Hamburgisches Münz- und Medaillen Vergnügen Hamburg 1753 pp. 180 ff., p. 459; O. C. Gaedechens. Hamb. M. & Med. Hamburg 1854 p. 191.

²⁾ Axel Nielsen. Bankpolitik I. Kbhvn. 1923 p. 6, p. 10.

³⁾ Norges Historie V 1 p. 107—8.

stedte Christian V den 26. April 1692 en Befaling til thor Möhlen, at han i Henhold til en mellem Kongen og Kurfyrsten af Brandenburg sluttet Overenskomst skal erstatte det Brandenburgske Kompagni „deris af dig paa Vort Land St. Thomas borttagne Gods og Varer indtil en Værdi af 16,000

Jørgen thor Möhlen. (Norges Historie V 1)

Rdlr.“ Dette uventede Krav i Forbindelse med forskellige Skibsheld ved Opbringelse, Ulykke eller paa anden Maade bragte Kommercedirektøren, som thor Möhlen kaldtes, i stor Forlegenhed. Han søgte Regres hos det vestindiske Kompagni, der erklærede, det intet kendte til Sagen. Kongens Ministre var ligesaa uvidende. „Efter lang Soliciteren bekom jeg til Svar, at jeg skulde gøre forslag til min satisfaction uden nogens incommodité, omendskiønt jeg min Store og kostbare Equipage ikke hafde gjort med Forslag, mens med Contante Penge, hvorføre jeg endeligen gjorde forslag og prætenderede 200,000 Rdlr. Authoriserede Banco Sedler i fem aar at bruge uden Interesse at recolligere mig dermed, hvorpaa blef mig

Allernaadigst consenteret 100,000 Rdlr. Og som jeg ligeledes ved forordningen som ved Contracten ikke blev maintenered, . . . blev dend efter 9 Maaneders forløb førend Banco Sedlerne var ret kommen i Gang, inhibered og contramandered, omendskiønt de løb ikke under 2 % Skade, *der dog de Engelske Banco-Sedler løb til 20, ja 25 % Skade, førend de kom ret i Gang* og blev dog med Tiden redressered . . . . ., hvorpaa da mine Effekter og Midler for 50,000 Rdlr. blev arrestered, eftersom jeg ikke mere af de autoriserede Sedler hafde brugt . . .¹⁾ „Som jeg anholdt om Satisfaction, bekom jeg de autoriserede Sedler i betaling. Det gik med dem som med Contracten, ja mig til Større Spot og Schade, idet jeg kom derofver fra min credit og timelige Velfærdt, Saa at omsider de, som i Hans kgl. Majts. Intrader var indløben, skulde refunderis med Satisfactions Penge og Resten at contentere til Particulier ved Lejlighed . . . . . og maa høre til Blam, at jeg Hans kgl. Mayt. med de autoriserede Sedler hafver forbrudt, ligesom det var inpracticable, at mand kunde betiene sig af de autoriserede Sedler i Steden for menqvement for Contant, naar det blev rett indrettet og af dem, som det forstaar og weed at dirigere saadanne Affairer, *der mand hafver exempel i Engeland . . . .*“

Det var saaledes i første Række for at hjælpe og faa Fred for thor Möhlens Klager, at man gav ham disse Sedler, der ikke skulde forrentes, men som han skulde indløse. Fordelen og Hjælpen laa i Rentefriheden paa 5 Aar. Staten forlenede med andre Ord thor Möhlen med sin Ret eller Adgang til at trykke Sedler til Betaling for Forbrug eller — om man vil — rentefrit Laan hos Tredjemand til et Beløb af 100,000 Rdlr., idet man gik ud fra, at de færreste Sedler vilde indkomme straks igen til Indløsning i Mønt eller anden Valuta. For at give Sagen et plausibelt Skær af Almennytte satte man Sedlernes Udgivelse i Forbindelse med en Inddragelse af de ved Bjergværket i Norge brugelige Participantsedler, som Arbejderne i Mangel af Kontanter fik i Betaling og med

¹⁾ Af et Klageskrift indsendt til Frederik IV den 23. Juni 1707. R. A. Protokol og div. Dokumenter angaaende de autoriserede Pengesedler 1690—1730.

hvilke der gik store Misbrug i Svang og over hvilke der lød stærke Klager¹⁾).

I en Forordning af 22. Juni 1695²⁾ henvises hertil. Bjergværkssedlerne nordenfields skal thor Möhlen indfri med Kontanter eller de nye Sedler, eftersom han kan enes med Bjergværkerne. Thor Möhlen skulde da have sin Betaling for de indløste Sedler af Bjergværkernes Frugter. Skulde han ikke saa hastig faa sin Betaling, maatte han beregne sig billig Rente efter Loven. Ogsaa heraf fremgaar, at thor Möhlens Støtte skulde bero paa Renteindkomsten, idet han selv ikke betalte Rente af sine Sedler, men kun paa Anfordring skulde indfri dem. Havde han kunnet det, vilde Sagen ogsaa være gaaet rundt, idet han jo ligesaa hastig kunde udgive dem efter at have indfriet dem. I saa Fald var Tilliden vundet for det nye Betalingsmiddel og dets Succes sikret. Men paa dette afgørende Punkt svigtede thor Möhlens Formaaenhed. Da en Købmand i Bergen henvendte sig til ham for at faa en Veksel paa Amsterdam for 900 Rdlr. Sedler, maatte thor Möhlen bede om Henstand. Da en Oberst til sit Regiment havde faaet udbetalt af Kongens Intrader 340 Rdlr. Sedler, kunde thor Möhlen paa Anfordring ikke veksle dem. Skønt Sedlerne var gjort til tvungent Betalingsmiddel og kunde benyttes til Indbetaling af Skatter og Afgifter til de kgl. Kasser, fik de ikke almindeligt Indpas. Den 21. August 1696 forordnede Kongen deres Ophævelse³⁾. Den 26. Maj 1699 androg thor Möhlen Kongen om Eftergivelse af de 29,640 Rdlr. Sedler, der var indgaaede i Kongens Kasser, medens der hos Private henstod 20,360 Rdlr. uindløste Sedler. Kongen eftergav ham det førstnævnte Beløb, imod at han afstod sine „Satisfaktionspenge, hand hos Spanien og Frankerig, England og Holland for hans Skibe, som af deres Armateur- eller Krigsskibe kand være opbragte, kand have at fordre, paa det Vi for oftm. Praetention derudi kunde naa Voris Betaling.“ De private skulde han derimod fyldestgjøre af egne Midler. Henvisningen til thor Möhlens „Præentioner“ stemmer

¹⁾ O. Andersen. Seddelpenge før 1736. Kbhvn. 1893 p. 1—3.

²⁾ Frdgr. 1683—99 pp. 982—4.

³⁾ O. Andersen. l. c. p. 9.

godt med det foran oplyste om den egentlige Aarsag til Sedlernes Opkomst. Den hos O. Andersen¹⁾ alene anførte Forklaring om Hensigten med Sedlerne at indfri Participantsedlerne er lige saa lidt helt fyldestgørende som den i Norges Historie²⁾ og af H. J. Huitfeldt-Kaas i Biografisk Lexicon³⁾ antydede Anledning til Sedlerne, at thor Möhlen overtog Handelen paa St. Thomas.

De ovenfor gengivne, i Rigsarkivet senest fremdragne Dokumenter gør det sandsynligt, at Englands Eksempel og thor Möhlens Forsøg har spillet en større Rolle ved Fremkomsten af Frederik IV's „autoriserede“ Sedler under den nordiske Krig end Axel Nielsen har villet tillægge dem. Han mener, at Frankrigs Pengesedler var Paradigmet. Det er troligt nok, at disse har bidraget til Anvendelsen af denne Krigspapirmønt. Men naar den netop kom til at hedde „autoriserede“ Sedler og naar der henvistes til Englands Sedler, er jeg tilbøjelig til at tro, at Frederik IV og hans Mænd har erindret thor Möhlen, hans Henviisning til de engelske Banksedler og hans ret friske Klageskrift af 1707. Fra dette Aar til 1712—13, da man tog fat paa de nye Sedler, var jo ikke saa langt et Spring i Tid⁴⁾.

Først under Christian VI kom Pengesedlerne ret i Brug igen. Det skete 1736 samtidig med Kurantbankens Stiftelse og i egentligste Forstand som Kreditomsætningsmiddel i Forbindelse med Bankens Laanevirksomhed.

Banken stiftedes under Navnet „Den københavnske Assignations-, Vexel- og Laane-Bank“ i Henhold til kgl. Octroi af 29. Oktober 1736. Den første Bestyrelse valgtes i en Generalforsamling den 5. December 1736 paa Charlottenborg, hvor Banken havde til Huse de første 2 Aars Tid. Den 15. Oktober 1738 overflyttedes dens Virksomhed til Børsen⁵⁾. Det var det nylig oprettede Commercekollegiums Hensigt med Banken, at denne gennem en Lettelse i Laaneadgangen skulde

¹⁾ I. c. p. 4 og 8.

²⁾ V I p. 108.

³⁾ XVII p. 278.

⁴⁾ Axel Nielsen. I. c. p. 125 ff. O. Andersen I. c. pp. 12 ff.

⁵⁾ R. A. Banco-Commissariernes Protocol I 1736—61, p. 136.

N° 401 / 6

N° 401 / 6

Som Hans Kongl. Majest. den 22 Junii indeværende Aar 1695 / sin allernaadigste Forordning haver ladet udgaae / angaaende visse Seddeler / som i steden for bare Penge Nordenfields udi Hans Kongelige Majestets Rige Norge skal gielde / Saa er denne Seddel efter samme Forordnings indhold vorden authorisered, for Værdie af fem og halff - Rixdaler / Croner.

Kjøbenhavn d. 27. 10. 1695

J. M. Möhlens
Jens Linge

Jens Linge
Kontrollant

Jens Linge
Kontrollant

No. 494161-

W. G.
Under Hans Kongel. Majests. allernaadigste
forordning af den 8 Aprilis Aar 1713
passerer denne Seddel for Een Rigsdaler.

W. G.

J. Sæver

W. G.

1 Rigsdaler-Seddel fra Frederik IV's Tid.

virke inciterende paa Handel og Vandel, Fabriksvirksomhed og Skibsfart. Det fandt i den Grad sit Udtryk i Octroien, at der slet ikke sattes Grænser for Bankens Laanevirksomhed. Begrænsningen maatte søges i Laanemarkedets eget Behov, men dette var selvsagt en højst ufuldstændig Sikkerhed mod Overdrivelser, især da ingen i Datiden havde ret Begreb om Arten af det Foretagende, man indlod sig paa. Navnlig synes man ikke, tiltrods for Ordene i Frdg. 8. Marts 1737, § 7, hvorefter „Bankens Billetter eller Banco-Sedlerne som rede Penge skal gaa fra Haand til anden, indtil deres Beløb udi Mynt in Natura i Banken affordres“, at have den rette Forstaaelse af, at Banksedlerne hvori Laanene effektueredes, var andet og mere end Udstykningen af Laanebeviser. Man opfattede det hele som en Slags Kreditforeningsvirksomhed. Var Sikkerheden god, var der ingen Betænkelighed ved at udstykke de indleverede Gældsbeviser i de smaa Laaneparceller, der udgjorde Banksedlerne. Man havde selvfølgelig en Forestilling om, at Banksedlernes Indehavere kunde komme og forlange dem indløste i klingende Mønt paa Tidspunkter, hvor man ikke straks kunde kræve Betaling i samme Mønt hos sine Debitorer. Derfor maatte man have et Fond til at imødegaa saadanne ubejlelige Indløsningskrav, men man savnede det indgaaende Kendskab til Sedlernes Egenskab af Mønter, der forøgede Værdimaalernes Masse, og paa hvilke en af Banken ganske uafhængig, forøget Omsætning og Kredit blev opbygget, med andre Ord en Inflation, en Indsprøjtning i videste Omfang af nye Omsætningsmidler i Handel og Vandel, men for at forstaa dette nærmere vil det først og fremmest være fornødent at vinde et samlet Overblik over Seddelemmissionen. En Tabel over denne hidsættes, ledsaget af Nathansons Tabel¹⁾ over Omløbet, Kassebeholdningen af Mønt, Folio-Konto, Laane-Konto m. m., saaledes at Bevægelserne paa de forskellige Konti kan sammenlignes med Begivenhedernes Gang og Bestyrelsens Handlinger; se pp. 326—7:

---

¹⁾ M. L. Nathansons grundlæggende Arbejde: Hist. stat. Fremstilling af Danmarks National- og Stats-Husholdning, 2. Udgave, Kbhvn. 1844, jfr. nu Axel Nielsen l. c., p. 279 ff.

H betyder hvide, B blaa Kurantsedler; Store Sedler: over 5 R.; Summerne i Rdlr. Kurant er uddragne af Bankkommisariernes i R. A. opbevarede Deliberationsprotokoller samt af Indtægtsprotokollerne for 5 og 1 Rdlr. Sedler.

Bankkommisarierne overdrog straks Fabrikeur Dreves paa Papirmøllen at fremstille og trykke det fornødne Papir til Sedlerne, hvortil Pladerne blev stukne af Kobberstikker Herman Thiel. Der udstedtes Sedler paa 100, 50, 40, 30, 20 og 10 Rdlr.; Beløbene indførtes paa Sedlerne med Skrift, hvad der gav Anledning til en Del Forfalskning. Den 12. Marts 1737 toges de første 42,000 Rdlr. Sedler til Indtægt for Kassen og bevilgedes de første Udlaan til Beløb 13,200 Rdlr.

Skønt der fremkom en Del Laaneansøgninger, var der dog en Del Laantagere, der ikke afhentede deres Laan, saa Banken maatte indskærpe disses Forpligtelse til at svare Rente fra Laaneresolutionens Dato! Men Laanekravene voksede hurtigt. Den 14. April 1741 mente Commissarierne at kunne gaa med til et Udlaan af ialt 950,000 Rdlr., der dog allerede den 23. Juni forhøjedes til Millionen, „siden Cassen nu er i god Stand og mand detz uden haver anseelige Summer uden lands fra at forvente“. Til disse sidste hørte uden Tvivl de engelske Subsidier, som Staten lod gaa gennem Banken. Den 10. Juni 1741 var der saaledes udbetalt Finanserne 141,699 Rdlr. d. Kurant for 29,141 £ à 4 Rdlr. 41 l. β , idet Banken naturligvis betalte med sine Sedler, for hvilke den fik et Tilgodehavende i London, der betragtedes som en god og likvid Kasse. Der var dog nogen Malurt i Glæden; herom vidner en Tilførsel i Deliberationsprotokollen kort Tid efter, den 23. s. M. En af Bankens Kommissærer i Hamburg havde nemlig forespurgt, om han maatte gøre Banken Remisser i Vexler og Bankosedler. Det første vilde Banken slet ikke høre Tale om. „Men hvad Banco-Sedler angaar, da i hvor vel Banquens Forsæt er, Alleene i reede Penge at indtrække de Engelske Subsidier, saa holdt man dog betænkeligt, at refusere Banque-Sedlerne(!), dels for ey at skade Banquens Credit og dels for ikke at hindre bemelte Sedlers Roulering i Hamborg...“

Den 26. Juni 1742 finder Commissarierne, at „Banquens Omstændigheder nu meget haver forandret sig saa at dends

Kurantbankens Virk-

Aar	Hvide og Blaa	Udstedte Kurantbanksedler								
		100 R.	50 R.	40 R.	30 R.	20 R.	10 R.	5 R.	1 R.	Ialt
1737....	H.	R. 195,000	R. 48,000	R. 18,000	R. 18,900	R. 18,000	R. 18,000	R.	R.	R. 315,900
1738....	—	75,000	30,000				24,000			129,000
1739....	—	165,000		12,240	9,180		30,060			216,480
1740....	—	180,000					30,000			210,000
1741....	—						12,000			12,000
1742....	—						36,000			36,000
1743....	—	372,000					48,000			420,000
1744....	—	60,000	22,800				48,000			130,800
1745....	—			24,000			6,000			30,000
1746....	—						12,000			12,000
1747....	—	240,000					36,000			276,000
1748....	—	720,000	450,000				204,000			1,374,000
1749....	—		30,000				96,000			126,000
1750....	—	240,000	90,000				42,000			372,000
1751....	—	300,000	30,000				36,000			366,000
1752....	—	120,000	120,000				108,000			348,000
1753....	—	180,000					54,000			234,000
1754....	—						42,000			42,000
1755....	—						42,000			42,000
1756....	—						72,000			72,000
1757....	—						168,000			168,000
1758....	—	300,000					198,000			498,000
1759....	—	120,000	180,000				264,000			564,000
1760....	—	840,000	150,000				144,000			1,134,000
1761....	—	648,000	150,000				390,000			1,188,000
1762....	—	870,000	210,000				540,000	236,400		1,856,400
1763....	—	480,000					30,000	435,000		945,000
1764....	—	360,000					138,000	412,200		910,200
1765....	—						36,000	154,800		190,800
1766....	—							106,800		106,800
1767....	—						120,000	259,800		379,800
1768....	—						204,000	330,600		534,600
1769....	—	1,020,000	60,000				240,000	266,400		1,586,400
1770....	—		120,000				300,000	313,200		733,200
1771....	—	420,000	300,000				204,000	148,200		1,072,200
1772....	—	1,200,000	60,000				420,000	267,000		1,947,000
1773....	—						480,000	474,600		954,600
1774....	—	600,000					180,000	389,400		1,169,400
1775....	—		300,000				60,000	174,000	400,200	934,200
1776....	—	240,000	240,000				60,000	210,000	225,600	975,600
1777....	—	60,000	60,000				120,000	354,000	396,600	990,600
1778....	—		120,000				708,000	207,000	408,600	1,443,600
1779....	—		180,000				414,000	303,000	566,400	1,463,400
1780....	—	540,000					156,000	381,000	826,800	1,903,800
1781....	—	960,000	120,000				210,000		706,800	1,996,800
1782....	—	1,380,000	180,000				60,000	291,000	864,600	2,775,800
1783....	—	540,000						1,053,000	1,654,200	3,247,200
1784....	—	180,000					6,000	222,000	442,800	850,800
1785....	—	480,000					12,000	510,000		1,002,000
1786....	—	420,000						33,000	120,000	573,000
—....	B.	960,000								960,000
1787....	H.							498,000	367,200	865,200
—....	B.	1,920,000	1,440,000				720,000	540,000		10.

somhed 1737 — 87

Indløste		Kurantbanksedler		Seddel- Omløb	Mønt pr. Casse	Folio- Conto	Discont- Conto	Laane- Conto	Commis- saires- Particulair- Conto	Udbytte
Store	Smaa	Ialt								
R.	R.	R.	R.	R.	R.	R.	R.	R.	R.	R.
				233,000	291,775	311,000	20,817	423,426		
				384,560	264,180	257,000	26,275	634,000		14
				595,540	109,687	307,000	41,508	1,082,484		22
				531,380	168,638	162,000	31,083	970,450		30
				522,380	126,933	160,000	26,368	927,254	130,694	36
				732,380	271,295	202,000	13,258	1,057,416	118,337	35
				971,580	203,674	157,000	29,537	1,395,136	29,270	38
				1,053,180	185,805	130,000	33,907	1,481,814	16,573	40
				874,180	102,595	98,000	25,476	1,347,916	41,057	45
				929,180	135,482	122,000	54,998	1,284,531	73,779	40
				1,101,180	169,622	96,000	42,019	1,386,763	177,669	45
				979,180	128,685	120,000	32,629	1,391,895	68,811	46
				976,880	63,615	140,000	62,802	1,418,771	112,107	44
1,788,180		1,788,180		1,494,600	708,148	255,000	84,086	1,375,856	106,270	44
				1,717,900	866,906	350,000	78,679	1,452,179	200,749	46
				1,908,000	520,760	160,000	72,992	1,828,332	183,121	46
				1,843,000	147,896	217,000	81,342	2,219,437	219,232	51
				1,787,000	163,836	350,000	95,499	2,273,584	165,914	55
				1,810,000	198,867	322,000	91,092	1,888,329	629,715	58
				1,941,000	36,775	270,000	72,892	2,141,259	514,606	60
				1,927,000	55,148	129,000	123,693	2,186,041	243,343	60
				1,786,000	49,674	246,600	23,251	2,078,996	376,250	60
1,117,000		1,117,000		2,423,000	213,224	348,400	54,016	2,110,576	890,420	60
227,000		227,000		2,415,000	72,549	425,300	40,612	2,565,181	1,776,200	60
				3,423,000	171,239	331,300	60,350	2,998,375	2,883,900	30
				5,324,000	24,603	500,270	55,692	4,763,123	3,576,900	30
505,000		505,000		4,766,000	71,718	1,093,730	80,563	4,748,948	3,631,500	30
615,000	62,000	677,000		6,055,000	109,982	293,620	135,353	5,413,698	3,450,000	30
				4,350,000	148,701	246,830	198,636	3,170,414	3,890,000	30
533,000	170,000	703,000		4,065,000	183,033	229,540	281,892	3,942,534	2,740,000	30
783,000	388,000	1,171,000		4,488,000	146,705	257,000	469,224	4,013,931	574,700	30
1,014,000	280,000	1,294,000		4,130,000	165,961	224,000	357,906	2,811,893	1,524,400	15
625,000	191,000	816,000		4,390,000	99,597	254,800	398,301	2,601,348	1,738,200	15
				4,352,000	106,354	555,000	345,768	3,073,789	1,350,000	16
1,280,000	384,000	1,664,000		4,760,000	160,023	453,900	511,668	2,871,910	1,604,000	16
				5,700,000	83,836	586,900	365,147	2,835,409	1,623,000	16
				6,143,000	89,787	673,500	316,606	2,844,169		16
1,403,000	382,000	1,785,000		6,521,000	154,070	460,000	337,918	2,754,704		
610,000	213,000	823,000		7,190,000	107,787	600,000	370,287	2,913,567		
				7,444,900	117,548	460,000	397,529	2,795,713	5,003,000	
635,000	365,000	1,000,000		8,025,820	156,671	610,000	1,146,734	2,458,024	5,450,000	
182,540	161,670	344,210		9,729,396	82,238	552,000	1,157,522	3,470,375	5,740,000	
				10,317,237	118,135	840,000	1,353,134	3,935,701	6,095,000	
1,418,170	724,810	2,142,980		10,629,618	177,406	1,060,000	1,101,373	4,293,865	6,560,000	
				12,836,557	171,623	690,000	1,965,317	4,531,526	6,994,000	
				15,553,810	80,451	1,360,000	2,543,419	5,099,069	9,333,000	
				15,683,410	123,021	1,560,000	2,356,118	4,984,964	9,420,000	
1,770,810	1,027,170	2,797,980		15,242,630	232,470	1,630,000	2,567,435	4,846,605	8,910,000	
1,476,950	1,898,950	3,375,900		14,424,730	313,828	1,074,000	1,754,809	5,011,877	8,300,000	
				13,635,730	336,846	1,816,000	1,462,815	5,081,713	8,740,000	
1,920,300	2,040,700	3,961,000		14,317,930	346,535	1,233,000	1,587,184	5,582,163	8,210,000	

Banken blev overdragen til Finantserne og disse skyldte de nedenstaaende Summer:

Udlaan gjerne noget videre kand extenderes. Altsaa have Commissarierne fundet for Got og tienlig, at Laanesummen for nærværende tid og saalænge ikke for Reede Penge nogen Mangel befrygtes, ey gøres nødig at bournere, mens naar tilstrækkelig Pant og Forsikring tilbiudes, at da Udlaanet gaar saavit som Commissarierne self bedst tid efter anden befinder, at Banquen kand taale“. Man vilde dog samtidig trække lidt ind paa de gamle, fastgroede Laan.

Af foranstaaende fremgaar klart, hvad ovenfor er berørt, at Styrelsen lagde den overvejende Vægt paa Sikkerheden i Forbindelse med Indløsningskravenes Beskedenhed, medens man ikke synes at have betragtet Sedlerne som egentlig reede Penge. Dette stemmer med Commissariernes Udtalelser om at indtrække Subsidierne i reede Penge, ikke i Sedler, skønt dette i nogen Grad strider mod fornævnte Lovbestemmelse, hvorefter de endog skulde modtages i de kgl. Kasser, selv om de ganske vist ikke var egentlig tvungent Betalingsmiddel, idet „ingen Particulair af den anden er forbunden samme imod sin Villie at antage.“ Om man nu vil gaa ud fra, at Bankledelsen ikke betragtede Sedlerne som Mønt, eller at Ledelsen vel ansaa dem for en Slags Mønt af Papir i Modsætning til Forordningens „Mynt in Natura“, men ikke forstod Mønters Betydning overhovedet, er en Smagsag, men det sidste skulde dog synes utænkeligt, eftersom det jo ikke var saa længe siden, at Samfundet havde faaet Følgerne af en kraftig Inflation af daarlig Mønt at mærke under Frederik IV's Deltagelse i den store nordiske Krig, ligesom det er uden for enhver Tvivl, at Christian VI og hans Regering var ganske klar herover og strængt holdt over Møntens Ensartethed og Godhed til $11\frac{1}{3}$ Rdlr. paa $\frac{1}{2}$ fin. Men hermed er dog ikke sagt, at nogen af Parterne er trængt ind til Møntvæsenets inderste Kærne saaledes som Mønternes Funktion udviklede sig i Samfundet. Det er muligt, at Bankens Ledelse ansaa sine Sedler for fuldvægtig Mønt i Lighed med rigtig udmøntede Pengestykker, naar Sikkerheden for Sedlerne var fyldestgørende. Man tænkte ikke paa, at for mange, selv gode Værdimaalere vil svække dissers Købeevne over for Varerne, og at færre, selv daarlige Værdimaalere kan opretholde deres

Kurs, at med andre Ord for mange Sedler til Omsætningen var af det onde, selv om Sikkerheden var antagelig, og at en svigtende Kurs var et ubedrageligt Tegn paa, at Omsætningen ikke kunde fordøje flere Sedler og at det derfor gjaldt om at trække ind paa Kreditten og dermed paa Seddelmassen.

Naar Bankens Ledelse ikke straks fra først af kom ind paa den rette Forstaaelse heraf, maa Grunden hertil delvis søges deri, at der ved Bankens Start virkelig var Trang til et Laaneinstitut og Plads for en Seddelmasse i Omsætningen. I Christian VI's og Frederik V's første Tid synes der at have udviklet sig en Del sund Handel. De store Kompagnier var ikke daarligt indstillede. En Del driftige Storkøbmænd stod i Spidsen for ikke ringe Virksomheder.

For at afstive Kassebeholdningen af Mønt overtog Banken i 1741—42 Udmøntningen af 260,000 Rdlr. i 24 β . Paa de første 100,000 Rdlr. havde Banken en beskeden Fortjeneste af 696 Rdlr. 3 $\frac{1}{2}$ 10 β , paa de resterende 160,000 Rdlr. Tab. Som det vil ses af Oversigten steg Kassebeholdningen af Mønt fra ca. 126,000 Rdlr. i 1741 til ca. 271,000 Rdlr. i 1742, men faldt atter i 1743 til ca. 203,000 Rdlr., 1744: 185,000 Rdlr. og 1745: ca. 102,000 Rdlr. Da samtidig Udlaanet var steget til ca. 1,350,000 Rdlr. og Seddelomløbet udgjorde ca. 874,000 Rdlr. blev man ængstelig, ikke just for Sikkerheden, men for Indløseligheden af Bankens Sedler. Man kunde øjensynlig trods alle Anstrengelser ikke holde den klingende Mønt tilbage i Bankens Kasse. I Stedet for i større Omfang og med mere Konsekvens at indskrænke Seddelmassen — man bragte den dog ned fra ca. 1,053,000 R. i 1744 til ca. 874,000 Rdlr. i 1745 — hæftede man i Skræk og Rædsel Blikket stift paa den svigtende Møntbeholdning og mente at kunne styrke denne ved kunstige Midler, idet man nedbrød Hovedhjørnen i Bankens Konstruktion: Sedlernes Indløselighed. Naar der i Oktrojen hverken var sat Grænser for Udlaanet, Seddelmængden eller dennes Forhold til Metalbeholdningen, hvoraf den likvide Indløselighed skulde følge, maatte i hvert Fald denne sidste opretholdes som den ubetingede og eneste Begrænsning i Ledelsens Raaden over Sedlerne, bortset fra den for Laanene foreskrevne Sikkerhed, som jo dog, hvor god

den end maatte være, ikke paa staaende Fod og i stort Maal kunde omdannes til Kontanter. Ikke desto mindre brød man med Indløseligheden.

Den 26. Oktober 1745 var Commissarierne forsamlede „for at deliberere og med flere andre at overlegge hvad Measures, der bliver bedst og tienligst at tage til Banquens Sikkerhed i Henseende til den sig paa nogen Tid ytrende *store Forskiel mellem Lagien og Vexel Coursen i Hamborg, hvorved Pengene lettelig af Landet kand udføres og Mangel af reede Penge foraarsages*“ . . . Man besluttede at skaffe sig en udenlandsk Kredit paa 3 à 400,000 Rdlr. (et ikke ukendt Middel fra de seneste Tider!) og at begrænse Udlaanet til 13 à 1400,000 Rdlr. „eftersom Erfarenhed lærer, at ud af Banco Sedler ikke vel mere end 8 à 900,000 Rdlr. hidindtil har kunnet roullere, og da Banquens Fond bestaar af een vis derudi indsat Capital, som er reede Penge 500,000 Rdlr., der saaledes ialt gør 1,300,000 à 1,400,000 Rdlr.“, en højst mærkelig Sammenfiltrig af inkommensurable Ting. Det var rigtigt, at Sedlernes Masse maatte indskrænkes ved mindsket Laangivelse, men at lægge det i Øjeblikket rullerende Seddelbeløb sammen med Aktiekapitalen for at udfinde Laanemaximum, skulde synes misvisende, og er vist kun valgt som en Slags officiel Forklaring.

Den 16. Oktober 1745 udstedtes Plakat: at reede Penge maa ei i 6 Uger udføres, ligesom Sedlerne blev uindløselige, hvilken Plakat opretholdtes indtil videre ved Frdg. 26. November s. A., men ophævedes ved Frdg. 14. Marts 1747. Af Tabellen over Seddeludstedelsen ses, at der i 1748 udsendtes et meget betydeligt Beløb i Sedler: 1,374,000 Rdlr., uden at den circulerende Masse forøgedes. Tværtimod gik denne ned fra ca. 1,100,000 Rdlr. til ca. 980,000 Rdlr. Dette staar i Forbindelse med, at man nu opdagede, at de hidtil brugelige Sedler paa 100, 50, 40, 30, 20 og 10 Rdlr. med Beløbet i Skrift var for lette at forfalske, forhøje og ændre. Man besluttede sig derfor til at indkalde og tilintetgøre hele den gamle Seddelmasse 1,788,180 Rdlr. og lade udgaa nye Sedler af ny Typ med Beløbet trykt, kun lydende paa 100, 50 og 10 Rdlr., om hvis Indretning der udgik en kgl. Frdg. af 13.

September 1748. Alene i Oktober Maaned 1748 udstedtes saaledes 1,206,000 Rdlr. nye Sedler til Indvexling af gamle Sedler. Disse sidste opbrændtes højtideligt paa Westindisk Plads i Overværelse af flere Commissarier, der „samtlige forbleve indtil de ganske vare lagte udi Aske“! Ifølge den over de gamle Sedler førte Protokol skulde der af disse være som foran nævnt 1,788,180 Rdlr., men ved Opbrændingen var til Stede 1,798,130 Rdlr., saa det „saaes desværre, at de forfalskede Banco Sedler haver foraarsaget et Tab af 9950 Rdlr.“!

I November 1748 forøges Udlaanet til 1,145,000 Rdlr. foruden Diskontering „da ikkun i Publico 915,180 Rdlr. roulere“. Den 10. Marts 1750 lægges 50,000 Rdlr. til, da Asiatisk Kompagni trænger til Beløbet.

I 1756 var Situationen paany faretruende. Som det vil ses af Tabellen, havde man i Aarene 1754—56 vel holdt igen paa Seddelemmissionen, men øjensynligt ikke inddraget noget større Beløb paa de ældre Laan eller paa den roullerende Seddelmasse. Som det saa ofte gaar, var man vel tilbøjelig til at indse, at de ældre Laan burde afdrages, men utilbøjelig til, naar Spørgsmaalet blev om at anvende denne almindeligere Indsigt paa de enkelte Debitorer — navnlig de store indflydelsesrige Kompagnier, i hvis Bestyrelse adskillige af Bankens Commissarier selv sad —, da at føre de rigtige Synspunkter igennem. 1756 stod man trods alle Manøvrer med 36,775 Rdlr. i Mønt overfor et Seddelomløb paa 1,941,000 Rdlr. og et Udlaan paa 2,141,259 Rdlr. Man anvendte ikke den rette Fremgangsmaade: at hæve Renten og derved indskrænke og nedpresse Udlaanet og Seddelmassen. Man ansaa dette i Strid med Bankens Formaal at fremskaffe billig Kapital til 4 à 5 % Rente. Men netop herved forøgedes de billige Omsætningsmidler til den af Banken saa frygtede Forøgelse af Vareimporten og den dermed kongruente Pengeexport, ikke blot af Sedler, men ogsaa og navnlig af Sølv-mønt, som Udlandet nærrede større Tillid til end til Sedlerne og som det havde Brug for under Krigen. Først senere gik dette op for de Styrende.

Foreløbig mente man at kunne opretholde det billige Laaneudbud og samtidig forhindre Pengeexporten ved Forbud mod

No 1110.

Rdlr 10. Courant

Herimod betaler Banquen i Kiøbenhavn til
den hende havende, ~~en for ganges~~ = ~~10 Rixdaler~~
skriver 10 Rdlr. udi Courant & Skynt; Imidlertid
Vædlerer denne Banco-Seed, saa længe den er
til, uden videre Paategning eller Indossement for oven
meldte 10 Rixdaler Saluta i Banquen an
nammet. Kiøbenhavn A^o 1737.

J. K. Laurman, Michael Fabricius, Hans von Hemmer
Notent.
Beviedt.

Handwritten notes on the right edge, including 'L. 10. Rixdaler' and 'L. 10. Rixdaler'.

Kurantbankseddel af den ældre Typ (1737).

N° 11239.

Halvtredstindstue
Kiasdaler
Kurant

Vil den ihænde havende betaler *Banquien* i
Kiøbenhavn herimod Halvtredstindstue Kiasdaler
Skriver 50 Rdlr. udi *Kurant* Møndt, naar *Ferlanges*
Imidlertid *Validerer* denne *Banco* Sedel, saa
længe den er til, uden wiidere *vaateigning*, eller
Endossement for *Ovennævnte* Halvtredstindstue Rdlr.
Valuta i *Banquen* anmannet. Kiøbenhavn. A: 1748.

J. S. Sabitius
Bankens Kasse
Per
W. G. M.

Bankens Kasse

Kurantbankseddel af ny Typ (1748).

Udførsel af Mønt og Indvexling af Sedler. At dette var et Forsøg paa en selvmodsigende Tvang mod det økonomiske Livs Grundprincipper, var man endnu ikke klog paa. Uden nogen nærmere skriftlig Forklaring eller Indstilling, men paa Grundlag af mundtlige Referater — saaledes som det oftere skete, navnlig i vigtigere Sager, under Frederik V — udgik *Frdg. 6. Oktober 1757*, hvis Præmisser kun er kortfattede, naar henses til, at der ved denne Frdg. iværksattes et saa betydningsfuldt Omslag i hele Bankens, ja Landets Pengeforvaltning, idet man gik over *fra indløselige Pengesedler, der ikke var tvungne Betalingsmidler, til uindløselige Papirpenge, som ingen maatte vægre sig ved i alle Tilfælde at modtage i Betaling.* Men naar henses til, hvor let og smertefrit man i 1914 fra Guldmøntfod gik over til samme Slags Papirpenge, behøver man jo ikke at undres saa saare endda. De efterfølgende Smerter blev de samme. Som man i August 1914 kun strakte Uindløseligheden til 1. Oktober s. A., men denne gjaldt endnu i 1926, saaledes erklærede man i 1757, at Uindløseligheden kun skulde gælde „paa nogen kort Tid“, men den varede dog det meste af et Aarhundrede! Det er lettere at give sig Uindløseligheden i Vold end at slippe ud af dens Favntag.

Som Motiver til denne afgrundsdybe Forandring i Pengevæsenet fremførtes: Da den Forskiel, som en lang Tid har været og endnu vedvarer imellem Vexelkursen fra Hamborg paa Kiøbenhavn og de rede Penge imod Banco, skal give En og Anden, som derved søger utilladelig Fordel, Anledning til at udsnige de rede Penge af Landet, saa at de anseelige Pengesummer, som baade Kongen selv har ladet indtrække og i Kiøbenhavn af nye formynte saavelsom de, Banquen fra fremmede Steder har ladet og lader indbringe, strax og idelig til største Skade for det almindelige, igien vorde udbragte; Saa bliver for saadan skadelig Omgang at hindre og imidlertid til vedbørlig Undgiældelse at lade undersøge, hvem heri maatte være skyldige, paa samme Maade som i Aaret 1745 ved Frdg. 16. Oktober og 26. November forordnet.

1759 var Metalbeholdningen steget til 213,224 Rdlr. mod 2,423,000 Rdlr. Sedler i Omløb, men 1760 sank Metalbehold-

ningen til 72,549 Rdlr. Under disse Omstændigheder mente man at burde styrke Banken ved en Udvidelse af Aktiekapitalen, hvorom udstedtes en Frdg. af 22. Marts 1760. Aktiekapitalen øgedes til 3 Mill. Rdlr.; de gamle Aktionærer, hvis Aktier som tidligere omtalt udgjorde ialt 500,000 Rdlr., fik for hver 500 Rdlr. Aktie en Dobbelt-Aktie paa 1000 Rdlr., hvad ikke var urimeligt, da Kursen efter Udbyttet 60 Rdlr. pr. Aktie eller 12 $\frac{0}{10}$ paa det Tidspunkt udgjorde ca. 1200 Rdlr. Som i Nutiden var i Datiden Udbyttet aldrig bedre end under en dygtig Inflation. De 500,000 Rdlr., som Udvidelsen altsaa kostede, toges af Bankkommissærernes hemmelige Speculationskonto „til Bankens Styrkelse“, deres saakaldte „Particulair Conto“, et Trik, der ogsaa er forbilledligt for vor Nutid. Denne Konto viste i Øjeblikket Overskud.

At der var Anledning til at se Fremtiden i Møde med nogen Bekymring og at styrke Banken mest mulig, kan man forstaa, naar man betænker, hvor betydelige Krav Staten i disse Aar stillede til Banken, da den fra Tyskland og Rusland truende Krigsfare tvang til store Rustninger. Baron Schimmelmänn sluttede paa Bankens Vegne et Laan i Hamburg paa $1\frac{1}{2}$ Mill. Rdlr. Hamburgsk Banco til Fremskaffelse af Penge mod Deponering af 1,680,000 Rdlr. i danske Bank-sedler¹⁾, saaledes at der for hver 10,000 Rdlr. Hbg. Banco — ikke som hos Nathanson angivet 1000 Rdlr. Hbg. Banco — deponeredes 14,000 Rdlr. d. K. For 300,000 Rdlr., hvorfor Schimmelmänn selv hæftede, ydedes ikke Depositum. Som tidligere omtalt foretog baade Stat og Bank store Udmøntninger af Guld og Sølv-Kurant for at skaffe Kontanter til Troppernes Underhold, hvorom det i Bankens Bøger hedder²⁾: „Da Hans Maj. udi afvigte Aar 1762 saa, at Courserne formedels værende Krig i Tyskland løbe hans Lande saa skadelige og hand tillige til det i Rusland opstigende truende Uvejs Dæmpelse behøvede en Del Courante Penge for den i Holsten sig samlende og camperende Armée, fant Hans Majt. for got at contrahere med Baron Schimmelmänn om nogle Millioner Courante Penges Anskaffelse. At nu samme Contract ikke

¹⁾ R. A. Deliberationsprotokol II, p. 45.

²⁾ l. c., p. 58.

skulde være den octrojerede Banques Circulation skadelig eller Banquen i saa Maade Hr. Baron Schimmelmann hinderlig, lod Hs. Majt. 22. Januar 1762 ved første Finansdeputeret Banquen forsikre om at faa af Baron Schimmelmanns contraherede Summam 2 Mill. i Sølvmynt og Ducater“, nemlig 800,000 Rdlr. i Sølvmønt og 1,200,000 Rdlr. i Dukater.

Der udstedtes i disse Aar i Millionvis af Sedler, hvis samlede Omløb fra 2,415,000 Rdlr. i 1760 mod 2,565,181 Rdlr. Udlaan steg til 6,055,000 Rdlr. i 1764 mod 5,413,698 Rdlr. Udlaan. Til trods for de store Beløb, der anvendtes til Udmøntning, var Metalbeholdningen i 1762: 24,603 Rdlr.(!), i 1764: 109,982 Rdlr. Intet Under at Tilliden til, at det Hele ikke skulde ramle sammen, ikke var stor, og at der 13. Maj 1762 maatte udstedes et nyt skærpet Forbud mod Udførsel af Mønt, Indvexling af Penge mod Bankosedler og Opgæld paa Kurantmønt med Trudsel om Fæstningsarbejde for Overtrædere af Forbudet, idet man henviste til Danske Lov 5.—3.—39 om Straf for den, der vrager Kongens Mønt eller som befindes den for ringere eller højere Pris at udgive eller indtage end som den af Kongen sat er.

For at lette og udvide Omløbet af Bankosedler, tillod Frdg. 4. September s. A. Banken at udstede *1 Rdlr. Sedler*, som Smaahandlen kunde optage. Der blev *da* heller ikke saa stærk Trang til Mønt. Under de forudgaaende Forhandlinger i Banken i Juli Maaned 1762¹⁾ henvises til, at herved „den i Særdeleshed paa nogen Tid skeede alt for overflødige Udvexling af Banquen i Courant Myndt kunde stilles og saaledes ilde sindede Folkes Intention til Landets og Banquens Ruin forekommes.“ For at „hemme Courant Myndts Udførsel af Landet og tillige at forskaffe alle og enhver den fornødne Scheide Myndt i Landet“ vidstes intet bedre Middel end at lade forfærdige smaa Banco-Sedler. I 1775, da Staten havde overtaget Banken og udnyttede den paa bedste Maade, kom ogsaa *5 Rdlr. Sedler* til i Henhold til en Frdg. af 24. Maj 1775.

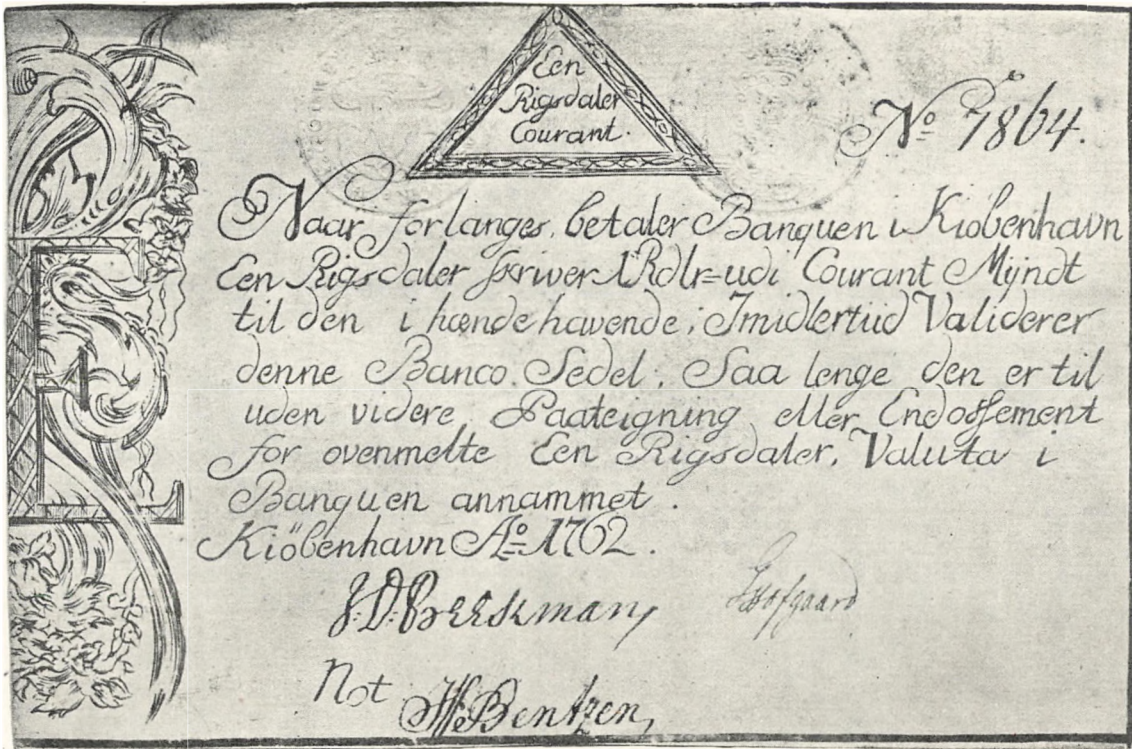
Krigsfaaren drev over og det var maaske den virkelige, eneste Redning for Banken; det havde sikkert været umuligt

¹⁾ R. A. I. c, p. 35—36.

at holde den paa Benene under en Krig. I Fredstid laante den allerede dristigt nok ud baade til Stat og Private. Da engang Asiatisk Kompagni ikke havde Kontanter til at betale sit deklarerede Udbytte, var Banken straks villig, da det vilde være ødelæggende for Kompagniets Kredit, om det ikke kunde betale sin Dividende! Atter et overmaade lærerigt, men desværre ikke nemmet afskrækkende Eksempel for Nutiden.

I de følgende Aar blev der holdt noget igen. Der blev ikke udsendt saa store Seddelbeløb og inddraget og brændt ikke ubetydelige Summer af ældre Sedler. 1766—67 sluttedes en Overenskomst mellem Banken og Finanserne om Tilbagebetaling af disses Gæld til Banken. I denne Konvention optoges det højst mærkelige Vilkaar, at Aktiekapitalen skulde nedbringes til 600,000 Rdlr. fra 3 Mill., hvad Aktionærerne gik ind paa. Hver Aktionær fik 400 Rdlr. kontant eller i kgl. Obligationer, saaledes at Aktierne nedbragtes til 100 Rdlr. pr. Stk., et Skridt henimod Maalet, at gøre Banken til en Statsbank. Indtil 1772 lykkedes det at bringe den circulerende Seddelmasse ned under 5 Mill. Rdlr. tiltrods for at Finanserne ikke opfyldte Løftet om at betale sin Gæld fuldt ud. Udlaanet sank *officielt* til ca. 3 Mill. Rdlr., Diskonteringen til ca. $\frac{1}{2}$ Mill. Rdlr., men Statens Gæld stod rigtignok opført i *hemmelige* Protokoller. Den daværende overlegne Leder af Statens Finanser, H. C. Schimmelmann, vidste at benytte det gunstige Øjeblik. Paa den ene Side var han klar over, at Banken helt og holdent i Statens Haand kunde være denne til uvurderlig Nytte, paa den anden Side var Lejligheden til at overtage den paa rimelige Vilkaar for Haanden, idet Aktionærerne paa Grund af Statsgældens Hemmeligholdelse var i Uvidenhed om den virkelige Renteindtægt af Udlaanet og den egentlig tilkommende Dividende. Enden paa Sagen blev, at Kongen overtog Aktierne à 100 Rdlr. for 350 Rdlr., idet Kursen paa Børsen efter Udbyttet 16 Rdlr. pr. 100 Rdlr. Aktie udgjorde ca. 320 Rdlr. Naar Nathanson i sin Fremstilling¹⁾ saa stærkt fremhæver det næsten bedrageriske i denne Over-

¹⁾ I. c., p. 68 ff.

Kurantbankseddel paa 1 Rdlr. 1762.

N° 377/19
Fem Rigsdaler
Courant

V. Naar forlanges, betaler Banquen i Kiöbenhavn Fem Rigsdaler, skriver 5. Rdlr. i di courant Myndt, til den i Hænde havende; Smidlertid validerer denne Banco-Seddel saa lange den er til, uden videre Saategning eller Endossement, for ovennævnte Fem Rigsdaler; Valuta i Banquen annammet. Kiöbenhavn, A^o. 1782.

Laub Guld Særskoi

Not. P. Delavay — Rigst. P. Pecnor

890. som sigt i alle Banco-Sedler, skrives paa 2 R. 10 og 20, og den, der besidder den, er ansvarlig for at den er rigtig og gyldig. og den, der besidder den, er ansvarlig for at den er rigtig og gyldig.

Kurantbankseddel paa 5 Rdlr. 1782.

dragelse, maa dog hertil bemærkes, at adskillige af de Storaktionærer, som paa Mødet paa Christiansborg den 15. Marts 1773 samtykkede i Overdragelsen, ikke kan have været uvidende om Sagens rette Sammenhæng. Navnlig gælder dette Skatmester Schimmelmann og Bankkommissær v. Hurk. Naar disse gik med hertil, ja endog deltog i Planlæggelsen af hele Overdragelsen, har de næppe alene gjort det for Fædrelandets Skyld. Naar en Storspekulant som Schimmelmann, efter Nathansons Mening, „ofrede“ sine 477 $\frac{1}{2}$ Aktie til „Spotpris“, har han haft sine egne gode private Grunde, og de var sikkert i første Række at søge i Bankens hele med Finanserne indfildrede Stilling, der i paakommende Tilfælde meget vel kunde føre til en Katastrofe, saa ingen Rente, end sige Kapitalafdrag, var at faa fra den Kant. Saa hellere tage den mindre, men sikre Gevinst ved Aktiernes Indløsning end haabe paa større Udbytte ved en aaben Redegørelse for Sagens rette Sammenhæng.

Den 10. Marts og 15. April 1774 udgik kongelige Befalinger om Bankens fremtidige Indretning. Denne skulde bestyres af Ober-Skatte-Direktionen og Bankkommissarierne i Forening og aldrig agtes og anses for andet end et Institut til Statens almindelige Bedste, hvis Fordeele alene skal anvendes til Landsgældens Afbetaling. Dens Sedler udstraktes i de følgende Aar til Dansk Vestindien og til Island og Færøerne, idet de Sedler, der skulde kursere i de førstnævnte Landsdele, paa Bagsiden forsynedes med en særlig Tekst i Overensstemmelse med de herom udgangne Forordninger af 11. Maj 1775, 22. April 1778 og 13. August 1790, § 8.

Bankens videre Skæbne inden for det i dette Arbejde skildrede Tidsrum og Pengevæsenets hele Tilstand vil det være naturligt at tage op til Undersøgelse i sidste Kapitel under en samlet Oversigt over Udmøntningerne for hele Monarkiet i Sammenligning med Seddelomløbet og Kurssvingningerne. Der er her kun Anledning til at fremdrage enkelte Begivenheder.

Under Statens Direktion af Banken steg Seddelomløbet raskt. Som det 1782 hedder i Bankens „Correspondance-Protokol“¹⁾ stod det ikke i Kommissariernes Magt at holde

¹⁾ p. 183.

Eet
hundred
Rixsdaler
Courant

N° 8940

Naar forlanges, betaler Banquen i Kiöbenhavn
Eet Hundrede Rixsdaler sriver 100 Rdlr
udi Courant Myndt til den i hænde havende
Midlertid, validerer denne Banco Sedel,
Saa længe den er tal, uden videre Paategning
eller Endossement for ovennælte Eet hundred
Rixsdaler, Valuta i Banquen afspannet.
Kiöbenhavn A^o 1782.

~~W. H. Schwaner~~ Mulshuus
Not. ~~W. H. Schwaner~~ Ryst Jacopri dau

Cont. Not. = M. DENNEN

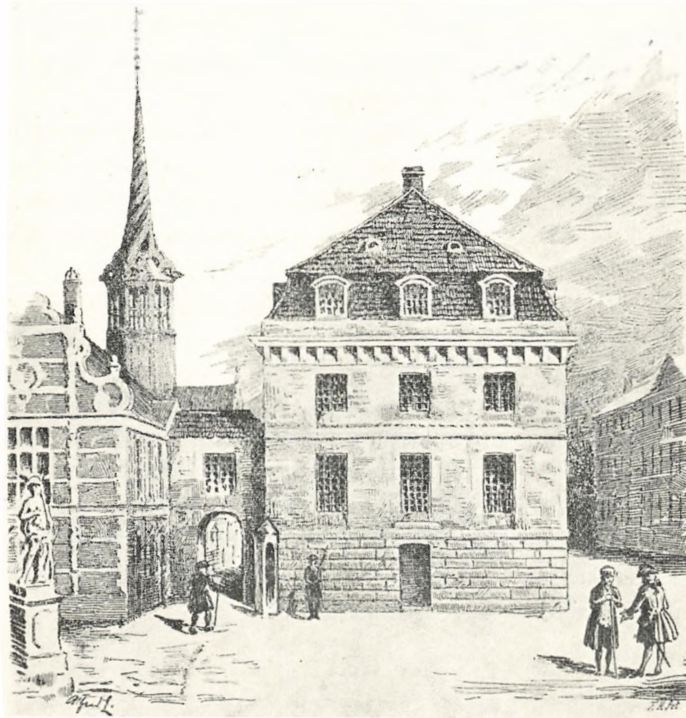
Kurantbankseddel paa 100 Rdlr. 1782.

Sedlernes Rullance inden visse Grænser, 14 Mill. Rdlr., formedelst den uindskrænkede Kredit, der ved Generalforsamlingens Resolution af 8. Maj 1778 (o: af Ober-Skatte-Direktionen) er tilstaaet Banco-Kontoret (o: Staten)! 1779 var man naaet over de 10 Mill. Rdlr. 1782 var man oppe paa 15¹/₂ Mill. Rdlr. Statens Laan hos Banken androg ca. 10 Mill. Rdlr., de privates ca. 5 Mill. Rdlr. og diskonterede Vexler ca. 2,5 Mill. Rdlr. At Bankens Tilgodehavende hos Staten fra ca. 6,9 Mill. Rdlr. i 1781 steg til 9,3 Mill. Rdlr. i 1782 stod i Forbindelse med, at „hele Beløbet af Landets udenlandske Gjeld“ ved Rescr. 13. April 1782 overdroges „til den kgl. octr. Banqve i virkelig gode gieldende Effecter“?! Det var herved kun en ringe Trøst, at Kongen samtidig tilføjede: „paa det Banqven maatte være et til Landets Beste alene bestemt, af Kongen og Staten umiddelbar garanteret og ikke med nogen Deel af de kgl. Finanser i Forbindelse staaende Institut“, og derfor gav den en særlig Over-Direction. I Statens Klør var og blev den.

At man nærede store Betæneligheder ved denne Udvikling, kan ikke undre, og at man 1774—76 søgte at eksperimentere med Speciens Genindførelse og senere med Oprettelsen af Speciebanker, er saare naturligt. Man omgikkes ogsaa med Tanken om Kurantbankens fuldstændige Ophævelse og Kurantbanksedlernes Inddragning. Som et Udslag heraf og til yderligere Sikring mod Forfalskning begyndte man at trykke *blaa* Banco-Sedler med fule Trusler mod Falsknere, hvormod intet fandtes paa de ældste hvide Banksedler.

Man var efterhaanden kommen til Erkendelse af den ved den overdrevne Udstedelse af Sedler iværksatte Inflation. Allerede den ældre Schimmelmann havde fremsat rigtige Anskuelser i saa Henseende. I Plakat af 8. Juli 1785 fremsatte den yngre Schimmelmann et helt Program i saa Henseende, idet han lod Kongen tage „i Overvejelse, hvorledes ved den allerede nogen Tid vedvarende ufordeelagtige Vexel Cours og de af Banqven udgivne Sedlers ringere Værdie fornemmelig paa nærliggende fremmede Handels-Steder, men og tildels i nogle Provinser af de kgl. Riger og Lande samt den deraf følgende Sieldenhed af klingende Mønt tilligemed det af *et*

uforholdsmæssigt Omløb af Papir Myndt foraarsagede større Forbrug af fremmede Varer, tilføjes en betydelig Skade for de Kgl. Finanser, for Undersaatterne og for de Kgl. Staters Handels-Balance i Almindelighed.“ Statens Gæld til Banken skulde

Bankens Bygning 1786 (efter Carl Bruun).

betales gennem de i Statskassen værende Beholdninger og ved Laan, og Bankens Forretninger fremtidig holdes strengt adskilte fra Statens Finanser. I Medfølge af disse Bestræbelser skulde der oprettes Speciebanker til Afløsning af Kurantbanken, hvormed 1788 skete Begyndelsen i Hertugdømmerne. 1791 søgte man ligeledes oprettet en Speciebank for Danmark og Norge; den 24. Juni 1791 udgik Frdg. om en saadan Banks Oprettelse i København. Fra 1. Juli 1791, da denne nye Bank skulde aabnes, lukkedes Kurantbanken for alle nye

Udlaan og Diskontering. Den omløbende Seddelmasse maatte ikke forøges, men skulde tværtimod aarlig nedbringes med 750,000 Rdlr., hvormed den nye Banks Styrelse skulde føre Tilsyn. I opslidte Sedlers Sted maatte Kurantbanken dog i Henhold til Plakat af s. D. udstede nye, hvortil brugtes det i Bankens Værge opbevarede Forraad af de nye *blaa Sedler*, „hvilke som mere vanskelige at eftergøre end de sædvanlige Sedler vare bestemte til at ombytte disse.“

Hvorledes Pengevæsenet herefter udviklede sig, og hvor lidt alle de gyldne Løfter og Forhaabninger skete Fyldest, maa det være overladt et senere Arbejde at gøre Rede for. Det hele endte som bekendt med Møntvæsenets Sammenbrud i 1813—14.

Banken, der oprindelig havde Lokaler paa Børsen, fik i 1786 sin egen Bygning, der var beliggende i nuværende Slots-holmsgade mellem søndre Side af Børsen tæt ved vestre Gavl og Kancellibygningen for Enden af den Kanal, der i tidligere Tid førte op langs den søndre Længdeside af Børsbygningen. Bygningen opførtes efter Tegninger af Harsdorff. Fra Børsen førte en Gang over en Bue ind i Banken. Naar man besluttede at opføre en særskilt Bygning, skyldtes det Hensynet til de store Værdier i Hypotheker og Sedler, der opbevaredes i Banklokalerne.

FJERDE KAPITEL

OPGÆLDEN

DER STAAR tilbage at samle det foran skildrede i en Oversigt over hele Udmøntningen og Seddelomløbet i denne Periode, ledsaget af en Tabel over Kurserne γ : Oplysninger om, hvorledes Mønterne og Sedlerne modtoges af Landets egen Befolkning og af Udlandet, hvilken Opgæld der eventuelt løb paa mellem de forskellige Arter af Omsætningsmidler.

I hosstaaende Tabel I over den samlede Udmøntning er Specier, Kroner og Kurant sammenholdt for de enkelte Aar. D, H og N betyder Udmøntningerne i Danmark, Holsten og Norge. Oldenburgsk, vestindisk og trankebarsk Kurant er holdt for sig selv yderst til Højre i Tabellen som værende af sekundær Interesse. Seddelomløbet er sidestillet Kurantmønten som Rigernes Hovedomsætningsmidler. I Kurantmønten er indtagen Kurantdukater, Kobbermønt og Sølvmaamønt, uanset at disse afviger fra Rigets Hovedmøntfod $11\frac{1}{3}$ Rdlr. Kurant paa $\frac{1}{2}$ fin, men Hovedstammen udgør dog den efter denne Formel udmøntede grove Kurant.

I Tabel II findes angivet Kurserne i Hamburg ¹⁾ paa Grundlag af de i Rigsarkivet opbevarede trykte Kurssedler, en paa

¹⁾ R. A. Kurslister bilagte Plønske Kammerkasseregnskaber 1732—54; Kurantbankens Kursnoteringer 1727—81 m. fl. Aar; W. Scharling. Den danske Mønthistorie, Kbhvn. 1869 p. 68, jfr. Pengenes synkende Værdi, Kbhvn. 1869 p. 68 og Danmarks Statistik III p. 268. Den i dette Værk gængs Fortegnelse harmonerer Ævrigt ikke helt med Listen over Vekselkurserne. Den af M. L. Nathanson i Værket: Om Mynt- og Bankvæsen, Finantsvæsen, Handel og Industri, Kbhvn. 1862 p. 22—23 givne Kursliste over Sedlerne synes

Foranledning af Schimmelmänn udarbejdet Liste over Kursen paa Hamburg Børs i Hamburgsk Kurant, Dansk Kurant og Veksler samt endelig den i Bergsøes Statistik gengivne med Bistand af Chefen for Kontoret for udenlandske Betalinger udarbejdede Fortegnelse. Naar Hamburgs Børskurser fornemlig er valgt, skyldes det, at Hamburg var Nordens alt beherskende Handelscentrum, der gennem sin Hamburger Banko beherskede hele Pengevæsenet. I tidligere Arbejder er gjort Rede for Oprettelsen af Hamburgs Bank 1616. Grundene til dens Fremkomst og Indretning er baade dér og andetsteds gennemgaaede. Den af Banken paa Specien grundede Regningsmønt blev det faste Grundlag, hvorefter alle Beregninger af nordisk Mønt fandt Sted. Som Guldet og Guldmonnten i vor Tid har været eller burde være den faste Værdimaaler for alle Ting, herunder ikke blot Varer, men ogsaa Penge, saaledes var Hamburger-Banko i Datiden det Udgangspunkt, hvorfra alle Valutaer i Norden værdsattes. Om end det hævdedes, at de i Banken bevarede Sølvbeholdninger i Virkeligheden ikke hjemlede mere end en 28 $\frac{1}{2}$ -Fod for Bankothaleren, fik disse kætterske Røster ikke større Betydning. I Hamburg fastholdt man Speciedaleren til $9\frac{1}{4}$ Stkr. paa β fin. Bankodaleren afveg efter Bankens Statutter en Ubetydelighed herfra, idet man for Slid m. m. fradrog c. $1\frac{0}{100}$ ved Indskud og Uddrag, saaledes at 1000 $\frac{1}{2}$ Species opvejede 1001 $\frac{1}{2}$ 10 β l. Banko¹⁾, men denne ringe Forskel kan man bortse fra, saaledes at den faste Værdimaaler kan sættes i Hamburg som i Danmark til $9\frac{1}{4}$ Specier af Marken fin eller 1 Specie til 25,28 gr f. S. Overfor denne Datidens Møntfod sattes de øvrige Penge i Kurs eller, om man vil benytte det gamle Udtryk, i Opgæld, det være sig Speciedukater, Kurantguld, Kurantmønt baade i Hamburg selv og i Danmark, Seddelmønt og de paa disse Sedler udstedte Veksler. Man erindre

---

i højere Grad konform med Vekselkursen. Nathanson paastaar derfor, at Bergsøes Kursliste, der er gengivet i ovennævnte Værker af Scharling, er urigtig og vildledende! De her gengivne Seddelkurser er derfor i nogen Grad korrigerede efter den efter alt at dømme vel underrettede Nathansons Liste og Vekselkurserne.

¹⁾ O. C. Gaedechens. l. c. II p. 191. Axel Nielsen. l. c. p. 62.

herved, at Guldmønt dengang ikke som nu var Hovedomsætningsmønt, men tværtimod var at betragte som en Vare i Forhold til Banko. Speciedukater à 2 Specier var til Tider højere værdsatte end 2 Bankothalere, til Tider lavere. De øvrige Omsætningsmidler noteredes derimod som Følge af deres „intrinsique“ ringere Indhold slettere end Banko, saaledes at pro Cent Tallet angiver, hvor meget slettere end Banko de til enhver Tid noteredes. Naar Dansk Kurant saaledes f. Eks. noteres 20 % slettere end Banko, vil det sige, at 100 $\frac{1}{2}$ Banko eller 100 Rdlr. Banko à 3 $\frac{1}{2}$ l. kostede 120 $\frac{1}{2}$ Kurant, henholdsvis 120 Rdlr. Dansk Kurant. 1 Specie Banko = 25,28 gr f. S. kostede altsaa 1,20 Rdlr. Kurant. Naar 1,20 Rdlr. Kurant = 25,28 gr f. S., vil 1 Rdlr. Kurant følgelig have en Omsætningsværdi i Sølv:

$$\frac{25,28 \cdot 100}{120} = 21,07 \text{ gr.}$$

I Forbindelse med foranstaaende bemærkes, at Hamburg Banko ikke udmøntedes, men som nævnt var en Regningsenhed. Derimod udmøntedes Hamburg Kurant i en 34 Markfod eller $11\frac{1}{3}$ Rdlr. som i Danmark. Denne Hamburger Kurant blev til at begynde med 1725 sat i et fast Forhold til Banko af 16 %, der end ikke passede for den grove Kurant, slet ikke for Smaakuranter, der udmøntedes til 36 à 38 $\frac{1}{2}$ af Marken fin.

Til yderligere Forstaaelse af Tabel II maa tilføjes, at man paa Hamburger Børsen noterede Kursen paa 2 Slags dansk Kurant, den grove i danske reducerede 12 β -Stkr. = 10 β d. eller 5 β l. til $11\frac{1}{9}$ R. pr. $\frac{1}{2}$ fin og Smaakuranter i reducerede 2 β , 6 Stkr. = 10 β d. eller 5 β l. til samme Møntfod, om end vel mere slidt.

Den foranskildrede Kursnotering, hvorefter Mønten staar daarligere, jo højere Procenten angives, og som saa stærkt afviger fra Nutidens, hvorefter Mønten staar bedre, jo højere Procenten angives, falder i Traad med den ældre Notering i „Opgæld“ $\circ$: saa mange Skillings Overpris, der maatte erlægges i den daarligere Mønt for at erholde den bedre, og har sin Oprindelse herfra¹⁾. I Virkeligheden er de 2 Kurs-

¹⁾ Om denne Opgælds Udregning se J. Wilcke. Møntvæsenet under

I. Rigernes samlede Udmønt-

Aar	Specie-Dukater		Chr.d'or H.	Specier				Alberts-Dalere H.	Piastre		Kro- D.
	D.	H.		D.	H.	N.	Ialt		D.	N.	
	Stkr.	Stkr.	Stkr.	Rdlr. Sp.	Rdlr. Sp.	Rdlr. Sp.	Rdlr. Sp.	Stkr.	Stkr.	Stkr.	Rdlr. Kr.
1727...											
1728...	677										
1729...	842										
1730...	1,160										
1731...	2,222										90,164
1732...	1,118										14,360
1733...	3,224										5,000
1734...	2,947										
1735...											
1736...											
1737...											
1738...	6,263										
1739...											
1740...	6,157										
1741...											
1742...											
1743...	1,457										
1744...											
1745...											
1746...	985										
1747...	7,681										15,552
1748...	2,407			1,725			1,725				6,301
1749...											5,008
1750...	1,503			4,275			4,275				
1751...	350										
1752...											
1753...											
1754...	1,905										
1755...											
1756...	492										
1757...											
Trp...	41,390			6,000			6,000				136,385

ning og Seddelomløb.

ner		Kurant				Seddel- Omløb	Thaler Oldenburgsk Kurant	Daler Vestind. Kurant	Daler Trankebar Kurant
N.	Ialt	D.	H.	N.	Ialt				
Rdlr. Kr.	Rdlr. Kr.	Rdlr. K.	Rdlr. K.	Rdlr. K.	Rdlr. K.	Rdlr. K.	Thlr. O. K.	Dir. V. K.	Dir. T. K.
		53,545		124,796	178,341				
		133,973		110,308	244,281				
		135,881		93,391	229,272				
		81,606		119,440	201,046				
	90,164	41,535		95,273	136,808				
	14,360	134,608		103,587	238,195				
	5,000	172,275		195,139	367,414				
		51,564		187,763	239,327				
		18,344		145,524	163,868				
4,000	4,000	31,059		136,862	167,921				
		2,255		143,150	145,405	233,000			
				212,584	212,584	384,560			
				175,903	175,903	595,540			
		26,863		207,485	234,348	531,380		10,730	
		66,829		270,141	336,970	522,380			
		204,001		223,141	427,142	732,380			
		68,900		214,776	283,676	971,580			
				253,759	253,759	1,053,180			
		1,000		272,911	273,911	874,180			
		2,000		310,038	312,038	929,180			
	15,552			335,748	335,748	1,101,180			
	6,301			270,882	270,882	979,180		12,688	
	5,008			215,735	215,735	976,880			
		19,893		247,564	267,457	1,494,600			
		26,675		266,280	292,955	1,717,900			
				269,795	269,795	1,908,000			
		14,720		273,212	287,932	1,843,000			
				270,806	270,806	1,787,000			1,049
		3,000		258,441	261,441	1,810,000			14,800
		30,000		281,229	311,229	1,941,000			75,000
		308,606		72,128	380,734	1,927,000		10,242	
4,000	140,385	1,629,132		6,357,691	7,986,923			33,660	90,849

I. Rigernes samlede Udmønt-

A a r	Specie-Dukater		Chr.d'or H.	Specier				Albets-Dalere H.	Piastre		K r o- D.
	D.	H.		D.	H.	N.	Ialt		D.	N.	
	Stkr.	Stkr.	Stkr.	Rdir. Sp.	Rdir. Sp.	Rdir. Sp.	Rdir. Sp.	Stkr.	Stkr.	Stkr.	Rdir. K r.
Trp...	41,390			6,000			6,000				136,385
1758...											
1759...	1,001										
1760...											
1761...											
1762...											
1763...											
1764...				69,250			69,250				
1765...				100,742		?	100,742				
1766...											
1767...											
1768...											
1769...					417,865		417,865				
1770...					139,563		139,563				
1771...		341	207	91,770			91,770		543		1,013
1772...				53,971			53,971				
1773...											
1774...									44,900		
1775...			22,721	41,280	78,073	11,377	130,730				
1776...					48,675	225,160	273,835				
1777...					106,631	142,295	248,926			50,001	
1778...					2,784	151,025	153,809				
1779...				2,354	4,553	70,002	76,909				
1780...				20,001		12,000	32,001				
1781...						72,000	72,000	10,001			
1782...											
1783...											
1784...								54,001			
1785...						43,001	43,001				
1786...					2,000		2,000	10,601			
1787...											
Ialt...	42,391	341	22,928	385,368	800,144	726,860	1,912,372	74,603	45,443	50,001	137,398

ning og Seddelomløb (fortsat).

ner		Kurant				Seddel- Omløb	Thaler Oldenburgsk Kurant	Daler Vestind. Kurant	Daler Trankebar Kurant
N.	Ialt	D.	H.	N.	Ialt				
Rdlr. Kr.	Rdlr. Kr.	Rdlr. K.	Rdlr. K.	Rdlr. K.	Rdlr. K.	Rdlr. K.	Thlr. O. K.	Dir. V. K.	Dir. T. K.
4,000	140,385	1,629,132		6,357,691	7,986,923			33,660	90,849
		579,712		305,112	884,824	1,786,000			
		838,980		312,380	1,151,360	2,423,000			433
		864,460		296,332	1,160,792	2,415,000			7,403
		2,706,564		313,198	3,019,762	3,423,000	110,335		3,599
		319,208		344,454	663,662	5,324,000	206,127		3,725
		1,490,702		300,321	1,791,023	4,766,000		36,028	4,951
		226,944		205,435	432,379	6,055,000	107,587	59,014	
		1,108		84,426	85,534	4,350,000		13,570	11,900
						4,065,000		14,400	60,431
		57,126			57,126	4,488,000		5,000	14,338
		32,674		7,265	39,939	4,130,000			4,492
		42,802		9,268	52,070	4,390,000			17,792
		34,173		4,668	38,841	4,352,000			
	1,013	262	12,875		13,137	4,760,000			28,714
		4,637		74,754	79,391	5,700,000			9,000
		124,324		304,543	428,867	6,143,000			10,229
		94,500		203,683	298,183	6,521,000			3,083
				13,000	13,000	7,190,000			32,464
						7,444,900			16,195
						8,025,820			
		9,200	156,654	95,720	261,574	9,729,396			15,928
		44,168	65,927	192,000	302,195	10,317,237			7,666
		32,533	66,750	218,634	317,917	10,629,618			37,390
		22,442	76,446	163,647	262,535	12,836,557			12,600
		70,039	139,239	250,228	459,506	15,553,810		20,000	
		191,746	402,884	254,510	849,140	15,683,410			
		115,214	289,350	257,053	661,617	15,242,630			
			112,198	174,393	286,591	14,424,730			15,070
				132,325	132,325	13,635,730			
				80,770	80,770	14,317,930			
4,000	141,398	9,532,650	1,322,323	10,956,010	21,810,983		424,049	181,672	408,252

noteringer selvfølgelig kun 2 forskellige Udtryksmaader for det samme.

Endelig er der efter samme Principper og Betragtninger, som er gjort gældende i Skildringen af Møntvæsenet 1625—70¹⁾, i Tabel III givet en Oversigt over Rigsdalerens faktiske Sølvindehold samt Omsætningsmidlernes Sølvindehold efter Kursen og disses Værdi 1875 i Nutids Kronemønt. —

Ihvorvel det ikke er dette Skrifts Formaal at give en udtømmende Skildring af Danmarks Pengeforhold, end mindre af hele dets Økonomi i dette Tidsrum, men kun et Grundlag eller Kildeskrift for andre Forskeres Arbejde paa dette Omraade, vil der dog paa Basis af disse Tabeller og de i de foregaaende Kapitler indeholdte Oplysninger kunne opstilles nogle almindelige Betragtninger over Pengevæsenet og Samfundets Erhvervstilstand, saaledes som denne giver sig Udtryk i Møntforholdene.

Begyndelsen af dette Tidsrum, i hvilket der skete en betydelig Udvikling af al Handel og Vandel, beherskedes af Striden med Hamburg. Denne Bys Misfornøjelse med det danske Møntvæsen under Frederik IV's Deltagelse i den store nordiske Krig var ingenlunde ubeføjet. Naar Kongen ved at slaa slet Krigsmønt inddrog en betydelig Skat af Omsætningen til sin Krigskasse, kunde dette ikke være uden Interesse for den store nordtyske Handelsplads, *fordi den danske Mønt kurserede dér*, thi derved opkrævedes denne Skat ogsaa af Hamburgs Indbyggere. Det var derfor forstaaeligt, at Byen tilsidst tabte Taaalmodigheden og søgte at værne sig mod den slette danske Mønt, der vedblivende paaførte Hansestadens Befolkning Skade og Forvirring i Handel og Vandel.

Hvorledes Striden mellem Danmark og Hamburg udviklede sig, er fremstillet hos Axel Nielsen²⁾. Efter at man i Danmark havde faaet Nys om, at der i Hamburg paatænkte gennemgribende Møntforandringer, nedsatte man Krigens 12 β til 10 β og 16 β til 15 β samt 6 Stkr. 2 β til 10 β . Den

Chr. IV og Fr. III 1625—70, Kbhvn., p. 286, jfr. Axel Rubow. Nationalbankens Historie 1818—78, Kbhvn. 1918, Bilag III p. 420.

¹⁾ J. Wilcke. I. c. p. 292.

²⁾ Specier, Kroner, Kurant, p. 121 ff.

14. August 1726 fastsatte man imidlertid, at Nedsættelserne kun skulde gælde indenlands, ikke i Betalinger til Udlandet, hvor de nedsatte Mønter skulde regnes efter Paalydende. Hvor uretfærdigt dette end kunde tage sig ud, var Uretfærdigheden dog mere tilsyneladende end virkelig, idet de forskellige Nabostater havde devalveret vor Mønt efter dens indre Værd; om der i Devaluationen stod, at en dansk 12 β eller en dansk til 10 β reduceret 12 β havde den og den Værdi, var ret ligegyldigt. De med Udlandet afgjorte Forretninger var sikkert i de fleste Tilfælde udregnet efter den indre Værd, saaledes at Negocianten i Udlandet havde beregnet sig saa mange Rdlr. i 12 β 'r, at det tilsvarede hans Leverance med Fortjeneste. I det internationale Samkvem vilde overhovedet en uret Navneværdi, — der kunde gennemtvinges i Indlandet — hurtigere end i Indlandet afløses af den rette indre Værd. Da Hamburg den 15. August publicerede sin ny Møntordning til Ikrafttræden den 15. Novbr. ser den da ogsaa helt bort fra Nedsættelsen af den danske Krigsmønt og benævner den efter de ureducerede Navneværdier, hvad der i og for sig ogsaa var uden Interesse, naar blot Mønten blev sat til sin rette Valør. Men det var netop det, den hamburgske Møntordning og navnlig den derpaa støttede hamburgske Børskurs ikke gjorde, og det var vel nok særlig dette, hvorpaa den danske Misfornøjelse fornemlig beroede. Om man derimod kaldte den danske 12 β en 10 β og erkendte den var ligesaa god som den hamburgske eller man vedblev at kalde den en 12 β og erklærede den for slettere end den hamburgske Kurant-Mønt af samme Slags, var selvfølgelig Eet og det Samme, saafremt Kursdifferencen var rigtig anført. Men her viste Fejlen sig. *Det hamburgske Møntmandat valgte vedblivende at benævne den danske 12 β , — vor daværende Hovedomsætningsmønt, — som 12 β men erklærede den for $18\frac{51}{68}\frac{0}{10}$ slettere end den nye hamburgske Kurant til $11\frac{1}{3}$ R. Møntfod. Dette var det store Misgreb fra hamburgsk Side overfor Danmark. Saafremt Mønterne paa begge Sider var nye, vilde Differencen andrage c. $17\frac{11}{17}\frac{0}{10}$. Da vore 12 β havde kurseret gennemsnitligt i en halv Snes Aar, var de selvfølgelig mere slidte end den splinternye ham-*

II. Oversigt over Kurserne

Aar	Banko- og Dansk Specie gr. f. S.	Specie-Dukat pCt. bedre eller slettere end H. B.		pCt. slettere end									
		medio Juni	medio Debr.	Danske Kroner				Hamburg. Kurant		Dansk Kurs			
				medio Juni	medio Debr.	1 Rd. Kr. gr. f. S. med. Juni	medio Juni	medio Debr.	medio Juni		medio Debr.		
				Stor Kurant	Smaa Kurant	Stor K.							
1727.....	25,28							16	16	20 ⁵ / ₈		19 ⁷ / ₈	
1728.....	"							16	16	20		19 ¹ / ₈	
1729.....	"							16	16	19 ³ / ₈		18 ³ / ₄	
1730.....	"							16	16	18 ³ / ₄		18 ¹ / ₄	
1731.....	"							16	16	18 ⁵ / ₈		18 ¹ / ₂	
1732.....	"	2 ⁸ / ₈	2 ¹ / ₈	14 ⁷ / ₈	13 ⁷ / ₈	22,008	16	16	17 ⁷ / ₈	18 ¹ / ₂	17 ⁷ / ₈		
1733.....	"	2 ³ / ₄	3	14 ³ / ₈	14 ¹ / ₂	22,104	16	16	18 ¹ / ₈	18 ¹ / ₂	19 ¹ / ₄		
1734.....	"	3 ⁷ / ₃	3 ⁵ / ₈	15 ¹ / ₂	13 ⁵ / ₈	21,889	16	16	19 ¹ / ₄	19 ⁵ / ₈	19 ³ / ₄		
1735.....	"	4	2 ⁵ / ₈	14 ³ / ₈	11 ⁵ / ₈	22,104	16	16	19 ¹ / ₈	19 ³ / ₄	19		
1736.....	"	3	2	13	10 ¹ / ₄	22,373	16	16	18 ³ / ₄	19 ¹ / ₂	17 ¹ / ₈		
1737.....	"	1 ⁵ / ₈	1 ¹ / ₂	11 ¹ / ₄		22,725	16	16	16 ¹ / ₂	17	16 ¹ / ₈		
1738.....	"	5 ¹ / ₈	1 ¹ / ₂	9 ¹ / ₄	8 ¹ / ₄	23,141	16 ¹ / ₂	16 ³ / ₄	16 ⁷ / ₈	17 ¹ / ₂	17		
1739.....	"	1	3 ¹ / ₈	11 ¹ / ₄	10 ¹ / ₂	22,725	17 ¹ / ₈	17 ³ / ₄	18	18 ⁵ / ₈	18		
1740.....	"	2	1 ¹ / ₂	12 ¹ / ₄	10 ¹ / ₄	22,523	18	17 ³ / ₄	18 ¹ / ₈	19 ³ / ₈	18		
1741.....	"	5 ¹ / ₈	1 ¹ / ₄	11	9 ¹ / ₂	22,777	17 ⁷ / ₈	16 ⁷ / ₈	18 ¹ / ₈	18 ³ / ₄	17		
1742.....	"	5 ¹ / ₈	1 ¹ / ₈	11 ¹ / ₄	11	22,725	18	18 ¹ / ₄	18 ⁵ / ₃	19 ¹ / ₄	19		
1743.....	"							18 ³ / ₄	19 ¹ / ₈	20	20 ¹ / ₄		
1744.....	"	5 ¹ / ₈	3 ¹ / ₈	12 ¹ / ₂	11 ³ / ₄	22,473	19 ¹ / ₂	19 ³ / ₄	20 ⁷ / ₈	21 ¹ / ₂	21		
1745.....	"	1 ¹ / ₂	1 ¹ / ₈	13 ¹ / ₂	11 ¹ / ₂	22,275	20 ¹ / ₂	20	22	22 ⁵ / ₈	20 ⁵ / ₈		
1746.....	"						19	17 ⁷ / ₈	19 ¹ / ₂		18 ¹ / ₈		
1747.....	"	3 ¹ / ₄	1 ¹ / ₂	9 ¹ / ₄	8 ¹ / ₄	23,141	16 ³ / ₄	16 ⁷ / ₈	16 ⁷ / ₈	17 ³ / ₈	17		
1748.....	"	2 ³ / ₄		9	8 ¹ / ₄	23,194	15 ⁷ / ₈	16 ⁵ / ₈	16 ¹ / ₈	16 ⁵ / ₈	16 ³ / ₄		
1749.....	"	3 ¹ / ₄	÷ 1 ⁵ / ₈	9 ³ / ₄	10	23,036	17 ³ / ₈	18	17 ⁷ / ₈	18 ³ / ₈	18 ³ / ₈		
1750.....	"	÷ 1 à 1 ¹ / ₈	÷ 3 ³ / ₄	10 ³ / ₄	9 ³ / ₄	22,828	17 ¹ / ₂	18 ¹ / ₄	17 ³ / ₄	18 ³ / ₈	18 ¹ / ₂		
1751.....	"	÷ 2 ³ / ₄	÷ 3 ¹ / ₄	11	9	22,777	17 ³ / ₄	16 ⁵ / ₈	17 ⁷ / ₈	18 ¹ / ₂	16 ⁷ / ₈		
1752.....	"	÷ 1 ¹ / ₈	+ 2 ³ / ₈	9 ¹ / ₄	8 ¹ / ₂	23,141	16 ⁵ / ₈	17 ³ / ₈	17 ¹ / ₈ à 1 ¹ / ₄	17 ⁵ / ₈	17 ³ / ₈		
1753.....	"	÷ 1 ³ / ₈	÷ 2 ³ / ₈	8 ¹ / ₃		23,301	17 ¹ / ₄	17 ³ / ₈	17 ³ / ₄	18 ¹ / ₄	17 ³ / ₄		
1754.....	"	÷ 1 ¹ / ₂	÷ 2 ⁵ / ₈	8 ¹ / ₄	7 ¹ / ₂	23,355	17	17 ¹ / ₈	17 ¹ / ₄ à 1 ¹ / ₈	17 ³ / ₄ à 5 ¹ / ₈	17 ⁵ / ₈		
1755.....	"						17 ⁵ / ₈	18	18 ¹ / ₄ à 1 ¹ / ₈		18 ⁵ / ₈		
1756.....	"						17 ⁷ / ₈	18 ¹ / ₈	18		18 ³ / ₈		
1757.....	"						10 ¹ / ₄	7 ¹ / ₈	10 ³ / ₈		7 ¹ / ₈		

paa Hamburg Børs 1727—87.

Hamburger Banko				pCt. slettere end						
Kurant			Kurantbankens Sedler		Korte Veksler		H. K.	D. Kroner		
1 Rdlr. Kurant gr f. S. medio Juni			Middelkurs	1 Rdlr. Kurant gr f. S.	medio Juni	medio Dcbr.	Dansk grov Kurant			
medio Dcbr.	Sm. K.	Stor K.	Smaa K.				medio Juni	medio Dcbr.	medio Juni	medio Dcbr.
		20,960				24 ¹ / ₂ 22 ⁵ / ₈				
		21,068				21 19 ¹ / ₈				
		21,179				20 ¹ / ₂				
		21,290								
		21,313								
18 ¹ / ₄	21,448	21,335					1 ¹ / ₂	1 ⁵ / ₈	2 ⁵ / ₈	3 ¹ / ₂
19 ³ / ₄	21,403	21,335					1 ⁷ / ₈	2 ³ / ₄	3 ¹ / ₄	4 ¹ / ₄
20 ¹ / ₈	21,201	21,134					2 ³ / ₄	3 ¹ / ₄	3 ¹ / ₄	5 ³ / ₈
19 ⁵ / ₈	21,223	21,112			19 ¹ / ₄		2 ³ / ₄	2 ⁵ / ₈	4 ¹ / ₈	6 ⁵ / ₈
17 ¹ / ₂	21,290	21,156					2 ³ / ₈	1	5 ¹ / ₈	6 ¹ / ₄
16 ¹ / ₂	21,701	21,607					8 ¹ / ₈	1 ¹ / ₈	4 ³ / ₄	
17 ³ / ₈	21,632	21,517							7	8
18 ³ / ₄	21,425	21,313							6	6 ³ / ₄
18 ¹ / ₂	21,268	21,179							5 ⁷ / ₈	7
17 ⁵ / ₈	21,403	21,290							6 ¹ / ₄	7
19 ¹ / ₂	21,313	21,201							6 ⁵ / ₈	7 ¹ / ₄
	21,068									
21 ¹ / ₂	20,916	20,808							7 ³ / ₈	8 ¹ / ₄
21 ¹ / ₈	20,723	20,617							7 ¹ / ₂	8 ¹ / ₄ à 1 ¹ / ₈
	21,156									
17 ¹ / ₂	21,632	21,539							7	8 ¹ / ₈
17 ¹ / ₄	21,771	21,678				16 ¹ / ₂ à 17 ¹ / ₂			6 ¹ / ₂	7 ¹ / ₈
19 ¹ / ₈	21,448	21,358				16 ¹ / ₂ à 19 ¹ / ₂			7 ³ / ₈	7 ⁵ / ₈
19 ¹ / ₄	21,471	21,358				16 ¹ / ₂ à 18 ³ / ₄			6 ³ / ₈	8 ¹ / ₈
17 ¹ / ₄	21,448	21,335				18 ⁷ / ₈ 18			6 ¹ / ₄	7 ¹ / ₄
18	21,562	21,494				17 ³ / ₈ 19 ¹ / ₄			7 ¹ / ₄ à 7 ³ / ₈	8 ³ / ₈
18 ¹ / ₄	21,471	21,380	18 à 19	(18 ¹ / ₂) 21,358	18 ¹ / ₂ 18 ¹ / ₂				8 ¹ / ₂	
18 ¹ / ₈	21,562	21,471	18 à 19	21,358	19 ¹ / ₂ 18 ⁷ / ₈				8 ³ / ₄ à 1 ¹ / ₄	9 ³ / ₈
	21,403		18 à 19	21,358	18 ¹ / ₈ 19 ¹ / ₂					
	21,425		18 à 19	21,358	19 ⁵ / ₈ 18 ⁵ / ₈					
	22,905		12 ³ / ₄ à 13	(13) 22,372	12 ⁷ / ₈ 13 ¹ / ₂					

II. Oversigt over Kurserne

A a r	Banko- og Dansk Specie gr. f. S.	Specie-Dukat pCt. bedre eller slettere end H. B.		Danske Kroner		Hamburg		pCt. slettere end		
		medio Juni	medio Dcbr.	Kurs		Kurant		Dansk		
				I Rd. Kr. gr. f. S.	med. Juni	medio Juni	medio Dcbr.	medio Juni		medio Dcbr.
								Stor Kurant	Smaa Kurant	Stor K.
1758.....	25,28						7 ³ / ₄ 8 ¹ / ₂	7 ³ / ₄		8 ¹ / ₈
1759.....	"						6 ¹ / ₄ 9 ³ / ₄	6 ¹ / ₄		9 ³ / ₄
1760.....	"						21 25 ¹ / ₂	21		25 ¹ / ₂
1761.....	"						25 ⁵ / ₈ 25 ¹ / ₄	25 ⁵ / ₈		25 ¹ / ₄
1762.....	"						23 ³ / ₄ 22	23 ³ / ₄		22
1763.....	"						23 ¹ / ₄ 25 ⁵ / ₈	24		26 ¹ / ₈
1764.....	"						26 ³ / ₈ 26 ¹ / ₂	26 ³ / ₄		26 ⁷ / ₈
1765.....	"						21 ¹ / ₈ 21	21 ¹ / ₈		21
1766.....	"						20 ³ / ₈ 18 ¹ / ₄	20 ³ / ₈		18 ⁷ / ₈
1767.....	"							18 ³ / ₄		21 ³ / ₄
1768.....	"						21 26 ¹ / ₄	22 ³ / ₄		28
1769.....	"						22 ³ / ₄ 24 ¹ / ₂	26		26 ¹ / ₂
1770.....	"						24 ¹ / ₂ 24 ¹ / ₈	25 ¹ / ₈		25 ¹ / ₈
1771.....	"						25 ⁶ / ₈ 25	25 ⁷ / ₈		26 ⁵ / ₈
1772.....	"						25 ¹ / ₂ 24	27 ³ / ₈		25 ¹ / ₄
1773.....	"						24 ³ / ₄ 24 ¹ / ₄	27 ¹ / ₄		26 ⁷ / ₈
1774.....	"						24 ¹ / ₄ 21 ¹ / ₂	26 ⁷ / ₈		21 ¹ / ₂
1775.....	"						20 ³ / ₄ 21 ¹ / ₂	23 ¹ / ₄		22 ⁷ / ₈
1776.....	"						22 ¹ / ₂ 22 ¹ / ₂	23 ³ / ₄		23 ¹ / ₂
1777.....	"						22 ¹ / ₂ 20 ³ / ₄	23 ³ / ₈		21 ⁷ / ₈
1778.....	"						20 20 ¹ / ₄	20 ¹ / ₂		22
1779.....	"						21 ¹ / ₄ 21 ³ / ₄	23 ¹ / ₈		23 ³ / ₄
1780.....	"						21 ³ / ₄ 21 ¹ / ₂	23 ¹ / ₂		23 ¹ / ₈
1781.....	"						22 22	24 ³ / ₈		23 ³ / ₄
1782.....	"									22 ¹ / ₄
1783.....	"									25 ¹ / ₄
1784.....	"							25 ³ / ₈	26 ³ / ₄	25 ¹ / ₄
1785.....	"							25 ⁵ / ₈	26 ¹ / ₂	25 ³ / ₈
1786.....	"							27 ¹ / ₂	28 ¹ / ₂	29 ¹ / ₂
1787.....	"							27 ⁷ / ₈	29 ⁷ / ₈	28

paa Hamburg Børs 1727—87 (fortsat).

Hamburger Banko				pCt. sllettere end			
Kurant		Kurantbankens Sedler		Korte Veksler		H. K.	D. Kroner
medio Debr.	1 Rdlr. Kurant gr f. S. medio Juni	Middelkurs	1 Rdlr. Kurant gr f. S.	medio Juni	medio Debr.	Dansk grov Kurant	
medio Debr.	medio Juni	medio Debr.	medio Juni	medio Debr.	medio Juni	medio Debr.	
Sm. K.	Stor K.	Smaa K.					
	23,464		13 ³ / ₄ —14 (14) 22,175	10 ¹ / ₂	14 ¹ / ₂		
	23,795		14—22 ¹ / ₂ (pari) (22 ¹ / ₂) 20,637	7 ³ / ₄	14 ¹ / ₄		
	20,894		22 ¹ / ₂ —29 ³ / ₄ —	24 ¹ / ₂	29 ¹ / ₂		
	20,125		31—35 (35) 18,726	33 ¹ / ₂	31 ¹ / ₄		
	20,429		24—32 (32) 19,151	31 ¹ / ₂	25 ¹ / ₂		
	20,387		24 ¹ / ₂ —30 (30) 19,446	25	28 ¹ / ₄		
	19,946		30 —	30	31 ¹ / ₂		
	20,873		22 ¹ / ₂ —24 (22 ¹ / ₂) 20,637	20 ¹ / ₂	20 ¹ / ₂		
	21,003		22 ¹ / ₂ —	21	21 ¹ / ₂		
	21,290		21 ³ / ₄ —22 ¹ / ₂ —	20 ³ / ₄	22 ¹ / ₂		
	20,596		22 ¹ / ₂ —	23			
	20,064		30 19,446	26	27 ¹ / ₄		
	20,205		30 —	27	28		
	20,325		30 —	27 ¹ / ₂	31		
	19,848		25 20,224	30 ³ / ₈	30 ¹ / ₂		
	19,868		23—25 20,387	33	30		
	19,927		23—25 —	28	24 ¹ / ₄		
	20,513		23—25 —	23	23 ¹ / ₂		
	20,429		23—25 —	24	24		
	20,492		23—25 —	23 ¹ / ₄	23 ¹ / ₂		
	20,981		23—25 —	23 ¹ / ₂	25 ¹ / ₄		
	20 533		26—31 (26) 20,064	27	33		
	20,471		25—26 —	25 ¹ / ₂	30		
	20,327		28 19,750	30	32		
			33 19,008				
			42 17,803		38		
23 ¹ / ₄							
27	20,105	19,946	38 18,319	38 ¹ / ₄	38 ³ / ₄		
27 ³ / ₈	20,125	19,986	36 18,588	36	37		
32 ³ / ₄	19,829	19,675	38—41 (38) 18,319	34 ¹ / ₄	42 ¹ / ₂		
30 ⁷ / ₈	19,771	19,466	42—45 (42) 17,803	43 ¹ / ₂	45 ¹ / ₄		

burgske Kurant, som nu sattes i Omløb, men et Paalæg af c. $1\frac{1}{2}\%$ for Slidet var ganske utvivlsomt for meget.

Hvad vore 16 β angaar, var de — Slidet ikke medregnet — kun $5\frac{15}{17}\%$ slettere end den nye hamburgske Kurant, medens det hamburgske Møntmandat gjorde dem $9\frac{13}{68}\%$ slettere. Dette var et rent og skært Overgreb, thi Slidet paa disse Mønter, der ikke havde kurseret i saa stort Omfang som 12 β , kunde aldeles ikke begrunde c. 4% Tab. At der var en Del rent ud falske, i Holland fabrikerede Stkr. af denne Mønt i Omløb, kunde selvfølgelig heller ikke hjemle et saadant Underbud. Det var derfor ikke ubeføjet, naar der hævdede sig Røster i Danmark, der hævdede, at den hamburgske Møntreform, hvor berettiget den i og for sig oprindelig var som Modtræk mod den danske Møntforvirring, tillige var en Spekulation, hvorved Staden prøvede paa at gennemføre en Udmøntning af hamburgsk Kurant paa den danske Mønts Bekostning. Gaar man nemlig ud fra, at det hamburgske Møntmandat har sat den danske Kurant: 12 β mindst 1% , 16 β mindst 3 à 4% for lavt, og forudsættes det, at det hamburgske Møntofficin fra Omsætningen kunde tilveksle sig de danske 16 og 12 β til den for Mønten højst fordelagtige Kurs, siger det sig selv, at den paa denne Maade kunde skaffe sig Sølvs til billig Pris, saa billigt, at Møntningsomkostningerne ved Udmøntningen af den nye hamburgske Kurant var dækket.

Denne Omstændighed forklarer ogsaa tilfulde det andet Moment i det hamburgske Møntmandat, som vakte den danske Konges og Regerings Harme: Forbudet mod dansk Kurants Kursering i Hamburg. Naar den danske Konge havde nedsat sin Mønt, og vel at mærke den hamburgske Regering saa bravt havde afdækket dens indre Værd, var der jo i og for sig ikke noget til Hinder for, at den som hidtil havde kunnet kursere i Hamburg, f. Eks. til den af den danske Konge fastsatte Værdi, naar Folk iøvrigt vilde bruge den her i Hamburg, saa meget mindre som den Mand og Mand imellem selvfølgelig for længst var kommen ned i sin rette Kurs og Leje, som det altid gaar med ringe Mønt. *Men det hamburgske Raad forbød den danske Mønt for saa meget bedre*

III. Metalværdi og Købekraft i Kroner 1875.

Aar	Købekraftens Forholdstal	Speciedaler			1 Rdlr. Kurant i Mønt			1 Rdlr. Kurant i Sedler			
		Faktisk Vægt = Omsætningsvægt gr f. S.	Vægtens Værd i Kroner 1875	Købekraft i Kroner 1875	Faktisk Vægt efter 11 $\frac{1}{8}$ R. paa $\frac{1}{2}$ fin gr f. S.	Omsætningsvægt efter Kurs gr f. S.	Omsætningsvægtens Værd i Kroner 1875	Købekraft i Kroner 1875	Omsætningsvægt efter Kurs gr f. S.	Omsætningsvægtens Værd i Kroner 1875	Købekraft i Kroner 1875
1730.....	100/43	25,281	4 Kr.	9,30	20,635	21,290	3,37	7,84			
1735.....	—	—	—	—	—	21,223	3,36	7,81			
1740.....	—	—	—	—	—	21,268	3,37	7,84			
1745.....	—	—	—	—	—	20,723	3,28	7,63			
1750.....	100/47	—	—	8,51	—	21,471	3,40	7,23			
1755.....	—	—	—	—	—	21,403	3,39	7,21			
1760.....	—	—	—	—	—	20,894	3,31	7,04	20,673	3,27	6,96
1765.....	—	—	—	—	—	20,873	3,30	7,02	18,726	2,96	5,29
1770.....	—	—	—	—	—	20,205	3,20	6,81	20,673	3,27	6,96
1775.....	—	—	—	—	—	20,513	3,25	6,91	19,446	3,08	6,55
1780.....	100/66	—	—	7,27	—	20,471	3,24	5,89	20,387	3,23	6,87
1785.....	—	—	—	—	—	20,125	3,18	5,78	20,064	3,18	5,78
									18,588	2,94	5,35

at faa den jaget i den hamburgske Møntmesters Smeltedigel for godt Køb.

Den danske Mønt maatte ikke kursere i Hamburg; den danske Mønt maatte ikke modtages i den nye Kurant-Bank i Hamburg; den skulde altsaa havne paa Mønten; samtidig blev den nye hamburgske Kurant sat i en fordelagtig fast Kurs af 16 $\frac{0}{10}$ slettere end Banko. Naar man betænker dels hvor stor Betydning Hamburgs Handel havde for Danmark—Norge, dels hvor ruinerende det var for Danmarks egen Omsætning, at dets Sølv mønt forsvandt i Hamburgs Smeltedigel, samtidig med at Kongen saare hæderligt og stræbsomt havde bragt sit Papir-Numerair fra Krigens Tid paa Baalet, vil man ogsaa forstaa, hvor forbitret man blev i København, hvor man tilmed endnu gik med Tanker om Hamburg som Kongen af Danmarks By¹⁾. I denne By gik nu Kongens 12 β , hvis de som sagt ikke forsvandt i Diglen, for kun 9 β , hans 2 β for 1 $\frac{1}{2}$ β Mand og Mand imellem.

Fra hamburgsk Side har man ikke lagt saa stærk Vægt paa Undervurderingen af den danske Kurant, men man har meget loyalt indrømmet, at *den faste Agio paa hamburgsk*

¹⁾ Vertraute Schreiben eines zu Amsterdam wohnenden . . . Hamburgers . . . betreffend die wahre Veranlassung . . . der Königl. Dänischen wider gedachte Stadt . . . geführten Beschwerden, 1734 uden Trykkested, p. 14, 17 ff. Gespräche . . . die von (Hamburg). 1726 eingeführten Müntz-Neuerungen . . . betreffend . . . 1735, ligeledes uden Trykkested. Navnlig det første Skrift giver en klar Fremstilling af Striden. Den anonyme Forfatter har urigtig sat den uslidte 12 β d. kun 15 à 16 $\frac{0}{10}$ slettere end hamburgsk, men under lige Vilkaar rigtig beregnet 16 β d. til kun 5 $\frac{2}{3}$ $\frac{0}{10}$ slettere end hamburgsk Kurant. Nogle gætter paa A. Hojer som Forfatter til disse anonyme Stridsskrifter, særlig da Chr. VI havde givet netop Hojer Ordre til „gründlich“ at svare Hamburgerne paa deres Indlæg i Striden. Men Gallois: Geschichte der Stadt Hamburg, 1853, II, p. 555, nævner en van Holten som det danske Modskrifts Forfatter. Herved henledes Tanken paa den danske Møntinspektør van Hauen, hvis nedennævnte Memorial af 16 Decbr. 1726 i hele sin Opstilling og Ræsonnement med dertil hørende Udregninger minder paafaldende om det anonyme Skrift. I hvert Fald har Hojer ikke uden Samvirken med van Hauen kunnet affatte sit Modskrift med de deri værende Møntudregninger, jfr. E. Holm: Christian VI, I, 1893, p. 17—18.

Kurant mod Banco 16 0/0 var et Overgreb mod den fremmede Mønt, idet den hamburgske Kurant til $11\frac{1}{3}$ Rdlr.-Fod med denne Agio i Virkeligheden var sat $9\frac{25}{27}$ 0/0 over dens virkelige Værdi, hvis Bancothaleren regnes til 9 Rdlr. pr. $\frac{1}{2}$ fin; hvis den kun sættes til $9\frac{1}{4}$ Rdlr. pr. $\frac{1}{2}$ fin, var den hamburgske Kurant 6 Rdlr. $50\frac{18}{111}$ β for højt pr. 100. Den ringe Smaamønt, der kun var slaaet til 36 à 38 ƒ 1. pr. $\frac{1}{2}$ fin var selvfølgelig endnu langt ringere end de 16 0/0 mod Banco. Man henviste til, at den daarlige danske Kurant havde jaget al den gode ældre Hamburger-Kurant til $11\frac{1}{3}$ Rdlr. $\frac{1}{2}$ fin ud af Staden og forvoldt stor Forvirring og Tab, og at det derfor var vel beføjet, at Staden nu søgte at bringe Orden til Veje ved at genindføre den ældre Kurant til den gamle Fod. Dette er selvfølgelig i høj Grad rigtigt og uimodsigeligt, men ligesaa vist var det uhjemlet at søge Omkostningerne ved Nymøntningen betalt ved en Undervurdering af den danske Mønt og de nye Mønter sikrede i Omløbet ved en Overvurdering af disse paa den danske Mønts Bekostning. Det sidste har de hamburgske Kilder¹⁾ erkendt Rigtigheden af; den første Omstændighed har de ladet uomtalt.

Naar man skal dele Sol og Vind lige i denne Sag, maa man først erkende Danmarks Forulempelse af Hamburg ved sin Krigsmønt, derefter Hamburgs noget vidtdrevne Modoffensiv med sin overvurderede Kurant. Herved maa jo endda erindres Byens store Forretning — og dermed ogsaa Fortjeneste — paa de danske Lande, hvad nok kunde fortjene nogen større Hensynsfuldhed. Det er derfor beklageligt at se en dansk Forfatter som Nathanson i sin sidste Udgave af sin „Danmarks National- og Stats-Husholdning“²⁾ tage saa bestemt Parti for Hamburg mod Kong Frederik IV. Efter det oplyste synes der virkelig at være spekuleret i en lav Devaluation af den danske Mønt. Nathanson har derhos ubetinget Uret i sin Paastand om, at dansk Kurant allerede ved Slutningen af Aaret 1727 stod næsten lige saa højt som den

¹⁾ (Langermann): Hamburgisches Müntz- und Medaillen Vergnügen, Hamburg 1753, p. 539 ff. Gaedechens, O. C.: Hamb. Münzen und Medaillen II, Hamburg 1854, p. 194 ff.

²⁾ p. 7 ff.

hamburgske. Af Kurstabellen II ses, at den 1727—29 stod ca. 4 $\frac{0}{100}$ daarligere, de følgende Aar til Forliget under Christian VI et Par pro Cent slettere. Naar man betænker, at Kongen havde bragt sine Papirpenge ud af Verden, ordnet sin undervægtige Mønt, ladet den daarligste ompræge og slaa ny Mønt efter Christian V's Kurant, kan man ikke nægte ham Anerkendelse. Vil man bebrejde Kongen hans daarlige Krigsmønt, maa man overhovedet bebrejde ham hans Deltagelse i Krigen mod Sverige, men man kommer da ind paa meget vidtgaaende og indviklede politiske Problemer.

Kong Frederiks Raadgivere i København var om muligt end mere bitre paa Hamburgerne end Kongen selv og gjorde intet for at gyde Olie paa Vandene. Tværtimod ophidsede de Kongen, hvor de kunde komme afsted med det. I en Memorial af 16. December 1726 ¹⁾ gennemgaar Møntinspektør van Hauen Hamburgs Kursseddel af 29. November s. A., altsaa umiddelbart efter den 15. s. M., da Hamburgs Møntmandat af 15. August traadte i Kraft. Han paaviser heri, hvorledes 100 danske Specier kun kan købe 116 Rdlr. hamb. Kurant, medens Speciernes virkelige Værdi var 122 R. 25⁹/₁₁₁ β . Han angiver, at vor Kurant paa 12 og 2 β Navneværdi var angiven at være 26 $\frac{0}{100}$ slettere end h. Kurant, hvad der var ca. 8 $\frac{0}{100}$ for slet. I foranstaaende Vexeltabel II angives dansk Kurant som reduceret Mønt til 10 β noteret ca. 4 $\frac{0}{100}$ slettere end hamburgsk Kurant; i begge Tilfælde ses Børskursen endog at have noteret den danske Kurant flere Procent daarligere end i det hamburgske Møntmandat anført, hvad der er en ganske naturlig Følge af den hamburgske Regerings hele Optræden over for det danske Pengevæsen. Hamburg tog Revanche. Van Hauen oplyser i saa Henseende yderligere, at der den 13. November, da den nye Stadsmønt blev introduceret, samtidig blev anlagt et saakaldet Vexelkontor, hvor alle de danske 12 og 2 β blev indvexlede eller købte mod Betaling i ny Hamburger-Kurant. De danske Mønter sattes mod 100 Rdlr. Banco i 46 Rdlr. Lage (Opgæld) (hvoraf de ca. 24 $\frac{0}{100}$ var den til Nedsættelsen fra 12 til 10 β svarende Op-

¹⁾ R. A. Div. Dok. Møntvæsenet vedr.

gæld) og betales igen med ny Hamburger-Kurant, der ikkun sattes i Lage mod Banco slettere 16 Rdlr.; herved kunde de danske Mønter lige saa fort som de indvexledes, igen leveres i Hamburgs Mønt og forsmeltes udi ny grov Kurant med 8⁰/₁₀ Fordel, med 13⁰/₁₀ Fordel udi nye hamburgske 2 β (Schillinge), ja med 20⁰/₁₀ Fordel i nye 6 og 3 Pf. Stkr. (Sechslinge og Dreilinge), der var udmøntede 36 à 38 $\frac{1}{2}$ l. pr. $\frac{1}{2}$ fint Sølv¹⁾; „og har Hamburg i saa Maade paa den Million, som af deres ny Kurantmønt er bleven forfærdiget i det mindste profiteret 100,000 R. ved de 10 β 's Omsmeltning, hvorfor ej er efter deres Cours Seddel givet dend fulde og tilbørlige Valuta.“

Van Hauen „paatvivler ikke, at jo af disse forbemeldte . . . Punkter ses tilstrækkelig og haandgribelig klar, hvor skammelig *Stadt Hamburg* understaar sig med deres trykte *Cours Sedler* og nye anlagde *Vexel Contoir* uden ringeste Consideration saa offentlig *at touchere* E. Majts. *Myndt Regal* og udi høyeste Maader at gravere det, ret ligesom det skulde være en part til deres Stads revenue og Conservation — ja saa offentligt, at det ved et Contoirs Indrettelse skeer en fin Handel og Commerce dermed, hvilken uden ringeste Afskye |: der dog er som et aabenbar Tyverie :| bliver af Magistraten selv authoriseret og omendskiønt E. K. Majt. har behaget de 10 β , som var lig 12 β , saaledes at reducere, at hver $\frac{1}{2}$ fin af de 10 β Stkr. er udmøntet til 11¹/₃ R., som gør at de nu mod Hamburgs nye Courant til 11¹/₃ R., er 2⁰/₁₀ bedre, saa dog desuagtet og for deres Bedrageri des bedre at bedecke, og nu udi een Gang at have det saaledes alletider gaaendis, bliver de endnu som før for 12 β udgivet og modtaget af Hamburgerne, men derimod med Coursen saaledes angrebne, at der ey paa den Maade med Tiden vil blive mange deraf igen at se formedelst de fleste Transmitteris udi dend nye Hamburger Courant Myndt.“ Som Modtræk mod Hamburgs misvisende Børskurser foreslaar han derfor i Altona trykt Kurs-sedler af ganske samme Form som de hamburgske, men med de rette Værdiangivelser:

¹⁾ Gaedechens l. c., pag. 195.

Kgl. Specier $\frac{0}{10}$ bedre end	}	Kgl. danske Kroner til	
		10 $\frac{5}{12}$ R. $\frac{1}{2}$ fin	12 $\frac{68}{111}$ R.
		Reducerede 6 og 1 β l.,	
		12 og 2 β d. 11 $\frac{1}{9}$ R.	
		$\frac{1}{2}$ fin	20 $\frac{10}{333}$ -
Kgl. d. Kroner $\frac{0}{10}$ bedre end	}	Hamburgs ny Kurant	
		til 11 $\frac{1}{3}$ R. $\frac{1}{2}$ fin . .	22 $\frac{50}{111}$ -
		Hamb. 1 β l. (2 β d.)	
		til 12 R. pr. $\frac{1}{2}$ fin . .	29 $\frac{3}{4}$ -
Kgl. d. reduc. 6 og 1 β l.	}	Kgl. reduc. 6 og 1 β l.	6 $\frac{2}{3}$ R.
		Hamb. ny Kurant . . .	8 $\frac{4}{5}$ -
		— - 1 β l.	15 $\frac{1}{6}$ -
Kgl. d. reduc. 6 og 1 β l. (o: 12 og 2 β d) $\frac{0}{10}$ bedre end	}	Hamb. ny Kurant	2 R.
		— - 1 β l.	8 -

Specien udmøntet af 1 $\frac{1}{2}$ f. S. 27 $\frac{1}{2}$ 12 β l. eller 9 $\frac{1}{4}$ R. Specsies.

„Denne foranstaaende Courses Pris paa bemelte *Sortimenter* nyder saavel af Specier som Kroner og Courant med Lage dend fulde Valuta *imod Specie efter enhver Sortiments intrinsique Valeur* og Udmyntnings bonité, og er det, hvorpaa bør og maa ses og derforre saaledes baade *antaget* og fundet af ganske Europa, paa det at Potentaters Underdaner kand med hinanden drive Handel og Vandel uden Skade og vide sig sikker at nyde den tilbørlige Valuta, hvorforre alle Effekter bereignes udi Specie, som siden betales med Specie eller Courant med Lage til behørig Valuta, og har jeg (v. Hauen) derfor sat ved enhver Sortiment dens Udmøntning, paa det om Enhver som kan reigne, kan selv udregne . . . at de nyder udi Valuta deraf deres tilbørlig Ret . . . men er et bewiis for dend upartiske Verden, hvor aabenbar Stødt Hamburg har sig understaaet at gjøre saa skammelig et Indgreb udi Kgl. Majts. høje Regal, hvilket noksom kand fornemmes, naar begge Cours Sedlerne med hinanden confereres:

1° at kgl. Specier er 22 R. $\frac{50}{111}$ β $\frac{0}{10}$ bedre end ny Hamburg Courant; derimod tilstaaes af Hamburg ikkun mod Banco 16 R. $\frac{0}{10}$.

2° Desligeste er Croner $\frac{0}{10}$ bedre end Hamb. Cour. 8 R. $76\frac{1}{5}$ β , hvorimod tilstaaes os ikkun af Hamb. Cour. $3\frac{1}{2}$ R.

3° befindes de kgl. reduc. 10 og 2 β at være 2 R. $\frac{0}{10}$ bedre end Hamb. Cour., dog gøres de som 12 og 2 β Stkr. til 26 R. $\frac{0}{10}$ slettere end Hamb. nye Cour. . . .

Det vil komme en Del fremmet for at høre, at danske Croner efter deres *intrinsique Valeur* er $6\frac{2}{3}$ R. $\frac{0}{10}$ bedre end den nu rullerende danske Courant, da dog Croner saa vel udi E. Kgl. Majts. Salig Hr. Faders som og Hr. Farfaders Rege- ringstid var alle Tider *al pari med Couranten*, men det er ej Sagen, som nu bliver undersøgt, hvad dend Tid er skeed, og saa meget desværre, at dend kgl. Interesse ey er samme Tid bleven bedre observeret, saa mindre nu herefter kand være til nogen Regul, *hvilket og er Aarsagen*, at imod dend store Mængde, som af samme Croner er da bleven myndtet, *ikkon er igen saa faa deraf* at se. Thi jeg finder det aldeles ikke at være for E. Kgl. Majts. Interesse at lade . . . Kongsberg mynte Croner og at tabe pro Ct. $6\frac{2}{3}$ R. uden at nyde ringeste Valuta igen derfor, men at Croner derimod bør alle- tider saavel imodtages som udgives med Lage efter deres Udmyndtnings bonitet.“

Denne Erklæring giver en forholdsvis kort og grej Ud- redning af den hele Sag. Andre udtalte sig paa lignende Maade: I den holstenske Hertug Carl Friederichs Mandat, dat. Kiel 13. Juli 1724 omtales Hamburgs Valvation af Hertug- dømmets Mønt, særlig de til vore 12 β svarende holsten- gottorpske 6 β l., paa det voldsomste som Falsk og Bedrageri. Møntmester Wineke og Guardein Ludolff udstedte den 3. Sep- tember 1726 som sagkyndige en Erklæring, hvorefter den hamburgske Valvation til Møntediktet af 15. August 1726 af de danske Mønter er ganske urigtig. Dels er selve de danske Mønters Udmøntningsformler forkert angivne, dels er der ikke taget Hensyn til Remedium, og endelig er de danske Mønter sat i fejl Forhold til den ny Courant, der skal tages til fast Kurs 116 R. Courant = 100 Sp. Banko. Endelig oplyste Chr. Heinrich Georgi, at Hamburg endog havde lavet et *Lotteri* i 6 β l., hvorved mange 12 β d. (6 β l.) kom til Hamburg og Kursen paa disse maatte nedtrykkes yderligere. Efter saa-

ledes at have drevet Agioen til det højeste, tvang de Kongen til Reduktionen(!?). I Lotteriet modtog de 12 β Stkr. og betalte med ny Courant, idet de beregnede sig den store Agio. Han opfordrer Kongen til at intimidere Hamburgerne til at lukke Vexelstuen og tilbagebetale Indsatsen i Lotteriet med 12 β Stkr. samt forbyde den hamburgske Mønt i Kongens Lande.

Følgen af alt dette blev en meget stærk Reaktion fra dansk Side overfor Hamburg. Kong Frederik forbød den 10. December 1726 og 20. Februar 1727 ikke blot den ny Hamburger Kurants Omløb i hans Lande, men tillige al Indførsel af Varer fra Hamburg eller ved Hjælp af Hamburgerkøbmænd og den 23. November 1726 al Udførsel af 12 β Stkr. fra sine Lande. Det var ved disse Forbud selvfølgelig Kongens Hensigt i første Række at ramme Hamburg; men han søgte herved ogsaa dét Maal at opflamme den danske Handel til at gaa forbi den hamburgske Stapelplads og søge de udenlandske Produkter enten direkte paa Produktionsstedet eller i hvert Fald paa de Verdenshandelssteder, London og Amsterdam, hvor særlig Handelen med de vigtige oversøiske Varer var koncentreret og hvor Hamburg i Virkeligheden søgte hen for at kunne forsyne de nordiske Lande. Et overflødigt fordyrende Mellemed i Handelen søgtes bortsprængt¹⁾. Ved Frdg. 12. December 1727 indskærpedes paany Forpligtelsen til „de fra fremmede Stæder behøvende Vahre fra første Haand at forskrive og komme lade“. Hvor rigtigt denne Betragtning end kunde være, var dog den danske og navnlig den københavnske Handelsstand endnu ikke saa mobil, saa initiativrig og kapitalstærk, at den mægtede at overkomme den mere vidtforegnede Handel, den skulde tage i Arv fra Hamburg²⁾.

Foruden Striden med Hamburg og Møntreduktionen med dertil hørende Ommøntninger maatte Regeringen ogsaa tage Stilling til de indviklede Spørgsmaal om ældre Gældsforpligtelsers Betaling i ny eller gammel Mønt. Straks da de 2 Frdgr. af 15. og 31. Juli 1726 om 16, 12 og 2 β 's Reduk-

¹⁾ E. Holm: Danmark—Norges Historie i Fr. IV's sidste ti Regeringsaar, Kbbvn. 1891, p. 224 ff.

²⁾ Jfr. Etat present de Danemarc, Londre 1694, p. 116 (R. Molesworth).

tion var udgaæde, fremkom der Henvendelser fra Borger-
skabet i København og Flensborg om Betalingen af ældre
Gæld i den nye reducerede Mønt. Den 8. August 1726 hen-
holdt en Række Borgere i København „sig til Ordene i Frdg.
15. Juli 1726, hvorefter $12 \beta = 10 \beta$ og $6 \times 2 \beta = 10 \beta$
i alle Betalinger, og ligesom under Krigen Folk maatte tage
deres Betaling i Krigsmønt og autoriserede Sedler og ikke i
den gode gamle Mønt, som ikke var mere end 10, 12 à 14 $\frac{0}{10}$
ringere end Hamburg Banko og 1 $\frac{0}{10}$ ringere end Croner,
medens Lagen steg paa den nye Mønt saavel mod Banko som
Croner, saa vil de nu hævde, at alle Fordringer for Varer og
Obligationer, solgt og stedt før 15. Juli 1726, skal betales i
den nye Mønt. Hvis det var omvendt, at 12 β blev sat til
14 β , skulde Debitor nok betale sin Gæld efter den nye Mønt.
Købmanden har betalt Varerne i hollandsk Courant à 28 à
30 $\frac{0}{10}$ Lage, i Hamburger Banko à 33 à 35 $\frac{0}{10}$ Lage og med
£ à 5 R. 28 à 30 l. β og tabt Renterne i Mellemtiden, til
Detailhandlerne betaler. Det er derfor rimeligt, at denne be-
taler sin Gæld i den ny reducerede Mønt. Hvis gammel Gæld
ikke skal berigtiges i den ny reducerede Mønt, vil der op-
staa uendelige Processer¹⁾.

Denne Henvendelse var foranlediget af adskillige Klager
fra Købere saavel i København som andetsteds af Varer, som
de havde tilforhandlet sig før Frdg. 15. Juli 1726; de for-
langte, at Købmændene skulde være pligtige at modtage Be-
taling derfor i den Mønt, som passede, da Kreditten blev
givet.

Politi- og Commerce Collegiet havde allerede 31. Juli
1726²⁾ i en Indstilling til Storkansler og Gehejmekonseil
udtalt, „at Priserne dependerer til en stor Del af Pengenes
intrinsique Valeur. For at paavirke Priserne og skaffe Ne-
gotien Opkomst havde Kongen reduceret 16, 12 og 2 β . Og
da denne Reduction engang er funden for got og fastsat,
hvorved Alle og Enhver har gjort stor eller liden Tab . . . .
skulde vi holde det betænkeligt og publico højst skadeligt,

¹⁾ R. A. Rentekammerets Forestilling ang. Møntreduktionen 1726 med
Dok. fra Aarene 1705—49, jfr. Axel Nielsen, l. c., p. 123—24.

²⁾ Smstds.

om nogen Betaling efterdags skulde ske i anden Mynt end anordnet . . . . (ellers) farlige Suiter og største Confusion . . . ., skulde der tages Hensyn til den reducerede Mynt og denne tages for fulde, vilde det ikke blot gielde Kiøbmændene men ogsaa dem, der har udlaant Penge paa Rente mod Obligationer . . . . idet de skulde modtage den slemme Mynt. At Kiøbmændene skulde tage den reducerede Mynt for fulde for tidligere solgte Varer, findes urimeligt:

1) da Kiøbmændene (o: Grossererne) engang købte deres Varer med den høje Lagie 33 til 34 % mod Banco, og nu vilde tabe 20 %, hvis de skulde modtage den reducerede Mynt for fulde, medens Køberne (o: Detailhandlerne) kunde endog vinde de 20 % ved nu at sælge i reduceret Mynt 12 β for 10 β etc.,

2) fordi de Kiøbmænd, som har Evne til at fortsætte deres Handel, fornemlig er dem, der lide Tabet ved Reductionen ikke alene paa de bare Penge in cassa, men endog ved de Remisser, de har gjort udenlands hos deres Factorer,

3) da Kiøbmændene har stor Credit udestaaende paa Aar og Dag, som længe siden burde have været betalt. De har lidt Tab pr. Cassa; det vil være urimeligt at lade dem ogsaa lide Tab paa deres udborgede Gjeld, hvorved de vilde se deres totale ruin og undergang.“ Collegiet indstiller derfor, at „det maa have sit Forblivende ved den publique Forordning.“ —

Resultatet af Regeringens Overvejelser blev en Forordning af 14. August 1726, hvori det bl. a. hedder: Kongen har „taget i . . . Overvejelse den Forliis og Afgang, som endeel af Voris Undersaatter ved Kiøbmænd og andre Handelsmænd for leverede Udenlands Vahre ville tilføyes, ifald de nu efter at Vi . . . have fundet for got . . . Mynten at reducere, skulle betale til de betingede Vahre, og hvis (o: hvad) de sig førend Forordningernes Publication kunde have tilforhandlet, med den reducerede Mynt, saaledes som den nu gaar og gielder, da *Kiøbmændene og Kræmmerne haver soldt dem Vahrerne efter den Værdi, som Mynten paa de Tider, da Accorten imellem dem er sluttet, har været udi, og de Sælgende alt saa vilde finde dobbelt Fordeel, ifald de Købende nu skulde*

være forbundne, deres i saa Maade skyldig værende udi den nu gangbare Mynt at erstatte; thi have vi, til Lettelse og Liighed paa begge Sider . . . funden for got . . . at hvem som enten til Kiøbmænd eller andre for Udenlands Vahre og detz Leverantzer noget maatte skyldig være, skal de ikke være pligtige samme udi anden end den Mynt saaledes som den førend Reductionen den 15. Juli . . . gieldte at betale, dog skal under denne Betaling ingen anden end alleene Boog-Gield for Uden-Rigs Vahre og detz Leverantzer og ingenlunde enten Obligationer, Vexeler, Reverser, Forskrivninger eller Gield for inden-Rigs og her fabriqverede Vahre og Haandverks-Folkes Reigninger være at forstaa, men samme betales i den nu gangbare Mynt, eller saaledes som Vedkommende derom imellem sig selv enten har været accorderet eller kand foreenes . . . .“

Da det jo imidlertid kunde afstedkomme baade Forvirring, Tab, Besvær og Bedrag, om der i for lang Tid skulde bestaa en saadan forskellig Betalingsmaade for uden- og indenlands Varer, bestemte en i Henhold til kgl. Resl. af 7. Oktober 1726 den 8. s. M. af Finansdeputerede og Tilforordnede i Cammer Collegiet udstedt Anordning, at Adgangen til at betale Udenlandsvarer, der var købt inden 15. Juli, med ureduceret Mønt skulde være ophørt den 22. Oktober 1726.

I disse Bestemmelser var det retfærdigste — som alt ovenfor omtalt — snarest, hvad der var statueret for de udenlandske Varers Vedkommende. Købmændene havde købt disse Varer i Udlandet i fremmed Mønt, som de selv derefter havde omsat i danske Priser efter den danske Mønts Kurs mod udenlandsk, eller i dansk Mønt, som Udlandet havde vurderet efter dens indre Valør eller Kurs, hvad der bliver eet og det samme. I begge Tilfælde havde Købmændene beregnet sig deres Vederlag og Avance i Udsalget til deres indenlandske Kunder i visse Priser i ureduceret Mønt. Skulde de nu have disse Priser betalt i reduceret Mønt, fik de for hver 10 β en 12 β , hvilken Fordel de aldeles ikke havde gjort Regning paa i deres Beregninger. Naar Købmændene i deres Henvendelser til Kongen henviste til, at de i sin Tid havde maattet tage den *daarliger*e Krigsmønt al pari i Betalinger,

som de havde paaregnet i den bedre, har de selvfølgelig Ret i, at dette var Uret. Men dette er en Uret, der er fælles for al Inflation, hvad der selvfølgelig ikke gør den mindre, men hvorved dog er at bemærke, at Købmændene ved Indførelsen af Krigsmønt ikke straks havde lidt saa stort et Tab, som de nu vilde opnaa Gevinst ved den pludselige Reduktion, idet den daarligere Krigsmønt først efterhaanden led Skaar i sin Købeevne. Paa Fiktionen, Indbildningen, Illusionen om den daarligere Krigsmønts Kapacitet efter Navneværdien beror jo netop al Inflationens Fordelagtighed.

Det var derimod en Uret der blev begaaet overfor Køberen af Indenlands Varer efter en før Reduktionen indgaaet Kontrakt, om han skulde tilsvare den kontraherede Købesum fuldt ud med den bedre Mønt, altsaa betale hver daarlig 12 β af denne Købesum med $1\frac{1}{5}$ Stk. 12 β . Men Sælgeren skal ganske vist tilsvare enhver Pantegæld i sin Fabrik, enhver Rest paa Arbejds løn for de før 15. Juli producerede Varer paa samme Maade med ny Mønt. Skal Reduktionen gennemføres og „onde Suitter og Processer“ undgaaes, maa en vis foreløbig Uretfærdighed overstaas, før Prisnedslaget som Følge af den bedre Mønts Circulation kan trænge igennem.

For at gøre denne Uret saa lempelig som mulig har man i senere Tider indført en Tidsgradation, saaledes 1760 i Oldenburg¹⁾ og 1813 herhjemme, idet de ældste Kontrakter, — da Kursen paa den tidligere Mønt stod højest — fik en bedre Afbetalingsmaade i den nye bedre Mønt end de umiddelbart før Deflationen og Devaluationen indgaaede Kontrakter, der er afsluttede under den daarligste Kurs og Mønt.

At Frederik IV selv har haft en Fornemmelse af, at der kunde rejses grundet Kritik mod hans Deflationsforordning, forsaavidt de indenlandske Varer og Gæld angaar, viser hans Henvisning til, at der i dette Tilfælde skulde betales „*i den nu gangbare Mynt eller saaledes som Vedkommende derom imellem sig selv enten har været accorderet eller kand foreenes.*“

Al Inflation beror paa en forfalsket og bedragerisk Navne-

---

¹⁾ Se ovenfor under Møntstedet Oldenburg.

værdi, hvad enten man direkte forfalsker Metal mønten eller udsteder mere Seddelmønt end Omsætningen og Indløsningsmidlerne kan bære og derved forøger Omsætningsmidlerne, saa disse taber i Værdi $\propto$ i Forholdet til Varer og Ydelser. Hvad enten der iværksættes Inflation eller Deflation, vil deraf flyde Uret, i det ene Tilfælde mod Kreditor, i det andet Tilfælde mod Debitor. Det er derfor en højst vigtig og velbegrundet Bestemmelse der findes i Bürgerliches Gesetzbuch § 607: „Wer Geld oder andere vertretbare Sachen als Darlehen empfangen hat, ist verpflichtet, dem Darleiher das Empfangene in Sachen von gleicher Art, Güte und Menge zurückzuerstatten.“ Dette vilde i vort her foreliggende Tilfælde sige, at Købmanden, der 1709 havde solgt Varer paa Kredit, ikke behøvede Aaret efter at modtage den daarlige Krigsmønt efter Navneværdi til Betaling af den ydede Kredit, men at han paa den anden Side heller ikke, hvis han paa lige Vilkaar havde solgt Varer 1725, Aaret efter kunde kræve den Aaret forud paa Basis af daarlige 12 β -Stkr. fastlagte højere Pris for Varerne og den derefter ydede Kredit berigtiget med flere 12 β -Stkr. derved, at disse var nedsat til 10 β .

Det i B. G. B. § 607 nedlagte Princip er Midlet mod uredelig Møntforfalskning og Møntforvirring samt uretellig Kapitalflytning, og det kan derfor heller ikke undre, at denne § under og efter Verdenskrigen er bleven paaberaabt af dem, der led Tab, ja Ruin ved den tyske Inflation. Der herskede ogsaa nogen Tilbøjelighed hos de tyske Domstole til at anvende Bestemmelsen, men den kunde dog som simpel Lovbestemmelse ikke opretholdes over for Lovgivningsmagts Beføjelse til ved andre Love at gøre Indgreb i denne Bestemmelses Retsvirkninger. Skal en saadan Bestemmelse kunne opretholdes, maa den betragtes som en Afledning af Grundlovsbudet om Sikring af Ejendomsretten, men denne Ret er jo efterhaanden blevet et meget elastisk Begreb og højst angribeligt overfor *almindelige* Skatteindgreb, herunder ogsaa den Skat, der ved Inflation lægges paa Omsætningen. Skal Inflation med alle sine uhyggelige Følger i Fremtiden undgaas, bør det ved Grundlov fastslaas, at et Lands Møntsystem ikke kan ændres uden ved Grundlov. Da man i Verden

glædede sig over det store Fremskridt man var naaet til ved at fæstne Møntvæsenet til Guldets, glemte man, at Fæstnelsen kun beroede paa simpel Lov og kunde løsnest ved simpel Lov. Naar man før Verdenskrigen troede, at en saadan Krig kun kunde vare kort, fordi der vilde mangle Penge, gik man ud fra de Guldpenge, man var omgivet af, men glemte, at de kunde jages bort ved et Pennestrøg og afløses af det billige Papir. Saaledes gik det og Krigen varede samfulde 4 frygtelige Aar. Havde man været nødt til at kæmpe med Guldpenge, havde Krigen kun været faa Maaneder eller var slet ikke kommet til Udbrud. Vel kan Guldomsætningen næppe sikres ved mere end en Grundlov, men om f. Eks. den tyske Rigsdag havde maattet opløses for at skaffe Papirpengene Grundlovshjemmel, vilde en saadan Udsættelse maaske dog have bragt Fornuften til at sejre over Lidenskab, Taabelighed og Massesuggestion. At paa den anden Side den Samfundsmagt, der vil Krig, med Hænder og Fødder maa modsætte sig, at der ved Grundlov slaas en Bom for Seddelpressens Hjul, er givet, men den bedste Vej frem mod Fred og Fordragelighed var maaske netop, om Nationerne kunde enes om paa fast og urokkelig Vis at anbringe denne Bom. Saalænge den ikke findes, staar Porten aaben for alskens økonomisk Bedrag og Tyveri i Omsætningen med deraf følgende Oprør, Revolte, Revolution og Krig. —

Frederik IV vilde ikke mere ind paa Krig og Inflation. Hans sidste Aar var opfyldte af at søge at raade Bod paa Krigens og Møntforvirringens „onde Suiter“. Men Tiderne var ikke gode hertil. Hans Rige var blevet et fattigt Land, hvis Hovederhverv, Landbruget, Konjunkturerne gik stærkt imod. Ildebranden i København 1728 gjorde ikke Forholdene bedre. Dybt bekymret gik Kong Frederik i Graven.

Hans Efterfølger, Christian VI, traadte i Faderens Fodspor, forsaa vidt som han strængt holdt over en god og ensartet Kurantmønts Udmøntning. Han drog for sine egne Toldafgifters Vedkommende Konsekvensen af Møntreduktionen 1726, idet han ved Plakat 7. April 1731 nedsatte „Cron-Lagien“ c : Opgælden i Kurant, naar Tolden ikke kunde betales i Kroner, fra de ved Pl. 17. April 1719 fastsatte 12 o/o

til 5 0/0. Den 23. November 1737 bestemte han i al Almindelighed Agio paa Kroner mod Kurant saaledes, at 1 Krone regnedes til 68 β d. K. og i Tolden Agio paa Specier mod Kroner til 12 β .

Han fastholdt sin Faders Politik over for Hamburg, idet han i en Frdg. 30. December 1730 om Frigivelse af Handelen med de 4 Species: Vin, Brændevin, Salt og Tobak, der var forbeholdt København, udtrykkeligt udtalte, at med Hamburg maatte der dog vedblivende ikke handles. Man skulde som tidligere omtalt konkurrere med Hamburg ved direkte Køb paa de store Verdensmarkeder, f. Eks. i Frankrig, hvor Hamburg med de forjagne Huguenotters Hjælp, efter at mange af disse havde søgt Tilflugt i Hamburg, havde slaet Hollænderne ud. Længe strittede Hamburg imod og søgte Hjælp og Bistand forskellige Steder, saa hos Kejseren, saa hos Kongen af Preussen eller hos England—Hannover. Kongen af Preussen synes til en vis Grad at have taget sig af Byens Sag; men opgav den dog tilsidst, da de politiske Forhold i Europa var Christian VI gunstige¹⁾. Hamburgerne stod da alene. Særlig Hannover, der jo var i Personalunion med England, og som ogsaa følte sig brøstheden over Hamburgs Møntpolitik, samt Wienerhoffet lod Hamburg vide, at det maatte tilfredsstillere Kong Christians Fordringer. Samtidig var Christian VI visselig ikke til at spøge med, idet han foruden Handelsspærringen lod hamburgske Skibe og Gods beslaglægge og sendte danske Krigsskibe ud for at kapre hamburgske Fartøjer paa Vesterhavet og i Nordsøen.

Den 28. April 1736 gav Hamburgerne tabt; de opgav deres Kurantbank, lod de danske Mønter staa lige med deres egne; Handel og Vandel skulde bestemme Kursen for begge Slags Mønter; de maatte betale Kongen en Erstatning paa 500,000 $\mathcal{L}$. I „i Betragtning af de Fordele, Staden havde opnaaet og som et Tegn paa sin dybe Taknemlighed“! „Fordelene“ var Ophævelsen af visse Overgreb ved hamburgske Skibes Stranding paa danske Kyster, Tilbagelevering af beslaglagte Skibe og Gods, Skat af et hamburgsk Kvarter „Schauenburgerhof“,

¹⁾ E. Holm: Danmark-Norges Historie under Kristian VI, I. Kbhvn. 1893, p. 86 ff.

hvortil Kongen og Hertugen hævdede Højhedsret, samt først og sidst Frigivelsen af Handelen paa Kongens Riger. Denne gennemførtes ved Plakat 3. Juli 1736, hvori omtales Kongens Faders Forbud „formedelst Vor Stad Hamburgs mishagelige Opførsel paa de Tider“ . . . „Men som Vi nu, efter at de

$\frac{1}{2}$ Bank-Portugaløser, slaet i Hamburg til Minde om Handelens Frigivelse 1736.

Medaille, slaet i samme Anledning og ved den hamburgske Kurantbanks Ophævelse.

sig vedbørligen have submitteret og de hidindtil foreløbne Misligheder tillige ere afhandlede, have ladet Os af medfødt Kongl. Naade og Mildhed bevæge, hvis saaledes hidindtil kand være passeret, at eftergive og desformedelst til Forsikring paa Vores dem igjen tilvendte Kongl. Naade, bevilget en frie Handel . . . .“!

Striden med Hamburg har ikke været uden Indflydelse paa den *anden* store Begivenhed inden for det økonomiske Liv herhjemme i Datiden: Oprettelsen af vor egen Kurantbank. Allerede den engelske Gesandt paa Christian V's Tid, Robert Molesworth, havde lagt Mærke til, hvor lidt Kontanter der var mellem Folk i Almindelighed og Købmænd i Særdeleshed her i Landet. Mønten forsvandt straks til Udlandet¹⁾, og Forholdene havde næppe i de fattige Tider efter den store nordiske Krig bedret sig synderlig. De rige gamle danske Adelsslægter var forarmede; efter Svenskekrigene, Revolutionen 1660 og under de daarlige Konjunkturer for Landvæsenet var de tildels gaaet ud af Sagaen. Priserne paa Korn og Smør var nedadgaaende fra Midten af det 17. til henimod Midten af det 18. Aarhundrede²⁾. Udførslen af Stude fra Danmark og Indvindingen af Sølv og Kobber fra Bjergværkerne i Norge var — som det vil ses af hosstaaende Tabel³⁾ — ogsaa ringe i Aarene 1726—1740. Det var altsaa ikke nogen god Tid for Kapitaldannelse eller Penge­rigelighed i Christian VI's Monarki. Naar Kongen alligevel vilde bekæmpe Hamburgs Handel, Mønt og Kurantbank ved at opflamme sin Købmandsstand til at udvide den dansk-norske Handel og søge direkte Forbindelse med de store Handelscentre og Produktsteder, var Betingelserne herfor daarligt tilstede, idet en til Laan til slige Formaal anvendelig Kapital i de Tider næppe blev opsparet i noget synderligt Omfang. Det maatte derfor ligge nær for Kongen og det af ham 1735 nedsatte „General Landets Økonomi- og Commercekollegium“ at tænke sig Pungenøden afhjulpen ved en Bank. Hvorfor skulde man ikke som i Hamburg anskaffe sig en Kurantbank, der kunde manøvrere med Penge, her efter Sagens Natur fornemlig af Papir, som kunde udlaanes Negocianterne til at drive Handelen i Vejret, saaledes som det var Regeringens varmeste Ønske. Allerede Frederik IV havde

¹⁾ Etat present de Danemarck, Londres 1694, p. 115—16.

²⁾ Kapitelstaxter i ældre og nyere Tid. Kbhvn. 1904.

³⁾ M. A. Et Hæfte uden Titel med Oversigt over Udmøntningen ved alle Rigets Møntsteder i det 18. Aarh. samt over Sølv- og Kobberproduktionen og Studeudførslen.

Aar	Sølv & f. S. udbragt af Kongsberg Sølvværk	Kobber Skø udbragt af Røraas Værk	Øxen Stkr. udført ved Ribe og Colding
1726....	13,640	1,126	13,398
1727....	11,163	1,314	12,198
1728....	11,237	1,680	11,815
1729....	8,357	1,453	14,378
1730....	10,688	1,354	13,191
1731....	8,539	1,470	13,232
1732....	9,279	1,606	12,666
1733....	17,480	1,332	11,043
1734....	16,875	1,708	9,058
1735....	14,957	1,901	8,497
1736....	12,545	2,259	7,820
1737....	12,746	1,185	9,350
1738....	18,946	2,674	8,787
1739....	15,641	1,863	9,156
1740....	18,492	2,367	13,639
1741....	24,076	1,988	21,314
1742....	19,887	2,078	17,871
1743....	19,142	2,439	12,663
1744....	22,716	2,747	10,394
1745....	24,324	2,494	11,061
1746....	27,638	2,765	13,243
1747....	29,921	2,604	8,024
1748....	24,142	2,548	6,383
1749....	19,228	2,241	6,447
1750....	22,063	2,206	7,338
1751....	23,676	2,241	5,112
1752....	24,045	1,970	7,175
1753....	24,349	2,295	8,402
1754....	24,131	2,331	7,981
1755....	23,035	1,891	5,548
1756....	25,068	2,106	7,203
1757....	28,930	2,114	8,230
1758....	27,196	2,169	8,038
1759....	27,852	1,906	10,503
1760....	26,355	1,951	8,168

Aar	Sølv p. f. S. udbragt af Kongsberg Sølvværk	Kobber Skø udbragt af Røraas Værk	Øxen Stkr. udført ved Ribe og Colding
1761....	27,802	1,879	8,415
1762....	28,643	2,095	10,879
1763....	29,513	2,015	11,006
1764....	25,644	2,301	10,905
1765....	31,538	3,017	8,712
1766....	32,435	3,216	7,226
1767....	30,610	3,397	8,184
1768....	35,313	2,964	7,622
1769....	30,158	3,289	7,822
1770....	31,225	2,746	8,222
1771....	28,944	3,469	6,965
1772....	23,949	3,505	6,488
1773....	26,611	3,433	5,446
1774....	23,579	3,829	5,176
1775....	18,735	3,679	
1776....	24,377	3,289	
1777....	20,662	2,855	
1778....	24,836	2,837	
1779....	26,292	2,833	
1780....	21,442	3,053	
1781....	23,377	3,180	
1782....	23,003	3,164	

tænkt paa at oprette en Bank. Nu blev det til Virkelighed. Det blev dog selvfølgelig ikke i Hamburg, man raadførte sig om dette Emne! Man søgte Raad i Sverige, hvor man allerede fra 1656 havde haft et saadant Institut. Bankens Oktroi udstedtes — som allerede tidligere nævnt — 29. Oktober 1736 men den traadte dog først i Virksomhed 1737 og fik en ikke ringe Indvirkning paa Handelens Kaar, særlig i København, idet den skaffede Købmænd og Fabrikanter Laan paa billige Vilkaar. Renten blev kun ca. 4 $\frac{0}{10}$ ¹⁾. Medens som nævnt Landbruget befandt sig i en Krise og største Delen af Riget

¹⁾ E. Holm: I. c. II, Kbhvn. 1894, p. 433 ff. — Axel Nielsen: Bankpolitik I, Kbhvn. 1923, p. 279 ff.

med alle sine smaa fattige Købstæder ikke bød Betingelser for større Fremdrift i Handel og Fabriksdrift, var Kaarene for Hovedstaden ikke daarlige. Vi levede jo da i Merkantilismens Tidsalder, der — som Socialismen nu — mente, at alt burde ordnes af Statsmagten ved Paabud, Forbud og Tilskud. Frederik IV havde da søgt at forbeholde Hovedstaden til dens Opkomst forskellig Handel, som dog Christian VI i nogen Maade frigav til Støtte for de betrængte Smaakøbstæder rundt om i Riget. Men over København var gaaet den store Ildbrand 1728, som vel var en Katastrofe i økonomisk Forstand for Samfundet som Helhed, men foraarsagede stor Handel med og Indførsel af Bygningsmaterialier og Bohave samt betydelig Skibsfart og Omsætning. Christian VI begunstigede Oprettelsen af Compagnier og Handelsselskaber i Hovedstaden. Man anlagde en Del Fabrikker. Den ostindiske og kinesiske Handel bragte i Christian VI's Tid for 11 Mill. Specier Varer til Landet; disse Varer genudførtes i stor Stil til Udlandet med god Fordel. Den vestindiske Handel fik et Fremstød ved Købet af St. Croix. Ihvorvel Udlandets Fordringer for indførte Varer i alt væsentligt kunde dækkes af Vekslerne for norske Eksportvarer (Træ og Fisk), Subsidierne fra England og Frankrig, som Christian VI skaffede sig for at undlade at leje sine Soldater ud, og ved Ladningerne fra China og Ostindien, maatte det under den større Omsætning i Hovedstaden komme til at skorte paa Mønt. Banken indtraadte derfor paa et gunstigt Tidspunkt med sine Sedler, hvis Udlaan dog — som allerede skildret — administreredes paa en noget letsindig Maade, idet man hverken havde rigtig Forstaaelse af Sedlernes Funktion eller traf bestemte Grænser for deres Mængde eller Forhold til Møntfonden. Dette medførte først en Krise i 1745, der efter Kurserne at dømme sikkert var mere indbildt end virkelig. Efter at der allerede 14. November 1740 var udstedt Forbud mod 24 β 's Udførsel, forbødes 16. Oktober 1745 al Udførsel af rede Penge og Sedlerne gjordes uindløselige, men dette Forbud ophævedes paany 14. Marts 1747. Man var i disse Aar bleven ængstelig over det ringe Møntforraad over for Seddelmassen.

Den 6. Oktober 1757 skete derimod det store Jordskælv

i dansk Pengevæsen, idet Sedlerne paany blev gjort uindløselige og samtidig gjordes til tvungne Betalingsmidler, medens Mønts Udførsel af Landet blev forbudt. Den Dag iværksattes som allerede tidligere omtalt et lignende Skisma med Fortiden som i August 1914, da Nationalbankens Sedler blev uindløselige. Kurantbankens Sedlers Uindløselighed fortsattes til 1813; Rigsbank- og Nationalbanksedlerne, der kom efter, forblev uindløselige i en Menneskealder efter 1813.

Naar man i 1757 bestemte sig til et saa gennemgribende alvorligt Skridt, var det ikke, fordi de danske Penge stod daarligt. Tværtimod; de havde aldrig staaet bedre, og det gjaldt baade Mønt og Sedler, dog fornemlig vor gode, grove, ensartede Kurant. Dette stod i nøje Sammenhæng med den *trede* Begivenhed af indgribende Betydning for vor Økonomi: den preussiske 7-Aars Krig, der tildels foregik lige uden for vor sydlige Grænse. Denne Krig medførte, at vor Sølvmønt, hvor meget Sølv vi end hentede op af Kongsberg Sølvværk, og hvor mange Mønter vi end prægede — og det var i disse Aar betydelige Beløb — forsvandt, ja løb bort mellem Hænderne paa os ud af Landet, ligesaa hurtigt de kom fra Mønten, thi Frederik den Store skulde bruge Mønt til sin fortvivlede Krig mod alle sine Naboer. Han maatte forfalske sin Mønt i Millionvis paa ganske samme Maade som Frederik IV under den store nordiske Krig havde været nødt og tvungen til. Alle vore gode Rigsorter — saa mange han kunde komme over — gik i Smeltedigelen og kom paany for Dagens Lys som aldeles undervægtige $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{6}$ Thlr., paa hvilke han kunde tjene en øjeblikkelig Fordel til Krigens Førelse.

Intet Under at Kursen paa vor Sølvmønt steg paa Hamburgs Børs indtil det eventyrlige. Som det vil ses af Kurslisten, Tab. II, stod vor Kurant medio Juni 1756 $18 \frac{0}{10}$ slettere end Banko, for medio Juni 1757 at stige til kun $10 \frac{3}{8} \frac{0}{10}$ slettere end Banko, medio Juni 1758 til $7 \frac{3}{4} \frac{0}{10}$, ja medio Juni 1759 endog til $6 \frac{1}{4} \frac{0}{10}$ slettere end Banko. Det vil sige, at vor Kurantmønt var steget langt over Pari c. $22 \frac{0}{10}$ slettere end Banko, o: Sølvindholdet, beregnet i Specier Banko, men det var jo ikke underligt forsaavidt Kuranten betaltes med uvederhæftig Krigsmønt af overdreven Navneværdi. Frederik

den store saavel som iøvrigt ogsaa alle hans Naboer skulde og maatte have Sølv til Udmøntning af Krigsmønt, der bag-efter altsammen maatte nedsættes, saaledes som det allerede er skildret under Møntstedet Oldenburg.

Men de krigsførende Magter skulde ogsaa bruge Fødevarer, Uld, Træ m. v. Af foranstaaende Oversigt over Udførslen af Stude vil ses, at denne Eksport 1759 steg til 10,503 Stkr., langt det største Tal i en Række Aar. Mange

Frederik II af Preussens $\frac{1}{3}$ Thlr. 1759.

Heste skulde bruges i Krigen. Det gik dengang som under Verdenskrigen, hvor den danske Valuta holdt sig støt, skønt den var løsrevet fra Guldet og tiltrods for den store Seddeludstedelse der fandt Sted, fordi alle de krigsførende Magters Mønter sank ustandseligt paa Grund af det voldsomme Begær efter danske Produkter. Ganske paa samme Vis foregik Udviklingen i Aarene 1756—60. De danske Kurantsedler steg i Kurs fordi Udlandet maatte sikre sig dem til Betaling af vore Heste, Stude og andre Levnedsmidler. Sedlerne naaede 1757 endog til kun $12\frac{3}{4}\%$ slettere end Banko, men var dog altsaa ikke saa højt i Kurs som vor Sølvkurant, hvoraf Følgen naturligvis blev, at al ordentlig Sølvmønt forsvandt af Landet, medens Sedlerne besørgede Omsætningen, hvad vel lod sig gøre, saalænge disse bevarede et godt Om-dømme og en god Kurs.

Hele denne Udvikling fik en brat Ende. Ikke blot hørte Syvaarskrigen op, men den afløstes for Danmarks Vedkommende ikke af Fred, men af Krig eller i hvert Fald truende Krigsfare. Det er allerede tidligere under Københavns Møntsted indgaaende paavist, hvorledes Frederik V og hans Rege-ring maatte foretage kostbare Rustninger for at imødegaa

Faren fra Rusland, hvor Danmarks Fjende, den holsten-gottorpske Hertug Karl Peter Ulrich var Tronfølger og senere blev Czar. Han lod da sin Hær rykke frem mod Danmarks Sydgrænse. Der maatte skaffes Mønt baade i Aarene før Gottorperens Tronfølge og under hans Czartid for at imødegaa Faren i god og rette Tid. Da Sølv var forsvundet eller for dyrt, vendte man sig mod Guld. „I 1693 var der opdaget rige Guldlejer i Brasilien, Minas Geraes, og særlig i Tiden 1721—60 blev Guldtilførslerne herfra meget store; 1741—60 var den aarlige Guldproduktion tre Gange saa stor som i Aarene 1641—60¹⁾. Man slog Kurantdukater à 12 $\frac{1}{2}$ Kurant eller 2 Kurantdalere og der møntedes i København alene 1761: 2,7 Mill. R. K., 1763: 1,5 Mill. R. K. Seddelomløbet steg fra 2,4 Mill. R. K. i 1759 til 5,3 Mill. R. K. i 1762 og 6 Mill. R. K. i 1764. Den russiske Krigsfare i Aarene efter 1760 blev det *fjerde* store Indgreb i dansk Pengevæsen i det heromhandlede Tidsrum og gav sig de mest drastiske Udslag i Kurserne, idet disse sprang i Vejret fra $6\frac{1}{4}\%$ og 14% slettere end Banko medio Juni 1759 for henholdsvis Mønt og Sedler til $25\frac{5}{8}\%$ og 35% slettere end Banko medio Juni 1761 for Mønt og Sedler. Nu var det Danmark, der i Hamburg maatte opkøbe Guld, Sølv og Krigsfornødenheder. Rollerne var med et Slag fuldstændig ombyttede. Det er derfor ikke saa mærkeligt, at Frederik V foruden at indkalde Franskmanden St. Germain til at kommandere Tropperne maatte tilkalde Tyskeren Schimmelmänn for at dirigere Pengene, thi hverken til det ene eller det andet fandtes skikkede og handlekraftige Mænd indenfor den danske, stagnerende og let hensovende Administration.

Schimmelmänn anvendte — som bekendt — 3 Midler til Krisens Løsning: Domænesalg, Statslaan og Ekstraskat. Skatten var den ilde ansete Kopskat, der paalagdes ved Frdg. 25. Septbr. 1762 og opkrævedes samme Efteraar med 8 β maa-nedlig for hver Person over 12 Aar, saaledes at Husbonden skulde svare for Kone, Børn og Tyende. Det var selvfølgelig

¹⁾ E. Arup. Varehandelens Historie i Omrids. Hages Handels-Haand-bog. 4. Udg. Kbhvn. 1918, p. 414.

en højst uretfærdig Skat, men den var let at beregne og let at opkræve. Den ansloges til c. 1 Mill. Rdlr.¹⁾

Endvidere aftvang han 1762—63 Hamburg et Laan paa 1 Mill. Rdlr. ved ganske uforblommet at henvise til de danske Tropper, der stod ret udenfor Byens Volde og truede med Bombardement; men han kunde tillige paapege den store Fordel, Byen under 7-Aarskrigen havde af den danske Krones Beskyttelse, idet Byen i Læ af den havde kunnet drive en saare indbringende neutral Handel, medens den uden saadant Værn kunde have været udsat for enten Franskmændenes eller Preussernes Besættelse. Senere skaffede Schimmelmänn Staten yderligere Laan, fra Holland saaledes 10,4 Mill. Rdlr.

Endelig maatte Kronen sælge sit Krongods uden for Nordsjælland og Møen. Paa Fyen solgtes saaledes 5798 Tdr. Hartkorn for c. 1,1 Mill. Rdlr. Halvdelen af Købesummen blev staaende som 1. Prioritet og 4 ⁰/₁₀ Rente heraf var 4000 R. mere end hele Godsets tidligere Indtægt²⁾. Selv afkøbte Schimmelmänn Staten nogle Plantager paa de vestindiske Øer med dertil hørende Sukkerraffinaderi i København.

Ved saadanne og lignende Foranstaltninger holdt Schimmelmänn Staten og den med Staten paa Grund af Laan intimt forbundne Bank oven Vande; men Forholdene i Banken var saa fortvivlede, at denne — som vi tidligere har set — maatte udstede 1 R.-Sedler, fordi der bogstavelig talt ingen Mønt var i Kassen; 1761 maatte man slaa 37,000 R. daarlige 2 β til 16 R. 89 β paa $\frac{1}{2}$ fin, og en halv Snes Aar senere de mange Kobber 1 β for dog at have noget til de daglige Smaaomsætninger.

Under alt dette var der 2. December 1762 oprettet Over-Skatte-Direktionen, med 2 Skattekontorer i København og Hamburg og med Schimmelmänn som Over-Skattedirektør. Hans Hverv som General for Finanserne var hermed tilstrækkelig fremhævet.

¹⁾ Jul. Schovelin: Fra den danske Handels Empire I. Kbhvn. 1900, p. 47 ff.

²⁾ Schovelin, l. c. p. 50 ff., til hvilket Værk, saavel som til Nathansons Fremstilling de henvises, der maatte søge nærmere Enkeltheder.

Endnu engang i Aarene mellem 1764 og 1771 slog Schimmelmänn et større Slag i Hamburg, da denne By tøvede med at lade alle hans Machinationer vise sig i Kursen. 1764 stod Kursen paa dansk Sølvkurant $26\frac{1}{2}\%$, paa Sedler 30% og paa korte Veksler $31\frac{1}{2}\%$ slettere end Banko. Det vilde Schimmelmänn ikke finde sig i, da han efter den forbedrede Tilstand, hvori han nu havde bragt Danmarks Pengevæsen, hvortil ogsaa Specieudmøntningen 1764—65 bidrog, fandt Kurserne for lave, hvad de vistnok i Virkeligheden ogsaa var. Hamburg maatte i Novbr. 1765 forpligte sig til i Løbet af 3 Aar gennem Banken at indveksle dansk Kurant mod Banko op til $1\frac{1}{2}$ Mill. R l. indtil Kursen stod i ca. 120. Som det fremgaar af Kursskemaet, Tabel II, steg Kurserne paa Mønt, Sedler og Veksler 1765 til 21, 22—24 $20\frac{1}{2}\%$, 1766 til ca. 19, $22\frac{1}{2}$ og 21% og 1767 til ca. $18\frac{3}{4}$, 22 og 22% slettere end Banko. Men kort Tid efter faldt Kurserne atter, saaledes 1769 til 26, 30 og $27\frac{1}{4}\%$ slettere end Banko, idet der af Regeringen i Begyndelsen af Christian VII's Tid paabyrdedes Finanserne forskellige store Udgifter, f. Eks. 1769 den kostbare Ekspedition mod Røverstaten Algier, 1768 Kongens pragtfulde Udenlandsfærd m. v., medens samtidig Indtægterne tildels svigtede, saaledes Ekstraskatten i Norge og fra 1768 de franske Subsidier, som der var gjort Regning paa. —

Det er et stort Spørgsmaal, om selv Schimmelmänn's Geni havde kunnet klare Situationen, om ikke Krigen med Rusland var bortfaldet ved Karl Peter Ulrichs Mord, og Handelssituationen paany var bleven saa ekstraordinær gunstig for den dansk-norske Stat, som Tilfældet blev under den nordamerikanske Frihedskamp, der udviklede England og tilsidst ogsaa Frankrig, Spanien og Holland i en langvarig Krig, under hvilken Sverige, Danmark og Rusland i Forening hævdede den væbnede Neutralitet til gensidigt Værn mod Englands hensynsløse Krigsførelse til Søs. Denne Periode, der strakte sig over Tidsrummet 1771—84, var i høj Grad gunstig for Danmarks Handel. Medens der i Tiden omkring Struensee, med hvem H. C. Schimmelmänn tilslut ikke kunde samarbejde, havde hersket ret daarlige Kaar paa

Grund af forskellige sammenstødende Omstændigheder: daarlig Høst, slet Fiskeri, Isspærring, Kvægsyge m. m., bragte de følgende Aar et glimrende Opsving, der blev den femte store Indsats i dansk Pengevæsen. Vel overtog Staten 1773 Banken, og vel optog Regeringen stadige Laan hos Banken, men dennes circulerende Seddelmængde, der fra 1772—84 steg fra 5,7 Millioner til ca. 15 Millioner, fandt dog ikke udelukkende Anvendelse i finansielt Øjemed, men for Halvdelens Vedkommende i private Virksomheder og til private Forretningslaan, som de gunstige Tider førte med sig. Vel maatte Staten anvende store Beløb til at bestride de Omkostninger, som den bevæbnede Neutralitet krævede, men de gode Handelsforhold bevirkede, at Omsætningen kunde bære den forøgede Seddelmængde uden at Kurserne forværredes. Tværtimod var Kursen paa vor Kurantmønt endog 1778 et Øjeblik over Pari: $20\frac{1}{2}\%$ slettere end Banko, og paa Sedler omtrent helt oppe ved Pari: ca. 23% slettere end Banko i Aarene 1773—78. Der havde i disse Aar været den bedste Chance for at bringe vort Møntvæsen ind i bedre Baner ved paany at skabe det en fast og urykkelig Basis. Ved den tidligere omtalte Frdg. 2. Januar 1776 blev der ogsaa gjort Forsøg i denne Retning, idet man søgte i større Udstrækning paany at gøre Speciemønten til Hovedmønt. Allerede 1764—65 og 1769—72 var der udmøntet betydelige Speciebeløb, ialt ca. 870,000 R. Species, men dette var ikke saa meget et Udtryk for Reformer til Bedste for en bedre Mønt, som Spekulationer i Kurantens for lave Kurs, idet Kurant kunde indkøbes i Hamburg med Fordel til Omsmeltning i Specier $\circ$: Banko, der ved rigelig Fremkomst af Specier maatte afgive flere Points i Kurs til Fordel for Kuranten. Da Kuranten steg fra 1764: $26\frac{3}{4}\%$ slettere end Banko, til 1765: $21\frac{1}{8}\%$ slettere end Banko, holdt vor Specieudmøntning op. Da Kursen paa Kurant 1769 paany faldt til 26% slettere end Banko, tog vi paany fat paa Specieudmøntningen. Tiltrods for at Kursen paa Kurant under den nordamerikanske Frihedskrig bedredes lige til, ja over Pari, slog man nu efter det i Frdg. 2. Januar 1776 lagte Program i Aarene 1775—81

ca. 1 Million R. Species i rigtig Erkendelse af, at Kurantmønten var en overflødig og forvirrende Reminicens fra onde Tider, da man havde søgt Fortjeneste ved Møntregalet og derved hidført en Mønt i den daglige Omsætning forskellig fra den egentlige Hovedomsætningsmønt Specien. Men man begik to Hovedfejl: at sætte Speciemønten i et fast Forhold til Kuranten, 122 β K. pr. R. Specie, saaledes at Speciemønten paa en Maade kun blev en til 122 β udmøntet Kurantmønt¹⁾, og at fortsætte den stærke Trykning af Kurantsedler, saaledes at der tilsidst mod Udgangen af den gunstige Handelsperiode 1782 stod en circulerende Seddelmængde af 15,5 Mill. R. K. mod en Møntbeholdning af 80,000 R. K.

Samtidig var den finansielle Heksemester, hvem Heldet paa en rent ud trolddomsagtig Vis havde fulgt i alt, hvad han lagde sin Haand paa, Skatmesteren, nu Greve, H. C. Schimmelmann, i Februar 1782 afgaaet ved Døden, kun 58 Aar gl. Hekseriet havde taget hans Livskraft hurtigere end ellers ventelig var. Med hans Bortgang var det som Danmarks økonomiske Kraft var brudt; men allerede i hans sidste Aar var det dog som han ikke længer evnede at gennemføre, hvad han meget vel indsaa burde være Maalet, et fast og sikkert Møntvæsen, saaledes som det allerede var udtrykt i Frdg. 1776. Havde han naaet at gennemføre dette for hele Riget, medens Konjunkturerne endnu var opadgaaende, i hvert Fald gunstige, var ikke saa meget gaet sønder som senere skete.

Hans intelligente, fintdannede, Søn, Grev Heinrich Ernst Schimmelmann, blev Faderens Eftermand, men magtede ikke som Faderen at klare Vanskeligheder, selv om han havde den bedste Vilje og lagde dybtgaaende Indsigt i økonomiske Forhold for Dagen.

Endnu i nogle Maaneder efter Skatmesterens Død fortsattes Handelens Flor. „I Sommeren 1782 naaede“, som Schovelin skriver, „den store Konjunkturs vældige Flodbølge Toppen.“ Kursen paa *Asiatisk Kompagnis* Aktier (Pari 500 R.) steg i

¹⁾ Jfr. herved ogsaa E. Collin: Om Rigsmønt og Courant. Kbhvn. 1855, p. 10—11. A. Flor: Münz-Zustände, Altona 1838, p. 58.

Juni til 1850 à 1900 R. ved et Udbytte af 150 R. Det *Vestindiske Handelsselskabs* Aktier (Pari 300 R.) steg til 890 à 900 R.¹⁾ *Østersøisk Kompagni* fik sine Aktier op i 176 à 180 R. (Pari 100 R.). Der stiftedes Humbugselskaber. Alt mindede nu ved den amerikanske Frihedskrigs nære Afslutning i paafaldende Grad om Forholdene paa Børsen i vor egen Tid henimod Verdenskrigens Ophør. Man købte og solgte, spekulerede, jobbede og sejlede, som skulde der ingen Ende være paa den gyldne Sejlads. Dog maatte man — som ved Verdenskrigens Slut — have kunnet tage Varsler af, hvad der vilde komme. Som man i Sommeren 1918 maatte lægge Mærke til Tysklands dødsens Udmattelse og nære Sammenbrud, dets vilde Spil og Sætten alt paa eet Kort, kunde man paa tilsvarende Vis i 1782 iagttage Englands segnefærdige Tilstand. Frankrig søgte Revanche for den forrige Krigs smertelige Tab, deriblandt Kanadas Afstaaelse til England. I Forening med Spanien og Holland kunde Frankrigs Flaade tage det op selv med Englands. Uhindret førte det sine Tropper over Havet til Washingtons Hjælp. Indtagelsen af Yorktown og den engelske Hærs Overgivelse sikrede de nordamerikanske Fristaters Løsrivelse fra Moderlandet. Whiggerne, der lige fra Begyndelsen havde talt Koloniernes Sag i Parlamentet og kritiseret Toryernes krigerske Politik, overtog i Marts 1782 Regeringen. Fredspolitikken sejrede og Forudsætningerne for Højkonjunkturen bristede. Den 1. Oktober 1782 ramlede det Hele sammen herhjemme. Aktiernes Kurs styrtede nedad; Vekselkurserne ligesaa. Handelskompagnier, Aktieselskaber og Firmaer stod over for deres Ruin og ilede til Regeringen om Hjælp. Det gik dengang som nu. Staten hjalp med Laan. Som man i 1923 „reddede“ Landmandsbanken, „reddede“ man dengang Firmaerne i Haab om at Krisen var forbigaaende, medens denne tværtimod kun var i sin Begyndelse. Aaret 1783 viste det. Den 20. Januar 1783 sluttedes Freden. „Fra den store Krig gik vi lige ind i den store Krise“. Som det vil ses af Tabellen over Kurserne, faldt Sedlerne 1783 til 42 $\frac{0}{100}$.

¹⁾ Schovelin l. c. II. p. 9.

Vekslerne til 38% slettere end Banko. 1784 gik Kurantmønten ned til 25 à 27% slettere end Banko, hvorved maa have i Erindring den megen daarlige Smaakurant, 2 og 1 β

Grev Heinrich Ernst Schimmelmann.
(Efter Munthe Morgenstjerne: Odd Fellow Palæet.)

af Sølv, 1 og $\frac{1}{2}$ β af Kobber, der nu var blandet op i Kuranten, og som Banken havde været saa travlt beskæftiget med at forskaffe sig for at kunne veksle 1 R.-Sedler i „klingende Mønt“ til Brug for Detailhandelen.

Den offentlige Økonomi kom ved alt dette dybere og dybere ud i Uføret. Alt i Forvejen tynget af stor Gæld blev denne

selvfølgelig ikke mindre, naar Staten skulde træde hjælpende til over for alle de Virksomheder, som de fredssluttende Stormagters Indtræden i Handelskonkurrencen, i Søfarten, i Produktionen truede med Ruin. Fra Neutralitetens Privilegium kastedes de ud i de stores skarpe Væddestrid om Markeder, Fragter og Produktionsvirksomheder. I Stedet for en grundfæstet Sølvaluta stod man nu med en Papirbygning af Sedler. Det var kun et maadeligt Rygstød midt i Tidens Malstrøm. Hele Situationen minder i alle Enkeltheder paafaldende om Nutiden. Det er kun mærkeligt at vor Nutids ledende Mænd saa lidt har taget Lære af Fortidens Fejl, men tværtimod repeteret dem.

Man var ganske klar over, at den store Seddelmængde ikke kunde bæres af den nu indskrænkede Omsætning. Naar Aktiernes Kurs faldt til det halve, naar Fragtfart og Produktion, som de krigsførende Magters Undersætter hidtil ikke havde haft Tid til at beskæftige sig med, nu øgedes mangedobbelt ved disses Indtræden i Fredens Gerning, saaledes at Priserne styrtede nedad, var der ikke Brug for ca. 15,7 Mill. R. Sedler i Omsætningen. Spørgsmaalet blev da, hvorledes man skulde faa Seddelmængden bragt ned.

Det gjorde man paa akkurat samme Maade som Nationalbanken efter Verdenskrigen ved at bringe den op! Den guldbergske Regering mægtede ikke at afslaa alle de med Regeringens Spidser intimt forbundne Handelsfyrsters Krav om Laan. Disse Laan kunde ikke tages af Kapitalopsparingen. Denne var ikke saa vidt forgrenet og organiseret som nu. Nogen Kapital anbragtes i Ejendomme, Varelagre og Firmaer, men en saadan løs Kapital som nu fandtes ikke tilnærmelsesvis. Idet man greb til Laan i nytrykte Sedler ud over Kapitalopsparingen og Omsætningens Behov, bar man sig i Virkeligheden ad, som den der slog Sølv mønt af Tin med en let Forsølvning — den ringe Sikkerhed hos Debitorerne — og gav denne Tin mønt ud for Sølv mønt. Man øgede kunstigt Købekraften i Samfundet overfor den samme Vare mængde, idet man laante de for Omsætningen ufoørnødnede Sedler ud. De ekstraordinære Handelslaan i 1783 udgjorde alene ca. 1,8 Mill. R. Handelen laa inde med Varelagre, der med de ned-

adgaaende Priser ikke kunde realiseres uden Tab. I Stedet for — ganske vist ubarmhjertigt — at lade de enkelte bære Tabene, spredte Guldberg ved de udlaante Pengesedlers Hjælp Tab og Ulykke over det hele Samfund. I Stedet for at indskrænke Kreditten forøgede han den. Skønt Guldberg var ganske klar over, at „Seddelstokken“ burde formindskes, forøgede han den i Tillid til, at Laanene skulde være ganske korte og tilbagebetales i Løbet af $1\frac{1}{2}$ Aar. Men hvor kunde han nære en saadan Vished, naar han saa, hvor nedadgaaende Tiderne var. Men her gjorde sig en lignende Blindhed gældende, som saa ofte før og senere i Historien. Man er vis paa det, man helst *tror*, skønt man *ser* noget ganske andet. Guldberg tænkte sig, at det var en lille Tid at flikke paa, mens det var et Stormvejr, han var kommet ud for.

Guldberg henviste til, at Handelsbalancen maatte og skulde forbedres. Det var den sikreste Vej til Kursens Bedring og Sedlernes Stabilisering. Men hvor skulde Balancen kunne bedres nu, da Konjunkturerne gik os imod. Han tog i sin Nød Tilflugt til udenlandske Laan og vilde straks benytte disse til at slaa god Mønt for, men som Ernst Schimmelmänn og L. D. Reventlow rigtigt hævdede, var der i og for sig ikke saa stor Gevinst herved som ved at benytte Laanet til at indfri Sedler med.

Under alt dette gik det Guldbergske Regimente til Ende. Den 14. April 1784 overtog Kronprins Frederik selv Styret; den 2. Juni 1784 oprettedes et nyt Finans-Collegium, i Spidsen for hvilket Ernst Schimmelmänn blev stillet.

Et Aars Tid efter — den 28. Juni 1785 — gjorde Finans-Collegiet Indstilling til Kongen, $\circ$: Kronprinsen, om Finansernes og Pengeomsætningens Ordning. I denne Datidens „Valutabetænkning“ udvikles først visse teoretiske Grundbetragtninger vedrørende Pengeomsætningen: Forholdet mellem flere Landes *Mønter* beror paa deres indre Værd $\circ$: Metalforholdet. I dette kan Handelsbalancen gribe ind, idet det ene Lands Gæld til det andet kan bevirke nogen Overkurs paa det sidste Lands Mønt, nemlig et Tillæg til dennes Metalindhold svarende til Udgifterne ved Transport af Mønt og Metal til Kreditor-Landet og eventuelt Omkostningerne ved

Ommøntningen af Debitor-Landets Mønt eller Metal til Kreditor-Landets egen Mønt. For at undgaa Transport af Mønt og Metal udlignes Landenes Tilgodehavender paa hinanden ved *Vexler*, der jo fremkommer ved Køb og Salg af Varer. Men viser det sig, at et Lands Tilgodehavender hos et andet Land ikke kan opveje dette Lands Fordringer, maa dog Mønt eller Metal udligne Forskellen. Kan saadan Mønt eller Metal ikke fremskaffes, daler Landets Vexler i Kurs og Landet maa betale Differencen, hvis det tilslut da kan. *Bankosedler* „staa i Lighed med Vexler, thi de ere Tegn af en Gæld, der skal betales af en Bank i en vis Mønt“. Kan de altid indløses med Mønt, gaar det med dem som med virkelig Mønt. „Findes ved Banken Vanskelighed i at erholde den paalydende Mønt ved Seddelens Forevisning betalt, hvilket fornemmelig forsaarsages, naar Banken udgiver flere Sedler, end sammes Forhold til dens Fonds i ædle Metaller tillader, saa blive de endnu mindre skikkede til udenlands Betalinger, da de derefter uden for Landet ikke mere blive ansete som virkelig Mønt, men som en transportabel Gæld, hvorved Debtors Kredit tillige kommer i Betragtning, og naar de Vexler i den Stat, som udsteder disse Bankosedler, kunne i Landet uden Forskel betales enten med Sedler eller med Mønt, saa forvexles denne med hine, og Landets Mønt vurderes efter det tillige kurserende Papirs Kurs . . .“¹⁾ „Heraf fremlyser, at i et Land som har Bankosedler, deres Kredit, som beror paa deres prompte Realisation, har stor Indflydelse i Kursen eller Prisen af Landets Mønt hos Fremmede, hvilken vil blive saa meget større, naar begge Aarsager støde sammen, nemlig en ufordelagtig Handelsbalance og Diskrediten af Landets Bankosedler“. Man paaviste, hvorledes Sedlernes daarlige Kurs jog al Metal mønt af Landet, idet Købmanden foretrak at betale med denne i Udlandet, og hvorledes Priserne steg, dels fordi Varer fra Udlandet maatte betales dyrere, egne Varer til Udlandet indbragte saa meget større Beløb i Landets Mønt, som denne var falden i Kurs, og endelig Bankosedlernes Mængde i Omsætningen forrykkede Forholdet mellem Penge og Varer.

¹⁾ Schovelin l. c., p. 111 ff.

Som Midler til at komme ud af Misèren anviste Finans-Collegiet 3: Forøgelse af Landets Produktion til Forbedring af Handelsbalancen, Formindskelse af Seddelmængden og Afbetaling paa Statsgælden, men naar Collegiet skulde nærmere angive, hvorledes disse Midler skulde tilvejebringes, viste det sig, at dets Anvisninger i saa Henseende for $\frac{3}{4}$ Vedkommende var idel Humbug.

Een Anvisning var dog i hvert Fald reel nok, nemlig et Paalæg til Bankens Direktion i Efteraaret 1784 om Kreditindskrækning: Ingen Udlaan, større Afdrag paa ældre Laan, men af Bankens Journal fremgaar, at Bankledelsen heroverfor med Rette gjordé gældende, at det lidet nyttede at lade saadan Kreditindskrækning gaa ud over de *Private*, naar Sedlerne dog stadig sivede ud til *Finansernes* Behov.

Statsgælden, der ansloges til 30 Mill. R., mente man i Løbet af 30 Aar at kunne afbetale ved Hjælp af en synkende Fond, hvortil Kongen henlagde ca. 458,000 R. af sine aarlige Indtægter. Det var nu i og for sig ikke nogen glimrende Afdragsplan og forudsatte under alle Omstændigheder en fast, sparsommelig Administration uden indtrædende „Ulykkestilfælde“.

Det, der i denne Forbindelse interesserer mest, er Collegiets Anvisninger paa, hvorledes Bankens Seddelmasse ekstraordinært kunde nedbringes gennem Indfrielse af Statens Gæld til Banken¹⁾. Denne opgjordes til $9\frac{1}{2}$ Mill. R., medens den cirkulerende Seddelmængde udgjorde $15\frac{3}{4}$ Mill. R. Af Gælden regnede man ikke 1,2 Mill. R., der „kun“ udgjorde Forskud i Løbet af Finansaaret, der berigtigedes i Slutningen af dette. Endvidere afgjorde man 2 Mill. R. med et Gælds brev fra Kongen, men det kunde Banken jo ikke have megen Glæde af til Seddelindkaldelse. Derhos overlod man Banken $1\frac{1}{3}$ Mill. R. Statsfordringer paa halvfallerede Handelshuse og Aktieselskaber, der ikke var bedre til Formaalet end Kongens Obligation. $\frac{1}{4}$ Mill. af Bankens Indtægt, der ikke behøvedes til udenlandsk Gælds Betaling, overlod man „generøst“ Banken. Alt dette var som Schovelin udtrykker det „det rene

¹⁾ Ang. nærmere Enkeltheder se Schovelins ofte citerede Værk II p. 114—20.

Humbug og Hokuspokus“. Tilbage blev: $1\frac{1}{4}$ Mill. R. Sedler, der fandtes i Kongens Kasser, og som Banken fik tilbage, Renteindtægten af 2,1 Mill. R. der udgjorde de saakaldte halve Købesummer for bortsolgt Domænegods og indestod paa 1. Prioritet i dette, samt Indtægten af 2 indenlandske Statslaan til Beløb ca. $1\frac{1}{8}$ Mill. R.

Summa Summarum af alt dette var en øjeblikkelig Formindskelse af Seddelbestanden paa $1\frac{1}{4}$ Mill. R. og Udsigt til en lignende Reduktion paa $1\frac{1}{8}$ Mill. R., hvis og naar de sidstnævnte Laan gik ind. Parturiunt montes nascetur ridiculus mus! Men selv denne lille Mus slog man igen ihjel, idet der samtidig aabnedes Bankokontoret — oprettet 1774 til Kursens Vedligeholdelse eller rettere sagt Pengevæsenets Opretholdelse — og Finans-Collegiet en Kredit hos Banken paa 2,4 Mill. R.¹⁾. Hvorledes Banken paa denne Maade skulde faa een Seddel indløst ved Statens Hjælp, er ikke let at se.

Paa dette vidunderlige Grundlag udstedtes den berømmelige Pl. af 8. Juli 1785 ang. Afbetalingen af den kgl. Gæld til Banken. Det er ikke mærkeligt, at denne Plakat kun indeholder et eneste Beløb, men saa mange flere Floskler om Gældens Betaling „deels i reede Penge og ved i Landet optagne Laan, deels i saadanne gode og likvide Effecter, som *med Tiden* af Banqven kan realiseres,“ om Bankens Afsondring fra Finanserne, om dens Bestyrelse efter ubrødelige Love og Grundsætninger, om Bankdirektionens Ansvar efter Bankens Grundlove m. m.

Den interessanteste Bemærkning i Plakaten er dens — ofte anførte — første Sætning: Kongen har overvejet „hvorledes ved den allerede nogen Tid vedvarende ufordeelagtige Vexel Cours og de af Banqven udgivne Sedlers ringere Værdie, fornemmelig paa nærliggende fremmede Handelssteder, men og tildeels i nogle Provinser af de kgl. Riger og Lande, samt den deraf følgende Sieldenhed af klingende Mønt tilligemed det af et uforholdsmæssigt Omløb af Papir-Mynt forarsagede større Forbrug af fremmede Varer, tilføjes en betydelig Skade

¹⁾ Nathanson, l. c., p. 89, jfr. 411—13.

for de kgl. Finantser, for Undersaatterne og for de kgl. Staters Handels-Balance i Almindelighed.“

Man knæsatte her den Anskuelse, at et for rigeligt Udlaan af Pengesedler ikke blot bevirkede disses Prisfald i Indlandet, men animerede Folks Indkøb af Varer i Udlandet, hvorved Handelsbalancen forværredes, hvad atter indvirkede paa Sedlernes Kurs, saaledes at disse ogsaa af den Grund

Slesvig-holstensk Specie 1788.

dalede. En Svikmølle af gensidig Paavirkning mellem Sedlernes Ophobning i Indlandets Omsætning med tilsvarende øget Købeevne over for samme Varemængde og derved faldende Købekraft for Pengene og Handelsbalancens Minus, der atter forringede Sedlernes Kurs $\circ$: Købekraft i Udlandet over for Varer og udenlandsk Valuta, var sat i Gang. Ud fra disse Betragtninger blev det Regeringen magtpaaliggende at sætte Sedlerne først og fremmest ud af Circulation i den Hamburger-Børsen nærmest liggende Del af Kongens Riger og Lande, $\circ$: i Hertugdømmerne, og erstatte dem med en Mønt, der kunde ligestilles Hamburgs Grundvaluta: Bankospecien, saaledes at ingen Kursforskel mellem Hamburgs og Hertugdømmernes Valuta kunde opstaa. Dette var af Betydning ikke blot for Engroshandelen, men ogsaa for den vidtfor-grenede Detailhandel, der dreves af Hamburgs Borgere paa alle Markeder i Stadens Nærhed inden for Holstens Grænser. Derfor foreslog Ernst Schimmelmann Oprettelsen af en Speciebank i Altona og Udmøntning af Specier paa Mønten sammesteds til Grundfond for Banken og Omsætningsmiddel

i Hertugdømmerne. Til Drøftelse af denne Side af Valuta-sagen var der allerede 22. September 1784 nedsat en særlig Kommission. Det var da Haabet at kunne fortsætte senere med Indførelse af samme Hovedmønt med tilhørende Specie-bank i den øvrige Del af Monarkiet. 1788 oprettedes Specie-banken for Hertugdømmerne, 1791 Speciebanken for Kongerigerne. Men medens Speciens Indførelse i Hertugdømmerne lykkedes, var det modsatte Tilfældet i Kongerigerne, hvor Kurantbankens Seddelinflation havde faaet for godt fat. Re-formen kom til at skille Hertugdømmerne fra Danmark, ikke mindst idet den bidrog til Hertugdømmernes gunstige Stilling under Møntvæsenets Sammenbrud 1813.

UNIVERSITETETS MYNTKABINET
OSLO

*Følgende mynter i Universitetets Myntkabinet er veiet av hr. inspektør
O. Chr. Bjørnstad, assistent ved MK.*

Kristian V. Dobbeltdukat.	1673. Jørg.	63.	6,55 gr
— —	— —	23.	6,60 -
— Dukat	1691.	— 57.	3,60 -
— Specie (Doc.)	1671.	— 123.	28,42 -
— —	1675.	— 96.	28,62 -
— — Oslo.	1672.		28,93 -
— — Kongsberg.	1692.		28,80 -
— 4 mark.	1679.		21,95 -
— Krone.	1693.		18,01 -
— Parykotteskill.	1695.		3,04 -
— 4 skill.	1677.	— 231.	5,50 -
— 4 —	1693.		1,86 -
— 2 —	1693.		1,02 -
— Krontoskill.	1693.		0,89 -
— 2 skill.	1681.		0,94 -
— 1 —	1676.		0,81 -
— $\frac{1}{2}$ — norsk.	1682.		0,67 -
Frederik IV. Kurantdukat.	1714.	— 36.	2,84 -
— —	1716.		2,79 -
— 16 skill.	1716.		5,14 -
— 12 —	1717.		3,65 -
— 8 — Kbhvn.	1729.		3,02 -
— 8 — —	1730.		2,93 -
— 4 — —	1730.		3,00 -
— 8 — Kongsberg.	1730.		3,52 -
— Parykotteskill. n.	1703.		2,37 -
— 10 kas.	u. a.		10,17 -

Kristian VI. Rejsedaler	1732.	27,18 gr
—	1733.	26,98 -
— Krone. Kongsberg.	1736.	22,69 -
— 24 skill. ₁	1732.	9,38 -
— 12 — Vestind.	1740.	2,92 -
— 2 — kob. —	1740.	9,72 -
— 1 — — —	1740.	4,73 -
Frederik V. Kurantdukat.	1757. Jørg. 27.	3,11 -
—	1759. — 26.	3,11 -
— Specie.	1764.	28,86 -
— 3 dobb. krone.	u. a.	45,44 -
— Krone.	1747.	17,83 -
— 24 skill.	1757.	9,51, 9,32 og 9,39 gr
— 24 — Kbhvn.	1757.	9,12 og 9,07 gr
— 24 — Vestind.	1783.	6,68 og 7,04 -
— 8 —	1763.	3,05 og 3,10 -
— 2 —	1750.	1,26 -
— 1 —	1755.	0,77 -
— $\frac{1}{2}$ — kob.	1755.	3,58 -
— 2 — norsk.	1747.	1,12 og 1,05 -
— 2 royalin	1756.	1,23 -
— 1 —	1756.	0,59 -
— 1 —	u. a.	0,93 -
— Zweidrittel.	1762.	17,18 -
— Drittel.	1762.	8,72 -
— $\frac{1}{6}$ taler.	1764.	5,76 -
— $\frac{1}{12}$ —	1761.	2,71 -
— $\frac{1}{24}$ —	1762.	1,61 -
— 2 mariengroschen.	1763.	2,35 -
— 1 —	1762.	1,35 -
— 4 pfennig.	1763.	0,78 -
— 2 —	1764.	0,38 -
— 1 grote.	1761.	1,12 -
Kristian VII. Kristiansdor.	u. a. Jørg. 1.	6,66 -
— Specie.	1769. — 7.	28,85 -
— $\frac{1}{2}$ specie.	1769.	14,47 -
— $\frac{1}{4}$ —	1769.	7,16 -

Kristian VII.	1 specie.	Kongsberg.	1767.	28,80	gr
—	1	—	1776.	28,84	-
—	$\frac{1}{2}$	—	1776.	14,44	-
—	Pjaster.	1771 og	1777.	27,01 og	27,04 -
—	—	spansk.	1766.	27,01	-
—	—	—	1806.	26,95	-
—	Albertsdaler.		1781.	28,08	-
—	1 skill.	kob.	1771.	10,21 og	11,49 -

Universitetets Myntkabinet, 10. febr. 1927.

*Dr. Hans Holst,
Bestyrer.*

BILLEDER

	Pag.
H. C. Schimmelmann, Statuette paa Lindenberg	2
Holsten-Schauenburgske Breddalere	11
Christian IV's Breddalere og Braunschweig-Lüneburgske Breddalere	12
Christian IV's Breddaler, Medaille fra Kalmarkrigen og Braunschweig-Lüneburgsk Breddaler	13
Møntmester Caspar Herbach	15
Projekteret 18 Mark i Guld	21
Dukat af G. Krüger 1672	25
2 Dobbelt Dukat 1673 og 1/2 Dukat 1675	25
Medaille, 5 Dukater svær	26
G. Sesemans Dukat af guineisk Guld 1682	27
— Dobb. Dukat 1687	27
Dobb. og Enkelt Dukat af guineisk Guld 1688 og 1699	27
Dobb. Dukat af guineisk Guld 1704, Dukater 1709 og 1711	28
Kurantdukat 1716 og Chr. Winekes Dobb. Dukat 1691	29
Enkelte og dobbelte Dukater fra Chr. V.	30
Enkelte Dukater fra Fr. IV.	31
C. Wolterecks saakaldte Vægterdukat 1682	32
Dukat med Møntmærke: Neldeblad 1705	32
2 Dukater af C. Woltereck 1680 og 1685	33
Bastian Hilles Reformationsmedaille 1717	36
Dukat fra Rendsburg 1718 og 1/2 Dukat fra Rendsburg 1719	37
Afslag i Guld af 1 β fra Rendsburg	37
Dobb. Dukat og 1/2 Dukat, norsk, u. A.	38
Gyldenløves Dukat, u. A.	39
Københavnsk Krone 1723	45
3-dobbelt Krone 1726 og Krone 1699	47
Projekterede Mønter 1720—23	58
Projekterede Mønter 1726	59
Winekes 8 og 4 β	60
— Krone og Rigsort 1731, skaarne af G. Wahl	72
Oprindeligt Udkast til Rejsedalerens Revers, Rejsedaleren 1733 ..	74
Winekes 24 β med Navnetræk, skaaret af J. H. Wahl	75
— Specie Dukat 1732	82
— Specie Dukat 1740 af Guld fra Guinea	82

	Pag.
Kobber $\frac{1}{2}$ ρ 1745, skaaret af G. W. Wahl	83
G. W. Wahls 1 ρ 1746	84
Arbiens Krone 1747	86
L. Chr. Kochs Prøvekrone 1747, Schubarts Katalog 2082.....	89
Mønten Borbergade 25, Facaden	90
Mønten Borbergade 25, Gaarden.....	91
Plan af Winekes Møntergaard, Borbergade 21—25.....	93
Arbiens Kroningsspecie 1747	94
Winstøffs Krone 1748	94
8 Stkr. Specie Dukater fra Fr. V's første Regeringsaar, skaarne af Arbien	99
Rejsedaler 1749.....	100
Kurantdukater 1757	111
Kurantdukat 1761	118
Bauerts, Adzers og Wolffs Specier 1764.....	127
Medaillør D. J. Adzer.....	129
H. C. Schimmelmann (efter Munthe-Morgenstjerne: Odd Fellow Palæet).....	137
C. A. v. Struensee, det kgl. Bibliotek	138
Bauerts 24 ρ til Chr. VII's Kroning	145
— Kurantdukat, $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{1}$ Krone, 29 Januar 1771	146
— Piaster 1771	149
Spanske Piastre 1770 og 1772	150
Bauerts 1 ρ Kobber med Fejlstavninger.....	159
Projekteret 32 ρ 1775.....	160
$\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{2}$ Specie fra Rethwisch	174
$\frac{1}{2}$ Specie fra Rethwisch.....	175
Rethwisch-Specier	176
Frontispice paa Altona Mønt mod Annenstrasse.....	179
Mønten i Altona mod Johannesstrasse	186
Wolffs Dukat 1771 og Chrd'or u. A.	188
Albertsdaler fra Altona 1781.....	189
Specie fra Altona 1776.....	193
$\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{1}$ Specie fra Altona 1777.....	194
Friedrich Augustd'or for Oldenburg, slaet i Altona 1776.....	195
Oldenburgsk Albertsdaler 1775.....	196
Oldenburgsk Specie 1775.....	197
24 ρ og Kurantdukat fra Altona	199
Die Silberschmelze bei Poppenbüttel 1825. Museum für Hamb. Geschichte	205
Frontispice fra Altona Mønt mod Johannesstrasse.....	209
Poppenbüttel Kupfermühle 1843, forn. Museum.....	210
Bauerts og Neudorffs $\frac{2}{3}$ Thaler, $\frac{1}{24}$ Thaler 1762	227
II Mariengroschen 1762, 3 Grote 1761	228
Meyers norske Krone 1726, norsk 8 ρ 1733	239

	Pag.
Norsk 24 $\frac{1}{2}$, Rigsort. 1. Revers-Typ, Norsk 4 $\frac{1}{2}$ 1736, Norsk 24 β , Prøveafslag i Guld, 2. Revers-Typ, den alm.....	261
Norsk Specie 1777, Norsk 24 β 1773, Norsk 8 β 1774, Norsk Piaster 1777 af Stempelskærer Anders Lunde.....	270
Vestindisk 12 β 1740, Vestindisk Kobber 2 β 1740.....	274
6 β amerikansk, møttet 1782, dateret 1767	278
24 β amerikansk.....	279
Trankebar 1789 (efter Kay Larsen)	285
Mühlenforts Royalin 1730	288
Prøveafslag af 2 Royaliner	290
Prøveafslag af 2 Royaliner 1756, Prøveafslag af 1 Royalin 1756, Pagode u. A. fra Christian VII's Tid.....	293
Fransk Pondichéry Rupie, Engelsk Rupie fra Alamgir II's Tid, 1754—59 (Hijra Aar 1167—73).....	294
Partiel Plan af Trankebar i første Trediedel af 1700-Aarstallet, det kgl. Bibliotek	295
Pondichéry Pagode	298
Trankebar 1798 (efter Kay Larsen).....	315
Jørgen thor Møhlen	319
Bilag: Thor Möhlens 25 Rdlr.-Croner-Seddel	ad 320
1 Rigsdaler-Seddel fra Frederik IV's Tid	323
Kurantbankseddel af den ældre Typ (1737)	332
Kurantbankseddel af ny Typ (1748)	333
Kurantbankseddel paa 1 Rdlr. 1762	338
Kurantbankseddel paa 5 Rdlr. 1782	339
Kurantbankseddel paa 100 Rdlr. 1782	341
Bankens Bygning 1786 (efter Carl Bruun).....	343
$\frac{1}{2}$ Bank-Portugaløser, slaet i Hamburg til Minde om Handelens Frigivelse 1736; Medaille, slaet i samme Anledning og ved den hamburgske Kurantbanks Ophævelse	374
Frederik II af Preussens $\frac{1}{3}$ Thaler 1759	380
Grev Heinrich Ernst Schimmelmann (efter Munthe-Morgenstierne: Odd Fellow Palæet).....	387
Slesvig-Holstensk Specie 1788	393

REGISTER

Abbestée, P. H. , Guvernør i Trankebar	309	Bauert, J. E. , Stempelskærer	121, 126 ff., 161, 203, 226
Adolf XIII af Holsten-Schauenburg	10	Benares i Indien	297, 299
Adriani, Friherre	220	Bengalen —	297, 299
Adzer, D. J.	126 ff., 129	Bentzon, Statholder i Norge	108
Ahlefeldt, Bendix, Kammerjunker	88	Berckentin, Gehejmeraad	81
Alamgir II, Stormogul	294	Berg, Peder, Stempelskærer	47
Albertsdaler	189 ff., 207-9	Bernstorff, A. P.	130, 167
Altona	81, 177, 179	Biener, Samuel, Revisor	37
— Bys Møntkoncession	129, 170	Bjerregrav, Niels, Guardein	161, 268
Anhalt-Zerbst	167	Bombay	297
Anker, P., Guvernør i Trankebar	312 ff.	Borre & Fenger, Købmænd	116
Anna Petrowna, Peter d. stores Datter	193	Bothmar, Greve, Amtmand	170
Arbejdsforhold	114	Boye, Jørgen, Møntskriver i Kristiania	38
Arbejderulogheder paa Mønten i Altona	202	Braem, Nicolai , Committeret i Commercekollegium	50, 53
Arbien, M. G., Stempelskærer	86 ff., 89, 94, 102-3, 128	Brandon, Købmand	192
Arkat, Indien	294	Brandt, Ingeborg Marie, den yngre Winekes Enke	91
Asiatisk Compagni	78, 99, 96, 385	Branth, H. J. A., Møntmester,	171, 187, 265, 268
August d. ældre af Braunschweig-Lüneburg	10	Bredal , Guvernør i Dansk Vestindien	271
Badstuber, Paul , Kaaberfabriquer	83	Breddalere	9 ff.
Bahrfeldt, Max, numism. Forfatter	10	Breitenau, G. G., Gehejmeraad	214
Banken i København	81, 109, 157, 164 ff., 322 ff., 375 ff.	Bruchsilber	106
— s Mønt	164 ff.	Brændevinsbrænderiet	153 f.
— s Overtagelse af Staten	340	— kobbertøj til 1 β	153
Barth, Caspar, Stempelskærer	38	Bürgerliches Gesetzbuch § 607	371
Bartholin, Caspar	50, 53	Calcutta	294
Bauer & Sohn, Hamburg	139	Callenberg, Otto Carl Greve, Landdrost	216
Bauert, Bygmester	172	Cantor, Elias	116
— G. V., Stempelskærer	161		

Chandernagor i Indien	294	Frdg. 8. Marts 1737	324
Charlottenborg, Mønten dersteds	100 ff.	— 26. Novbr. 1745	330
Christian af Braunschweig-Lüneburg	10	— 13. Septbr. 1748	331
— IV's Kroner	287	— 6. Oktbr. 1757	334
— VI	70-71, 84	— 4. Septbr. 1762	155, 336
Christiand'or	187-88, 207-8	— 20. Marts 1770	280 ff.
Classen, Generalmajor	187	— 2. Septbr. 1773	153
Cockrane, Mr.	313	— 1. Maj 1775	154
Collet, J, Købmand, Kristiania	267	— 24. Maj 1775	336
Coninck, de, Købmand	147	— 2 Januar 1776	143
D ansk Ostindien	285 ff.	Forpagtningsmøntens Ophør i Køben-	
Deichman, B., Bisp	234, 239 ff	havn	79
Diecks, Eilert, Møntskriver	226	Freden 20. Januar 1783	386
Drey, Andres, Wardein	31	Frederik V	88 ff.
Dukater	19, 35, 187-88, m. fl. St.	— (VI) Kronprins	145, 389
		— II af Preussen	108, 170, 379-80
E dinger, Oberbergamtsforvalter	237	Friedrich August, Hertug af Oldenburg	
Eigtved, N., Arkitekt	90, 100 ff.		194 ff.
Eistler, Chr., Borgmester i Altona	179	— d'or	195
Eleonore, Prinsesse af Slesvig-Holsten	167	Friedrich Carl, Hertug af Pløn	167, 170
Elisabeth, Kejserinde af Rusland	112	— III, Hertug af Sachsen Gotha	88
Enrigsdalersedler	155, 336, 338	— Ulrich, Hertug af Braun-	
En ρ	66 ff., 76 ff., 82 m. fl. St.	schweig-Lüneburg	10
Ephraim, Jøde	212, 215	Fuchs, Nic. Bernh, Møntmester	238, 258
Ernst, Fr. Carl af Sachsen-Hildburg-		Furruchabad	297
hausen	88-89	Fødselsdagsdukater $\frac{1}{1}$ og $\frac{1}{2}$ Kroner	
Extraskatten	124 ff.	1771	146
F abritius, Christoffer, Wardein	89,	G abel, Oberberghauptmand	237
	106, 114	Gadou v., Amtmand	170-1
Falck & Sønner	267	Geringius, P. E., Stempelskærer	167
Fanoer	306 ff.	Glückstadt, Mønten i	31 ff.
Falsknerier paa Kongsberg	234 ff.	Goldschmidt, Moses Meyer	78
Fattigvæsenet	82	Grote	228 ff.
Femten ρ	50 ff	Grüner, Fr., Møntmester	37
Finanskommissionen 1772	139	— Peter —	37
Fire ρ	55 ff., 60, 66 ff., 206, 264	Guinea	81
Fireogtyve ρ	70 ff., 145, 198-9, 253 ff.	Guineer	256
Flemming, Hans, Møntmester	9 ff	Guldberg, O. Høegh	139, 389
Flor, Michael	— 144, 203, 207	Guldkroner	21 f.
Forestilling 28. Juni 1785	389 ff.	Guldmohrer	147
Frdg. 22. Juni 1695	321	Guldmønt (se Dukater) 9 ff. m. fl. St.	
— 15. Juli og 31. Juli 1726	366	Guldproduktion	381
		Gyldencrone, Chr., Baron	50, 53

Gyldenløve, Ulr. Fr.	39	Jessen, Peter, Møntskriver	37
— s Dukat	39	Joachim, Ernst, Hertug af Slesvig-Holsten	167
Günther, Anton, Greve af Oldenburg	211	Johan-Jürgens, Anna Maria, Wineke d. ældres Enke	92
Gähler, S. V. v, Overpræsident	185	Johansen, Truels, Wardein	236 ff.
H aftor, A. C., Præger	165	Joseph, Michael, Møntforlægger	31, 34, 213
Halv β Kobber	82-83	Jørgensen, Generalmajor	26
— Specie, Rethwisch	174-5	K aal, Fr, Smelter	165
Hamburg	135-6, 177	Kas	287 ff.
— Forlig med	373-4	Kastellet	115
— Laan	382-3	Katerina II	193
— Strid med	52 ff., 373-4	Karl Friedrich af Holsten-Gottorp	193
Hans d. yngre	167	— Peter Ulrich af	— 112, 117, 193, 381, 383
Harboe, Biskop	166	Knoph, Eide Otto	203
Harrop & Stevenson, Møntmestre, 312 ff.		— Hans Schervin, Møntdirektør	114, 138, 144, 161, 171, 185 ff.
Hasselbring, Conradt, Wardein	35	— Hans Schervin, Fuldmægtig	204
Hassius, Hendrich Siegmundt	37	— Truels Lyng	— 144, 203
Hauen, P. N. van, Møntmester	60, 63, 89, 113, 235 ff., 363	Kobber 1 β	153 ff., 158-9, 162, 197-8, 267
Hedlinger, I. C., Medailleur	73	— $\frac{1}{2}$ β	82 ff., 101, 153 ff.
Heltzen, Etatsraad, Møntkommissær	114, 221	— Jetons	102
Hendorff, I., Generalkrigskommissær	223, 233	— Produktion i Norge	155
Hennings (Henrichs)	— 219	Koch, Johan Chr., Stempelskærer	85
Herbach, Caspar, Møntmester	15	— Ludvig Chr.	— 85 ff.
Hersleb, Biskop	96	Kongsberg	37 ff., 234 ff.
Hielmstjerne, Etatsraad	166	— Erasmus Simon, Stempelskærer	238, 258
Hille, Bastian, Møntmester	35	Kongsberg Sølvværks Udbytte	376-7
His, Pierre, Købmand i Hamburg	85	Kopskat	381
Hojer, Andreas, Historiograf	50 ff., 360	Kreditindskrækning	391
Holsten-Pinneberg	179	Kristiania Mønt	37 ff.
Holtzmann, Gethusmester	90	Kronelagie (Opgæld)	372
Hoy, Niels, Fuldmægtig	187	Kroner	63 ff., 70 ff., 146-7
Hull, Geert, Stempelskærer	161	Kroneværdi 1875 af Mønter	359
Hurk, v., Bankkommissær	340	Krongodssalg	381-2
Hvitfeld, Generalmajor	237	Kroningsspecier	94
Høegh Guldberg, O.	139, 389	Kroningsrigsorter	1767 146
I ldebranden i København	1728 57	Kronprins Frederik (VI)	145, 389
Indsmeltning af 2 β	50 ff.	Krüger, Gotfrid, Møntmester	25, 33, 79
Inflation i Oldenburg	224		
J acob, Bendt	83		
Jagtel, Israel, Berlin	220		

Kurantbanken	81, 322 ff., 375, 377	Möhlens Sedler	319 ff.
Kurantdaler	123	Mønten i Borgergade	57, 60, 90 ff.
Kurantdukat	19, 20 ff., 29, 106 ff., 162, 146 ff., 199-200, 218	Møntfalskneri	265
Kurstabel	354-57	Møntkommission 1726	50 ff.
Kvart Specie	174 ff.	Nagore	312
Kølle, C. H.	131	Nathanson, M. L., øk. Forf. 81	324, 337, 346
Køpp, Kancelliraad	234	Nielsen, Axel, Prof. 9, 17, 23, 45,	317 ff.
Lazarus, Abraham Jacob	180	Negapatam	312
— Jacob M.	192	Neudorff, S. M., Wardein	226
Levin, Samuel	180	Nordamerikansk Frihedskrig	383 ff.
Liebst, Diedrich Chr., Møntmester	202-4	Norsk 1 /s	256, 260
Lime, Retspræsident	237	— 4 /s	260-61
Londonske Fallitter	116	— 8 /s	54, 234, 264, 270
Lotusblomst, Møntmærke	296	— Rigsort	253 ff., 260-2, 270
Louise, Prinsesse, Fr. V's Søster	88-9	— Specie	263 ff., 270
Ludolff(ph), C, Wardein	26, 60, 235, 365	— 2 /s	256, 260
Lunde, Anders, Stempelskærer	268	Ny København	92
— Gabriel A.	258, 266, 268	Ølde, Købmand	157, 188, 206 ff.
Lybsk Smaakurant	135	Oldenburg 80-81, 133-5, 194 ff.,	211 ff.
Lynar, R. F., Greve, Statholder	218	— Albertsdaler	196
Lyng, Truels Andersen, Møntmester	114, 161, 177, 187, 203, 258, 267,	— Devaluation	220 ff.
Løragtighed paa Kongsberg	259	— Pistoler	196
Madelung, Joh. Henrik, Møntmester	221, 226 ff., 267-8	— Specie 1775	195-6
Madras	313	— Zweidrittel 1690	211, 215
Mariengroschen	228 ff.	— — 1761 m. m.	226 ff.
Mazalipatam	294	— som Hertugdømme	192-94
Mecklenburgsk Mønt, Rethwisch	169	Oldesloe	167
Meyer, Etatsraad	235	Ostindisk Handel	378
— Abraham Philip	81, 180	Otte /s dansk	57, 60, 66 ff.
— H. C. d. yngre, Møntmester,	38, 234 ff.	— /s norsk	54, 234, 264, 270
Moth, F., Guvernør i Vestindien	271	Overskattedirektionen	382
Muhle, Chr., Højesteretsassessor	28	Pagode, dansk	292 f., 307, 312 ff.
Murshadabad	297	Patna	298
Musaphia, Benjamin	80, 213, 216	Paul I	193
Muthea Pulle, Providiteur	300	Petersen, Axel, Møntskriver i Kristiania	38
Mühlenfort, Guvernør	288 ff.	Piaster	149-51, 162, 270
Müller, F. H., Guardein	165	Piepenburg, G., Møntmed	171-2
Möhlen, Jørgen thor, Købmand	318 ff.	Pilarer	149-50
		Pina, Philip de	179
		Pistoler, Oldenburg	196
		Plakat 16. Oktober 1745	330

Plakat 1. Maj 1775	153	Schaumburg, Generalwardein	258
— 8. Juli 1785	145, 342, 392-3	Schimmelmann, H. C.,	118, 130, 134,
Plessen, Chr. Ludvig	62 ff.		137, 167, 340, 381, 385
Plåter, svenske	154	—	H. E. 385, 387, 389
Polsk Arvefølgekrig	77	Schnoor, Amtsforvalter	171
Pondichéry Pagode	298	Schröder, G. A., Møntmester	167
— Rupie	294	Schovelin, J.	131, 382, 385-6, 390, 391
Popert, Joseph Hartig	182	Schubart, Berghauptmand	256 ff.
— Samson —	181	Schwabe, Guardein	259
Poppe, H. C., Guardein	161, 203, 237	Schwingel, O. G., Ohm	268
Poppenbüttel	206-10	Scott, engelsk Kaptajn	313
Porto Novo Pagode	313	Scott-Pagoder	314
Preussisk 7-Aarskrig	108, 379	Seddeloversigt	326-7
Projekterede Mønter 1720-26	58-59	Seddeluindløselighed	378-9
Prøvekrone 1747	86 ff.	Selasela Setti	291 ff.
R amberg, Johan Peter, Ohm	114	Seseman, G., Møntmester	26-7, 34
Rantzau, Greve, Statholder	76, 253	Sexten μ	50 ff.
Raphael, Jacob	116	Shah Alam II	296
Rasmussen, P., Deputeret	50, 53	Siva Sedambaram, Møntmester	299
Ravndahl, Jens, Ohm	165	Sivers, G., Kaptajn	291 ff.
Reducerede 2 μ	74 ff.	Slesvig	81
Reformationsmedaille 1717	36	Slesvig-holst. Specier	200 ff., 393-4
Regentlængder	102	Smaakurant	151 ff.
Rejersen, Købmand	147	Sonnin, E. G., Arkitekt i Hamburg	136
Rejsedalere	73 ff., 100	Spengler, Lorenz, Kunstdrechsler	226
Rendsburg Mønt	34 ff.	Specie, 69, 122, 139 ff., 170 ff., 190, 384	
Rethwisch —	167 ff.	— norsk	263 ff., 270
— Specier	176	— sl.-holst.	200 ff., 393-4
Reventlow, C. D. G.	216	— bank, sl.-holst.	394
Richtpfennig	144, 264	— dukater	16 ff., 19 ff., 95 ff.
Rigsort	62 ff., 70 ff., 104-6	Statsgældens Betaling til Banken	391
— norsk	253 ff.	Steinmann, Licentiat i Itzeho	179
Rodtstehn, Generallieutenant	35	Stemann, Gehejmerraad	161
Rosenberg, Bygmester	185	Stemannsche Erbe	186
Rothshilt, Abraham	81, 180	Stolberg, Grev	258
Royaliner	287	Stoller, Joh. Ant., Kopist	80
Rømer, Ole	70	Store nordiske Krig	80, 352 ff.
Røraas Værk, Oversigt over Udbytte	376-7	Striden med Hamburg	352 ff.
Rupier, danske	293 ff., 296 ff., 306 ff.	Struensee, C. A.	137
— engelske og franske	294	— J. F., Kabinetminister	136-7
Ruytersche Hof	187	Stub, Mathias, Møntskriver	38
S alomon, Aron	218	Stuhlmannsche Erbe	186
St. Germain, General	118, 381	Subsidier	81, 378
		Surate	294
		Sylm, F. W., Møntmester	168

Syvaarskrigen	108, 379	Waager, Kammerraad, Møntkommis-	
Sølvpris	77	sær	114
T andatzi Pulle, Providiteur	300	Wagener, Laur.	216
Tanjour (Tanjore)	285 ff.	Wallich, Lazarus Wulff	116
Tessin, Henrik, Rotgieter	90	Wahl, G. W., Stempelskærer	16, 72-3,
Thomsen, C. J., Numismatiker	126	77, 83-84, 89, 100, 113, 118, 165 ff.,	
Thott, O., Gehejmeraad	289		171
Thurah, L. de, Arkitekt	113	Wahl, J. H., Stempelskærer	16, 75
Ti ß	50 ff.	Wandel, Rasmus, Møntohm	84-5, 89
Tirutchinapalli	296	Wesselii, Berendt, Købmand	217
To ß 50 ff., 66 ff., 76 ff., 82		Weyse, Daniel Benj, Deputeret	50 ff.
To ß med Aarstal 1761	152-3, 198	Wieger, Joh, Møntforlægger	167
Tolv ß	50 ff.	Wiff, Olaus, Stempelskærer	45, 238
Toogtredive ß	160	Wilhelm, Hertug af Braunschweig-	
Torm, Politimester	114	Lüneburg	10
Troquedorer (Vexellerere)	299	Wineke, C. den yngre, Møntmester	
Tønningen	35	22 ff., 26, 51 ff., 75, 76, 78-80,	
U dlaan	325 ff.	84, 235, 365	
Unna, jødisk Købmand	116	— C. den yngres Enke	84, 91
Udmøntningsbeløb, Tabeller	23-24,	— C. den ældre, Møntmester	92
40-45, 48-49, 61, 105, 122, 163, 178,		— — s Enke	92
208, 253, 260, 269, 279, 302		Winsløff, P. Chr.	85 ff., 89, 94, 100, 128
Udmøntningsforhold (formler), Tabeller		Wolff, Jac. Bernhard	220
46, 61, 104, 121, 162, 207, 252, 268,		— L. H. M., Møntohm	187
279, 314, 316		— J. H., Stempelskærer	126 ff.,
Udmøntningsoversigt, Tabel.	348-51		187 ff.
V aupell, Otto, Historiker	117	Woltereck, Andreas, Møntmester	31 ff.
Vestindien, Dansk	271 ff.	— Christoffer, Møntmester	20,
Vestindisk Compagni	81, 96 ff.		31 ff.
— Handel	378, 386	— Johan	— 31
— Kobber 2 og 1 ß	274 ff.	Worm, Johan, Højesteretsassessor	28
— Møntdevaluation	281 ff.	Wright, N. W., Stempelskærer	268
— 12 ß	274 ff.	Z weidrittel, Oldenburg	211, 215, 227 ff.
Vibe, Statholder i Norge	235	Ø stersøisk Kompagni	386
Væbnet Neutralitet	383	Ø xenudførsel	376-7
Vægt af Mønter	395-7		